شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى

(46)

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا ر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللىرى - ئۆگىنىش كومىتېتى تۈزدى

مەسئۇلىيەتچى: سىرچە

باش مۇھەررىر: نۇرغۇن ئۆمەر

جاۋابكار مۇھەررىر: جورئەت قابىلىمىت

مۇھەررىرلەر: كەنزە ي
جەربە، مۇقامەبۇلا

مەسئۇلىيەتچى: سىرچە

تەھرىر ھەيئىتى مۇدىرى: ئەركىن ھوشۇر ئەلى

تەھرىر ھەيئەتلىرى: ئەركىن ھوشۇر ئەلى
ئىسمائىل ئىبراھىم
ئالىم جۇمباش
ئەخمەتجان ھەسەن
نۇرمۇ ئابدۇ
دىلارە خەمىد
ئەي جىنگشۇن

ماقالىلارنى يىغىنكوچى: ئەركىن ھوشۇر ئەلى

شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى

(46)

جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى شىنجاڭ ئۇيغۇر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللىرى ـ ئۈرۈمچى كومىتېتى تەرىدى

شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى (46)
جۇڭگو خەلق سىياسىي مەسلىھەت كېڭىشى ش ئۇ ئا ر
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللىرى ـ ئۆگىنىش كومىتېتى تۈزىدى
ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي يېكەنكۆل يولى 63 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830063

ئۈرۈمچى شىنشىيې باسما ئىشلىرى چەكلىك شىركىتىدە بېسىلدى
ئادرېس: ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي شىنخۇا يولى 47 ـ نومۇر
پوچتا نومۇرى: 830002
172 مىللىك خەت، چوڭ 32 فورمات، باسما تاۋاق 10.75
2005 ـ يىل 1 ئايدا بېسىلدى
تىراژى: 1 ～ 1000
(ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلىدۇ)

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىچكى ماتېرىياللارنى بېسىشقا
رۇخسەت قىلىش ئىجازەت نومۇرى (2005) 061 ئومۇمىي 334

مۇندەرىجە

باش شۇجى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن قەلبداش
ۋاڭ جىشېڭ(1) .....
زۇڭلىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈش ..... جۇ جۇڭچى(36)
يولداش ۋاڭ ئېنماۋ شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقى بىلەن قەلبداش
تېمەن يۈمېمەن(47) .....
شىنجاڭ ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىنكى ۋاڭ جېن .....
تاۋ تېمەنبەي(118) .....
بىر قىسىم ئازسانلىق مىللەت ئاھالىلىرىنىڭ ئازادلىقىنىڭ ئالدى
كەينىدىكى كۆچۈش، ئولتۇراقلىشىش ئەھۋالى توغرىسىدا .....
ۋاڭ شاڭرېن(138) .....
دوستلۇق ئەلچىسى ..... جاقىپ مىرزاقان(164)
سوۋېت شىۇ جېڭجۇيىچىلىرى قۇتراتقۇلۇق قىلغان ئىلى، چۆچەك
ۋەقەسى ..... لۇچېمەنشۇن(189)
1966 ـ يىلىدىكى ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى توغرىسىدا
ۋاڭ گاڭلوڭ (234) .....
پارتىيىنىڭ بېكتۇەندىكى بىرلىك سەپ خىزمىتى .....
لۇ جېنيۇن (278) .....
ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي كومىتېت ئەزاسى
ھامۇت دامۇللا ھاجى توغرىسىدا ..... خې جېڭنەن(297)
شىنجاڭنىڭ «25 ـ سېنتەبىر ھەقىقەتكە قايتىش جەريانىدىكى
بىرقانچە قېتىملىق توپىلاڭ، بۇلاڭچىلىق دېلولىرىنىڭ بىرتەرەپ قىلىنىش
خاتىرىسى..... لىۇ زۇنشېمەن(311)

باش شۇجى شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقى بىلەن قەلبداش

— يولداش جياڭ زېمىننىڭ شىنجاڭنى تۇنجى قېتىم كۆزدىن كەچۈرگەنلىكى ھەققىدە ئەسلىمە

ۋاڭ جىشېڭ

1989-يىلدىكى ئەتىياز بىلەن ياز ئارىلىقىدا بېيجىڭدا يۇز بەرگەن ئېغىر سىياسىي مالىمانچىلىق كىرىزىسى مەزگىلىدە، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش شۇجىلىقىنى ئۈستىگە ئالغان يولداش جياڭ زېمىن ئاپتونوم رايونىمىزدا بارىن يېزىسى ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپىلىڭى ئۈزۈل-كېسىل تىنجىتىلىپ ئۈزاق ئۆتمەي يەنى 1990-يىلى 8-ئاينىڭ 22-كۈنىدىن 9-ئاينىڭ 1-كۈنىگىچە شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈردى، 20 نەچچە مىڭ چاقىرىم يول يۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ كۆپ قىسمىنى ئارىلىدى. شۇ قېتىمقى كۆزدىن كەچۈرۈش تىلغا ئېلىنغاندا، باش شۇجى قىزىقچىلىق قىلىپ مۇنداق دېگەنىدى: «ماۋ جۇشى ‹سەددىچىن سېپىلىغا چىقمىغانلار ئەزىمەت سانالماس، بارماق پۈكۈپ ھېسابلىساق مۇساپىمىز 20 مىڭ چاقىرىمدىن ھەرگىز كەم بولماس، دېگەن ھېكمەتلىك سۆزنى ئېيتقان، مەنمۇ شىنجاڭغا كەلمىگەن بولسام ئەزىمەت سانالمايتتىم، بارمىقىمنى پۈكۈپ سانىسام مۇساپەم 20 مىڭ چاقىرىمغا يېتىپتۇ!».

باش شۇجى ھەر بىر جايغا بارغاندا ھامان زاۋۇت، يېزا-قىشلاقلار، نېفىتلىكلەر، ھەربىي گازارما-قاراۋۇلخانىلاردا ھەر مىللەت دېھقان،

چارۇنچىلار، ئىشچىلار، ھەربىيلەر، پەن-تېخنىكا خادىملىرى ۋە ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى بىلەن سەممىي سىردىشىپ، ئۇلارنىڭ ھال-ئەھۋالىنى، ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش، خىزمەت ئەھۋاللىرىنى سورىدى، جايلاردىكى پارتكوملارنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى، پارتىيە 13-قۇرۇلتىيى بېكىتكەن «بىر مەركەز، ئىككى ئاساسىي نۇقتا» دىن ئىبارەت ئاساسىي لۇشيەننى ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىجرا قىلىش، مۇقىملىق، ئىسلاھات، تەرەققىياتنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئوبدان بىرتەرەپ قىلىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا چىڭ تۇرۇپ، سوتسىيالىستىك ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشنى ياخشى ئېلىپ بېرىشنى تەكىتلىدى، تۇنجى قېتىم سەممىيلىك بىلەن ئېلىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىي «قەلبىداش، ھەمنەپەس، تەقدىرداش» بولۇشى كېرەك دەپ ئوتتۇرىغا قويدى.

- 1 -

باش كۇزدە، تەكرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ئېتىكىگە جايلاشقان دۆلەت مۇداپىئەيىسى پەن-تېخنىكا سانائىتى كومىتېتىنىڭ مالەن بازىسىدىكى كۆككە بوي تارتقان ئورمان بەلبېغى ئىللىق سېپىلگەن قۇياش نۇرىدا جىلۋىلىنىپ ئادەتتىن تاشقىرى چىرايلىق تۇس ئالغانىدى.

8-ئاينىڭ 22-كۇنى سائەت 12:00 دە، يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئولتۇرغان مەخسۇس ئايروپىلان مالەن ئايرودرومىغا قوندى. باش شۇجى قىزىل گالىستۇك تاقىغان، سۇس ماشرەڭ كاستيوم كىيگەن ھالدا كۇلۇمسىرەپ ئايروپىلاندىن چۇشۇپ، ئايرودرومغا قارشى ئېلىشقا چىققان ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرى، بازىدىكى ئوفىتسېر،

جەڭچىلەر، ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋەكىللىرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ۋاڭ ئېنماۋ، سۇڭ خەنلياڭ ۋە بازىنىڭ باش قوماندانى چېن شاۋجۇن قاتارلىق يولداشلار بىلەن سەممىي قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. يولداش جياڭ زېمىن شۇ كۈنى ئەتىگەن سائەت 7:30 دا بېيجىڭدىكى تىيەنئەنمىن مەيدانىدا ئاسىيا تەنھەرىكەت يىغىنىنىڭ باشلىنىش مەشئىلىگە ئوت ياققاندىن كېيىن، ئارام ئالمايلا ئايروپىلان بىلەن شىنجاڭغا كەلگەنىدى. ئۇ مالەن ئايرودرومىدىن چىقىپلا چۆلدىكى تومۇز ئىسسىقتا قارىماي، بازىدىكى قىسىملار ۋە ئوفىتسېر، جەڭچىلەرنى ماشىنىلىق يوقلىدى. گازارمىغا كىرىش ئېغىزىدا «قۇدرەتلىك، زامانىۋىلاشقان، مۇنتىزىملاشقان ئارمىيە قۇرايلى» دېگەن ئۇزۇن لوزۇنكا قۇياش نۇرىدا تاۋلىنىپ تۇراتتى. مەشق مەيدانىدىكى كوماندىر، جەڭچىلەر 19 چاسا شەكىلدە تىزىلىپ، يولداش جياڭ زېمىنىڭ كۆزدىن كەچۈرۈشىنى كۈتۈپ تۇراتتى. جياڭ زېمىن: «يولداشلار ياخشىمۇسىلەر! جاپا چەكتىڭلار!» دېگەندە، كوماندىر جەڭچىلەر «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىمىز!» دەپ ياڭراق ئاۋازدا باش شۇجى، مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يولداش جياڭ زېمىنغا جاۋاب بەردى. يولداش جياڭ زېمىن سۆزىدە مۇنداق دېدى: «مەنمۇ بىر مەزگىل ئاتوم ئېنېرگىيىسىگە مۇناسىۋەتلىك خىزمەت بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ جاي، دۆلىتىمىزنىڭ تۇنجى ئاتوم بومبىسى سىناق قىلىنغان يەر، تۇنجى ئاتوم بومبا بۇ يەردە مۇۋەپپەقىيەتلىك سىناق قىلىنغاندىن كېيىن، بىز جۇڭگو خەلقى ئورنىمىزدىن دەس تۇردۇق ھەم چەكسىز شاتلىققا چۆمدۇق. بۇ، ئۇز كۈچىمىزگە تايىنىپ ئىش كۆرگەنلىك ۋە جاسارەت بىلەن تىرىشىپ ئىشلىگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى. بازىدىكى يولداشلار بۇ يەردە 33 يىل كۈرەش قىلىپ، دۆلىتىمىزنىڭ ئاتوم قوراللىرىنى تەتقىق، سىناق قىلىپ

ئىشلەش يولىدا ئاجايىپ تۆھپىلەرنى يارانتى، مەن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن، مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىغا ۋاكالىتەن سىلەر ۋە بارلىق يولداشلاردىن سەممىي ھال سورايمەن. بۇ يەرنىڭ كۆككە بوي تارتقان ئورمانزارلىق ۋە يېشىلزارلىقى مەنده چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى، بۇلار بىزگە ئەينى يىللاردا دۆلەت ۋە پارتىيىنىڭ سوتسىيالىزم ئىشلىرىغا تۆھپە قوشۇشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئارقا-ئارقىدىن بۇ جايغا كەلگەن يولداشلارنىڭ قاقاس چۆللۈكتە جاپالىق مېھنەت قىلغانلىقىنى ئەسلەتتى. يۈكسەك كەسپىچانلىق ۋە مەسئۇلىيەتچانلىق بولمىسا، خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلىگىلى بولمايدۇ. ھازىر ئارمىيىده ۋە خەلق ئارىسىدا ئەنە شۇنداق جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى تېخىمۇ جارى قىلدۇرۇش كېرەك. نۆۋەتتە خەلقئارا ۋەزىيەت ئۆزگىرىپ تۇرىۋاتىدۇ، بۇلتۇر شەرقىي ياۋروپا ئۆزگىرىپ كەتتى، قانداق ئۆزگىرىش بولۇشتىن قەتئىينەزەر، بىز ھەرگىز ئۆزگەرمەيمىز. بىز نۆۋەتتە ئوتتۇرا شەرقتە چوڭ دۆلەتلەرنىڭ كىچىك دۆلەتلەرگە تاجاۋۇز قىلىش، ھەربىي مۇداخىلە قىلىشىغا قارشى تۇرىمىز ۋە ئۇنى ياقلىمايمىز. بىز تۈزەش، تەرتىپكە سېلىش فاكتورىنى ئىزچىللاشتۇرۇشىمىز كېرەك، مۇقىملىق ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ، ئىجتىمائىي مۇقىملىق بولمىسا، ئىگىلىكنى يۈكسەلدۇرۇش ئىنتايىن تەس بولىدۇ، ئىگىلىك يۈكسەلمىسە، ئىجتىمائىي مۇقىملىقنى ساقلاشمۇ تەسكە توختايدۇ. نۆۋەتتە دۆلىتىمىزنىڭ ئومۇمىي ۋەزىيىتى ياخشى، سىلەر ئىقتىسادىي خىزمەت ئىشلىمەيسىلەر، لېكىن ئۆز خىزمىتىڭلار ئارقىلىق سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى غايەت زور دەرىجىده قوللاۋاتىسىلەر. جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى داۋاملىق ساقلاپ، خىزمەت ئورنۇڭلاردا تېخىمۇ زور نەتىجە يارىتىشىڭلارغا

تىلەكداشمەن». يولداش جياڭ زېمىننىڭ يوقلىغانلىقى ۋە سۆزى كومانىدىر، جەڭچىلەر ۋە بارلىق يولداشلارغا زور تەربىيە ۋە ئىلھام بولدى.

چۈشتىن كېيىن سائەت 2 دىن ئاشقاندىدى، باش شۇجى ئۇدا ئىككى سائەتتىن كۆپرەك خىزمەت قىلغان بولسىمۇ، لېكىن چۈشلۈك تامىقىنىمۇ يېمەي، بازا پارتكومىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە ئۇلارغا بېغىشلىما يېزىپ بەردى. پارتىيىنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىش، جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش، شەخسىيەتسىز تۆھپە قوشۇش ۋە زور كۈچ بىلەن ماسلىشىشتىن ئىبارەت بازا روھىغا چوقۇم ۋارىسلىق قىلىشنى قايتا-قايتا تەكىتلىدى.

چۈشتىن كېيىن سائەت 20:5 دە يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى كورلا ئايرودرومىدا ئايروپىلاندىن چۈشۈپلا، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق شوخلا مەھسۇلاتلىرى زاۋۇتىنى كۆزدىن كەچۈردى. زاۋۇتتا ئوتقاشتەك شوخلا تاغدەك دۆۋىلەنگەن، ئىتالىيىدىن ئىمپورت قىلىنغان ماشىنىلار گۈكرەپ ئىشلەۋاتقان، ئىشچىلار ئېكسپورت قىلىپ 3 مىليون 200 مىڭ ئامېرىكا دوللىرى يارىتىش يىللىق ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن جىددىي ئىشلەۋاتقاندى. باش شۇجى مەھسۇلاتلارنى كۆرگەچ: «بۇ شوخلا نېمىشقا بۇنداق ئۇششاق بولىدۇ؟»، «ئايال ئىشچىلار نېمىشقا ياخشى شوخلىلارنىمۇ تاللىۋېتىدۇ؟» دەپ سوردى ھەمده تاللىۋېتىلگەن شوخلىلارنىڭ تەركىبىده قىزىل پېگمىنت مىقدارىنىڭ يۇقىرى بولۇپ، دېھقانلارنىڭ ئۇرۇقلۇق قىلىشىغا قايتۇرۇپ بېرىلىدىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، بېشىنى لىڭشىتتى. كونسېرۋا سېخىدىن چىققاندا، زاۋۇت باشلىقى شاۋ يىخۇەي باش شۇجىنىڭ سورىغانلىرى ۋە كۆرسەتمىسىدىن

قاتتىق تەسىرلىنىپ: «باش شۇجى، سىزمۇ كونسېرۋا مۇتەخەسسىسى ئىكەنسىز» دېگەندە، - «شۇنداق، مەن كونسېرۋا زاۋۇتىنىڭ باشلىقى بولغان» - دەپ جاۋاب بەردى. كۆپچىلىك باش شۇجىنىڭ جاۋابىغا ھەيران قېلىشتى ۋە كۈلۈشۈپ كەتتى.

باش شۇجى شوخلا مەسئۇلاتلىرى زاۋۇتىدىن مېھمانخانىغا كېلىپلا، بايىنغولىن ئوبلاستلىق پارتكومىنىڭ مۇۋاققەت شۇجىسى سۇي دىگۇاڭخۇا بىلەن غەربىي شىمال نېفىت-گېئولوگىيە ئىدارىسىنىڭ باش ئىنژىنېرى كاڭ يۈجۇنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى. باش شۇجى ئىقتىسادىي تەرەققىيات ئەندىزىسى ۋە تارىم نېفىتلىكىنى ئېچىش ئۇستىدە توختىلىپ مۇنداق دېدى: «پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدا يولداش دېڭ شياۋپىڭ ئوتتۇرىغا قويغان ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش فاكتىجىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈلدى، بازار ئىگىلىكى بىلەن پىلانلىق ئىگىلىكنى بىرلەشتۈرۈشنى يولغا قويۇش بىر مۇھىم مەسىلە. ھازىر خەلقئارا ۋەزىيەت مۇرەككەپ، پەن-تېخنىكا تېز تەرەققىي قىلىۋاتىدۇ، نېمىنى ئىسلاھ قىلىش كېرەكلىكى، نېمىنى ئىسلاھ قىلماسلىق كېرەكلىكى، شۇنىڭدەك سىرتىنىڭ ئەھۋالىنى بىلمىگەن بىلەن بولمايدۇ. تارىمنى ئېچىشتىمۇ ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنى يولغا قويۇپ، چوڭ قوشۇنلار ھەمكارلىشىپ جەڭ قىلىشى كېرەك، يولداش ۋاڭ ئېنماۋ ئۈزۈن سەپەرگە قاتناشقان پېشقەدەم قىزىل ئارمىيە جەڭچىسى، ئۇ چوڭ ئۇرۇشتا چوڭ قوشۇنلار ھەمكارلىشىپ جەڭ قىلىشنى ئوبدان بىلىدۇ. ئەينى يىللاردا ماۋ جۇشى ئاتوم بومبىسى ياساش ئۈچۈن «زور كۈچ بىلەن ھەمكارلىشىش» نى تەكىتلىگەنىدى. ئۇچ يىللىق تەبىئىي ئاپەت مەزگىلىدە مەن داچىڭغا بارغانىدىم، پۈتۈن مەملىكەت داچىڭ نېفىتلىكىنى ئېچىشقا يارەدەم بەردى، بۇ، قېيىن ئۆتكەلدىن ئۆتۈشتە

غايەت زور رول ئوينىدى. داچىڭدىن ئۆگىنىش تامامەن توغرا بولدى. بىز شىنجاڭغا، تارىم نېفىتلىكىگە ناھايىتى زور ئۈمىد باغلىدۇق، نېفىت، گېئولوگىيىلىك تەكشۈرۈش ئورۇنلىرى ۋە يەرلىك ئورۇنلار زور كۈچ بىلەن ھەمكارلىشىش، ئاپتونوم ئوبلاستتىكى ھەرقايسى تەرەپلەر ھەمكارلىشىش، ھەرقايسى جەھەتتىكى سەپەرۋەر قىلىش، ئومۇمىيۈزلۈك ھەمكارلىشىشى روھىنى جارى قىلدۇرۇشنى تەشەببۇس قىلىش لازىم.....

باش شۇجى كىلاسسىكلارنىڭ سۆزلىرىنى نەقىل كەلتۈرۈپ، ناھايىتى قىزغىنلىق سۆزلەرنى قىلدى. دوكلاتنى ئاڭلاپ بولغاندا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتكەنىدى، يولداش جياڭ زېمىن شۇ كۈنى 15 سائەت ئارام ئالماي خىزمەت قىلدى.

- 2 -

23-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 9 لاردا يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى كورلىدىن يولغا چىقىپ، ئاپتوموبىل بىلەن 200 نەچچە كىلومېتىر يول يۈرۈپ تارىم نېفىتلىكى قوماندانلىق شتابىنىڭ جەنۇبىي بۈگۈر قوماندانلىق ئورنىغا يېتىپ كەلدى. بىپايان زېمىنغا نەزەر تاشلىغاندا، ئوتقاشتەك قىزارغان يۇلغۇنلار، باراقسان ئۆسكەن چاتقاللار، كۆككە بوي تارتقان توغراقلار، يېڭى ياسالغان قوملۇق تاشيولىدىكى ماي باكى سۆرىگەن ئاپتوموبىللار، ئېگىز-ئېگىز بورۇلار، نېفىت قۇدۇقلىرىدىن ئېتىلىپ چىققان تەبىئىي گازنىڭ كۆيۈشىدىن چاقنىغان گۈلخانلار نەچچە ئون مىڭ كۋادرات كىلومېتىرلىق جەنۇبىي بۈگۈر

چۆللۇكىنى چىرايلىق كىمخاپقا ئوراپ ھاياتىي كۆچىنى ئۇرغۇتۇپ تۇراتتى. بۇ يەر نېفىت، تەبئىي گاز زاپىسى مول بولغان يۇقىرى ھوسۇللۇق نېفىت، تەبئىي گاز رايونى بولۇپ شەكىللەنگەنىدى. داچىك، ئوتتۇرا تۇزلەڭلىك، شىمالىي جۇڭگو، سىچۇەن ۋە شىنجاڭنىڭ نېفىتلىكلىرىدىن توپلانغان 10 مىڭدىن كۆپرەك نېفىت ئىشچىسى زور كۈچ بىلەن ھەمكارلىشىپ، زەپەر مارشىنى ياڭرىتىپ، باش شۇجىنىڭ كەلگەنلىكىنى قارشى ئالدى.

جياڭ زېمىن قوماندانلىق ئورنىدا باشلامچىلىق بىلەن سۆس ئاپلىسىن رەڭلىك دالا ئىش كىيىمىنى كىيىۋېتىپ: «بۇ ئىش كىيىمىنى كىيگەندە قوملۇقتا ئېزىپ قالغان تەقدىردىمۇ تېپىۋېلىش ئاسان بولىدۇ» دېدى.

باش شۇجى ئالدى بىلەن بۇرغىلاش سۇرئىتى جەھەتتە ئىلغار كوللېكتىپ، ئوتتۇرا تۇزلەڭلىك نېفىت باشقۇرۇش ئىدارىسى «7012» بۇرغىلاش ئەترىتى مەشغۇلات قىلىۋاتقان جەنۇبىي بۇگۇردىكى 2-قاتاردىكى 2-قۇدۇقنى كۆزدىن كەچۈردى. بۇ چاغدا توساتتىن يامغۇر يېغىپ كەتكەن بولسىمۇ، ئۇ يامغۇرغا قارىماي نەچچە قەۋەتلىك بىنا ئېگىزلىكىدىكى بۇرغىلاش سۇپىسىغا چىقتى، تۆۋەندىكى دېۋىگاتىللار گۈكرەپ ھەربكەتلىنىۋاتاتتى، يېراقتىكى تۇمان ئارىسىدا «دۇنياغا يۇزلىنىپ، ئەڭ ياخشى سەۋىيە يارىتايلى» دېگەن قىزىل لوزۇنكا سۆس كۆرىنىپ تۇراتتى. ئۇ بۇرغىلاش سۇپىسىدىن چۆشكەندىن كېيىن، پاتقاق كېچىپ يۇرۇپ تاختا گېزىتىگە يېزىلغان بۇرغىلاش ئەترىتى قوللانغان 10 تۇرلۇك يۇقىرى يېڭى تېخنىكىنى تەپسىلىي كۆرۇپ: «ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش يولغا قۇيۇلغاندىن بۇيانقى مەملىكەت بويىچە ئەڭ ئىلغار ئۇسكۇنە، تېخنىكىلارنى شىنجاڭغا ئېلىپ كەپسىلەر» دەپ ماختىدى.

باش شۇجى ھۆل بولۇپ كەتكەن ئىش كىيىمى بىلەن يامغۇرغا قارىماي جەنۇبىي بۇگۇر نېفىت ئېلىش 2-قۇدۇقىغا كەلگەندە، شىنجاڭ بۇرغىلاش ئەترىتىدىكى ئىشچىلار قاينام-تاشقىنلىقتا چۆمىدى. ئۇلار باش شۇجىگە: «بۇ قۇدۇقتىن كۈنىگە 168 تونىنا نېفىت چىقىدۇ، بۇ، داچىڭنىڭ 10 نەچچە قۇدۇق مەھسۇلاتى بىلەن تەڭ كېلىدۇ» دەپ خۇشخەۋەر مەلۇم قىلدى. باش شۇجى ئىشچىلار بىلەن خاتىرە سۈرەتكە چۈشكەندىن كېيىن، كېتىۋاتقاچ بىر قىزدىن: «ئىسمىڭىز نېمە؟»، «يۇرتىڭىز قەيەردە؟»، «نېمە ئىش قىلىسىز؟» دېگەنلەرنى سورىدى، ئۇ قىز: «ئىسمىم فاڭ كې، گېنىراتورغا قارايمەن» دەپ جاۋاب بەردى، باش شۇجى يەنە: «نەچچىگە قارايسىز؟»، «بۇ يەرگە قاچان كەلگەن؟»، «قايسى مەكتەپنى پۈتتۈرگەن؟» دەپ سوردى، قىز بولسا: «بەش گېنىراتورغا قارايمەن»، «بۇ يىل كەلدىم»، «شەرقىي جۇڭگو نېفىت ئىنىستىتوتىنىڭ كان ماشىنىسازلىق كەسپىنى پۈتتۈرگەن» دەپ جاۋاب بەردى. باش شۇجى ھەيران بولۇپ: «مەن ئونۇېرسىتېتنى پۈتتۈرۈپ، ئاران 300 نەچچە ئات كۈچىگە ئىگە 2 گېنىراتورغا قارىغانىدىم» دېدى ھەمدە ئۇنىڭغا چوڭتۇر مەنىلىك قىلىپ: «ئىشچىلاردىن ئۇستاز تۇتتىڭىزمۇ؟ ئىشچى ئۇستازلاردىن كۆپرەك ئۆگىنىڭ، ياشلار ئەمەلىيەت داۋامىدا ساغلام يېتىلىشى كېرەك» دېدى. باش شۇجى كۆپچىلىك بىلەن خوشلىشىش ۋاقتىدا قىزىقچىلىق قىلىپ: «كۈزدە ئوزۇقلۇق تولۇقلاش ئۇچۇن يەيدىغان ئىككى ئالمىنى ئاپتاپتا پىشۇرۇپ قويماڭلار!» دېدى، كۆپچىلىك قىزغىن چاۋاك چېلىپ، باش شۇجىنىڭ غەمخورلۇقىغا تەشەككۈر ئېيتتى.

يولداش جياڭ زېمىن شىمالىي جۇڭگو «206» بۇرغىلاش ئەترىتىنىڭ

كۆزۈپ شەكلىدىكى دالا ئۆيلىرىدىن تەركىپ تاپقان گازارمىسىغا كەلگەندە، هاۋا ئېچىلىپ كەتتى. بۇ يەردە 120 كارۋاتلىق 30 ئېغىز ئۆي، كېيىم يۆتكەش ئۆيى، كۆتۈپخانا، ئاشخانا، مۇنچا، هاجەتخانا قاتارلىقلار بولۇپ، هۆددىگەرلىك تۈزۈمى بويىچە ساراي باشقۇرۇش يولغا قويۇلغانىدى. باش شۇجى ئىشچىلارنىڭ ياتقىدا كارىۋاتتا ئولتۇرۇپ يوتقان، كۆرپىلەرنى تۈتۈپ كۆردى هەمدە تۈرمۇشىنىڭ قانداقلىقىنى سوردى، ئىشچىلار رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ: «مۇلازىمەت شىركىتىگە ياخشى مۇلازىم قىلىۋاتىدۇ، نۇرغۇن كىشىلەر كەلگەن چاغدىكىدىن سەمىرىپ قالدى» دېدى. باش شۇجى بېشىنى لىڭشىتىپ: «ئارقا سەپ خىزمىتى ئىسلاهاتىنى ياخشى قىلىپسىلەر، مۇشۇنداق ئىجتىمائىيلاشقان مۇلازىمەت سىستېمىسى ياخشى، بۇ يېزىلاردا ئائىلىلەرگىچە هۆددىگە بېرىش تۈزۈمىنى يولغا قويۇشنىڭ مۇۋاپىقىيەتلىك تەجرىبىلىرىنى كېڭەيتكەنلىك» دېدى.

يولداش جياڭ زېمىن تارىم نېفتلىكى قوماندانلىق ئورنىغا كەلگەن رەهبىرى چيۇ جۇڭجيەن قاتارلىقلارنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ يۇقىرى پېتى تېخنىكىنى قوللىنىپ، ئامېرىكا قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئىلغار تېخنىكا كۆچلىرى بىلەن هەمكارلىشىپ، جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىپ، تۆت چوڭ نەتىجىگە ئېرىشىپ، تارىمدا داڭقىغا ئوخشاش نېفتلىك قۇرغانلىقىنى ماختىدى. ئۇ چوڭ يېرىقتىكى يەر قاتلىمى نۇسخىسى ۋە نۆلدىن تۆۋەن 57℃ دىمۇ قېتىشمايدىغان، ئاۋىئاتسىيىدە ئىشلىتىلىدىغان ياخشى سىلىقلاش مېيىنى چەكلىگىلى بولىدىغان خام نېفت ئەۋرىشكىسىنى هەم نەمۇنىلىك ئىشچى ژاڭ گۇاڭرۇڭغا دائىر ماتېرىياللار ۋە سۈرەتلەرنى تەپسىلىي كۆردى. يولداش جياڭ زېمىن مۇنداق دېدى: «نۆۋەتتىكى خەلقئارا ژەنىيەتتىن نېفتىنىڭ نەقەدەر مۇهىملىقىنى

بىلىۋالتىمىز. نېفت باشقا ئەشيالار ئورنىنى باسالمايدىغان ئېنېرگىيە، ئىراقنىڭ كۆۋەيتكە تاجاۋۇز قىلىشى، ئامېرىكىنىڭ سەئۇدى ئەرەبىستانىغا قوشۇن كىرگۈزۈشى (ئىراققا تاجاۋۇز قىلىشقا هازىرلىق كۆرۈپ) قاتارلىقلاردا بىر ئورتاق سەۋەب بار، ئۇ بولسىمۇ نېفت تالىشىشتىن ئىبارەت. مەركەزدىكى رەهبىرىي يولداشلار تارىمدىكى نېفت، تەبىئىي گازنى قېدىرىپ تەكشۈرۈشتە مۇهىم ئىلگىرىلەش بولغانلىقىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بولدى. بۇ تامامەن سىلەرنىڭ جاپالىق ئىزدىنىشىڭلارنىڭ نەتىجىسى. يولداش ژاڭ گۇاڭرۇڭ سىلەرنىڭ ۋەكىللىكلار، تۆمۈر ئادەم ژاڭ جىنشىدەك قەهرىمان. بولتۇر داچىڭغا بارغاندا تۆمۈر ئادەم ژاڭ جىنشىنىڭ رەپبقىسىنى ئايرىم يوقلىدۇق، يولداش ژاڭ گۇاڭرۇڭنىڭ رەپبقىسىنىڭ تۈرمۇشىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇردۇڭلارمۇ؟ تەشكىل ئۇنىڭغا ياخشى غەمخورلۇق قىلىشى كېرەك (ئۇ قارامايدا بولۇپ، نېفت ئىدارىسى ئۇنىڭ تۈرمۇشىنى ئوبدان ئورۇنلاشتۇرغان. ئاپتوردىن). ژاڭ گۇاڭرۇڭنىڭ ئىش-ئىزلىرىنى يېزىپ گېزىتتە ئېلان قىلىش (بۇ هەقتىكى خەۋەر «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ 8-ئاينىڭ 27-كۈنىدىكى ساننىڭ 1-بېتىدە ئېلان قىلىندى. ئاپتوردىن)، هۆججەتلىك ئاخبارات فىلىمى ئىشلەپ ياشلارنى تەربىيىلەش كېرەك. تارىمنى ئېچىشتا ئۇمۇمىي جەهەتتە هەمكارلىشىشنى تەشەببۇس قىلىپ، هەرقايسى تەرەپلەر چوقۇم زور كۈچ بىلەن هەمكارلىشىشى كېرەك، سوتسىيالىستىك تۈزۈم كونا جەمئىيەتتىن ياخشى، بىز بىر نىشان ئۈچۈن بىر يەرگە جەم بولغان، نۇرغۇن يولداشلار ياشلىق باهارىنى مۇشۇ بېپايان چۆلگە بېغىشلىدى، نېمە ئۈچۈن شۇنداق قىلىدۇ؟ ئەلۋەتتە ۋەتەن ئۈچۈن كۆپرەك نېفت ئېلىش، ۋەتەننىڭ

ئىقتىسادىنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈندە! بىز سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمىز، مەملىكەت خەلقى سىلەرگە رەھمەت ئېيتىدۇ. خەلقئارادىكى رىقابەتتە، تېگى تەكتىدىن ئالغاندا دۆلەتنىڭ ئىقتىسادىي ئەمەلىي كۈچى ئاساسلىق ئورۇندا تۇرىدۇ، ئەمەلىي كۈچى بولمىغانلىقنىڭ سۆز قىلىش ھوقۇقىمۇ بولمايدۇ. سىلەرنىڭ تارىم نېفىتلىكىدىن بالدۇرراق مول ھوسۇل ئېلىشىڭلارغا تىلەكداشمەن». ئاخىردا، يولداش جياڭ زېمىن تارىم نېفىتلىكىنى قوماندانلىق شتابىغا «تارىم نېفىتلىكىنى قېدىرىپ تەكشۈرۈش، ئېچىشنى تېزلىتىپ، خەلق ئىگىلىكىنى سىجىل، مۇقىم راۋاجلاندۇرۇشقا تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇڭلار» دەپ بېغىشلىما يېزىپ بەردى.

- 3 -

يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئولتۇرغان ئايروپىلان 24-كۈنى سائەت 20:9 دە، كورلا ئايرودرومىدىن ئۇچۇپ ئۇزاق ئۆتمەيلا تەكلىماكان قوملۇقىنىڭ ھاۋا بوشلۇقىغا كىردى. ئايروپىلاندىن پەسكە قارىغاندا، تارىم دەرياسى قۇياش نۇرىدا خۇددى كۆمۈش ئەژدىھادەك سوزۇلۇپ ياتاتتى، قۇم بارخانلىرى ئالتۇن دۆڭلىرىدەك كۆزنى قاماشتۇراتتى؛ ھەيۋەتلىك كوئېنلۇن تېغى سوزۇلۇپ ياتاتتى، مۇزلۇق چوققىلار تاۋلىنىپ تۇرغان كۆمۈش خەنجەرگە ئوخشايتتى؛ خوتەن دەرياسى، كېرىيە دەرياسى خۇددى خىرۇستالدىن نەقىش چۈشۈرۈلگەن قاشتېشى بەلۋىغدەك بوستانلىق بىلەن قۇملۇقنى تۇتاشتۇرۇپ تولىمۇ ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. مەنزىرىلەردىن مەن دۆلتىمىز تارىخىدىكى تۇنجى بۈيۈك شائىر چۇ يۈەننىڭ: «كوئېنلۇن تېغىدا تۇرۇپ سالساڭ ئەتراپقا

نەزەر، ھەيۋەتلىك مەنزىرىدىن سۆيۈنەر دىلىڭ شۇ قەدەر» دېگەن مىسرالىرىنى ئىختىيارسىز ئەسكە ئالدىم.

سائەت 10 دىن ئاشقاندا، ئايروپىلان خوتەن ئايرودرومىغا قوندى، يولداش جياڭ زېمىن خوتەن رايونىدىكى پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە رەھبەرلىرىنىڭ ۋە ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ ئالدىغا چىققان ھەرمىللەت ئاممىسىنىڭ قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى ھەمدە ھايال بولماي ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ، خوتەن بۇزاق يېزىسىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە يۈرۈپ كەتتى. ئېكولوگىيىلىك مۇھىتنى قوغداش جەھەتتە ئىلغار بولغان بۇ يېزىدا ئورمان بەلۋاغلىرى گېرەلىشىپ كەتكەندى، ئۇ يېقىنقا كۆز يەتمەيدىغان تاللىق كاردوردا راسا مەي باغلىغان ساپاق-ساپاق ئۈزۈملەر كىشىنىڭ دىلىنى سۆيۈندۈرەتتى.

بۇزاق كەنتىدە باش شۇجى ئىككى ئۇيغۇر ئائىلىسىنى زىيارەت قىلدى. باش شۇجى يېڭىلا ئۆگەنگەن «ياخشىمۇ سىز» دېگەن ئۇيغۇر تىلىدا ياشانغان بوۋاي ئابدۇللا توختىدىن ھال سورىدى. بوۋاي ھۆرمەت بىلەن باش شۇجىنى ئۆيگە تەكلىپ قىلدى، چويلا توپ ئويناشنى داۋاملاشتۇرۇپ كەلگەن باش شۇجى ئەپچىللىك بىلەن باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ بوۋايدىن ئائىلىسىدە قانچە جان بارلىقى، قىشلىقى ئۆيىنىڭ ئىسسىيدىغان، ئىسسىمايدىغانلىقى، ئۈزۈق ئاشلىقىنىڭ يېتىدىغان، يەتمەيدىغانلىقىنى سورىدى. ئۇنىڭ ئائىلىسىدە 40 ئادەم بارلىقى، يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى 450 يۈەن ئىكەنلىكى، بانكىدا ئامانەت پۇلى بارلىقى، ئاق ئاش يەيدىغانلىقى، قىشتا ئۆيىنىڭ تازا ئىسسىيدىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، رازى بولۇپ كۈلدى. بوۋاي باش شۇجى ئېلىپ كەلگەن چاقماق قەنت قاتارلىق سوۋغاتلارنى قوبۇل قىلغاندىن كېيىن، بوۋاينىڭ بالىلىرى بېشىغا

قىزىل تاۋار باغلانغان قويىنى يېتىلەپ كىرىپ، ئۇنىڭ گۆشى بىلەن مېھمانلارنى كۈتىدىغانلىقىنى ئېيتتى. باش شۇجى: «ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت، قويىنى بىزگە سويماي، ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشقا ئىشلىتىڭلار» دېدى ھەمدە بوۋاينىڭ كەنجى قىزى سوۋغا قىلغان چىمەن دوپپىنى كىيىدى ۋە توقۇۋاتقان خوتەن گىلىمىنى كۆرۈپ: چىرتىيوژ ئىشلەتمەيمۇ گىلەمنىڭ گۈللىرىنى چىرايلىق چۈشۈرۈپتۇ، بۇ قىزنىڭ دىلى گۈزەل، قولى چىۋەر ئىكەن» دەپ ماختىدى.

كەنت ئاھالىلىرىنىڭ ھمايىسىدە، باش شۇجى 65 ياشلىق مەخسۇت ئۇستىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتقىنىچە ئۇنىڭ ئائىلىسىگە كەلدى، مەخسۇت ئاكا ئۆزى كۆڭۈل قويۇپ ئۆزمە ياغىچىدىن ياسىغان قوشۇقىنى باش شۇجىگە سوۋغا قىلدى ھەمدە يېڭىلا تونۇردىن چىققان ئاق نانىنى كەلتۈردى. بوۋاي باش شۇجىگە: «ئىلگىرى خوتەنلىكلەر ئەۋلاتتىن ئەۋلاتقىچە مۇشۇنداق قوشۇقتا ئۇماچ ئېچىپ كەلگەنىدۇق، ‹داش قازان› چېقىۋېتىلگەندىن كېيىن، تۇرمۇشىمىز نۇرغۇن ئائىلىلەرنىڭكىگە ئوخشاش بارغانسېرى ياخشىلاندى، ھازىر ئاساسلىقى ئاق ئاش يەيدىغان بولدۇق، بىر قىزىم شەھەرنى ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇۋاتىدۇ» دېدى. بۇ چاغدا مەخسۇت بوۋاينىڭ كىچىك نەۋرە قىزى ھويلىدا تېرىغان گۈلدىن بىر دەستە ئېلىپ كىرىپ، سەمىمىيلىك بىلەن جىياڭ بوۋىسىغا تەقدىم قىلدى، جىياڭ بوۋىسىمۇ مېھرىبانلىق بىلەن ئۇنىڭ مەڭزىگە سۆيۈپ قويغاندىن كېيىن، قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇيغۇر تىلىدا: «رەھمەت» دېدى، بۇ چاغدا ھويلىدىكىلەر قىزغىن چاۋاك چېلىشتى.

ئاپتوموبىل تاللىق كارىدورىدا كېتىپ بارغاندا باش شۇجى: «بۇ تاللىق كارىدورنىڭ ئۇزۇنلۇقى قانچىلىك؟» دەپ سورىغاندا: «خوتەن

ۋىلايىتىدە جەمئىي 1000 كىلومېتىرغا يېتىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ رەھبەرلىرى. يولداش جياڭ زېمىن: «كارامەت ئىش قىپسىلەر، سۇ بولسىلا، بوستانلىق بىنا قىلغىلى بولىدۇ، سۈيۈڭلار نەدىن كېلىدۇ» دەپ سورىدى. خوتەن ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ياڭ جيەنجاڭ بىلەن ۋالىي غوپۇر ئابدۇللا: «يۇقىرى ئېقىندا سۇ باشلاش قۇرۇلۇشى ياسىدۇق» دەپ جاۋاب بەردى. يولداش جياڭ زېمىن لىنىيىنى ئۆزگەرتىپ، بوستانلىقتىن ئۆتۈپ، تاغ باغرىغا ياسالغان دەريا بويىدىكى يول بىلەن مېڭىپ، قاراقاش دەرياسىدا يېڭىدىن ياسالغان ئۆستەڭ بېشىغا بېرىشنى تەلەپ قىلدى. «سۇنىڭ ئېقىش مىقدارى قانچىگە يېتىدۇ؟»، «مىنۇتىغا 1100 كۇب مېتىرغا يېتىدۇ، ئۇچتىن بىر قىسمىنى خوتەن ناھىيىسى، قالغان ئىككى قىسمىنى قاراقاش ناھىيىسى ئىچىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى خوتەن ۋىلايىتىنىڭ رەھبەرلىرى. سەپەردە بىللە بولۇۋاتقان ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى يولداش تۆمۈر داۋامەت مۇنداق دېدى: «ئازادلىقتىن ئىلگىرى، بۇ جايدا ئەتىيازدا قۇرغاقچىلىق بولغان چاغدا، كىشىلەر سۇ تالىشىپ ئۇرۇشۇپ ئادەم ئۆلۈش ئىشلىرى كۆرۈلەتتى؛ تاغدىن كەلكۈن كەلگەندە يوللارنى ۋەيران قىلىپ، ئادەم، چارۋىلارنى ئېقىتىپ كېتەتتى. ئازادلىقتىن كېيىن، دۆلەت، كوللېكتىپ مەبلەغ سېلىپ، دېھقانلار كۈچ چىقىرىپ نۇرغۇن سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى ياسالدى، بايا كۆرگەن بۇزاق يېزىسى ‹بەشتە ياخشى› قۇرۇلۇشىدىكى نەمۇنە يېزا، كوئېنلۇن تېغىنىڭ قار سۈيىنى تېزگىنلەپ، سوغۇرۇش كۆلىمىنى كېڭەيتىش ئۈچۈن، ‹8-بەش يىللىق پىلان› مەزگىلىدە، مۇشۇ ئېقىنىنىڭ يۇقىرىغا سۇ سېغىمچانلىقى 600 مىليون كۇب مېتىرلىق ئۆلۈغئاتا سۇ ئامبىرى ياسىلىدۇ». سۇ ئامبىرىنىڭ ياسىلىدىغان توسمىسى

ئالدىغا كەلگەندە، پۈتۈن دىققىتى بىلەن سوغۇق شامالغا قارىماي ئەتراپىغا نەزەر سېلىۋاتقان يولداش جياڭ زېمىن چوڭ سۇ ئامبىرى پىلانىنىڭ تەسەۋۋۇرىنى مۇئەييەنلەشتۈرۈپ ماختىدى.

باش شۇجى مېھمانخانىغا قايتىپ كېلىپ خوتەن ۋىلايىتىنىڭ خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى. ئۇ، سۇچىلىق مۇتەخەسسىسى ۋاڭ ۋېينىڭ بارلىقىنى خوتەننىڭ سۇچىلىق قۇرۇلۇشى ئىشلىرىغا بېغىشلاپ، ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، دەرھال ئۇنى چاقىرىپ كۆپچىلىك بىلەن كۆرۈشتۈردى ۋە خوتەننىڭ سۇچىلىقىنى راۋاجلاندۇرۇش توغرىسىدىكى پىكىرلىرىنى ئاڭلىدى. ۋاڭ ۋېي مۇنداق دېدى: «بوستانلىق خوتەن ۋىلايىتى يەر كۆلىمىنىڭ ئاران 13% نى تەشكىل قىلىدۇ، قۇم-بوراننىڭ خەۋپى كوئېنلۇن تېغىنىڭ ئېتىكىگە كېلىپ قالدى. لېكىن بۇ يەردە ئېچىپ پايدىلىنىشقا بولىدىغان سۇ بايلىقى 2 مىليارد 100 مىليون كۇب مېتىرغا يېتىدۇ، ئۇلۇغئاتا سۇ ئامبىرى قۇرۇلسا، يېقىنقى مەزگىلدە 1 مىليون مو بوستانلىق ئېچىلىپ، گۈما، كىرىيە، خوتەن ناھىيىلىرىنى بىر بوستانلىق قىلىپ تۇتاشتۇرغىلى ھەمدە تۆۋەن ھوسۇللۇق 1 مىليون مو يەرنى ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ». باش شۇجى يەنە بىر قېتىم قايىل بولغان ھالدا: «سۇ بەك مۇھىم ئىكەن، شىنجاڭدىكى قۇملۇقلار بىپايان بولغىنى بىلەن، سۇلا بولسا، يېشىل ھاياتلىقلار بارلىققا كېلىدىكەن، مەن مۇنداق بىر پرىنسىپقا، يەنى شىنجاڭنىڭ بىر يۈزلىنىشىنىڭ سۇ ئامبىرى ياساش ئىكەنلىكىگە قوشۇلىمەن» دېدى.

ھازىر ئۇلۇغئاتا سۇ ئامبىرى پۈتۈپ، سۇ قاچىلىنىپ يەر سۇغۇرۇش، توك چىقىرىش جەھەتتە غايەت زور ئۈنۈمى كۆرۈلدى.

24-كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تە، يولداش جياڭ زېمىن

قاتارلىقلار خوتەن قاشتېشى زاۋۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. بۇ زاۋۇت باش شۇجىنىڭ يۇرتى، جياڭسۇ ئۆلكىسىنىڭ ياڭجۇ قاشتېشى زاۋۇتى بىلەن ھەمكارلىشىپ تىجارەت قىلىۋاتقانىدى.

زاۋۇتتا ياڭجۇلۇق 10 ئۈستا بىر تۈركۈم ئۇيغۇر شاگىرت قىزلارنى يېتەكلەپ بەزىسى قاشتېشى سىلىقلاۋاتاتتى، بەزىسى قاشتېشىغا كېچىك ھايۋانلارنىڭ ھەيكىلىنى ئويۇاتاتتى. بىرەيلەن چوڭ بىر پارچە قاشتېشىنى ھاراق چەينىكى قىلىپ ئىشلەۋاتاتتى، باش شۇجى ئۇنىڭدىن: «يۇرتداش، بۇ چەينەك پۈتسە قانچە پۇلغا يارايدۇ؟» دەپ سورىدى، ئىشچى ۋۇ لىيەنجې ياڭجۇ شۇئىسىدە «5000 يۈەنگە» دەپ جاۋاب بەردى. زاۋۇتنىڭ مەھسۇلات كۆرگەزمىخانىسىغا ناھايىتى نەپىس تەييارلانغان مەھسۇلاتلار قويۇلغانىدى. ۋۇ لىيەنجې باش شۇجىغا، بۇلتۇر زاۋۇتنىڭ مەھسۇلات قىممىتى 350 مىڭ يۈەنگە، يارانقان پايدىسى 170 مىڭ يۈەنگە يەتكەنلىكى، توختام بويىچە، ياڭجۇدىكى زاۋۇت يېرىمىنى ئېلىشقا تېگىشلىك بولسىمۇ، لېكىن شىنجاڭغا يارەدەم بېرىش مەقسىتىدە 50 مىڭ يۈەنلا ئالغانلىقىنى ئېيتتى. باش شۇجى بېشىنى لىڭشىتىپ: «ناھايىتى ئوبدان قېلىپسىلەر» دەپ ماختىدى ۋە ياڭجۇلۇق يۇرتداشلاردىن: «يىل بويى بۇ يەردە بولىدىكەنسىلەر، يۇرتۇڭلارنى سېغىنىدىكەنمۇ؟» دەپ سورىدى، ئۇلار: «زاۋۇتىمىزدا نۆۋەت بىلەن ئالمىشىپ تۇرۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان، شىنجاڭغا يارەدەم بېرىشنى ئويلىساق، يۇرتنى سېغىنىپمۇ كەتمەيمىز» دەپ جاۋاب بەردى. باش شۇجى: «ئەڭ مۇھىمى-شىنجاڭغا يارەدەم بېرىش» دېدى.

يولداش جياڭ زېمىن خوتەن يىپەك زاۋۇتىنى ئېكسكۇرسىيە قىلغاندا ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ قارشى ئېلىشىغا مۇيەسسەر بولدى. ئۇ سەممىيلىك بىلەن زاۋۇت باشلىقى

لۇ جۇڭلياڭ (جياڭسۇ ژۇشىلىق) غا مۇنداق دېدى: «سىلەر شۇنچە كۆپ ئادەم ئىچكىرىدىن چىگرا رايونغا يارەدەم بەرگىلى كېلىپسىلەر، زاۋۇتنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى راۋاجلىنىپتۇ، ئىقتىسادىي ئۇنۇمىمۇ ياخشىكەن، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىمۇ ناھايىتى ياخشى ئىكەن، بۇ ئاسان ئەمەس، سىلەرگە كۆپتىن كۆپ رەھمەت».

كېيىنكى نەچچە كۈنلۈك كۆزدىن كەچۈرۈش داۋامىدا، يولداش جياڭ زېمىن ژىلايەت، ئوبلاست، شەھەرلەرنىڭ ۋە كۆزدىن كەچۈرۈشتە ئۆزى بىلەن بىللە بولغان ئاپتونوم رايون رەھبەرلىرىگە قايتا-قايتا تەكتلەپ مۇنداق دېدى: «مەن خوتەن قاشتېشى زاۋۇتى بىلەن يېپەك زاۋۇتىنى كۆزدىن كەچۈرگەندە، ئۇيغۇر شاگىرتلارنىڭ خەنزۇ ئۇستىلارنىڭ يېتەكلىشى ئارقىسىدا ناھايىتى تېز ئالغا باسقانلىقىنى كۆردۈم، لېكىن خەنزۇلار ئۆزىنى چوڭ چاغلىماي، ئاز سانلىق مىللەتلەردىن كەمتەرلىك بىلەن ئۆگىنىشى لازىم. ھەرمىللەت خەلقى ئۆزئارا بەس سالماي چوقۇم قەلبداش، ھەمنەپەس، تەقدىرداش بولۇشى كېرەك. ئۇلۇغ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ جۈملىدىن 50 نەچچە مىللەتنىڭ بەزىسىنىڭ نوپۇسى كۆپ، بەزىسىنىڭ ئاز، مەسىلەن، قىرغىز، موڭغۇللارنىڭ نوپۇسى ئۇيغۇرلارنىڭكىدىن ئاز، بۇنداق بولۇشىنى تارىخىي شارائىت بەلگىلىگەن. ئۇ مىللەت مۇنەۋۋەر، بۇ مىللەت ناچار دېيىشكە بولمايدۇ، مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ تەركىبىي قىسمى، خەنزۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەردىن، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەنزۇلاردىن، ھەرقايسى مىللەتلەر بىر بىرىدىن ئايرىلالمايدۇ. قانداق ئادەمنىڭ قالايمىقانچىلىق قىلىشىدىن قەتئىي نەزەر، ھەر مىللەت خەلقى تەڭ قوزغۇلۇپ قارشى تۇرۇشى كېرەك. بولۇپمۇ رەھبىرىي كادىرلار ماركسىزملىق توغرا مىللەت قارىشى ۋە دىن

قارىشىغا ئىگە بولۇشى كېرەك. خەلقئارا ئەكسىيەتچى كۈچلەر كۆپىنچە دىنىي ئېتىقادتىن پايدىلىنىپ مىللىي توقۇنۇش پەيدا قىلىدۇ، شۇڭا ھەر ۋاقىت مېڭىنى ئىنتايىن سەگەك تۇتۇش كېرەك. دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى توغرا ئىزچىللاشتۇرۇش، ماركسىزمنى تەشۋىق قىلىش ئەركىنلىكىمۇ بولۇشنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، ماركسىزملىق مىللەت قارىشى، دىن قارىشىنى داۋاملىق تۇرغۇزۇش، تەشۋىق قىلىش ۋە مۇستەھكەملەش كېرەك. مۇقىملىق ھەممىنى بېسىپ چۈشىدۇ. مۇقىملىق بىلەن ئىقتىسادىي تەرەققىيات دىئالېكتىك بىرلىككە ئىگە، ئىككىسىنىڭ مۇناسىۋىتىنى توغرا بىرتەرەپ قىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ناھايىتى ئىناق بولۇشىنى، ئىگىلىكنى بالدۇرراق گۈللەندۈرۈشنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش لازىم».

- 4 -

8-ئاينىڭ 25-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 10 لاردا، يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئولتۇرغان ئايرۇپلان قەشقەر ئايرودرومىغا قوندى، ئۇيغۇر ئاممىسى ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ ئالدىغا چىقىپ، باش شۇجىنى قىزغىن قارشى ئالدى. سائەت 11 دە، يولداش جياڭ زېمىن قاتارلىقلار ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ مەركىزى ئاتۇشقا كەلدى. بۇ يەردە مېۋە-چېۋىلەر ئوخشىغان، بازار ئاۋاتلاشقانىدى. باش شۇجى ئوبلاست باشلىقى سۇلايمان نىيەتقابىلىنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «بۇ يەر خوتەندىن سالقىنراقكەن» دېدى ھەمدە: «سىلەرنىڭ تىلىڭلار قىرغىزستاندىكىلەر بىلەن ئوخشاشمۇ، روسچە بىلەن

چوڭ پەرقلىنەمدۇ؟» دەپ سورىدى، «چوڭ پەرقلىنىدۇ، لېكىن قىرغىزستانلىقلارغا ئوخشاش تەلەپەك كېيىمىز» دەپ جاۋاب بەردى ئوبلاست باشلىقى. بارىن يېزىسى ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپىلىڭى تىلغا ئېلىنغاندا، سۇلايمان نىيەتقابىل: «بۇ ئەھۋالنى ۋاقتىدا سەزمەپتىمىز، بۇنىڭدا مېنىڭ مەسئۇلىيىتىم بار، قاتتىق ئېچىنمەن» دەپ ئۆزىنى ئەيىپلىدى ھەمدە يۇقىرىنىڭ ئۆزىنى جازالاپ، ئوبلاست باشلىقلىقىدىن ئېلىۋېتىشىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن تەلەپ قىلدى. باش شۇجى: «يولداش سۇلايماننىڭ سۆزىدىن تەسىرلەندىم، شۇ كۈنى كەچتە مەن سۇڭ خەنلىياڭغا (ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ شۇجىسى) تېلېفون قىلغانىدىم. دەل يولداش دېڭ شياۋپىڭ (4-ئىيۇن، ۋەقەسىگە قارىتا ئېيتقانىدەك، ھازىر ئەھۋال بارغانسېرى ئاشكارىلاندى، بۇنداق ئىشلارنىڭ يۈز بېرىشىنى ئىچكى-تاشقى چوڭ ئاتموسفېرا بەلگىلىگەن. خەلقئارا ئەكسىيەتچى كۈچلەر ھامان دۆلىتىمىزنىڭ سوتسىيالىستىك ئۈزۈمىنى ئاغدۇرۇۋېتىشكە ئۇرۇنىدۇ. بىز چوقۇم سوتسىيالىزم يولىدا مېڭىشىمىز، كوممۇنىزمنىڭ مۇقەررەر غەلبە قىلىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنىشىمىز كېرەك. خەلقئارا ئەكسىيەتچى كۈچلەر دىندىن پايدىلىنىپ سىڭىپ كىرىش، ئاغدۇرمىچىلىق قىلىشقا ئۇرۇنىدۇ. ماۋجۇشى (ئىدىئولوگىيە بازىسىنى پرولېتارىيات سىنىپى ئىگىلىمىسە، بۇرژۇئازىيە سىنىپى ئىگىلەپ كېتىدۇ، دەپ بۇرۇنلا ئېيتقان، يولداش سۇلايمان، سىز ئىدىيە جەھەتتىكى بېسىمنى تاشلىشىڭىز كېرەك، قوللانغان تەدبىرلىرىڭلارنى ناھايىتى قۇۋۋەتلەيمەن، ھەربىر ئائىلىلەرگىچە خىزمەت ئىشلىشىڭلار، ئاممىنىڭ زور كۆپىنچىسىگە ئىشىنىشىڭلار كېرەك؛ قانۇنسىز دىنىي ھەرىكەتنى چەكلەش كېرەك، دىن سىياسىيغا ئارىلىشىۋالسا بولمايدۇ،

ماركسىزملىق دىن قارىشى تۇرغۇزۇش كېرەك؛ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى تەربىيەلەپ يېتىشتۇرۇش، ماركسىزم، لېنىنىزمغا قەتئىي ئىشىنىش، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيۈش، ھەر مىللەت كادىر ۋە خەلقلىرى ئىتتىپاقلىشىپ ھەمكارلىشىشى ۋە ئورتاق ئالغا بېسىشى كېرەك؛ ئىگىلىك يۇكسەلگەن تەقدىردىمۇ بىخوتلىشىشقا بولمايدۇ، ھەر ۋاقىت ھۇشيار بولۇپ، مالىمانچىلىقنى بىخ ھالىتىدە يوقىتىش كېرەك».

- 5 -

قەشقەر شەھىرىنىڭ پاختەكلە يېزىسىدىكى دېھقانلار يېزا ئىگىلىكىنى كوپېراتسىيەلەشتۇرۇش ۋاقتىدا ماڭ جۇشىغا خەت يېزىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرغانلىق، تۇرمۇشىنى ياخشىلىغانلىق خۇش-خەۋىرىنى مەلۇم قىلغانىدى، ئۇلار ماڭ جۇشىنىڭ جاۋاب خېتىنىڭ ئىلھامى ئارقىسىدا، ئىشلەپچىقىرىشىنى يەنىمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، سوتسىيالىزم قۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىپ كەلگەنىدى.

8-ئاينىڭ 25-كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تە، پاختەكلە يېزىسىدىكى دېھقانلار شاد-خورام‌لىق ئىچىدە باش شۇجى جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرىنى كۈتۈۋالدى. ئاپتوموبىل سايە تاشلىنىپ تۇرغان داغدام يولدا كېتىۋاتاتتى، سالا ئېتىزلاردىكى راسا ئوخشىغان شاللىقلاردىن قويۇق شال ھىدى دېماقتا ئۇرۇلۇپ تۇراتتى، ھەممە جايىنى مول-ھوسۇل مەنزىرىسى قاپلىغانىدى. باش شۇجى بىر پارچە 90 مولۇق شاللىقنىڭ يېنىغا كېلىپ، بۇ شاللىقنى ھۆددىگە ئالغۇچى غۇپۇر قۇربانىنىڭ قولىنى

تۇتۇپ تۇرۇپ هال سورىغاندا ئۇنىڭ چۆكۈرۈپ كىيگەن تېرە تومىقىنى كۆرۈپ: «سىزنىڭ تۇمىقىڭىز باشقىلارنىڭكىگە ئوخشىمايدىكەنغۇ»، دەپ سورىدى، غۇپۇر قۇربان: «بۇ تۇماقتىن كۆن نۇرى ئۆتمەيدۇ، شۇڭا سالقىن، بۇنداق تۇماق كىيىش-بىزنىڭ ئادىتىمىز. ئائىلەمنىڭ تۇرمۇشى ناھايىتى ياخشى، ھازىر ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش يولغا قويۇلۇپ، يېزا ئىگىلىكىمىز يىلدىن-يىلغا راۋاجلاندى، تۇرمۇشىمىزمۇ ياخشىلاندى» دەپ جاۋاب بەردى. باش شۇجى ئېتىزدىكى راسا ئوخشىغان شاللىقنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «ھەر مو يەردىن قانچىلىك گۈرۈچ ئالىسىلەر؟» دەپ سورىدى، غۇپۇر قۇربان: «1000 كىلوگرامدىن 1300 كىلوگرامغىچە» دەپ جاۋاب بەردى. دېھقانچىلىق تېخنىكىسى كادىرى: «بۇ يەرگە شىنجاڭ يېزا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسى يېتىشتۈرگەن يېڭى سورت-مىچۇەن 1-234 نى تېرىدۇق، بىرلىك مەھسۇلات 1300 كىلوگرامغا يېتىدۇ، دەپ گەپ قىستۇردى. باش شۇجى: «ئورمان بىلەن قاپلانغان سالا ئېتىزلارنى قانداق تېرىيسىلەر؟» دەپ سورىغاندا، «سالا ئېتىزلىقنىڭ ھەر بىر پارچىسى 200-400 مو كېلىدۇ، مەھسۇلاتنا بىرلەشتۈرۈپ ھۆددىگە بېرىش ۋە بەش بىر تۇتاش بولۇش، يەنى بىر تۇتاش ماشىنىدا ئاغدۇرۇش، بىر تۇتاش ماشىنىدا تېرىش، بىر تۇتاش سوغۇرۇش. . . . ئاساسىدا تېرىيمىز» دەپ جاۋاب بەردى، دېھقانچىلىق تېخنىكا كادىرى، باش شۇجى مەنۇنلۇق بىلەن باش لىڭشىتىپ قويدى. كېيىن باش شۇجى تۇڭمەنبېشى كەنتىدىكى ئىبراھىم ئاكىنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولدى. بۇ ئائىلىدە 8 جان بولۇپ، ئوغلى بەزىدە سودا ئىشى بىلەن شائىخەيگە بارىدىكەن، يىللىق كىرىمى 10 مىڭ يۈەندىن ئاشىدىكەن، مېھمانخانىسىغا چىرايلىق كىرىسلو قويۇلغان بولۇپ، ئۆي ئوبدان جابدۇلغانكەن. باش شۇجى ھوشۇر مامۇتنىڭ

ئائىلىسىنى زىيارەت قىلغاندا، ئۇنىڭ مېھمانخانىسىدىكى تام گىلەم ۋە تام تورۇسلارىدىكى رەڭلىك سىزما گۈللەرنى كۆردى. باش شۇجى ئۇنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى سورىغاندا، ئۇ: «تۇرمۇشىمىز ياخشى، ئوغلۇم تىككىچۈلۈك دۇكىنى ئاچىدۇ، يىللىق كىرىمىمىزمۇ 10 مىڭ يۈەندىن كەم ئەمەس» دەپ جاۋاب بەردى.

پاختەكلەردىكى بىنەم يەرلەر يۇقىرى ھوسۇللۇق شاللىققا ئۆزگەرتىلگەن، نۇرغۇن دېھقان دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش پەسلىدە دېھقانچىلىق قىلىپ، دېھقانچىلىقنىڭ ئارىسالدى ۋاقتىدا سودا-سېتىق بىلەن شۇغۇللىنىپ ياكى سودا-سانائەت ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىپ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئىلگىرىكىدىن زور دەرىجىدە ئۆستۈرگەن، بەزىلىرى بېيىپ كەتكەنىدى. باش شۇجى ئۇلارنىڭ مەھسۇلاتنا بىرلەشتۈرۈپ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمىدە چىڭ تۇرۇپ، بازار ئىگىلىكىنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئورتاق بېيىشنى چىن كۆڭلىدىن تىلىدى. كېيىن قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى شۇ شياۋچىڭنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىغاندا، يولداش جياڭ زېمىن يەنە بىر قېتىم مۇنداق تەكىتلىدى: «يېزا ئىسلاھاتىدا مەھسۇلاتنا بىرلەشتۈرۈپ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى يولغا قويۇلۇپ، غايىت زور نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى، بۇنى ھېلى ئۇزاققىچە ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ». ئۇ يەنە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ «بەش بىر تۇتاش بولۇش»نى يولغا قويۇپ، دېھقانلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغىغانلىقىنى ياخشى بوپتۇ، دەپ ماختىدى ھەمدە قەشقەر ۋىلايىتىگە: «مىللەتلەر قەلبىداش، ھەمنەپەس، تەقدىرداش بولۇپ، جۇڭگوچە سوتسىيالىزم قۇرۇش يولىدا تىرىشىپ كۈرەش قىلىڭلار» دەپ بېغىشلىما يېزىپ بەردى.

8-ئاينىڭ 26-كۈنى سائەت 10 لاردا، يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى قەشقەر ھۈنەر-سەنئەت بۇيۇملىرى زاۋۇتىغا كېلىپ، ئۇيغۇر ھۈنەر-سەنئەت ئالاھىدىلىكىگە ئىگە چالغۇ-ئەسۋابلار، زىننەت بويۇملىرى، گۈل چىكىلگەن كىيىم-كېچەكلەر، دوپپا، گىلەملەرنى كۆرۈپ ماختاپ كەتتى، ئۇنىڭ كەينىدىن قەشقەر پاختا توقۇمچىلىق فابرىكىسىنىڭ ئېكسكۇرسىيە قىلدى. بۇ زاۋۇت شائخەيدىن يارەمگە كەلگەن تېخنىكلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە، ئۇيغۇر قاتارلىق مىللەتلەردىن بولغان 5000 ئىشچى مىليون مېتىر بوراكسىز رەخت توقۇش يېڭى رېكورتىنى يارىتقان، 800 نەچچە خىل مەھسۇلاتى مەملىكەت ئىچى-سىرتىدا بازار تاپقان. باش شۇجى ئېگىرىش سېخىدا كۆيۈمچانلىق بىلەن زاۋۇت باشلىقى گۇ نەيلياڭدىن: «ئىشلەتكىنىڭلار يەرلىك پاختىمۇ؟» دەپ سورىدى، زاۋۇت باشلىقى: «شۇنداق، بىز يەنە شىنجاڭنىڭ ئۈزۈن تالالىق پاختىسىدىن يۇقىرى سۈپەتلىك يىپ ئىگىرەمىز، دەپ جاۋاب بەردى». باش شۇجى: «ياخشىكەن» دەپ ماختىدى. ئۇ بۇ ئىككى زاۋۇتنى ئېكسكۇرسىيە قىلغاندا، ھەر مىللەت ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى.

يولداش جياڭ زېمىن جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى رەھبىرلىرى ئورگىنى تۇرۇشلۇق ئورۇندا ھەربىي رايون ئورگىنىدىكى ئوفىتسېر، جەڭچىلەرنىڭ سەپ تۈزۈپ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. باش قوماندانى بىلەن سىياسىي كومىسسارى رەھبەرلىك بەنزىنىڭ نەزەرىيە ئۆگىنىش تۈزۈمىنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، باشلامچىلىق بىلەن جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىپ، «قاراقۇرۇم روھى»نى جارى قىلدۇرۇپ، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى

تۇرۇپ، چېگرا مۇداپىئەيىسىنى مۇستەھكەملەپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش خىزمىتى ۋە قىسىملارنىڭ تەلىم-تەربىيە، تۈرمۇش ئەھۋاللىرىنى دوكلات قىلدى. يولداش جياڭ زېمىن مۇنداق دېدى: «جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى قىسىملىرى شانلىق تارىخقا ئىگە، ئۇنىڭ ئاساسى، يولداش ۋاڭ جېن رەھبەرلىك قىلغان 359-بىرىگادا. بۇ قېتىم يولداش ۋاڭ جېنمۇ كەلمەكچى ئىدى، بەختكە قارشى يېقىلىپ كېتىپ كېلەلمىدى. سىلەر نەننۇەن روھىنى جارى قىلدۇرۇڭلار. بۇ يەر ناھايىتى مۇھىم چېگرا رايون، 5 دۆلەت بىلەن چېگرىلىنىدۇ. ھازىر خەلقئارادىكى كۈرەش بىرقەدەر مۇرەككەپ، تەبىئىي شارائىتىڭلار جاپالىق، بۇ يىل بارىن ۋەقەسى دەل ۋاقتىدا تىنجىتىلدى، شىنجاڭ ھەربىي رايونى ۋە جەنۇبىي شىنجاڭ ھەربىي رايونى چوڭ تۆھپە يارىتتى. بىز جەنۇبىي شىنجاڭدىكى قىسىملارنىڭ چېگرا رايونىنىڭ تىنچلىقىنى ساقلاش، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ مۇقىملىقىنى قوغداشنى 1-ۋەزىپە قىلىپ، مەملىكەت ئىچى-سىرتىدىكى بۆلگۈنچى كۈچلەرنىڭ سىڭىپ كىرىشى ۋە سۈيىقەستلىك ھەرىكەتلىرىدىن ھەر ۋاقىت ھۇشيار بولۇشنى ۋە ئۇنى تار-مار قىلىشنى ھەمدە قىسمىنىڭ ھەر جەھەتتىكى ئىتتىپاقلىقى، يەرلىك بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىق ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، دۈشمەنگە باش تىققۇدەك ئىمكانىيەت بەرمەسلىكنى، پارتىيە ئارمىيىگە رەھبەرلىك قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، ھەقىقىي قابىل كادىرلارنى دېڭىزىيە، تۈەن دەرىجىلىك ئورۇن ۋە ئاساسىي قاتلاملارغا سەپلەپ ئىشلىتىشنى، ھەر دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ جەڭچىلەرنى، ئاساسىي قاتلامنى ھەر ۋاقىت ئويلىشىنى، بولۇپمۇ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى ياخشى يولغا قويۇشنى، ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىپ، مىللىي روھنى

ئىنتايىن زور دەرىجىدە ئۇرغۇتۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. جۇڭخۇا مىللەتلىرى كەمستىلسە بولمايدۇ. جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۈرەش قىلىش روھىنى داۋاملىق جارى قىلدۇرۇش، ئاستىرونومىيە نۇقتىسى قاتارلىق چوڭرا مۇداپىئىيىسى پونكىتلىرىدىكى ھەربىر جەڭچىنى ھەرىيلى 40 تونىا ماددىي ئەشيا بىلەن تەمىنلەشكە كاپالەتلىك قىلىش، قىسىملاردىمۇ ئالاھىدە جاپاغا چىدايدىغان، ئالاھىدە جەڭ قىلالايدىغان بولۇشتەك شېنشيەنۇەن قاراۋۇلخانىسى روھىنى جارى قىلدۇرۇش لازىم، تىنچ مەزگىلدە تېخىمۇ شۇنداق قىلىش كېرەك».

باش شۇجى جياڭ زېمىننىڭ سەپىرىگە ھەمراھ بولۇپ كەلگەن مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ باش كاتىپى يولداش ياڭ بەيبىگمۇ سۆز قىلدى.

- 6 -

8-ئاينىڭ 27-كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 10 دا، يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى ئولتۇرغان ئايروپىلان تارىم ئويمانلىقى ھاۋا بوشلۇقىدىن ئۆتۈپ، تەڭرى تېغى ھاۋا بوشلۇقىغا كىرگەندە، تاغ چوققىلىرىدا لەيلەپ يۈرگەن بۇلۇتلار ئۆركەشلەۋاتقان دېڭىز دولقۇنىدەك كۆرۈنەتتى، تەڭرى تېغىنىڭ ھەيۋەتلىك چوققىلىرى ۋە دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسى قويۇق بولۇتلار ئارىسىدىن ھېلىدىن-ھېلىغا ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىنى كۆز ئالدىمىزدا نامايەن قىلىپ تۇراتتى. ئىلى دەرياسى كۆۋرۈكى خۇددى يېشىل مەرمەر بەلۋاغدەك ئىلى بوستانلىقىدا ئىنتايىن گۈزەل كۆرۈنەتتى. سائەت 10:30 دا ئىلى ئايرودرومىغا

قونغاندا، سىم-سىم يامغۇر يېغىشقا باشلىدى. باش شۇجى يېڭى ياسالغان ئىلى دەرياسى كۆۋرۈكىنى كۆرگەندىن كېيىن، يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىماي ئاپتوموبىلغا ئولتۇرۇپ، غۇلجا شەھىرىدىن چوڭرا ئېغىزى قورغاسقا كەلدى. چوڭرا ئېغىزى بىناسىدا چوڭرا سودىسى ئەھۋالىغا دائىر دوكلاتنى ئاڭلاپ «قورغاس دېگەن سۆز نېمە مەنىنى بىلدۇرىدۇ؟» دەپ سورىدى، ئىلى ئوبلاستىنىڭ رەھبەرلىرى: «بۇ موڭغۇلچە سۆز، چارۋا باقىدىغان جاي، دېگەن مەنىنى بىلدۇرىدۇ، شۇنداقلا پاسىل دەريانىڭ نامى» دەپ جاۋاب بەردى. ئوبلاستلىق ئىقتىساد-سودا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى دوكلات قىلىپ مۇنداق دېدى: «1988-يىلى ئوبلاستىمىزدىن 3 شىركەت چوڭرا سودىسى بىلەن شۇغۇللىنىش ئىجازىتىگە ئېرىشتى، ئۇلار ئۆزى مال مەنبەسى تېپىپ، ئۆزى بازار تېپىپ، چوڭرىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى مىللەتلەر ئوخشاش بولۇش، تاۋار جەھەتتە بىر-بىرىنى تولۇقلاشتىن ئىبارەت پايدىلىق ئامىللاردىن پايدىلىنىپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىكى 5 جۇمھۇرىيەت بىلەن چوڭرا سودىسى مۇناسىۋىتى ئورنىتىپ، 1989-يىلى چوڭرا سودىسى سوممىسىنى 5 مىليون نەچچە يۈز مىڭ شۇبھىسارىيە فىرانكىغا يەتكۈزۈپ، ياخشى باشلىنىش ھاسىل قىلدى». باش شۇجى: «تامامەن مالغا مال ئالماشتۇرۇش سودىسىمۇ؟ دەپ سورىدى، «سودا ھېساباتى شۇبھىسارىيە فىرانكى بويىچە ھېسابلىنىپ، مال ئارقىلىق تەڭشىلىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى ئوبلاستلىق ئىقتىساد-سودا ئىدارىسىنىڭ باشلىقى. ئۇنىڭ كەينىدىن، ئاپتونوم رايونلۇق ئىقتىساد-سودا ئىدارىسىنىڭ رەھبىرى قورغاس ئېغىزى ئارقىلىق بولىدىغان يەرلىك سودا، دۆلەت سودىسى ۋە ئەمگەك كۈچى چىقىرىش ئەھۋالىنى دوكلات قىلدى. باش شۇجى مۇنداق دېدى: «بىز ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتا چىڭ تۇرۇپ چەت ئەللەر

بىلەن بىرلىشىپ مەبلەغ سېلىپ كارخانا ۋە سودا ئورۇنلىرىنى قۇرۇشمىز، ئەمگەك كۈچى جەھەتتىكى ھەمكارلىقنىمۇ كۈچەيتىپ، چېگرا سودىسى، يەرلىك سودا ۋە دۆلەت سودىسىنى ئۇزلۇكسىز تېخىمۇ ئوبدان يولغا قويۇشىمىز كېرەك».

يولداش جياڭ زېمىن چېگرا ئېغىزى يېنىدا تۇرۇشلۇق چېگرا مۇداپىئەسى لىيەنىگە ئالاھىدە كېلىپ ئوفىتسېر، جەڭچىلەرنى يوقلىدى. ئۇ جەڭچىلەرنىڭ ھۆرمەت ھەربىكەتلىرىنى كۆرگەندىن كېيىن، مەردانە سۆزلەر يېزىلغان مەسنەۋىلەر ۋە ھۆسنىخەت، رەسىم ئەسەرلىرى ئېسىلغان ئارامخانىدا لىيەنجاڭ شۇ يۈەنجېنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى، لىيەندۈينىڭ ھەربىلى ۋەزىپىنى كۆرۈنەرلىك ئورۇنداۋاتقانلىقىنى ۋە 39 كىشىنىڭ 3-دەرىجىلىك خىزمەت كۆرسەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، يولداش جياڭ زېمىن، يولداش ياڭ بەيبىڭ چاۋاك چېلىپ كەتتى. ئارقىدىن چېگرا مۇداپىئەسى «سۆزلىشىش پونكتى» نىڭ باشلىقى جۇ گۈيلەينىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى. يولداش جياڭ زېمىن: «سىز سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپتىكىلەر بىلەن قايسى تىلدا سۆزلىشىسىز» دەپ سورىدى، ئۇ «خەنزۇ تىلىدا» دەپ جاۋاب بەردى، «تەرجىمان بارمۇ؟»، «بار، مەن ئىلگىرى روس تىلى تەرجىمانى بولغان» دەپ جاۋاب بەردى پونكىت باشلىقى. يولداش جياڭ زېمىن روس تىلىدا: «سىز تەرجىمانلىق قىلالامسىز؟» دەپ سورىدى ۋە «قىلالايمەن» دېگەن جاۋابنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يەنە: «سىز روسچىنى نەدە ئۆگەنگەن» دەپ سورىدى، جۇ گۈيلەي باش شۇجىگە روسچە راۋان جاۋاب بەردى. يولداش جياڭ زېمىن سەممىيلىك بىلەن ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ ئۇنى ۋەتەنىڭ چېگرا مۇداپىئەيىسى ئىشلىرىغا كۆپرەك تۆھپە قوشۇشقا ئىلھاملاندۇردى. يولداش جياڭ زېمىن قورغاس چېگرا مۇداپىئەيىسى

پونكتى ۋە سۆزلىشىش پونكتىغا «دۆلەت قۇۋۇقىنىڭ ياخشى قوغدىغۇچىلىرىدىن بولۇڭلار، مەدەنىي كۆزنەك بەرپا قىلىڭلار» دەپ بېغىشلىما يېزىپ بەردى. كوماندىر، جەڭچىلەر «باش شۇجىنىڭ بېغىشلىمىسى بىزنىڭ يۈرەك سۆزىمىز» دەپىشتى.

باش شۇجى غۇلجا شەھىرىگە قايتىش يولىدا، چېگرا ئېغىزى يولىدا ئادەم، ھارۋا ۋە ئاپتوموبىللار توختىماي ئۆتۈشۈپ تۇرىۋاتاتتى، يولنىڭ ئىككى چېتىدىكى دەل-دەرەخلەردىن ئىنتايىن چىرايلىق يېشىل كارىدۇر ھاسىل بولغانىدى، ئىلى دەريا سۈيى كۆمۈشتەك دولقۇن يېرىپ ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتاتتى، كۆزلۈك يېغىم باشلىنىپ كەتكەن دالىلار مول-ھوسۇل شاتلىقىغا چۆمگەنىدى. كۆچىلىك «ئىلىنىڭ مەنزىرىسى ھەقىقەتەن جەنۇبىي جۇڭگونىڭ مەنزىرىسىدىن قېلىشمايدىكەن» دەپ ماختىشىپ كەتتى. ئومۇمەن كوچا-كويلارنىڭ ھەممىسىدە بالىلاردىن تارتىپ ياشانغانلارغىچە، ھەتتا ئېتىزدىن ھېلىلا قايتىپ كېيىمىنىمۇ يۆتكەشكە ئۈلگۈرمىگەن دېھقانلار يول بويىغا چىقىپ باش شۇجىنىڭ چېگرا رايونىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە كەلگەنلىكىنى قارشى ئېلىشتى.

باش شۇجى مەنزىرىسى تولىمۇ چىرايلىق ئوبلاستلىق مېھمانخانا (سابىق سوۋېت ئىتتىپاقى كونسۇلخانىسىنىڭ ئورنى) نىڭ مەجلىسخانىسىدا دەم ئالمايلا، ئوبلاست رەھبەرلىرىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ خىزمەتتە قولغا كەلتۈرگەن غايەت زور نەتىجىلىرىنى مۇئەييەنلەشتۈردى ھەمدە ئىسلاھات، تەرەققىيات، مۇقىملىقنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئوبدان بىرتەرەپ قىلىپ، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتە چىڭ تۇرۇپ، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇپ، چېگرا مۇداپىئەيىسىنى ياخشىلاپ ۋە مۇستەھكەملەپ، جۇڭگوچە ئالاھىدىلىككە ئىگە سوتسىيالىزم قۇرۇش

ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىشىنى قايتا-قايتا تەكىتلىدى. باش شۇجى دوكلاتنى ئاڭلاپ بولۇپ، قازاقچە «ئېسىل تاغام» لار بىلەن غىزالاندى (ئوبلاست رەھبەرلىرى باش شۇجى دېگىنىز مەسۇلاتلىرى ۋە تاتلىق يېمەكلىكلەرنى يېمەيدىكەن، قازاقچە تاغام تەييارلاڭلار دەپ تاپىلىغان).

8-ئاينىڭ 27-كۈنى چۈشتىن كېيىن، يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى شىخەنزىگە كېلىپلا ئاپتوموبىل بىلەن 145-تۈەن (مەيدان) يەرنى جۇ ئېنلەي زۇڭلى 1965-يىلى «چېگرا رايونغا ياردەم بەرگۈچى ياشلار» نى قوبۇل قىلغان جايغا كېلىپ، جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ خاتىرە مۇنارى ۋە خاتىرە سارىيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى. ئاندىن كېيىن يولداش گوگاڭنىڭ شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بېكتۇەنى پارتكومىغا ۋاكالىتەن قىلغان خىزمەت دوكلاتىنى ئاڭلىدى. باش شۇجى مۇنداق دېدى: «بېكتۇەننى ئاز-تولا چۈشىنىمەن، بىكتۇەندە نۇرغۇن «شاڭخەيلىك زىيالىيلار، بار، مەن شاڭخەيدە ئىشلەۋاتقان چېغىمدا، باھار بايراملىرىدا «شاڭخەيلىك زىيالىي ياشلار» قايتىپ كېلىدىكەن، دېگەن گەپلەر بۇلاتتى، ئۇلارغا بولغان خىزمەتلەرنى ياخشى ئىشلەش كېرەك. ماۋ جۇشىنىڭ تەلىمىنى ئەستە چىڭ تۇتۇپ، خاتىرجەم ھالدا «بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇپ چېگرا رايونىنى گۈللەندۇرۇش» لازىم. ئېسىمدە قېلىشىچە، شاڭخەي سىلەرگە ياردەم قىلىپ تېخنىكا-كادىرلىرىنى كۆچەيتىپ يەتكۈزۈش ئىستانسىسى قۇرۇپ بەرگەن». بۇ چاغدا بويى زىلۋا، كۆزلىرى چوڭ، قېشى ئۆزىگە ياراشقان، تۇنجى تۇركۈمدە شىنجاڭغا كەلگەن «شاڭخەيلىك

زىيالىي ياش» ئايال ئورنىدىن تۇرۇپ، يولداش جياڭ زېمىن ئىمزاسى قويۇلغان پارتىيە 13-قۇرۇلتىيىنىڭ خاتىرە كونۇپرتىنى باش شۇجىگە كۆرسەتتى، «... نى خاۋمېي، دېگەن بۇ ئىمزانى مەن قويۇپ بەرگەن....»، شۇ چاغدا بېكتۇەننىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى بولۇپ ئىشلەۋاتقان يولداش نى خاۋمېي مۇنداق دېدى: «ئۇ چاغدا يېزا ئىگىلىك 1-دېۋىزىيىسىدە (سىياسىي بۆلۈمنىڭ مۇدىرى) ئىشلەۋاتاتتىم، ئەينى چاغدا «شاڭخەيلىك زىيالىي ياشلار» بىر قەدەر مەركەزلەشكەن ئازالدا تېلېۋىزىيە نومۇرلىرىنى كۆچەيتىپ كۆرسىتىش ئىستانسىسى قۇرماقچى ئىدۇق، مەبلەغ ۋە تېخنىكا كۆچى يېتەرسىز بولغاچقا، شاڭخەيگە بېرىپ ياردەم تەلەپ قىلدۇق، سىزنىڭ قوشۇلۇشىڭىز بىلەن، شاڭخەي شەھىرى 970 مىڭ يۈەن ياردەم قىلدى، ئىستانسىنىڭ قۇرۇلدۇق، شاڭخەي شەھىرىدىكى مەسئۇل يولداشلاردىن ياڭ شى مۇشۇ ئىش بىلەن بېكتۇەنگە كەلگەندى. مەن بېيجىڭدا پارتىيە 13-قۇرۇلتىيىغا قاتناشقاندا، شاڭخەي شەھىرىنىڭ ياردىمىگە رەھمەت ئېيتىش ئۈچۈن، سىزنى ئىزدىگەنىدىم، سىز بولمىغاچقا، خەتنى پارتىيە 13-قۇرۇلتىيىنىڭ خاتىرە كونۇپرتى بىلەن بىللە كاتىپىڭىزغا قويۇپ كەتكەنىدىم، كېيىن سىز خاتىرە كونۇپرتقا ئىمزاھىڭىزنى قويۇپ ماڭا ئەۋەتىپسىز..... » باش شۇجى مۇنداق دېدى: «سىلەر چېگرا رايوندا خاتىرجەم ئىشلەۋېتىپسىلەر، سىياسىي ئېڭىڭلار يۇقىرى ئىكەن. مېنىڭچە، شاڭخەيلىكلەر بېكتۇەنگە كۆپتىن-كۆپ رەھمەت ئېيتىدۇ. ھازىر نۇرغۇن ئائىلە دېھقانچىلىق مەيدانىڭلار بار ئىكەن. مېنىڭچە، يېزىلار يەنىلا بايلىقات ئەمەس، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۇرۇپ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش تۇزۇمىدىن تەۋرەنمەسلىك كېرەك. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرىدىمۇ داش قازان تامىقىغا

ئېسىلىۋېلىشقا بولمايدۇ. بىكتۇەندىكى «ياشلار» نىڭ باشقا جايلارغا كېتىپ قالماي، مۇقىم تۇرۇشىنى ئۈمىد قىلىمەن. يەرلىك پارتكوم بىكتۇەننى مۇھىم كۈچ دەپ بىلىپ، بىكتۇەننىڭ ئىگىلىكىنى يۈكسەلدۈرۈشىگە ياردەملىشىشى كېرەك». باش شۇجى دوكلاتنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، مەملىكەتلىك زىيالىي ياشلار سۆھبەت يېغىنىغا قاتناشقان لۇ چىڭلۇڭ، ما گوشى، فېي جېنفېي، خو خۇيجېن، چېن شۆچىن، يۈكودىڭ، شياۋ چۇەنگېنلەرنى قوبۇل قىلدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى تۇەن (مەيدان) نىڭ سىياسىي كومىسسارى، دېۋىزىيە تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، بەزىسى ئوقۇتقۇچى، دوختۇر بولۇپ ئىشلەۋاتقانىدى. قوبۇل قىلىشتىن كېيىن، باش شۇجى يەنە ئۆزى چۈشكەن مېھمانخانا قورۇسىدا پېشقەدەم قىزىل ئارمىيە جەڭچىلىرى ۋە پېشقەدەم كادىرلارنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلاردىن ھال سورىدى. باش شۇجى مۇنداق دېدى: «سىلەر ۋە بىكتۇەندىكى چېگرا رايونىنى گۈللەندۈرۈشكە كەلگەن ياشلارنىڭ تۆھپىسى دۆلىتىمىز ۋە بىكتۇەن تارىخىغا پۈتۈلدى. سىلەرنىڭ شەرەپلىك ئەنئەنىنى جارى قىلدۇرۇپ، تېخىمۇ ئوبدان ئىشلەپ، بىكتۇەننىڭ ئىشلەپچىقىرىش ئېتىرتى، خىزمەت ئېتىرتى، جەڭگىۋار ئېتىرەت ئىكەنلىكىنىڭ ئەھمىيىتىنى ئوبدان تەشۋىق قىلىشىڭلارنى، شۇنىڭدەك بىكتۇەن روھىنى جارى قىلدۇرۇشىڭلارنى چىن دىلىمدىن ئۈمىد قىلىمەن».

8-ئاينىڭ 28-كۈنى باش شۇجى 145-تۇەن (مەيدان) دە، «چېگرا رايونغا ئىختىيارى يارەمگە كەلگەن ياش» گاۋ بەيچېڭنىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلدى. ئۇنىڭ ئائىلىسىدە 6 جان بولۇپ، ئاساسلىقى كۆكتاتچىلىق بىلەن شۇغوللىنىدىكەن، يىللىق كىرىمى 15 مىڭ يۈەن ئىكەن، چوڭ ئوغلىنى ئۆيلەش ئۈچۈن 6 ئېغىزلىق ئۆي سېلىپ جىددي

تەييارلىق قىلىۋاتقانىكەن. «كىچىك ئوغلىڭىز غىچۇ؟»، «ئۇنىڭغىمۇ 6 ئېغىزلىق ئۆي سېلىپ بەرمەكچى»، «قىزىڭىز غىچۇ؟»، «قىزىمنىڭ ئۆي ئىشىغا باش قاتۇرمىساممۇ بولىدۇ». كۆپچىلىك گاۋ بەيچېڭنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ كۈلۈشۈپ كەتتى، باش شۇجى: «سىز زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپسىز، نەتىجىڭىزمۇ كۆرۈنەرلىك ئىكەن» دېدى. گاۋ بەيجىڭ: «پارتىيىنىڭ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىش سىياسىتى ئۇزگەرمىسىلا، ئىشلىرىمىز ئوڭغا تارتىدۇ» دېدى.

8-ئاينىڭ 30-كۈنى يولداش جياڭ زېمىن ۋە ئۇنىڭ ھەمراھلىرى جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈپ بولۇپ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كەلدى، يولداش سۈڭ خەنلياڭنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومغا ۋاكالىتەن قىلغان خىزمەت دوكلاتىنى، يولداش ۋاڭ ئېنماۋ ۋە باشقا رەھبىرلىرى يولداشلارنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ خىزمەت نەتىجىلىرى ۋە بۇنىڭدىن كېيىنكى تەسەۋۋۇرىنى تولۇق مۇئەييەنلەشتۈرۈپ، ئاپتونوم رايونىنىڭ ئىسلاھات، تەرەققىيات ۋە مۇقىملىق خىزمىتى توغرىسىدا ئېتراپلىق يولىورۇق بەردى. كۆزدىن كەچۈرۈشكە بىللە كەلگەن يولداش ۋاڭ تاۋ، بې چىڭ، لىيۇ جياڭ، زېڭ چىڭخۇڭلارمۇ سۆز قىلدى. ئۇنىڭدىن كېيىن، يولداش جياڭ زېمىن ئارمىيە ۋە يەرلىكتىكى پېشقەدەم كادىرلار ۋە نازارەت دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارنى قىزغىن قوبۇل قىلدى. كەچتە باش شۇجى ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۇر داۋامەت بىلەن كۆزدىن كەچۈرۈش تەسىراتلىرى ھەققىدە مەخسۇس كەڭ-كۇشادە سۆزلەشتى ھەمدە قولىغا قەلەم ئېلىپ: «نېفىتلىكلەرنى ئاچايلى، سۇ، تۇپراقتىن پايدىلىنايلى، مىللەتلەر ئىناق ئۆتۈپ، ئۇلۇغ پىلاننى ئىشقا ئاشۇرايلى» دەپ بېغىشلىما يېزىپ، تۆمۇر

داۋامەتكە ھەدىيە قىلدى.

ئەتىسى، باش شۇجى تۆمۇر داۋامەتكە ھەدىيە قىلغان تۆت جۈملىلىك بېغىشلىمىسىنىڭ مەنىسىنى كۆپچىلىككە چۈشەندۈرۈپ بەرگەندىن كېيىن: «تۆمۇر داۋامەت-ئۈيغۇر شائىرى، مەن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىدىن مىللەتلەر ئىناق ئۆتۈش، نېفىتلىكلەرنى ئېچىش، سۇ، تۇپراقتىن پايدىلىنىش جەھەتتە كۈتىدىغان ئۇمىدىم ۋە ئارزۇيۇم ئاساسىدا بۇ بېغىشلىمىنى يېزىپ ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلدىم» دېدى.

باش شۇجى ئاخبارات خىزمىتىگە ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلدى. يولداش يې شۇبەي بىلەن ئىككىمىز باش شۇجىگە ھەمسەپەر بولۇپ زىيارەت قىلىش داۋامىدا، ئۇنىڭ جا فامىلىك كاتىپىغا «شىنجاڭ گېزىتى»گە بېغىشلىما يازدۇرۇش ئارزۇيىمىز بارلىقىنى ئېيتىۋىدۇق، باش شۇجى خۇشاللىق بىلەن ماقۇل كۆرۈپتۇ، باش شۇجى بىزدىن: «نېمىنى يېزىپ بېرەي؟» دەپ سورىدى، بىز ئويلىغىنىمىزنى ئېيتتۇق، ئۇ سەل ئويلىنىۋېلىپلا «خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشتا چىڭ تۇرۇپ، سوتسىيالىزم ئۈچۈن خىزمەت قىلىڭلار، شىنجاڭ گېزىتخانىسىدىكى يولداشلارغا ھەدىيە» دەپ يېزىپ، ئىمزاھىسىنى قويۇپ بىزگە بەردى. باش شۇجىنىڭ بۇ بېغىشلىمىسى كۆركەم ھەم تولىمۇ چىرايلىق يېزىلغانىدى.

يولداش جياڭ زېمىن شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈش پائالىيىتىنى تاماملاپ، ئۈرۈمچى غەربىي ۋوگزالىدا ئاسىيا-ياۋروپا چوڭ قۇرۇقلۇقى 2-لېنىيىسى تولۇق تۈتاشتۇرۇلغانلىقىغا لېنتا كەستى، 10 مىڭلىغان ئىشچى-خىزمەتچىلەر ئاممىسى بۇ كاتتا ئىشنى داغدۇغىلىق ئالقىشلىدى.

يولداش جياڭ زېمىن شىنجاڭنىڭ ئېچىش ۋە قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا ئىنتايىن كۆڭۈل بۆلىدۇ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىنى

تولىمۇ چۈشىنىدۇ، ئۇ ھەر مىللەت شىنجاڭ خەلقى بىلەن قەلبداش، ھەر مىللەت شىنجاڭ خەلقى مەڭگۈ پارتىيىگە تەلپۈنۈپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشتا چىڭ تۇرۇپ، سوتسىيالىزم داغدام يولىدا مېڭىپ، شىنجاڭنى تېخىمۇ گۈزەل ماكان قىلىپ قۇرۇپ چىقىدۇ! بۇنىڭدىن 13 يىل ئىلگىرى يولداش جياڭ زېمىنىنىڭ شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرگەن چاغدىكى مەنزىرىلەرنى ئەسلىسەم، ئۇنىڭ سۆز-ھەرىكەتلىرى، يېقىملىق سىماسى ھېلى ھەم كۆز ئالدىمدا ئېنىق نامايەن بولىدۇ.

(ئاپتور: «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ سابىق باش مۇھەررىرى)

ئىمىنجان تەرجىمىسى

زۇڭلىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈش

— بىرىنچى نۆۋەتلىك «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى» دە زۇڭلى لى پېڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنى قوبۇل قىلغان چاغدىكى مەنزىرىنى ئەسلەيمەن

جۇ جۇڭچى

«ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى» 1992-يىلدىن باشلاپ ئۆتكۈزۈلدى. شىنجاڭدا، جۈملىدىن ئۇرۇمچىدە ئون مىڭدەك جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك مېھمان توپلاشقان خەلقئارا ئىقتىساد-سودا يەرمەنكىسىنى ئۆتكۈزۈش تۇنجى قېتىملىق ئىش بولغاچقا، تەجرىبە يېتەرسىز، شارائىت چەكلىك ۋە تەييارلىق تازا يېتەرلىك ئەمەس ئىدى. تۇنجى نۆۋەتلىك ۋە ھەر نۆۋەتلىك يەرمەنكىلەردە ئەملىيەت سىناقلىرىدا دادىل ئىزدىنىش، تەجرىبە، ساۋاقلارنى ئەستايىدىل يەكۈنلەش، يېڭىلىق يارىتىش روھىنى جارى قىلدۇرۇش ھەم يەرمەنكە ئۆتكۈزۈش شارائىتىنى تەدرىجىي ياخشىلاش ئارقىلىق، ئۇرۇمچى يەرمەنكىسىنىڭ ئۆتكۈزۈلۈشىنى بارغانسېرى قېلىپلاشتى، ئىلمىيلاشتى ۋە مۇكەممەللەشتى؛ يەرمەنكىنىڭ كۆلىمى، ئۇنۇمى، رولى ۋە تەسىرى ئۈزلۈكسىز ئۆستى ۋە زورايدى؛ يەرمەنكىنىڭ سۈپىتى، سەۋىيىسى ناھايىتى زور دەرىجىدە ياخشىلىنىپ، بارغانسېرى ياخشى ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى. ھەر نۆۋەتلىك ئۇرۇمچى يەرمەنكىسىنى كۈتۈۋېلىش ئالدىدا، تۇنجى نۆۋەتلىك «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى»نىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى ئالدىدا زۇڭلى لى پېڭنىڭ چەت ئەللىك ئەزىز مېھمانلار بىلەن كۆرۈشۈش خىزمىتىگە تەييارلىق قىلىش ۋاقتىدىكى

مەنزىرە تاھازىرغىچە كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ.

1

تۇنجى نۆۋەتلىك «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى» نىڭ تولۇق ئاتىلىشى «1992-يىللىق ئۇرۇمچى چېگرا يەرلىك ئىقتىساد-سودا سۆھبەت يىغىنى». يىغىننىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى 9-ئاينىڭ 1-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن ئۆتكۈزۈلىدىغانلىقى بېكىتىلگەن بولسىمۇ، 8-ئاينىڭ 30-كۈنى بوران چىقىپ يامغۇر يېغىپ كېتىپ، 9-ئاينىڭ 2-كۈنىگە سۇرۇلدى. مەن ئۇ چاغدا «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى» كۈتۈۋېلىش ئىشخانىسىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ئىدىم. 8-ئاينىڭ باشلىرى «باۋدى» مېھمانخانىسىغا كۆچۈپ كىرگىنىمدىن باشلاپ، تاشقى ئىشلار كۈتۈۋېلىش گۇرۇپپىسى (تاشقى ئىشلار ئىشخانىسىدىكى يولداشلار بىلەن ئارىيەتكە يۆتكەپ كەلگەن تەرجىمانلاردىن تەشكىل قىلىنغان)، چېگرا ئېغىزى خىزمىتى ئىشخانىسىدىكى يولداشلار بىلەن بىرلىكتە ھۆكۈمەت تەرەپتىن «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى»گە تەكلىپ قىلىنغان قوشنا ئەللەرنىڭ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى، جۇڭگودا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا خادىملىرى، چەت ئەللەرنىڭ داڭلىق چوڭ كارخانىلىرىنىڭ باش لېدېرلىرىنىڭ يەرمەنكىگە قاتنىشىشىغا دائىر ئۇچۇرلارنى توپلاش، رەتلەش ۋە كۈتۈۋېلىش لايىھىسىنى ئەملىيلەشتۈرۈش خىزمىتى، چەت ئەللىك مېھمانلار، سودىگەرلەرنىڭ چېگرىدىن ئۆتۈشىنى باشقۇرۇشنى ئۇنۇمۇبرسال تەڭشەش خىزمىتى بىلەن ئالدىراش بولدۇق، ھەتتا، 9-ئاينىڭ 1-كۈنى كېچىنىمۇ چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ يەرمەنكىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىغا تەشرىپ قىلىشىغا ئائىت

ئىشلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن ئالدىراش ئۆتكۈزدۇق.

سائەتنىڭ ستىرىلكىسى 2-چېسلا كېچە سائەت بىرنى كۆرسەتكەندە، تۈيۇقسىز تېلېفۇن قوڭغۇرىقى جىرىڭلىدى، تېلېفون كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىدىكى «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى» ئىشخانىسىدىن كەلگەنىدى، تېلېفون قىلغۇچى: مېنىڭ دەرھال شۇ مېھمانخانىنىڭ 2-قەۋىتىدىكى مەجلىسخانىغا بېرىشىمنى، يولداش جىن يۈنخۇي (ئەينى چاغدىكى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى) نىڭ جىددىي يىغىن ئاچىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى، مەن ھېچنەرسىنى سورىماي ۋە ئويلىمايلا دەرھاللا مەجلىسخانىغا باردىم. يىغىنغا چاقىرىلغانلار تولۇق كەلگەندىن كېيىن، مۇئاۋىن شۇجى جىن يۈنخۇي مۇنداق دېدى: «زۇڭلى لى پېڭ بۈگۈن كەچ (شۇ چاغ 2-چېسلا سەھەر ۋاقتى ئىدى) ئۇرۇمچىگە كەلگەندىن كېيىن كېڭىشىش ئارقىلىق، يەرمەنكىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدىن ئىلگىرى چەت ئەللەرنىڭ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمەكلىرىدىكى ئەزىز مېھمانلارنى قوبۇل قىلىدىغان بولدى. بۇ ئىنتايىن مۇھىم پائالىيەت، كېچىدە يولداشلارنى چاقىرتىشتىكى مەقسەت-بۇ جىددىي ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە قانداق قىلىپ ياخشى ئەمەلىيلەشتۈرۈشنى مەسلىھەتلىشىش». جىددىي مەسلىھەتتىن كېيىن، مۇئاۋىن شۇجى جىن يۈنخۇي مۇنداق دېدى: «قوبۇل قىلىش ۋاقتى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 9:30 لاردا، ئورنى خەلق سارىيىنىڭ ئىلى زالىدا بولىدۇ، قوبۇل قىلىش پائالىيىتىنى ئورۇنلاشتۇرۇشقا جۇ جۈڭچى، قوبۇل قىلىش ئورنىنى جايلاشتۇرۇشقا ساراي باشقۇرۇش باشقارمىسى، تەشۋىقات، قوغداش خىزمىتىگە يەرمەنكە ئىشلىرى ئىشخانىسى مەسئۇل بولىدۇ، ھەممەيلەننىڭ ۋاقتىنى چىڭ تۇتۇپ ئەمەلىيلەشتۈرۈپ، قوبۇل قىلىش پائالىيىتىنىڭ

ئوڭۇشلۇق بولۇشىغا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىشنى، ئەمەلىيلەشتۈرۈش ئەھۋالىنى ماڭا بالدۇرراق مەلۇم قىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن». تۈيۇقسىز تاپشۇرۇلغان بۇ مۇھىم ۋەزىپىنى ئالغاچ ھەم ھاياجانلاندىم ھەم جىددىيلەشتىم. ھاياجانلىنىشىمدىكى سەۋەب، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن شىنجاڭغا، «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى» گە ئەھمىيەت بەردى، كۆڭۈل بۆلدى ۋە ئۇنى قوللىدى، بۇنىڭ بىلەن «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى» نىڭ ئۆلچىمى شۇنچە يۇقىرى كۆتۈرۈلدى، بۇنداق پۇرسەت ئاسان كەلمەيدۇ، بۇ، ناھايىتى زور شان-شەرەپ. روھىي جەھەتتىن جىددىيلىشىشىم ۋە بېسىم ھېس قىلىشىمدا ۋەزىپىنىڭ تاپشۇرۇلۇشى بەك تۈيۇقسىز بولغاچقا، ئىدىيىدە تەييارلىقىم يوق ئىدى، تاشقى ئىشلار ئىشخانىسىغا كېلىپ ۋەزىپىگە ئولتۇرغىنىمغا ئەمدىلا ئۇچ ئاي بولغان، تاشقى ئىشلار ۋە چەت ئەللىك مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش خىزمىتىدىن قىلچە خەۋىرىم يوق ئىدى، دۆلەت زۇڭلىسىنىڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنى قوبۇل قىلىش پائالىيىتىنى تەشكىللىشىم تۈنجى قېتىملىق ئىش بولغاچقا، ئىشنى ئەپلەشتۈرەلمەي قالارمەنمۇ دەپ تەشۋىشلەندىم. ۋاقىت تۈن نىسپى بولۇپ قالغاچقا، كەسىپ ئەھلىلىرىدىن سوراپ ئىش قىلىشقا ۋاقىت يار بەرمەيتتى. ئەينى چاغدىكى ئەمەلىي ئەھۋالنىمۇ ھەقىقەتەن قىيىن ئىدى، چۈنكى بەزى دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمىكى شۇ كۈنى كەچتە ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلگەن بولۇپ، خادىملار ۋە ئادەم سانىدىكى ئۆزگۈرۈش ئەھۋالىنى تېخى ئېنىق ئىگىلەپ كېتەلمىگەنىدۇق، چەت ئەللىك مېھمانلاردىن قوبۇل قىلىش زالىغا مۇددەتتىن بۇرۇن كېلىشنى تەلەپ قىلىشمۇ تازا ئەپسىز ئىدى.

كوئېنلۇن مېھمانخانىسىدىن ياتقىمغا قايتىپ كېلىۋېتىپ، نۇرغۇن

ئىشلارنى، جۈملىدىن ۋەزىپىنى ئورۇندىشىنىڭ چارىسى ۋە ھەرىكەت لايىھىسىنى ئويلىدىم ۋە قايتىپ كېلىپلا ۋەزىپىنى ئورۇنلاشتۇردۇم. «يەر شارى» مېھمانخانىسى، «دوستلۇق» مېھمانخانىسىدىكى تاشقى ئىشلار ئالاقە گۇرۇپپىلىرىغا ھەرقايسى دۆلەتلەرنىڭ ھۆكۈمەت ۋەكىللەر ئۆمەكلىرى، جۈملىدىن تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا خادىملىرى، ئۆزىمىزنىڭ روسچە، ئىنگلىزچە تەرجىمانلىرىغا چوقۇم ئەتىگەن سائەت 9 دا خەلق سارىيىغا يېتىپ كېلىشنى، كەلگەن ھامان تىزىمغا ئالدۇرۇش ھەم چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ ئىسىملىكىنى تاپشۇرۇشنى ئەدەپ بىلەن ئۇقتۇرۇشنى خەۋەر قىلدىم. تاماقنى بالدۇر يېيىش، ئاپتوموبىل ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق مۇناسىۋەتلىك مەسىلە ۋە قىينىچىلىقلارنى مۇناسىۋەتلىك تەرەپلەر بىلەن مەسلىھەتلىشىپ مۇۋاپىق ھەل قىلىشنى، قىسقىسى مېھمانلارنىڭ ۋاقتىدا تەق بولۇشىغا كاپالەتلىك قىلىشنى تاپشۇردۇم. ئۇنىڭدىن كېيىن قوبۇل قىلىش تەرتىپى ۋە ئۇسۇلىنى پىلانلىدىم، مەسىلەن، زۇڭلى لى پېڭ ۋە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كەلگەن رەھبەرلەرنىڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنى كۈتىۋېلىش ئورنى، ئۇسۇلى، ساھىپخانلارنىڭ ئولتۇرىدىغان ئورنى بىلەن مېھمانلارنىڭ ئولتۇرىدىغان ئورنى ۋە سانى؛ تەرجىمە خىزمىتى؛ زۇڭلى مېھمانلارنى قوبۇل قىلغان چاغدا خىزمەتچىلەردىن بولىدىغان تونۇشتۇرۇش قاتارلىقلار. مېھمان قوبۇل قىلىش سورۇنىنى تېخى كۆرمىگەنلىكىدۇق، مېھمانلارنىڭ سانى ھەم ئېنىق ئەمەس ئىدى، مانا بۇلارنىڭ ھەممىسىنى نەق مەيدانغا بارغاندىن كېيىن ئەملىيلەشتۈرۈشكە توغرا كەلدى. شۇ تەرىقىدە سەھەر سائەت 3 كىچە مالال بولدۇق.

2-چېسلا سائەت 8 دىن ئېشىشىغا ئۇلگۈرۈپلا خەلق سارىيىنىڭ ئىلى زالىغا يېتىپ كەلدىم. ساراي خىزمەتچىلىرى يېرىم كېچىدىن باشلاپلا ئادەت بويىچە قوبۇلخانىدىكى كىرىسلولارنى رەتلەشكە باشلىغانىكەن. قوبۇلخانىنىڭ ئوڭ، سول تەرىپىگە ساھىپخانلار بىلەن مېھمانلار ئولتۇرىدىغان كىرىسلو تىزىلىپ، مېنىڭ كۆزدىن كەچۈرۈپ بىكىتىشىمنى كۈتۈپ تۇرغانكەن. بۇ يەردە مېھمانلار كىرىشتىن بۇرۇن ھەل قىلىنمىسا بولمايدىغان مۇنداق بىرنەچچە ئىش سىزىلدى: بىرى، زۇڭلى لى پېڭغا بىللە بولىدىغان رەھبەرلەرنىڭ ئورنى مەسىلىسىدە، كۆرسەتمە بويىچە مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ۋاڭ ئېنماۋ، ئىسمائىل ئەھمەد، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى سۇڭ خەنلياڭ، ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى تۆمۇر داۋامەتلەرنىڭ ھەمراھ بولۇشىدا گەپ يوق ئىدى. مەسىلە، زۇڭلى لى پېڭغا ھەمراھ بولۇپ كەلگەن 7-8 مۇناسىۋەتلىك تارماق رەھبەرلىرىنىڭ ئورنىنى قانداق جايلاشتۇرۇش ئىدى، بەزىلەر: شىنجاڭنىڭ رەھبەرلىرى ھەمراھ بولسا، بىللە كەلگەن مەركەز تارماقلىرى رەھبەرلىرىمۇ بىللە بولۇشى كېرەك، دېگەن پىكىرنى ئوتتۇرىغا قويدى. لېكىن قوبۇلخانىدىكى ئاساسلىق رەھبەرلەر ئولتۇرىدىغان جايغا، يەنە كىرىسلو قويغاندا سىغمايتتى ياكى كۆرۈمسىز بولۇپ قالاتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە كىملەرنىڭ قوبۇل قىلىشتا بىللە بولىدىغانلىقىمۇ ئېنىق ئەمەس ئىدى، بۇ ئىشقا ئەمدى باش قاتۇرۇشقا ۋە يولىورۇق سوراشقا ۋاقىت يار بەرمەيتتى. مەن: «مەركەز تارماقلىرىنىڭ رەھبەرلىرىنى يانداشتۇرۇپ

قويۇلغان كىرىسلولارغا ئولتۇرغۇزايلى، جاۋابكارلىق سۇرۇشتۇرۇلسە، مەن ئۇستۇمگە ئالاي» ، دېدىم-دە شۇنداق ئورۇنلاشتۇردۇق. زۇڭلى لى پېڭغا ھەمراھ بولۇپ كەلگەن مەركەز تارماقلىرىنىڭ رەھبەرلىرىمۇ ناھايىتى ئاڭلىق ھالدا بىز كۆرسەتكەن جايدىن ئورۇن ئالدى. يەنە بىرى، ئورۇن تەرتىپىنى بېكىتىش ئىدى، بىز نەق مەيداندىلا ھۆكۈمەت تەكلىپ قىلغانلار، ھۆكۈمەت تەرەپنىڭ مۇئاۋىن مىنىستىر دەرىجىلىكتىن يۇقىرى ۋەزىپىدىكىلەر ئۆمەك باشلىقى بولغان قىرغىزستان، قازاقستان، ئۆزبېكستان، تۈركمەنستان، تاجىكستان ۋە ئوكرائىنادىن ئىبارەت 6 دۆلەت ۋەكىلىنىڭ ئورنىنى بەلگىلدۇق. قىرغىزستانىنىڭ 1-مۇئاۋىن زۇڭلىسى كوزنىزوف مېھمانلارنىڭ ئالدى بولۇپ تۆرىدىن ئورۇن ئالدى، شۇنداق بولغاندا، ساھىپخانىنىڭ ئولتۇرغان ئورنى بىلەن ماس كېلەتتى. قالغان 20 نەچچە ئۆمەكتىكى مېھمانلار ۋە جۇڭگودا تۇرۇشلۇق ئەلچىخانا خادىملىرى مۇناسىپ ئورۇنلاشتۇرۇلدى. مەن ئالاقە گۇرۇپپىلىرىنىڭ مەسئۇللىرى ۋە تەرجىمانلارغا مېھمانلارنى جەزمەن بەلگىلىگەن ئورۇندا ئولتۇرغۇزۇش ۋە ئىسىملىكىنى دەرھال تەرجىمە قىلىپ بېرىشنى تاپىلىدىم. ئۇچىنچى، رەھبەرلىرىمىزنىڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنى كۈتىۋېلىش ئۇسۇلى. شۇ چاغدىكى ئەھۋالدا، سەۋەبلىك ۋە ئۇقۇشماسلىق كۆرۈلۈشتىن ساقلىنىش، ۋاقىتنى تېجەش ئۈچۈن، مۇرەككەپ رەسمىيەتلەرنى ئاددىيلاشتۇرۇپ، ساھىپخان مېھمانلارنى قوبۇل قىلغاندا بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈش، ئىككى تەرەپنىڭ سالاھىيىتىنى تونۇشتۇرۇشقا مەخسۇس ئادەم ۋە تەرجىمان ئورۇنلاشتۇرماي، ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن تونۇشتۇرۇشنى ئورۇنلاشتۇردۇق.

زۇڭلى لى پېڭ ۋە باشقا رەھبىرىي يولداشلار سائەت 9 دىن ئاشقاندا

ئىلى زالىغا يېتىپ كەلدى. ئۇلار مېھمانلار بىلەن كۆرىشىۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئورۇنلاشتۇرۇش ئەھۋالىنى مۇئاۋىن شۇجى جىن يۇنخۇيغا دوكلات قىلىپ، ماقۇللۇقىنى ئالدىم. مۇئاۋىن شۇجى جاڭ فۇسىن (شۇ چاغدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى ئىدى) ، مۇئاۋىن شۇجى جىن يۇنخۇي مېنىڭ ئازراق جىددىيلەشكەنلىكىمنى بايقاپ، مېنى تەمكىن، سالماق بولۇشقا ئۇندىدى. لى پېڭ زۇڭلى، ژاڭ ئېنماۋ، ئىسمائىل ئەھمەد، سۇڭ خەنلياڭ، تۆمۈر داۋامەتلەر بەلگىلەنگەن لايىھە بويىچە، زال ئىچىدە چەت ئەللىك مېھمانلار بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ سالاملاشقاندىن كېيىن، بەلگىلەنگەن جايدىن ئورۇن ئالدى. زالنىڭ ئىچى-سىرتى مېھمانغا لىق تولدى، قوبۇلخانىنىڭ ئىشكى ئالدى يەرمەنكە مۇراسىمىنىڭ رەئىس سەھنىسىگە چىقىدىغانلار بىلەن تولغان بولۇپ، كەيپىيات قىزغىن، قاينام تاشقىنلىقتا چۆمگەنىدى. ئەمدى بۇ مۇھىم سورۇندا ئوتتۇرىغا چىقىپ جۇڭگو ۋە چەت ئەللىك مېھمانلارنى تونۇشتۇرىدىغان دەقىقە يېتىپ كەلدى، بۇنىڭ بىلەن قايتا جىددىيلىشىشكە باشلىدىم. قوبۇلخانىدا مېھمانلار ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، تەرجىمان ۋە مۇخبىرلارمۇ دەرقەم بولدى، مەن رەھبەرلەرنىڭ يېنىدا تۇرۇپ ناھايىتى تەمكىنلىك بىلەن رەھبەرلىرىمىزنى، يەنى جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى گوۋۇيۈەننىڭ زۇڭلىسى لى پېڭ، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ژاڭ ئېنماۋ، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى ئىسمائىل ئەھمەد، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى سۇڭ خەنلياڭ، ئاپتونوم رايوننىڭ رەئىسى تۆمۈر داۋامەتلەرنى تونۇشتۇردۇم ھەمدە مېھمانلار سورۇنىدىن ئورۇن ئالغان چەت ئەللىك مېھمانلاردىن قىرغىزستانىنىڭ 1-مۇئاۋىن زۇڭلىسى كوزنىزوف

قاتارلىقلارنى تونۇشتۇردۇم. ئەڭ ئاخىرقىسى مېھمان تونۇشتۇرۇلۇپ بولغاندىن كېيىن، ئۆز جايىمغا قايتاي دەپ تۇرۇشۇمغا، مۇئاۋىن شۇجى جىن يۈنخۇي ناھايىتى چاققانلىق بىلەن ئۇلاپلا زۇڭلى لى پېڭنى سۆز قىلىشقا تەكلىپ قىلدى، بۇنىڭ بىلەن قوبۇل قىلىش مۇھىم باسقۇچقا كىردى. بۇ چاغدا مەن زۇڭلىنى سۆزگە تەكلىپ قىلىشنىڭ ئۇنتۇپ قالغانلىقىمدىن ئىنتايىن بىئارام‌لىق ھېس قىلىپ، ئىچىمدە ئۆزۈمنى ئەيىپلىدىم. لى پېڭ زۇڭلىنىڭ سۆزىمۇ تولۇق قولىقىمغا كىرمەپتۇ، سۆزىنىڭ ئاساسلىق مەنىسى: چەت ئەللىك مېھمانلارنىڭ «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى»گە كەلگەنلىكىنى قىزغىن قارشى ئالىمىز، دۆلەت ئۇرۇمچى يەرمەنكىسىنى ئۆتكۈزۈشنى قوللايدۇ، «ئۇرۇمچى يەرمەنكىسى»نى ھەر يىلى ئۆتكۈزۈش، يىلدىن-يىلغا ياخشى ئۆتكۈزۈش لازىم، بۇنىڭدىن كېيىن دۆلىتىمىزنىڭ غەربىي شىمال رايونلىرى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا ئەللىرى، مۇستەقىل دۆلەتلەر بىرلەشمىسىدىكى ئەللەر ۋە باشقا ئەللەرنىڭ ئىقتىساد-سودا ھەمكارلىقىنى تېخىمۇ كۈچەيتىشنى ئۈمىد قىلىمىز.... لى پېڭ زۇڭلىنىڭ سۆزى تۇغمىدىن كېيىن، قوبۇل قىلىش پائالىيىتى ئاخىرلاشقانلىقىنى جاكارلاپ، كۆپچىلىكىنىڭ يەرمەنكە مۇراسىمىغا قاتنىشىشىنى تەكلىپ قىلدىم. قوبۇلخانىدىن چىققاندىن كېيىن، مەندىكى جىددىيلىكىمۇ ئاستا-ئاستا كۆتىرىلدى، خېلى يېنىكلەپ قالدىم، شۇ چاغدىلا تېخى ناشتا قىلمىغانلىقىم ئېسىمگە كەلدى. مۇنداق كىچىككىنە بىر ئىش مەندىكى ھاياجانلىنىش ۋە جىددىيلىكنى ئىسپاتلاپ بېرەلەيدۇ. مەن قوبۇلخانىدا فوتو مۇخبىرلىرىغا بىر ئىككى پارچە خىزمەت سۆرىتى تارتىپ قويۇشنى تاپىلىغانىدىم، ئەمما، ئىشنىڭ ئالدىراشلىقىدا بۇ ئىشنى ئۇنتۇپ كېتىپتىمەن، قوبۇل قىلىش ئاخىرلاشقاندىلا ئېسىمگە كەلدى. مۇخبىرلار:

«سىز بىزگە دۆمبىكىزنى قىلىپ تۇرۇۋاتقىنىڭىز، شۇنىڭغا رەسىمگە تارتىش پۇرسىتى بولمىدى» دېيىشتى. قوبۇل قىلىش ئاخىرلىشىپ تەرجىمانلار لى پېڭ زۇڭلى ۋە باشقا رەھبەرلەر بىلەن سۆرەتكە چۈشىدىغان چاغدىمۇ ئىنكاسىم كېچىكىپتۇ. دېمەك، مۇشۇنداق مۇھىم سورۇندا سۆرەتكە چۈشۈلۈش پۇرسىتىنى قولدىن بېرىپ قويغىنىمدىن ھېلىمۇ قاتتىق ئۆكۈنىمەن.

3

9-ئاينىڭ 3-كۈنى ئېچىلغان بىر قېتىملىق يىغىندا مۇئاۋىن شۇجى جىن يۈنخۇي 2-چېسلا ئورۇنلاشتۇرغان زۇڭلىنىڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنى قوبۇل قىلىش، بوران چۈشۈرىۋاتقان يەرمەنكە تاختىسىنى رېمونت قىلىپ دەرھال ئورنىغا تۇرغۇزۇش، يەرمەنكىنىڭ باشلاش مۇراسىمى، سوغۇق يېمەكلىك-ھاراق زىياپىتى، سەنئەت كېچىلىكىگە قاتارلىق خىزمەتلەرنىڭ ياخشى ئورۇنلانغانلىقىنى مۇئەييەنلەشتۇرۇپ، ئالدى بىلەن زۇڭلىنىڭ چەت ئەللىك مېھمانلارنى قوبۇل قىلىش پائالىيىتىگە دائىر خىزمەتنى تەقدىرلىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «كېچە سائەت 2 دىن ئاشقاندا ئورۇنلاشتۇرغان جىددىي ۋەزىيە ناھايىتى ياخشى ئورۇنلاندى، كۆپچىلىك جاپا چەكتى، تاشقى ئىشلار ئىشخانىسى ئەتراپلىق ئورۇنلاشتۇردى، بۇنىڭدىن ناھايىتى رازى ۋە خۇشال بولدۇم» بۇ رەھبەرلەرنىڭ بىزگە قىلغان ئىلھام ۋە تۇرتكىسى ئىدى.

مەن شۇ قېتىمقى ناھايىتى يۇقىرى ئۆلچەملىك مېھمان كۈتۈش ۋەزىيىسىنى ئورۇنداش ئەمەلىيىتىدە چېنىقىش ۋە سىنىلىش ئارقىلىق،

يېڭى ماھارەت ئۆگىنىپ قالغانلىقىمنى، ئىقتىدارىم ئاشقانلىقىنى ۋە سەۋىيىدە كۆتىرىلىش بولغانلىقىنى ھېس قىلدىم. مەن شۇ چاغدا، بۇنىڭدىن كېيىن يەنە مۇشۇنداق ۋەزىپە تاپشۇرۇلسا، مۇشۇ قېتىمقى تەجرىبەم ئاساسىدا، قىلچە جىددىيلەشمەي، سالماقلىق، پۇختا، ئەتراپلىق، ۋەزىپىنى تېخىمۇ كۆرۈنەرلىك ئورۇندىشىغا ئىشەنچىم كامىل، دەپ ئويلىدىم.

(ئاپتور: ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتى تاشقى (مۇھاجىرلار) ئىشخانىسى پارتكۇرۇپپىسىنىڭ سابىق شۇجىسى، مۇئاۋىن مۇدىرى ئىمىنجان تەرجىمىسى

يولداش ۋاڭ ئېنماۋ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن قەلبىداش

تېغىن يۇمىيەن

يولداش ۋاڭ ئېنماۋ جۇڭگو كومپارتىيىسى ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنقىلابىي كۆرەش ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش داۋامىدا يېتىشتۇرگەن ۋە چېنىقتۇرغان كۆزگە كۆرۈنگەن ئىختىساس ئىگىسى، مۇنەۋۋەر رەھبىرىي كادىر. ئۇ تەۋرەنمەس كومۇنىزم غايىسىگە ئىگە بولۇپ، جان-دىل بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنى يۈكسەك نىشان قىلغانىدى. ئۇ، كەمتەر، ئېھتىياتچان، ئىستىلدا دېموكراتىك بولۇپ، باشقىلارغا سەمىمىي سىپايە ئىدى. بۇ ئەسەردە بايان قىلىنغان ئىشلار مەن يولداش ۋاڭ ئېنماۋنىڭ يېنىدا خىزمەت قىلغان كۈنلەردە كۆرگەن، ئاڭلىغانلىرىمنىڭ ئاز بىر قىسمىدىنلا ئىبارەت.

شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنى قىزغىن سۆيىمەن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە ئۆمۈر بويى خىزمەت قىلىشنى خالايمەن

20-ئەسىرنىڭ 80-يىللىرىنىڭ باشلىرى، مەن ئاۋستىرالىيىلىك بىر ئالىمنىڭ مەخسۇس شىنجاڭ تارىخىنى تەتقىق قىلىپ يازغان ماتېرىيالىنى كۆرگەنىدىم. ئۇنىڭدا، شىنجاڭنىڭ تارىخى ئىنتايىن ئوبيېكتىپ خاتىرىلەنگەن بولۇپ، ھەر يىلى چاقىرىلغان ۋەكىللەر قۇرۇلتايلىرى،

ئالماشقان رەھبەرلەرنىڭ ئىسىملىكى، ھەر يىلقى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەھسۇلات مىقدارى، ياسالغان تاشيوللار، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشىغا دائىر سانلىق ئاساسلارنى ئۆز ئىچىگە ئالغاندى. ئۇنىڭدا مۇنداق خاتىرلەنگەن: شىنجاڭ ھۆكۈمرانلىرى ئىچىدە ژاڭ ئېنماۋ ئەڭ ئۇزاق ھاكىمىيەت تۇتقان، ئۇ، كومپارتىيىگە ۋەكىللىك قىلىپ، شىنجاڭنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئىدارە قىلغان، ئۇنىڭ سىياسىي نەتىجىسى ئەڭ كۆرۈنەرلىك.

ژاڭ ئېنماۋ شىنجاڭنىڭ ئاساسلىق رەھبىرى بولغان مەزگىل جەمئىيەت داۋالغۇپ تۇرغان ۋە ئۆزگىرىش ئەڭ زور بولغان مەزگىل ئىدى. ئاز سانلىق مىللەت رايونى، چېگرا رايون، ئىقتىسادىي ئاساسىي ئاجىز، سىياسىي ھەرىكەت كۆپ بولۇشتەك نۇرغۇن ئالاھىدىلىك ۋە پايدىسىز ئامىللار تەڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇۋاتقان بۇ خىل شارائىتتا، ئەگەر سىياسىي نەزەرىيە، ھەربىي ئىشلار، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش قاتارلىق جەھەتلەردە پىشقان رەھبەر بولمىسا، بۇنداق مۇرەككەپ ۋەزىيەتنى تېزگىنلەپ تۇرالمايتتى. ژاڭ ئېنماۋ شىنجاڭنىڭ خىزمەتلىرىگە رىياسەتچىلىك قىلغان مەزگىلدە، شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى يىلدىن-يىلغا راۋاجلاندى، ئېگىلىكى يىلدىن-يىلغا گۈللەندى، خەلقنىڭ تۇرمۇشى يىلدىن-يىلغا ياخشىلاندى، جەمئىيەت مۇقىم بولدى، ھەر مىللەت خەلقى خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈردى. بۇلار، ئۇنىڭ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ سىياسەتلىرىنى توغرا ئىجرا قىلغانلىقى، ھەر مىللەت خەلقىنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، جان دىلى بىلەن خەلقنىڭ مەنپەئىتىنى كۆزلىگەنلىكىدىن بولدى. ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدىكى ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىپ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇشتا ۋە يەر ئىسلاھاتى بولۇۋاتقان مەزگىلدە، ئۇ

ھەر يىلى دېگىدەك نامرات ئۇيغۇر دېھقانلار ئائىلىسىدە تۇرۇپ، تۇرمۇشتا ۋە ئەمگەكتە بىللە بولدى، ئۇلارنىڭ دەرد-ھالىنى ۋە تەلەپلىرىنى ئاڭلىدى، مەركەزنىڭ سىياسەتلىرىنى شىنجاڭنىڭ ئەمەلىيىتىگە بىرلەشتۇرۇپ ئىجرا قىلىپ، دېموكراتىك ئىسلاھاتنى مۇۋەپپەقىيەت ئېلىپ باردى. سانسىزلىغان نامراتلارنىڭ قەددىنى رۇسلىشىغا ئىمكانىيەت ياراتتى. شۇ جەريانىدا، ئۇ، نامرات پۇقرالار بىلەن ئۆمۈرلۈك چوڭقۇر مۇھەببەت ئورناتتى.

1981-يىل 10-ئايدا پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ژاڭ ئېنماۋنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ ئىشلىشىنى قارار قىلىپ، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 1-شۇجىلىقى، ئۇرۇمچى ھەربىي رايونى پارتكومىنىڭ 1-شۇجىلىقى ۋە 1-سىياسىي كومىسارلىقىغا تەينىلىدى. شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن، 1984-يىلى ئۇ يەنە بىكىتۈەن پارتكومنىڭ 1-شۇجىسى، 1-سىياسىي كومىسارلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتىدى. بۇ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ دانا تەدبىرى ئىدى. مەركىزىي كومىتېت ژاڭ ئېنماۋنى چۈشىنەتتى، خەلقنىڭ ئىرادىسىگە ھۆرمەت قىلغانىدى. ژاڭ ئېنماۋ 10-ئاينىڭ 24-كۈنى ئۇرۇمچىگە يېتىپ كېلىپ، 10-ئاينىڭ 27-ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم زالىدا كادىرلار يىغىنى ئاچتى. بۇ يىغىندا، ژاڭ ئېنماۋ چوڭقۇر ھېسسىياتى بىلەن مۇنداق دېدى: «شىنجاڭدىن ئايرىلغىنىمغا 10 نەچچە يىل بولدى، بۇگۈن يولداشلار بىلەن قايتا كۆرۈشۈپ، ئىنتايىن يېقىنلىق ھېس قىلىۋاتىمەن، ئىنتايىن ھاياجانلىنىۋاتىمەن، تولىمۇ خۇشال بولىۋاتىمەن. بېيجىڭدىن يولغا چىقىشىنىڭ ھارپا كۈنى يولداش دېڭ شياۋپىڭ بىلەن كۆرۈشتۇم، ئۇ، ناھايىتى مۇھىم يولیورۇق بېرىپ ،سز

شىنجاڭنىڭ ئەھۋالىنى خېلى چۈشىنىسىز، كادىرلار بىلەنمۇ تونۇش، شىنجاڭدىكى يولداشلار شىنجاڭغا قايتا بېرىشىڭىزنى قارشى ئالىدۇ، مەركەز كۆپ قېتىم ئويلىشىش ئارقىلىق، سىزنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ ئىشلىشىڭىزنى قارار قىلدى، دېدى. مەركەزنىڭ مېنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ ئىشلىشىمنى قارار قىلغانلىقىغا چىن كۆڭلۈمدىن خۇشال بولدۇم، بۇنىڭدا مۇنداق ئۈچ تۈرلۈك سەۋەب بار: بىرى، شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنى قىزغىن سۆيىمەن، شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىگە ئۆمۈر بويى خىزمەت قىلىشنى خالايمەن؛ يەنە بىرى، شىنجاڭنى قىزغىن سۆيىمەن، ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا رايونىغا كۈچ قوشۇشنى خالايمەن؛ ئۈچىنچىسى، شىنجاڭنىڭ ئىستراتېگىيىلىك ئورنى ئىنتايىن مۇھىم، زومىگەرلىككە قارشى ئالدىنقى قاراۋۇل، ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا رايونىنى قوغداش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى خالايمەن».

ئۇ يەنە، ئۆزى يۇزلىنىۋاتقان قىينىچىلىقلارنىمۇ كۆرۈپ يەتكەنىدى، ئۇ مۇنداق دېدى: «شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ ئىشلىشىمدە قىينىچىلىقلارمۇ بار، بىرىنچىدىن، شىنجاڭنىڭ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن كېيىنكى ئەھۋالىنى چۈشەنمەيمەن؛ ئىككىنچىدىن، يېڭى ۋەزىيەتتە خىزمەتلەرنى قانات يايدۇرۇپ كېتىشكە ئىشەنچىم تازا كامىل ئەمەس؛ ئۈچىنچىدىن، ئىلگىرىكى نەتىجە بۇگۈنكى ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ، باش چۆكۈرۈپ ئىشلەپ، مەركىزىي كومىتېتنىڭ لۇشەن، فاڭجېن، سىياسەتلىرىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھەرمىللەت كادىرلىرىنى ۋە ئاممىنى زىچ ئىتتىپاقلاشتۇرۇش كېرەك، شۇنداق قىلغاندا، قىينىچىلىقلارنى يېڭىپ، پارتىيە ۋە خەلق تاپشۇرغان ۋەزىپىنى ئورۇنلىغىلى بولىدۇ».

ئۇ، يىغىنىڭ ئۆزىدىلا ئۆز-ئۆزىنى تەنقىد قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئىلگىرى شىنجاڭدا ئىشلىگەن خىزمەتلىرىمنى ئىزچىل، مۇتلەق توغرا دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. نۇرغۇن پېتەرسىزلىكىم بارلىقىنى بىلىمەن، خاتالىقىممۇ ئاز ئەمەس، ھېچبولمىغاندا ئۇچ تۈرلۈك خاتالىقىم بار، بىرى، «ئوڭ» چىللىققا قارشى كۈرەشنى كېڭەيتۈەتتىم؛ يەنە بىرى، يەرلىك مىللەتچىلىككە قارشى تۇرۇشتا كۈرەشنى بەك كەسكىنلەشتۈرۈۋەتتىم؛ ئۈچىنچىسى، ئوڭچىل پۈرسەتپەرەسلىككە قارشى تۇرۇش كۈرىشىگە رەھبەرلىك قىلىشتا پېتەرسىزلىك ۋە خاتالىقلار بار». ئۇ شۇ مەيداندىلا خاتا تەنقىد قىلىنغان يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايوف (ئىلگىرى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيى دائىمىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولغان) قا ناماقۇللۇق بىلدۈردى.

ئۇ، بەزىلەرنىڭ ئەندىشىسىنى كۆزدە تۇتۇپ، شۇ مەيداندا مۇنداق پۈزىتسىيە بىلدۈردى: «(مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى) دا مېنىڭ ئۇستۇمدىن چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلىغان، مېنى تەنقىد قىلغان، ھەتتا مېنى غۇلاتماقچى بولغانلارغا ھەرگىز غۇم ساقلىمايمەن. ئۆتكەن ئىشلارنى كۆڭۈلدە ساقلىغانىنىڭ پايدىسى يوق، بىر رەھبەردە ئاز-تولا كەمچىلىك قورساقلىق بولمىسا قانداقمۇ رەھبەر دېگىلى بولسۇن؟! يولداشلارنىڭ غەم-ئەندىشىدە بولماي، تولۇق خاتىرجەم بولۇشىنى سورايمەن».

مەن شۇ قېتىمقى يىغىننى زىيارەت قىلغانىدىم. يىغىن مەيداندا خىلى ئۇزۇن گۈلدۈراس ئالقىش ساداسى ياڭراپ، ۋاڭ ئېنماۋغا ھۆرمەت بىلدۈردى. بولۇپمۇ ئۇ يولداش سەيدۇللا سەيپۇللايوفقا ناماقۇللۇق بىلدۈرگەندە، سەيدۇللا سەيپۇللايوف ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىنى كۆكسىگە

قويۇپ، ۋاڭ ئېنماۋۇغا ئېهتىرام بىلدۇرگەندە، يېغىن مەيدانى بىردىنلا جانلىنىپ كەتتى. ۋاڭ ئېنماۋۇنىڭ يۈرەك سۆزلىرى ئۇنىڭ ئوچۇق كۆڭۈل، چىقىشقاق، كىچىك پېئىل، پاك، پارتىيىگە، ۋەتەنگە، خەلققە چەكسىز سادىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

ئۇ ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك يېقىن ئىدى

يولداش ۋاڭ ئېنماۋ شىنجاڭدا ئىشلەشكە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ ئىشەنچىسى ۋە مۇھىم تاپشۇرۇقى بويىچە، شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت، خەلقىگە بولغان چوڭقۇر مۇھەببىتى بىلەن، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش راۋاج تاپمىغان، ئىشلەشكە تېگىشلىك خىزمەتلەر ناھايىتى كۆپ بولۇۋاتقان ئەھۋالدا، 1982-يىل 4-ئاينىڭ 2 كۈنىدىن 28-كۈنگىچە، 10-ئاينىڭ 5-كۈنىدىن 20-كۈنگىچە، 1984-يىل 4-ئاينىڭ 20-كۈنىدىن 5-ئاينىڭ 5-كۈنگىچە ئۈدا ئۈچ قېتىم جەنۇبىي، شىمالىي ۋە شەرقىي شىنجاڭدىكى ۋىلايەت، ئوبلاست، ناھىيىلەردە تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش خىزمىتى ئېلىپ باردى؛ ھەرمىللەت كادىرلار، ئاممىنى ۋە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكىتۈەنىدىكى بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى، جايلاردا تۇرۇشلۇق ئازادلىق ئارمىيە ئوفىتسېر، جەڭچىلىرىنى يوقلىدى ۋە سۆھبەتلەشتى؛ نۇرغۇن ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ پىكىر-تەكلىپلىرىنى ئاڭلىدى. مەن ئۇنىڭ تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىغا قىلغان ئۈدا ئۈچ قېتىملىق سەپىرىدە، شۇنىڭدەك ئۇنىڭدىن

كېيىنكى ئاساسىي قاتلامدا ئېلىپ بارغان كۆپ قېتىملىق تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش خىزمەتلىرىدە بىللە يۈرۈپ زىيارەت قىلدىم.

جەنۇبىي شىنجاڭغا سەپەر قىلىشتىن ئىلگىرى ۋاڭ ئېنماۋ مۇنداق دېدى: «‹مەدەنىيەت ئىنقىلابى› تۈپەيلىدىن، شىنجاڭدىن ئايرىلغىنىمغا 10 نەچچە يىل بولدى، شىنجاڭدىمۇ باشقا ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايونلارغا ئوخشاش نۇرغۇن يېڭى ئەھۋال، يېڭى مەسىلىلەر كۆرۈلدى، شۇڭا شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىنى ئارىلاپ، ئاساسىي قاتلاملارنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى ئىگىلىشىمگە توغرا كېلىدۇ، شۇنداق قىلغاندىلا، بۇنىڭدىن كېيىنكى خىزمەتلەردە ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىپ، سەۋەنلىك ئۆتكۈزۈشتىن ساقلىنالايمەن».

ۋاڭ ئېنماۋ تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىغا قىلغان سەپىرىدە، ھەرمىللەت كادىر ۋە ئاممىسى بىلەن كەڭ دائىرىدە ئۇچرىشىپ، ھەرقايسى تەرەپلەرنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلىدى ۋە پىكرىنى ئاڭلىدى. ئۇ يول بويى ئاز سانلىق مىللەت كومۇنا ئەزالىرىنى ۋە يېزا ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى ئائىلىسىنى يوقلىدى، ئۇلار بىلەن سەمىمىي سىردىشىپ، ھال-ئەھۋالىنى ئىگىلىدى. ئۇ كەمتەر ۋە كىچىك پېئىل بولغاچقا، پۇقرالارمۇ تارتىنماي يۈرەك سۆزىنى تولۇق ئېيتىشتى. 4-ئاينىڭ 5-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، ۋاڭ ئېنماۋ كورلا شەھىرىنىڭ تېكچى گۈڭشې ئالىتاش دادۇي ئىشلەپچىقىرىش 3-ئەترىتىدە ھەببۇللانى سۇپىدا ئۆز يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ، ئۇيغۇر تىلىدا ئۇنىڭدىن قانچە ياشقا كىرگەنلىكى، ئائىلىسىدە نەچچە جان بارلىقى، يىلدا قانچە كۈن ئەمگەككە قاتنىشىدىغانلىقى، بىر ئەمگەك كۈنىگە قانچە پۇل كېلىدىغانلىقى، بانكىدا ئامانەت قويغان پۇلى بار-يوقلۇقى، مەكتەپتە ئوقىغان-ئوقىمىغانلىقى

قاتارلىقلارنى سوراپ، خۇددى كونا دوستلاردەك بەھوزۇر سۆزلەشتى. شۇ ئاردىدا، ھەببۇللا بىر پارچە نانىنى ۋاڭ ئېنماۋغا سۇنغاندا ۋاڭ ئېنماۋ نانغا ئېغىز تېگمەي، خۇشاللانغان ھالدا ئۇيغۇر تىلىدا «خوش-خوش» دېدى.

ۋاڭ ئېنماۋ ھەببۇللانىڭ ئۆيىدىن چىقىپ نېسىياز مەسۇمنىڭ ئائىلىسىگە كەلدى. نىياز مەسۇم، ئاپتونوم رايونىنىڭ ئەمگەك نەمۇنچىسى بولۇپ، 1957-يىلى ئۈرۈمچىدە ئەمگەك نەمۇنچىلىرى يىغىنىغا قاتناشقاندا ۋاڭ ئېنماۋنى كۆرگەن، 1959-يىلى يەنە بېيجىڭدا مەملىكەتلىك ئەمگەك نەمۇنچىلىرى يىغىنىغا قاتناشقاندى. ئۇ بۇ قېتىم ۋاڭ ئېنماۋنى كۆرۈپ، ئۇزاق مەزگىل كۆرۈشمىگەن قەدىناس دوستلار ئۇچراشقاندەك ھاياجانلانغىنىدىن نېمە دېيىشنى بىلمەي قالدى. ۋاڭ ئېنماۋ نىياز مەسۇمدىن: ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۇزۇمىنى قانداق يولغا قويدۇڭلار، قانچىلىك يەرنى ھۆددىگە ئالدىڭىز، مەھسۇلاتقا بىرلەشتۈرۈپ ئائىلىلەرگە ھۆددىگە بېرىشتە نەچچە بىر تۆتاش بولۇشنى يولغا قويدۇڭلار، تېرىقچىلىقنى ماشىنىلاشتۇردۇڭلارمۇ دېگەندەك سوئاللارنى سورىغاندا، نىياز مەسۇم بىر-بىرلەپ جاۋاب بەردى. ۋاڭ ئېنماۋ: «مەن 1949-يىلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن بىللە شىنجاڭغا كەلگەن، 20 نەچچە يىلدىن بۇيان، ھەرمىللەت خەلقى بىلەن چوڭقۇر مۇھەببەت ئورناتتىم، ‹مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى› دىكى ئېچكى مالىمانچىلىقتا، لىن بياۋ، ‹تۆت كىشىلىك گۇرۇھ› پېشقەدەم كادىرلارغا زەربە بەرگەندە، مەنمۇ زەربىگە ئۇچرىدىم ھەمدە شىنجاڭدىن ئايرىلدىم. بۇلتۇر پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ ئىشلىشىمنى قارار قىلدى، بۇ قېتىم بۇ يەرگە كېلىپ قەدىناس دوستلار ۋە يولداشلار بىلەن كۆرۈشۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. يەنە نۇرغۇن يولداشلار بىلەن كۆرۈشەلمىدىم.

مېنىڭ سالامىمنى ئۇلارغا يەتكۈزۈپ قويۇشۇڭلارنى سورايمەن».

ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىدىكى كادىرلار ۋە ئەزالار ۋاڭ ئېنماۋنىڭ نىياز مەسۇمنىڭ ئۆيىگە كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، بۇ قورۇغا كېلىشتى، قورۇ ۋە قورۇ ئالدى ئادەم دېڭىزىغا ئايلاندى. ۋاڭ ئېنماۋ نىياز مەسۇمنىڭ ئۆيىدىن چىقىپ ھەرمىللەت ئاممىسى بىلەن بىر-بىرلەپ قول ئېلىشىپ سالاملاشتى. ئامما ۋاڭ ئېنماۋ ئولتۇرغان ئاپتوموبىل خېلى ئۇزاق كەتكىچە، يولنىڭ ئىككى چېتىدە تۇرۇپ قول پۇلاڭلىشىپ ئۇزىتىپ قويدى.

4-ئاينىڭ 6-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، ۋاڭ ئېنماۋ يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ شىگشىن گۇڭشېسىدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلدى. بۇ گۇڭشېدا ئۇيغۇر، خۇيزۇ، خەنزۇ، موڭغۇل، دۇڭشياڭ، زاڭزۇ قاتارلىق 7 مىللەت ئولتۇراقلاشقاندى. ۋاڭ ئېنماۋ ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ بۇ گۇڭشېدا نۇقتىدا تۇرىۋاتقان مۇئاۋىن رەئىسى بارات ئەيسانىڭ ھەمراھلىقىدا 3 ئائىلە خۇيزۇ، موڭغۇل ئاممىسىنى يوقلىدى. كېيىن، گۇڭشې رەھبەرلىرىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى. بارات ئەيسا ئازادلىقنىڭ دەسلەپكى مەزگىلىدە بۇ يەردىكى دېھقانلار ئۇيۇشمىسىنىڭ مۇدىرى بولۇپ، كېيىن گۇڭشې پارتكومىنىڭ شۇجىسى بولغان، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، مۇدىرى بولغان. شۇڭا، ئۇ گۇڭشېنىڭ ئەھۋالىنى بەش قولدەك بىلەتتى. دوكلات ئاڭلاۋېتىپ، ۋاڭ ئېنماۋ: «مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا مەسىلە كۆرۈلمىگەندۇ؟»، دەپ سورىغاندا، بارات ئەيسا: «كۆرۈلمىدى» دەپ جاۋاب بەردى. ۋاڭ ئېنماۋ: «ياخشى» دەپ مۇئەييەنلەشتۈرۈپ: «‹مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى› دا ‹بەشتە ياخشى› بولۇش پىپەن

قىلىندىمۇ؟» دەپ سورىغاندا، بارات ئەيسا كۈلۈپ تۇرۇپ: «ياق» دەپ جاۋاب بەردى، بۇنى ئاڭلىغان ۋاڭ ئېنماۋ: «بارات، سىزنىڭ ئىرادىڭىز پولاتتەك مۇستەھكەم ئىكەن» دەپ ماختىدى.

ۋاڭ ئېنماۋ دوكلاتنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن شىگشىن گۇڭشېسىدىكى كادىرلارغا مۇنداق دېدى: «شىگشىن گۇڭشېسى ئىلگىرى يەنجى خۇيزۇ ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ ئۇلۇغ گۇڭشېسى، شۇنداقلا بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى ۋە ئاپتونوم رايوندىكى ئۇلۇغ گۇڭشې ئىدى. سىلەر كۆپ يىلدىن بۇيان يېزىلارنىڭ «بەشتە ياخشى» قۇرۇلۇشىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئېتىزلارنى سالالاشتۇرۇش، يول ياساش، ئېرىق-ئۆستەڭ ياساش، ئورمان بەلۋېغى بەرپا قىلىش، ئاھالىلار رايونى قۇرۇشتا نەتىجە قازاندىڭلار، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا لىن بياۋ، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ»، «ئىككى مەسلەك، بىر پادىشاھلىق» نى، شۇنىڭدەك «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇلۇشىنى ھەدەپ پىپەن قىلدى. لېكىن سىلەر بۇنىڭغا تاقابىل تۇرۇپسىلەر، بەزى جايلار تاقابىل تۇرالماي «بەشتە ياخشى» قۇرۇلۇشى نابۇت قىلىۋېتىلدى. سىلەرنىڭ بۇ خىل قەيسەر روھىڭلار مەدھىيىلەشكە ئەرزىيدۇ. «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تارمار قىلىنغاندىن كېيىن، بولۇپمۇ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن بۇيان، «بەشتە ياخشى» يېزا قۇرۇلۇشىنى بارغانسېرى ياخشى ئېلىپ بېرىپسىلەر، ھازىر گۇڭشېنىڭ ئاشلىق ئومۇمىي مەھسۇلاتىنى 18 مىليون كىلوگرامدىن كۆپەيتكەن، كىشى بېشىغا ئوتتۇرىچە ھېساب بىلەن 2000 كىلوگرامغا، دۆلەتكە تاپشۇرۇش مىقدارىنى كىشى بېشىغا 1000 كىلوگرامغا يەتكۈزۈپ، دۆلەتكە ناھايىتى زور تۆھپە قوشۇۋېتىپسىلەر، گۇڭشې بويىچە ئەزالارنىڭ كۆنلۈك ئوتتۇرىچە ئىش ھەققى ئىككى يۈەندىن

كۆپەيتكەن، 3-ئەترەتنىڭ 5 يۈەندىن كۆپەيتكەن يېتىپتۇ، كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان ئوتتۇرىچە كىرىم 700 نەچچە يۈەنگە، بەزى ئائىلىلەرنىڭ كىرىمى 6600 نەچچە يۈەنگە يېتىپ، بانكىغا بىرلا قېتىمدا 5000 يۈەن ئامانەت قويغان. دېمەك، ئىشلەپچىقىرىش راۋاجلانغان، تۆھپە زور بولغان، كىرىم كۆپەيگەن، تۇرمۇش ياخشىلانغان، بۇنىڭدىن بىز ئىنتايىن خۇشال بولدۇق. زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرگەنلىكىڭلارنى تەبرىكلەيمەن! سىلەرنىڭ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنى روھىنىڭ يېتەكچىلىكىدە تىرىشىپ دۆلەتكە تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇشۇڭلارنى، ھەرمىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇشىنى تېخىمۇ زور دەرىجىدە ياخشىلىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن».

4-ئاينىڭ 6-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، ۋاڭ ئېنماۋ لوپنۇر ناھىيىسىگە يېتىپ كېلىپ، ناھىيىلىك پارتكومنىڭ شۇجىسى ئۇتۇق نىيازنىڭ ھەمراھلىقىدا، شەھەر ئەتراپى گۇڭشېسى 1-دادۇي 5-ئەترەتتىكى گۇڭشې ئەزاسى توختى ئوسمانىنىڭ قورۇسىغا كەلدى، ساھىپخان مېھمانلارنىڭ ئورۇمچىدىن كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىپ، دەرھال ئالدىغا چىقىپ ۋاڭ ئېنماۋ بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشتى. بۇ چاغدا، ئۇتۇق نىياز: «بۇ كىشى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى ۋاڭ ئېنماۋ بولىدۇ» دەپ تونۇشتۇرغاندا، توختى ئوسمان خۇشاللىقىدىن «ۋاڭ شۇجى، ۋاڭ شۇجى» دېگىنىچە يەنە بىر قېتىم قول ئېلىشتى، كۆپچىلىكمۇ كۈلۈشۈپ كەتتى. توختى ئوسمان 66 ياشتا بولۇپ، ئائىلىسىدە 9 جان، 4 ئوغلى بار ئىدى، ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيىتى تۇزۇمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن 40 مو يەرگە بوغداي، 12 مو يەرگە كېۋەز تېرىغان. ئالدىنقى يىلى دۆلەتكە 12 مىڭ 800 جىڭ بوغداي سېتىپ بېرىپ، ئۆزىگە 4600 جىڭ قالدۇرغان،

600 جىڭدىن كۆپرەك پاختا سېتىپ بەرگەن، ئائىلىسىدە 12 تۇياق قوي، 4 كالا ۋە 3 ئىشەك ھارۋىسى بار ئىكەن. ئۇ خۇشال ھالدا مۇنداق دېدى: «پىشقەدەم رەھبىرىم قايتىپ كەلدى، بۇنىڭدىن بەكمۇ خۇشال بولدۇم، ئەگەر رەھبەرلىك ۋاقتى بولسا، مەن بىر ناخشا ئېيتىپ بەرسەم» دېدى-دە تۆۋەندىكى ناخشىنى ئوقىدى:

پارتىيە غەمگۇزارىمىز،
ھەرقاچان كۈچ-قۇۋۋىتىمىزنى بەرگۈچى.
ھەر يىلى ئاشلىقتىن ھوسۇل ئالىمىز،
ئۆتەر باياشات كۈنىمىز.
پارتىيە غەمخورلۇقىنى ئەسته تۇتىمىز،
سېكرتار ۋاقتى ئېنىماۋۇغا ھەم ئۇنىڭدەك
ياخشى رەھبەرلەرگە،
چىن دىلىمىزدىن تۆمەنلەپ رەھمەت ئېيتىمىز.
. . . . .

توختى ئوسمانلىك يۈرەك ساداسىغا شۇ مەيداندىكى كىشىلەر قىزغىن ئالقىش يېڭراتتى. ۋاقتى ئېنىماۋ تەسىرلىنىپ، توختى ئوسمانلىك قولىنى چىڭ تۇتۇپ: «رەھمەت، رەھمەت» دېدى.

ھېسابلاپ كۆرسەم، ۋاقتى ئېنىماۋنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىدە، ئاز سانلىق مىللەت ئائىلىسىدىن 36 نى، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرى ئائىلىسىدىن 10 نى زىيارەت قىلىپ بارغانلىكى ئائىلىدە كىشىنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈرىدىغان مەنزىرە بارلىققا كەلدى. 4-ئاينىڭ 12-كۈنى چۈشتىن كېيىن، ۋاقتى ئېنىماۋ كېرىيە ناھىيىسىنىڭ ۋەتەنپەرۋەر گۈڭشېسىدىكى مۇھەممەت روزى كەنجىنىڭ

ئائىلىسىگە كەلدى. ۋاقتى ئېنىماۋ ئىشكتىن كىرىشىگىلا، ساھىپخان ۋاقتى ئېنىماۋ بىلەن قۇچاغلىشىپ كۆرۈشۈپ: «ۋاقتى شۇجى، بىز سىزنى تولىمۇ سېغىندۇق» دېدى. مۇھەممەت روزى كەنجى 60 ياشتا بولۇپ، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتى پارتىيە ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەمگەك نەمۇنچىسى ئىدى. ئۇ، ۋاقتى ئېنىماۋنىڭ قولىنى تۇتۇپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: «ۋاقتى شۇجى، سىز يەر ئىسلاھاتى باشلانغان يىلى ۋە 1964-يىلى ئىككى قېتىم ئۆيۈمگە كەلگەن ئىدىڭىز، بۇ قېتىم 3-قېتىم كېلىشىڭىز، بىز قەدىناس دوستلاردىن بولۇپ قالدۇق». ئۇلار تەكەللۇپ بىلەن سۆپىغا چىقىپ ئولتۇردى، مۇھەممەت روزى كەنجى يەنە مۇنداق دېدى: «ۋاقتى شۇجى سىز شىنجاڭدىكى ۋاقتىڭىزدا بىزنى «بەشتە ياخشى، يېزا قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشقا چاقىرغان ئىدىڭىز، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا دەل-دەرەخلەر كېسىلىپ، ئېچىمىز ئېچىشىپ كەتتى، دەرەختە نېمە گۇناھ؟ نېمە ئۈچۈن كېسىلىدۇ؟ ئەمدى سىز قايتىپ كەلدىڭىز، «بەشتە ياخشى، يېزا قۇرۇلۇشىمۇ ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈشى كېرەك». ۋاقتى ئېنىماۋ ئۇنى ماختاپ مۇنداق دېدى: «توغرا ئېيتتىڭىز، يېزىلاردا «بەشتە ياخشى، يېزا قۇرۇلۇشىنى داۋاملىق ئېلىپ بېرىش ھەمدە تېخىمۇ ياخشى ئېلىپ بېرىش كېرەك».

4-ئاينىڭ 15-كۈنى چۈشتىن كېيىن، ۋاقتى ئېنىماۋ خوتەن ناھىيىسىدە چۇنخۇا گۈڭشېسىنىڭ كۆچەتزارلىقى، باش سۇ ئايرىش تومىسىنى، شىياڭيۇ گۈڭشېسىنىڭ دېھقانچىلىق پەن-تېخنىكىسىنى كېڭەيتىش ئورنىنىڭ بۇغداي تەجرىبە يېرىنى، بۇزاق گۈڭشې 11-دادۇي 5-ئەترىتىنىڭ ئېتىزلاردا ئوت-چۆپنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىش ئەھۋالىنى، 17-دادۇينىڭ سۇغىرىش قۇدۇقلىرىنى كۆزدىن كەچۈردى. كېيىن بۇزاق گۈڭشې قۇرۇلۇش ئەترىتى

پارتىيە ياچىيكسىنىڭ شۇجىسى مەمەتتۇرسۇن ياقۇپنىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلدى. بۇ چاغدا يۇرتداشلار مەمەتتۇرسۇن ياقۇپنىڭ قورۇسىغا تولۇپ كەتتى. ۋاڭ ئېنماۋ سەمسىيلىك بىلەن ئۇلارنى ئاقساقال، ئاكا، ئاچا دەپ ئۇيغۇرچە ئاتىدى. قورۇدا شۇ ھامان كۆلكە ساداسى كۆتۈرۈلۈپ، قىزغىن كەيپىياتقا تولدى. ۋاڭ ئېنماۋ سۇپىدا ئولتۇرۇپ ساھىپخان بىلەن پاراڭلىشىپ، ئۇنىڭ ۋە باشقا ئەزالارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش ئەھۋالىنى ئىگىلىدى. ھايال بولماي، ئايال ساھىپخان ئۆزى تەييارلىغان بىر پىيالە ئۇزۇم شىرنىسىنى ئېلىپ چىقىپ ۋاڭ ئېنماۋغا تۇتتى ھەمدە: «ۋاڭ شۇجى، سىزنىڭ كېلىشىڭىزنى ئۇقماي، تەييارلىقسىز قاپتىمىز، بۇ، ئۆزىمىز تەييارلىغان ئۇزۇم شىرنىسى، تېتىپ بېقىڭ» دېدى، ۋاڭ ئېنماۋنىڭ دوختۇرى شىرنە پىيالىسىدە ئازراق ئۇزۇم شۆپۈكلىرى بارلىقىنى كۆرۈپ، ئىچسە ئىچى سۇرۇپ كېتەرمىكىن دەپ ئەنسىرەپ، ۋاڭ ئېنماۋغا پىچىرلاپ «ئازراق ئىچىڭ» دېدى. ئەمما ۋاڭ ئېنماۋ قىلچە ئىككىلەنمەي بىر پىيالە شىرنىنى بىراقلا ئىچىۋەتتى، ھەمدە ئۇيغۇر تىلىدا: «رەھمەت، رەھمەت» دەپ تەكەللۇپ قىلدى. شۇ مەيداندىكى قىز-ئاياللار بۇنى كۆرۈپ بىر-بىرىنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاشتى، ئەرلەر بولسا قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، قايىل بولغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ئۇزاق سەپەر قىلغاندا ماشىنىدا ئۇخلايدىغان ئادىتى بولۇپ، ماشىنا توختىغاندا، بەي جېنۇبىندىن نەگە كەلدۇق دەپ سورايتتى. ۋاڭ ئېنماۋ ماشىنىنىڭ ئالدى ئورۇندۇقىدا ئولتۇراتتى، ئارقىدا ئولتۇرغان بەي جېنۇبىن ماشىنا تېز تورمۇزلانسا ياكى سىلكىنسە ۋاڭ ئېنماۋنىڭ سوقۇلۇپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، ۋاڭ ئېنماۋنىڭ مۇرىسىنى تۇتۇپ تۇراتتى، مەن بەي جېنۇبىندىن: «ئۇ ئۇخلىيالامدۇ» دەپ سورىسام، ئۇ:

«ۋاڭ ئېنماۋ داۋاملىق تېتىك يۇرىدۇ. چۈنكى ئۇ ۋاقىتنى چىڭ تۇتۇپ ئارام ئېلىشنى بىلمىدۇ» دەپ جاۋاب بەردى. لېكىن ۋاڭ ئېنماۋ ماشىنىدا ئۇخلىمىسا، شوپۇرنى تېز ھەيدەشكە دەۋەت قىلمىدىكەن. ۋاڭ ئېنماۋ «ماشىنىنىڭ سائەتلىك ئەڭ تېز سۈرئىتى 180 كىلومېتىر لايىھىلەنگەن، ئۇنىڭ رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرۇش كېرەك» دەيدىكەن. بىر قېتىم كېتىۋېتىپ ناھىيە بازىرىغا ئاز قالغاندا، ۋاڭ ئېنماۋ يولدا ماشىنا ئازلىقىنى كۆرۈپ، شوپۇرغا ئالدىدىكى ماشىنىدىن ئۆتۈپ كېتىشىنى بۇيرۇدى، سۈرئەت بەك تېز بولغاچقا، ھادىسە چىققىلى قىل قالدى. ماشىنا توختىغاندىن كېيىن، جاۋ ئۇستام ماڭا: «گېپىنى ئاڭلىمىسام خاپا بولىدۇ، ئاڭلاپ تېز ماڭاي دېسەم، ھادىسە چىقىشتىن ئەنسىرەيمەن، ھادىسە چىقسا، جاۋابكارلىقىنى كۆتىرەلمەيمەن» دېدى. مەن ئۇنىڭغا: «ماشىنىدا سىزنىڭ دېگىنىڭىز ھېساب، ئەھۋالغا قاراپ ئىش كۆرسىڭىز بولىدۇ» دەپ قويدۇم.

ۋاڭ ئېنماۋ ئاساسىي قاتلامدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغاندا، «ئاتلىق گۇل تاماشا قىلغاندەك» ئىش قىلمايتتى. دوكلاتنى ئاڭلاپلا قالماستىن، يەنە ئەڭ ئاساسىي قاتلاملارغىچە بارااتتى؛ بارماقچە بولغان جايلار ئورۇنلاشتۇرغان ئوبيېكتلار بىلەن كۆرۈشمەي، ۋاقتى كەلگەندە ئۆزى تاللايتتى. شۇڭا ئۇ ئىگىلىگەن ماتېرىياللار بىر قەدەر ئەملىي ھەم ئىشەنچلىك، ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئىدى.

4-ئاينىڭ 25-كۈنى ۋاڭ ئېنماۋ قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستى ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ كېچىك ئاتۇش گۈڭشېسىغا كېلىپ، تۆت ئائىلىنى زىيارەت قىلدى. ئىشلەپچىقىرىش 3-ئەترىتىگە كەلگەندە، تاملىرى ناھايىتى كونىراپ كەتكەن بىر ئۆينىڭ ئالدىدا ۋاڭ ئېنماۋ ماشىنىنى توختاتتى. ئۇ،

هويلا ئىشكىنىڭ ئۇچۇقلۇقىنى كۆرۈپ: «ئۆيده ئادەم بارمۇ؟» دېگىنىچه هويلىغا كىردى. ساھىپخان كەلگەنلەرنى كۆرۈپ تەمتىرەپ قالدى. تەرجىمان مېھمانلارنى تونۇشتۇرغاندىن كېيىن، ساھىپخان ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ قولىنى تۇتۇپ ئۆيگه تەكلىپ قىلدى. ۋاڭ ئېنىماۋ نۇرغۇن سوئال سورىدى، ساھىپخان بىر-بىرلەپ جاۋاپ بەردى. ساھىپخان پاتىگۈل مۇنداق دېدى: «ئىككى يىل بۇرۇن يەيدىغان ئاشلىق يېتىشمەيتتى، قورسقىمىز تويمايتتى، ھازىر ئاشلىق يېتىدىغان بولدى». ۋاڭ ئېنىماۋ خاتىرجەم بولالماي، ساھىپخانىنىڭ ئامبىرىغا كىرىپ تاغار-تاغار ئاشلىقلار قاچىلانغان تاغارلارنى ساناپ، يېڭى ئاشلىق چىققىچه يەيدىغان يېتەرلىك ئاشلىقى بارلىقىنى بىلىپ خاتىرجەم بولدى. ۋاڭ ئېنىماۋ بۇ ئائىلىدىن چىقىۋېتىپ: «مۇشۇنداق ئىگىلىگەن ئەھۋال ھەقىقىي بولىدۇ» دېدى.

مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى سەۋرىچانلىق، ئىنچىكىلىك بىلەن ئىشلەش

تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش داۋامىدا، ۋاڭ ئېنىماۋ بارغانلا يەردە ئالدى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ئەھۋالىنىڭ قانداقلىقىنى سۈرۈشته قىلاتتى، سەۋرىچانلىق، ئىنچىكىلىك بىلەن خىزمەت ئىشلەيتتى، بۇنى مەن چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئۇ مۇنداق دەيتتى: شىنجاڭ كۆپ مىللەتلىك رايون، مىللەتلەر ئىتتىپاق بولمىسا، جەمئىيەت ۋەزىيەت مۇقىم بولمايدۇ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بارغىلى بولمايدۇ، سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرگىلى تېخىمۇ بولمايدۇ. شۇڭا، پارتىيىنىڭ

مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، بۇ، كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ سوتسىيالىستىك زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش ۋە غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشنىڭ ئەڭ ئاساسىي كاپالىتى.

ۋاڭ ئېنىماۋ بارغانلا جايدا جايلارنىڭ ھەرقايسى جەھەتلەردىكى نەتىجىلىرىنى ئۇلاسلاپ ماڭدى، ساقلانغان مەسىلىلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى. ئىشلەيدىغان خىزمەتلەر ئۈستىده توختالغاندا، ئىتتىپاقلىققا ئەھمىيەت بېرىشنى بىرىنچى مەسىله قىلىپ تەكىتلىدى. جايلارنىڭ ئەھۋالى ئوخشىمىغاچقا، ئۇ شۇ جاينىڭ ئەھۋالىغا قاراپ سۆز قىلاتتى. قاراتمىلىقى ناھايىتى كۈچلۈك ئىدى.

4-ئاينىڭ 6-كۈنى ۋاڭ ئېنىماۋ بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق كادىرلار يىغىنىدا مۇنداق دېدى: «بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىدا تىنچ-ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيەتنى يەنمۇ مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇش، مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش كېرەك. ھەر مىللەت ئاممىسى ۋە كادىرلار ئۆزئارا ئىشىنىشى، بىر-بىرىنى ھۆرمەت قىلىشى، قوللىشى، ئۆزئارا ئۆگىنىشى، بىر-بىرىنى چۈشىنىشى، ھەقىقىي ئىتتىپاقلىشىپ، قېرىنداشلاردىنمۇ ئىناق ئۆتۈشى كېرەك. ئۆزئارا ئىشەنمەيدىغان، بىر-بىرىگه ھۆرمەت قىلمايدىغان، بىر-بىرىنى قوللىمايدىغان ۋە ئەيۇ قىلمايدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلماسلىقى كېرەك. ئىلگىرى بەزى جايلاردا مىللەتلەر سىياسىتىگه خىلاپ ئەھۋاللار كۆرۈلدى، قاتناش ھادىسىسىگه دائىر ئەھۋاللار كۆرۈلدى، بەزى جايلاردا ئادەمنى سوقۇپ ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان، بېسىۋېتىپ ئۆلتۈرۈپ قويىدىغان

ئىشلار بولدى، بۇنىڭدىن كېيىن بۇنداق ئەھۋاللارنىڭ كۆرۈلۈشىگە ھەرگىز يول قويماسلىق كېرەك. كۆرۈلسە پارتىيە، ھۆكۈمەتنىڭ سىياسەت، قانۇنلىرى بويىچە مۇۋاپىق بىرتەرەپ قىلىش لازىم. يەرلىك ئورۇنلار بىلەن قىسىملار ئىتتىپاقلىقىنى يەنىمۇ كۈچەيتىپ، ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ھەربىيلەرنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈش، ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەتنىڭ، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش كېرەك. مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر بىلەن، جۈملىدىن «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا مېنى يوقاتماقچى بولغان كىشىلەر بىلەنمۇ ئىتتىپاقلىشىش كېرەك، پەقەت ئۇلار «ئۇچ خىل كىشى» لا بولمىسا، ئۇلار بىلەنمۇ ئىتتىپاقلىشىش كېرەك. زەربە بېرىش دائىرىسى قانچە كىچىك بولسا شۇنچە ياخشى. ئىنقىلابىي كىشىلەر كۆپرەك بولغىنى ياخشى. ج ك پ 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە تۇتۇنى زامانىۋىلاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىش كېرەك. پارتىيىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتىنى ئەملىيلەشتۈرۈش كېرەك، ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېرلار ۋە ھەقىقەتكە قايتقان خادىملارغا قارىتىلغان سىياسەتنىمۇ ياخشى ئەملىيلەشتۈرۈش لازىم. قىسقىسى، ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغانلىكى كۈچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، بارلىق ئاكتىپ ئامىللارنى ئىشقا سېلىپ، پاسسىپ ئامىللارنى ئاكتىپ ئامىللارغا ئايلاندۇرۇپ، تۇتۇنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا خىزمەت قىلدۇرۇش كېرەك، شۇنداق قىلغاندىلا ئىشلىرىمىزدا چوقۇم غەلىبە قازىنالايمىز.

4-ئاينىڭ 16-كۈنى ۋاڭ ئېنماۋ خوتەن ۋىلايىتىدىكى كادىر ۋە ئاما

ۋەكىللىرى يىغىندا مۇنداق دېدى: «خوتەن ۋىلايىتىنىڭ تىنچ-ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيىتىنى يەنىمۇ مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتا، ئالدى بىلەن پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ياخشى ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش كېرەك. ھەر مىللەت خەلقى، بولۇپمۇ خەنزۇلار قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقىغا ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. مېنىڭچە، قېرىنداش مىللەتلەر ناھايىتى ياخشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ. خەنزۇلارمۇ ناھايىتى ياخشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئەھمىيەت بېرىدۇ. خوتەن ۋىلايىتىدە تۇرۇشلۇق ھەربىي قىسىملارمۇ ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، ھۆكۈمەتنى ھىمايە قىلىش، خەلقنى سۆيۈش نەمۇنىسى بولۇشى كېرەك. جايلارمۇ ئارمىيىنى ھىمايە قىلىش، ھەربىيلەرنىڭ ئائىلە-تاۋابئاتلىرىغا ئېتىبار بېرىش خىزمىتىنى ئوبدان ئىشلىشى لازىم. ئارمىيە خەلقنى سۆيسە، خەلق ئارمىيىنى ھىمايە قىلسا، ئارمىيە، خەلق بىردەك ئىتتىپاقلاشسا، كىممۇ ئۇنىڭغا تەڭ تۇرالسۇن؟ . . . . «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» دا، شۇنىڭدەك تارىختا نۇرغۇن ناھەق، يالغان، خاتا دېلولار يۈز بەرگەن، ھازىر ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى ئاقلاندى ۋە تۇزىتىلدى، بۇ ياخشى ئىش. ئۇزۇل-كېسىل ئاقلاندىمۇ؟ تۇزىتىلدىمۇ؟ ئەگەر تولۇق ئاقلانمىغان ۋە تۇزىتىلمىگەن بولسا، ئۇلارنى ئاقلاپ ۋە تۇزىتىپ سىياسەتنى تولۇق ئەملىيلەشتۈرۈش كېرەك. بىرلىك سەپ سىياسىتى، زىيالىيلار سىياسىتى، ھەقىقەتكە قايتقانلار سىياسىتىنى ۋە ھەرقايسى جەھەتتىكى سىياسەتلەرنى ئوبدان ئەملىيلەشتۈرۈش لازىم. كۆپ ساندىكى كىشىلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىش كېرەك. ماۋجۇشى ھايات ۋاقتىدا «ئىتتىپاقلاشقان كىشىلەر كۆپرەك بولسا ياخشىمۇ ياكى ئازراق

بولسا ياخشمۇ؟ ئىتتىپاقلاشقان كىشىلەر كۆپرەك بولغىنى ياخشى، دېگەن. ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغانلىكى كىشىلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىش كېرەك. ئىتتىپاقلىشىپ ئالدىغا قاراش، بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىش كېرەك».

ۋاك ئېنماۋ جايلاردا مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى مەسلىسى توغرىسىدا قايتا-قايتا توختالغان بولسىمۇ، لېكىن جايلارنىڭ ئەھۋالىغا ئاساسەن ئوخشىمىغان نۇقتىنى گەۋدىلەندۈرۈپ سۆزلىدى.

4-ئاينىڭ 24-كۈنى چۈشتىن كېيىن، ۋاك ئېنماۋ قەشقەر ۋىلايىتىدىكى كادىرلار يىغىنىدا مۇنداق دېدى: «قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تىنچ-ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيىتىنى يەنىمۇ مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، ھازىر ساقلانغان مەلۇم جەھەتلەردىكى تىنچسىزلىق، ئىتتىپاقسىزلىق ئامىللىرىنى تۈگىتىش كېرەك. شىنجاڭدا، بولۇپمۇ قەشقەردەك ئۇيغۇرلارنى ئاساس قىلغان قېرىنداش مىللەتلەر توپلىشىپ ئولتۇراقلاشقان جايدا تىنچ-ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيىتىنى يەنىمۇ مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇشتا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنىمۇ كۈچەيتىش كېرەك. شىنجاڭدا، بولۇپمۇ قەشقەر ۋىلايىتىدە مىللەتلەر ئىتتىپاق بولمىسا، پۈتكۈل شىنجاڭ تىنچ-ئىتتىپاق بولالمايدۇ، جەمئىيەت تىنچ بولمىسا، تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيىتنى يەنىمۇ مۇستەھكەملىگىلى ۋە راۋاجلاندۇرغىلى بولمايدۇ، سوتسىيالىستىك تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشمۇ مۇمكىن ئەمەس. ئويلاپ باقايلى، 1980-يىل (16-سىنتەبىر) دىن تارتىپ، 1981-يىل (30-ئۆكتەبىر) گىچە بەزى ۋەقەلەر يۈز بەردى. شۇ ئىشلارنى بىرتەرەپ قىلىش بىلەن بولۇپ كەتتۇق، مىللەتلەر

ئىتتىپاقلىقىغا، ئىجتىمائىي مۇقىملىققا تەسىر يەتتى، كىشىلەرنىڭ خاتىرجەملىكىگە تەسىر يەتسە، قانداقمۇ كۆچنى توپلاپ تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللانغىلى بولىدۇ؟ قەشقەردە (30-ئۆكتەبىر) ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم مەخسۇس يىغىن ئېچىپ بۇ ۋەقەگە دائىر تەجرىبە-ساۋاقلارنى ئەستايىدىل يەكۈنلىدى. قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكوم ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم يىغىنىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇردى، نەتىجىدە، مىللەتلەر ئىتتىپاق، جەمئىيەت تىنچ بولغان يېڭى ۋەزىيەت بارلىققا كەلدى. يېرىم يىلدىن بۇيان، مىللەتلەر مۇناسىۋىتى، ئىجتىمائىي تەرتىپ جەھەتتە ھېچقانداق مەسىلە كۆرۈلمىدى دېگىلى بولمايدۇ. مەسىلە كۆرۈلدى، ئەمما توغرا بىرتەرەپ قىلىنىپ، ۋەقەگە ئايلىنىپ كەتمىگەچكە، تىنچ-ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيەتكە تەسىر يەتمىدى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ياخشى بولدى، جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقىمۇ ئوبدان بولدى. مۇشۇنداق بولغاندا، كۆچنى بىر قەدەر مەركەزلەشتۈرۈپ، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغىلى بولىدۇ. (30-ئۆكتەبىر) ۋەقەسى بىرتەرەپ قىلىنىشىدى، بەزىلەر ئوخشاش بولمىغان پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى، بۇ نورمال ئەھۋال. بەزىلەر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ (30-ئۆكتەبىر) ۋەقەسىنى بىرتەرەپ قىلىشنى توغرا دەپ قارىدى. بۇ ھەقتە ئوخشىمىغان پىكىرلەر بولسۇن-بولمىسۇن، بۇمۇ ناھايىتى تەبىئىي ئەھۋال. ئىشىنىمەنكى، زور كۆپ ساندىكى يولداشلار (30-ئۆكتەبىر) ۋەقەسىنى بىر تەرەپ قىلىشنى توغرا بولدى، دەپ قارايدۇ. بۇنىڭ توغرا-خاتالىقىنى يىغىنىدا تالاش قىلىپ بىر نېمە دېگىلى بولمايدۇ، ئۇ، ئەملىيەتنىڭ سىنىقىدىن ئۆتۈشى لازىم. ئەملىيەت ھەقىقەتنى سىناشنىڭ بىردىن بىر ئۆلچىمى. ئاپتونوم رايونلۇق

پارتكوم (30-ئۆكتەبىر) ۋەقەسىنى بىرتەرەپ قىلغان يېرىم يىلدىن بۇيان، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا ئىلگىرىلەش بولدى، جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقى ياخشىلاندى، بۇ، بىرتەرەپ قىلىشنىڭ توغرا بولغانلىقىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئەلۋەتتە، بۇنىڭغا ئەمدىلا يېرىم يىل بولدى، ئۇنىڭ توغرىلىقى يېرىم يىل بىلەنلا خالاس بولمايدۇ، خۇلاسىنى بەك بالدۇر چىقارمايلى، يەنمۇ ئۇزاقراق سىناش كېرەك. بۇ يېرىم يىل ۋاقىت ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنى ۋە 6-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى، مەركەز رەھبەرلىرىنىڭ شىنجاڭ مەسىلىسىگە دائىر سۆزلىرىنىڭ روھىنى، مەركەزنىڭ شىنجاڭ توغرىسىدىكى بىر قاتار يولىورۇقلىرىنىڭ روھىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، (30-ئۆكتەبىر) ۋەقەسىنى بىرتەرەپ قىلىشنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. (30-ئۆكتەبىر) ۋەقەسىنىڭ توغرا بىر تەرەپ قىلىنىشى مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، ئىجتىمائىي مۇقىملىقنى مۇستەھكەملەشتە ئوبدان رول ئوينىدى، بۇ جەھەتتىكى بەزى ياخشى، ئەملىيەت سىنىقىدىن ئۆتكەن تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەش ۋە ئومۇملاشتۇرۇش كېرەك. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تىنچ-ئىتتىپاقلىقىنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش تەجرىبىلىرىنى ئومۇملاشتۇرۇش كېرەك. ئۇخشاش بولمىغان پىكىرلەرنى سۆزلىسىمۇ ھېچ ۋەقەسى يوق. توغرىسىنى ئېيتقاندا بۇ خاتالىق ھېسابلانمايدۇ، خاتانى توغرا دېگىلى بولمايدۇ. باشقىلارنىڭ سۆزلىشىدىن قورقۇشنىڭ نېمە ھاجىتى؟ ئىدىيىسى بەك قاتمال كىشىلەردىن بولمىسلا ئەملىيەت جەريانىدا توغرىلىقى ئىسپاتلانسا، توغرىنى خاتا دەپ تۇرىۋالمايدۇ.

ئاز سانلىق مىللەت رايوندا خىزمەت قىلىشتا، ھەر دەرجىلىك

پارتكوملار، ھەر مىللەت كادىر ۋە خەلقى پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. بولۇپمۇ، ھەر دەرجىلىك رەھبىرىي كادىرلار پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشقا ئەھمىيەت بېرىشى كېرەك. پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتىگە ۋەكىللىك قىلىدۇ. پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇشتىكى مەخسەتمىز، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتى ئۈچۈن كۈرەش قىلىشتىن ئىبارەت. پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتىنى كۆزلەپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتىگە خىلاپلىق قىلمىغاندىلا، ھەر مىللەت خەلقى چوقۇم ئىتتىپاق، ئىناق بولىدۇ. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە مۇخالىپ ئىشنى قىلىپ، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزگەندە، ھەرگىز مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتكىلى بولمايدۇ. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇپ مەنپەئىتى تامامەن بىردەك. شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن، دېموكراتىك ئىسلاھات، سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش ئارقىلىق، ئېكسپىلاتاتسىيەچى، ئەزگۈچى سىنىپلار يوقالدى، ھەممەيلەن ئەمگەكچى خەلق بولدى، ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلقىنىڭ مەنپەئىتى بىردەك، زىددىيەت مەۋجۇت ئەمەس، ئىتتىپاقلىشالايدۇ. شۇڭا خەنزۇ كادىرلار ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىدىن، خەنزۇ خەلقى ئاز سانلىق مىللەت خەلقىدىن ئايرىلالمايدۇ؛ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى خەنزۇ كادىرلاردىن، ئاز سانلىق مىللەت خەلقىمۇ خەنزۇ خەلقىدىن ئايرىلالمايدۇ. قىسقىسى، ھەر مىللەت خەلقى بىر-بىرىدىن ئايرىلالمايدۇ، ھەممىسىنىڭ تۇپ مەنپەئىتى بىردەك بولۇپ، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرى بىلەن

شۇغۇللىنىدۇ. بۆلىنىش ھەممە مىللەتكە پايدىسىز، «ئىككى ئايرىلالماسلىق، قارىشىنى چوقۇم چوڭقۇر تەشۋىق قىلىشىمىز لازىم، مىللەتلەر ئىتتىپاقلاشسا، تۆپ مەنپەئەتكە يېتەلەيدۇ، مىللەتلەر بۆلۈنسە ئۇلارنىڭ تۆپ مەنپەئىتىگە زىيان يېتىدۇ.

پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى يۇقىرىدىن تۆۋەنگىچە كىشىلەر قەلبىگە چوڭقۇر سىڭدۈرۈش كېرەك. كىم مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئەھمىيەت بەرسە، شۇ كىشى ھىمايە قىلىنىشى، قوللاشقا ئېرىشىشى، تەرىپلىنىشى كېرەك، كىم مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى بۇزسا، ئۇ قارشىلىققا ئۇچرىشى، تەنقىد قىلىنىشى، چۈرۈۋېتىلىشى لازىم. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسى ناھايىتى ياخشى، خەنزۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسى ياخشى ۋە ناھايىتى ياخشى، ئەمما ئايرىم يامان كىشىلەرمۇ بار. قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسى ياخشى ۋە ناھايىتى ياخشى. بىز نەچچە ئون يىلدىن بېرى بىرلىكتە ئىشلەپ ۋە تۇرمۇش كەچۈرۈپ، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسىنىڭ ياخشى ۋە ناھايىتى ياخشىلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدۇق. ئايرىم ساندىكى يامان كىشىلەرمۇ بار، ئايرىم كىشىلەر ھامان ئايرىم كىشىلەر، بۇنىڭلىق بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنى يامان دېگىلى بولمايدۇ، بۇ، خەنزۇلار ئىچىدىمۇ ئايرىم ساندىكى يامان كىشىلەر بولغانغا ئوخشاش ئىش. «30-ئۆكتەبىر» ۋەقەسىدە بىر خەنزۇ ياش بىر ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويدى، ئۇ، خەنزۇلارغا ۋەكىللىك قىلالمايدۇ، ئۇ جازالىنىشى كېرەك. بۇنىڭدىن كېيىن ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ئايرىم يامان كىشىلەر خەنزۇلارنى ئۇرسا، ئۇمۇ بارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ، يامان كىشىلەر ھامان ئىنتايىن ئاز بولىدۇ. «30-ئۆكتەبىر»

ۋەقەسىدە ئاز ساندىكى ئەكسىلئىنقىلابچىلار چەسەتنى كۆتۈرۈپ نامايىش قىلدى، خەنزۇلارنى ئۇردى، ئەھۋال تولىمۇ ئېچىنىشلىق بولدى. لېكىن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسى ياخشى. ئەمەلىيەتتە، ئاز سانلىق مىللەتلەردىن خەنزۇلارنى قوغدىغانلار، قۇتقازغانلار ناھايىتى كۆپ، ئەگەر ئاز سانلىق مىللەتلەر قوغدىمىغان بولسا، ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەنلەر، يارىلانغانلار تېخىمۇ كۆپ بولاتتى. ئاز سانلىق مىللەت ياشىنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغۇچىنىڭ بارلىق خەنزۇلار بولماستىن، بەلكى خەنزۇلار ئىچىدىكى بىر يامان كىشى ئىكەنلىكىنى چوقۇم ئېنىق ئايرىش كېرەك؛ ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى خەنزۇلارنى ئۇرغانلارمۇ ئوخشاشلا پۈتكۈل ئاز سانلىق مىللەت بولماستىن، بەلكى ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ئىنتايىن ئاز ساندىكى يامان كىشىلەر. بارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر ناھايىتى ياخشى! شىنجاڭدا ئىشلىگىنىمگە 20 نەچچە يىل بولدى، بۇ ھەقتە بىۋاسىتە كەچۈرمىشلىرىم بار. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئەمگەكچان، باتۇر، سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل، ئىنتايىن قىزغىن، جۇڭگو كومپارتىيەسىنى، ۋەتەننى، سوتسىيالىزمنى قىزغىن سۆيىدۇ، ئۇلار خەنزۇ قېرىنداشلار بىلەن بىرلىكتە ۋەتەننىڭ چېگرا رايونىنى ئورتاق گۈللەندۈردى ۋە قوغدىدى. ئەگەر ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ئايرىم يامان كىشىلەرنىڭ خەنزۇلارنى ئۇرغانلىقى بىلەن پۈتكۈل ئاز سانلىق مىللەتلەرگە نىسبەتەن يامان قاراشتا بولۇش خاتا. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغدىغان كىشىلەرنى زور كۈچ بىلەن تەقدىرلەش كېرەك، ئۇلار ناھايىتى ياخشى قىلغان، ئۇلار ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ياخشىلار، ئۇلار ياخشى تەقدىرلىنىشى كېرەك. ئۇرۇلغان خەنزۇ يولداشلارنىڭ بەزىسى ئۆلدى، بەزىسى يارىلاندى. بۇگۈن مەن ئۇرۇلغان بىر نەچچە خەنزۇ يولداش

بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇلاردىن ھال سورىدىم، تاياق يېگەنلىك بىلەن ناتوغرا كەيپىياتتا بولۇشقا بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسى تونۇشىنى ئايدىڭلاشتۇردى، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ناھايىتى ياخشى ئىكەنلىكىنى، خەنزۇلارنى قوغدايدىغانلىقىنى تونۇپ يەتتى. دېمەك، بىنورمال ھەرىكەت كۆرۈلمىدى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈپ قويغان كىشىلەرنى قانۇن بويىچە قانداق بىر تەرەپ قىلىشقا تېگىشلىك بولسا، شۇنداق بىرتەرەپ قىلىش كېرەك، خەنزۇلارنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرگەن ۋە يارىلاندۇرغان ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ئاز ساندىكى يامان كىشىلەرنىمۇ جازالاش كېرەك. چۈنكى، قانۇن ئالدىدا ھەممە ئادەم باراۋەر. شۇنداق بىرتەرەپ قىلغاندا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، جەمئىيەت تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەتنى مۇستەھكەملىگىلى بولىدۇ».

ۋاڭ ئېنىماۋ بۇ مەسىلىنى قايتا-قايتا تەكىتلەپ، قائىدە چۈشەندۈرۈپ، خىزمەتنى سەۋرچانلىق بىلەن ئىنچىكە ئىشلىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ئايرىم يولداشلار شىنجاڭدا ئىشلىسەك خاتىرجەم بولالمايدىكەنمىز، دەپ قاراشتى. بۇنداق دېيىش توغرا ئەمەس. ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ئايرىم يامان كىشىلەر خەنزۇلارنى ئۇرغانلىق بىلەن قارشىلىشىش كەيپىياتىدا بولۇشقا بولمايدۇ، بىر نەچچە ياماننىلا كۆرۈپ، سانسىزلىغان ياخشى كىشىلەرنى، قېرىنداش مىللەت خەلق ئاممىسىنى، كادىرلارنى كۆرمىسەك بولمايدۇ. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئاما ۋە كادىرلىرىنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسىنىڭ ناھايىتى ياخشى ئىكەنلىكىگە قەتئىي ئىشەنسەڭلەرلا، بىخەتەر ھېس قىلىسىلەر، بىخەتەر بولمايدىغان نېمە ئىش بار! بىر نەچچە ياماننىڭ كىشى ئىش چىقىرالامتى! ياماننىڭ ھامان قانۇن بويىچە بىرتەرەپ قىلىنىدۇ، خەنزۇلارلا ئەمەس، ئاز سانلىق

مىللەتلەرمۇ ياماننىڭ كىشىلەرنى جازالاشنى بىرەك قوللايدۇ. خاتىرجەم ئەمەسمىز دەپ قاراپلا خاتىرجەم بولمىساق بولمايدۇ، خاتىرجەم بولماسلىق توغرا ئەمەس. خەنزۇلارنىڭ شىنجاڭغا كەلگىنىگە ناھايىتى ئۇزاق بولدى، ئۇلار شىنجاڭنى قوغداش، گۈللەندۈرۈش يولىدا نۇرغۇن جاپا چەكتى ۋە نۇرغۇن خىزمەت ئىشلىدى، بۇنداق روھنى جارى قىلدۇرۇپ، شىنجاڭنى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى قىزغىن سۆيۈپ، شىنجاڭدا يىلتىز تارتىپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن زىچ ئىتتىپاقلىشىپ، چېگرا رايونىنى ئورتاق قوغداش ۋە گۈللەندۈرۈش كېرەك. سىلەر ئىلگىرى تۆھپە ياراتقۇلار، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ تېخىمۇ زور تۆھپە قوشۇشقۇلار كېرەك. شۇنداق قىلغاندىلا، قەشقەر ۋىلايىتىنىڭ تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيىتى چوقۇم يەنىمۇ مۇستەھكەملىنىدۇ ۋە راۋاجلىنىدۇ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بارغانسېرى ياخشىلىنىدۇ».

ۋاڭ ئېنىماۋ يەنە مۇنداق دېدى: «تىنچ-ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، چوقۇم پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھىنى ئىجرا قىلىپ، مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىشتا چىڭ تۇرۇش لازىم. مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر بىلەن ئىتتىپاقلاشقاندا، چوقۇم غەلىبىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ. مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىش ئىستراتېگىيە فاكۇلتېتىغا خىلاپلىق قىلىش چوقۇم مەغلۇبىيەتكە ئېلىپ بارىدۇ. ئىتتىپاقلىشىش دائىرىسى كەڭ بولۇشى كېرەككى، تار بولسا بولمايدۇ. ئىتتىپاقلىشىدىغانلار كۆپ بولۇشى كېرەك، بەك ئاز بولسا بولمايدۇ. (مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى) داۋامىدا، ئاممىنى ئىككى گۇرۇھقا بۆلۈنۈپ كەتتى، ئەمدى بىز ئىتتىپاقلىشىپ ئالغا

قارىشىمىز لازىم. ئەلۋەتتە، ھەق-ناھەقنى، ياخشى-يامانىنى ئېنىق ئايرىش كېرەك، ئۇنداق قىلمىساق بولمايدۇ. لېكىن بياۋ، جياڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھىنىڭ خورنكى تازا ئۆسكەن چاغ، كىشىنى سىنايدىغان چاغ بولدى. مۇتلەق زور كۆپ ساندىكى كادىرلار ۋە ئامما ناھايىتى ياخشى، ئۇلار لىن بياۋ، جياڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھىغا قارشى قەتئىي كۈرەش قىلدى. لېكىن لىن بياۋ، جياڭ چىڭغا ئەگەشكەنلەرمۇ بولدى. كىمنىڭ لىن بياۋ، جياڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھىنىڭ ئىشەنچىسىگە، ئەتىۋارلاپ ئىشلىتىشىگە ۋە قوللىشىغا ئېرىشكەنلىكى بىلەن كىمنىڭ ئۇلارنىڭ زەربە بېرىشى ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلىشىغا ئۇچرىغانلىقىنى ئېنىق ئايرىش لازىم. كىمنىڭ شۇ چاغدا ئېسىيان كۆتۈرۈپ ھوقۇق تارتىۋالغانلىقىنى، كىمنىڭ ئىسيان كۆتۈرۈپ ھوقۇق تارتىۋېلىشقا قارشى تۇرغانلىقىنى ئېنىق ئايرىش لازىم؛ كىمنىڭ رەھبىرلىرى كادىرلارنى ئاغدۇرغانلىقى ۋە ئۇلارنى قىينىاپ ئۆلتۈرگەنلىكىنى، كىمنىڭ پېشقەدەم كادىرلارنى قوغدىغانلىقىنى ئېنىق ئايرىش كېرەك، بۇلار ئېنىق ئايرىلمىسا، ھەق-ناھەقتىن سۆز ئېچىش مۇمكىن ئەمەس. نېمىنىڭ توغرا، نېمىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى ئېنىقلاش كېرەك، ھەق بىلەن ناھەقنى، ياخشى بىلەن يامانىنى ئاستىن-ئۈستۈن قىلىۋېتىشكە بولمايدۇ. ھازىرقى ۋاقىت لىن بياۋ، جياڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھى زورلۇق-زومبۇلۇق قىلغان دەۋر ئەمەس، «تۆت كىشىلىك گۇرۇھ» تار-مار قىلىنغىنىغا 6 يىل بولدى، پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنى ئۆتكۈزۈلگىنىگە 4 يىل، 6-ئومۇمىي يىغىن ئۆتكۈزۈلگىنىگە 2 يىل بولدى، ئەلۋەتتە ھەق بىلەن ناھەقنى، ياخشى بىلەن يامانىنى ئېنىق ئايرىش كېرەك. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدىكى تارىخىي شارائىتتا،

خاتا گەپ قىلىش، خاتا ئىش قىلىش دائىم كۆرۈلدى؛ ھەرگىز خاتا سۆز ۋە خاتا ئىش قىلماسلىق مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شىنجاڭدا مەن ۋاقىت ئېنىماۋنى يوقاتماقچى بولغانلار بولدىغۇ؟ كارى چاغلىققۇ! . ئەشۇ تارىخىي شارائىتتا، يوقىتىمەن دېمىسە بولمىسا. ئۇ ئىشلارمۇ ئۆتۈپ كەتتى. مېنى تەنقىد قىلغانلار كۆپ بولدى، ئۇنىڭغىمۇ مەيلى، ئۇلار «ئۇچ خىل كىشى» بولمىسىلا، ئىتتىپاقلىشىش كېرەك. «ئۇچ خىل كىشى» لەر لىن بياۋ، جياڭ چىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي گۇرۇھىنىڭ تايانچىلىرى؛ نىيىتى يامان، ئېسيان كۆتۈرۈپ ھوقۇق تارتىۋېلىشقا تايىنىپ باش كۆتەرگەنلەر، باشقىلارنى قۇربان قىلىش ھېسابىغا باش كۆتەرگەنلەر؛ ئىزچىل تۇردە ئۇرۇش، چېقىش، بۇلاش بىلەن شۇغۇللانغانلار. بۇنداقلار ناھايىتى ئاز، كېڭەيتىۋەتمەسلىك كېرەك. باشقىلار بىلەن ئومۇمىيۈزلۈك ئىتتىپاقلىشىش كېرەك، ئىتتىپاقلىشىپ ئالدىغا قاراپ، بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە تۆتنى زامانىۋىلاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىش كېرەك. ئۆتكەن ئىشلارغا سالاۋات، زور كۆپ ساندىكى كىشىلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىش كېرەك. لېكىن «ئۇچ خىل كىشى» لەرنىڭ كادىرلار قوشۇنىدا تۇرۇشىغا رۇخسەت قىلىنمايدۇ، بۇنى مەركەز كۆپ قېتىم تەكىتلىدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم 17-نومۇرلۇق ھۆججەتنى تارقاتتى، جايلار ئۇنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇشى ۋە ئىجرا قىلىشى كېرەك. توغرا بىلەن خاتانى ئېنىق ئايرىش كېرەك، ھەق-ناھەق ئايرىلغاندىن كېيىن ئىتتىپاقلىققا ئەھمىيەت بېرىش كېرەك. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ئۇنداق ياكى مۇنداق خاتالىقلارنى سادىر قىلىشتىن، خاتا سۆزلەپ قويۇش ياكى خاتا شۇئار توۋلاپ قويۇشتىن ساقلىنىش ناھايىتى تەس ئىدى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتى 3-ئومۇمىي يىغىنىنىڭ روھى ئىندىيىدە

ئازاد بولۇپ، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەش، ھەقىقەتنى ئەملىيەتتىن ئىزدەپ، خاتالىقلارنى تۈزىتىش، ناھەق، يالغان، خاتا دېلولارنى ئاقلاش ۋە مۇتلەق كۆپ ساندىكى كىشىلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، كۆچنى يېغىپ تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش، جۇملىدىن بىرلىك سەپ سىياسىتىنى، ھەقىقەتكە قايىتاتقانلارغا قارىتىلغان سىياسەتلەرنى، شۇنىڭدەك ھەرقايسى جەھەتتىكى سىياسەتلەرنى ئوبدان ئەملىيلەشتۇرۇش كېرەك. شۇنداق قىلساقلا، ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغان بارلىق كۈچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، بارلىق ئاكتىپ ئامىللارنى ئىشقا سالالايمىز، پاسسىپ ئامىللارنى ئاكتىپ ئامىلغا ئايلاندۇرۇپ، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا خىزمەت قىلالايمىز. ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغان كىشىلەرنى چەتكە قاقماي، قوزغاشقا بولىدىغان ئاكتىپ ئامىللارنى قوزغاپ، ئاكتىپ ئامىللارنى پاسسىپ ئامىل قىلىۋەتمەسلىك كېرەك. بىز كۆپچىلىك ئىتتىپاقلىشىپ تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللانساقلا ئىشلىرىمىز چوقۇم ئۈتۈقلۇق بولىدۇ».

ۋاقى ئېنىماۋ 4-ئاينىڭ 25-كۈنى چۈشتىن كېيىن قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىدىكى كادىرلار يىغىنىدا سۆز قىلدى. 4-ئاينىڭ 27-كۈنى چۈشتىن كېيىن ئاقسۇ ۋىلايىتىدىكى كادىرلار (شۇ جايدا تۇرۇشلۇق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ يېڭىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك، يېزا ئىگىلىك 1-دېۋىزىيىسىنىڭ يېڭىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك، ۋىلايەتنىڭ باشقارمىدىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلىرى بولۇپ جەمئىي 1200 دىن كۆپ كىشى قاتناشتى) يىغىنىدا سۆز قىلدى، شۇنىڭدەك ناھىيىلەرنىڭ كادىرلار يىغىنىدا سۆز قىلىپ، ئىتتىپاقلىق مەسلىسىنى تەكىتلىدى، مىللەتلەر

ئىتتىپاقلىقى مەسلىسىنى چوڭقۇر، ئېنىق بايان قىلىپ، ھەر مىللەت كادىرلار، ئاممىسىنىڭ كۆڭلىدىكى سۆزلەرنى قىلدى، بۇنىڭ ئۈنۈمى ئىنتايىن ياخشى بولدى. ئۇ، ئاقسۇ ۋىلايەتلىك كادىرلار يىغىنىدىكى سۆزىدە مۇنداق ئىككى نۇقتىنى تەكىتلىدى: مىللىي مەسلىنى ھەل قىلىش، مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاش ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتە، ئاچقۇچ ئاممىدا ئەمەس بەلكى رەھبەرلىكتە؛ ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا ۋەقە يۈز بەرسە قانداق بىر تەرەپ قىلىش كېرەك؟ سىياسىي يول بىلەن ھەل قىلىش فاكتورىنى قوللىنىش كېرەك، ھەدىسلا ھەربىي، قورال كۈچى بىلەن ھەل قىلىش فاكتورىنى قوللىنىشقا بولمايدۇ، زۇرۇر بولمىسلا بۇ فاكتورنى قوللىنىشقا بولمايدۇ. مەسىلە كۆرۈلسە بىقارارلىق قىلماي، ۋاقتىدا ھەل قىلىش كېرەك. ئەستايىدىللىق بىلەن ۋاقتىدا ھەل قىلمىغاندا، يوق يەردىن پۇتاق چىقىدۇ، كىچىك ئىشلار چوڭىيىدۇ. ۋاقتىدا بىر تەرەپ قىلىنسا، چاتاق بولسىمۇ ئۇنى يوق قىلغىلى بولىدۇ، چوڭ ۋەقەلەرنى كىچىكلەتكىلى بولىدۇ.

ۋاقى ئېنىماۋ تەكرىتبىغىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىغا قىلغان سەپىرىدە، بارغانلا يەرىدە مىللەتلەر خىزمىتى ئىشلىدى. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنى چوڭ يىغىنلاردىلا ئەمەس، كىچىك يىغىنلاردىمۇ، ھەتتا ئايرىم خىزمەت ئىشلىگەندىمۇ تەكىتلىدى. خەنزۇلارغىلا تەكىتلەپ قالماي، ئاز سانلىق مىللەتلەرگىمۇ تەكىتلىدى؛ كادىرلارغىلا ئەمەس، ئاممىغىمۇ تەكىتلىدى؛ ئورگانلار، قىسىملار، زاۋۇت-كانلار، يېزىلار، چارۋىچىلىق رايونلىرى ۋە مەكتەپلەردىمۇ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا ئەھمىيەت بېرىشنى تەكىتلەپ، پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى تەشۋىق قىلدى، مىللەتلەر

ئىنتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش خىزمىتىنى ئىشلىدى.

4-ئاينىڭ 23-كۈنى ۋاڭ ئېنماۋ قەشقەر پاختا ئوقۇمىچىلىق زاۋۇتىدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلغاندا، سېخلارنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى، زاۋۇت باشلىقى تەن چىڤەن، مۇئاۋىن زاۋۇت باشلىقى ياۋ ژېنجۇنلەرنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى، زاۋۇتتىكى كادىرلارغا سۆز قىلدى؛ قەشقەر شەھىرى دۇڭفاڭخوڭ گۈڭشې 5-دادۇيدە گۈڭشې ئەزاسى نىياز پالتا، قادىر مامۇت، ئابدۇرېھىم مامۇت، توختى ئىمىنلارنىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلىپ، نۇرغۇن ئەھۋاللارنى سۈرۈشتە قىلدى؛ قەشقەر پىداگوگىكا ئىنستىتوتىدا، سىنىپ ۋە ئوقۇغۇچى ياتاقلىرىغا كىرىپ كۆردى، پروفېسسور، لېكتور، كافېدرا مۇدىرى، باشقارما باشلىقى ۋە مەكتەپ رەھبەرلىرى بىلەن سۆھبەتلەشتى. ۋاڭ ئېنماۋ نۇرغۇن مەسىلىلەرنى سورىغاندىن كېيىن، ئۇلارغا سۆز قىلدى؛ «30-ئۆكتەبىر» ۋەقەسىدە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارغىمۇ نۇرغۇن خىزمەت ئىشلىدى؛ قەشقەر ۋىلايىتىدىكى مىللىي، دىنىي ساھە ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلارغا سۆز قىلدى.

«30-ئۆكتەبىر» ۋەقەسىدە زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلار قەشقەر ۋىلايەتلىك پارتكومغا ۋاڭ ئېنماۋ بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ كەلگەندە، ئۇلار ھەقىقەتەن قاتتىق ئاچچىق بىلەن كەلگەندى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ چىشى تۆكىۈتىلگەن، بەزىلىرىنىڭ پۇتى سۇنغان، يەنە بەزىلىرىنىڭ بېشى يېرىلغان بولۇپ، تېخى ساقايمىغاندى. خىزمەتچىلەر بۇ كىشىلەرنىڭ ئۆزلىرىنى تۇتۇۋالالمايلا ئۆچىنى ۋاڭ ئېنماۋدىن ئېلىشىدىن ئەنسىرىدى. بۇنىڭغا قارىتا ۋاڭ ئېنماۋ: «ھېچقىسى يوق، ئۇلار بىلەن چوقۇم كۆرۈشۈپ، پىكىرىنى ئاڭلاي» دەپ، ئۇلار بىلەن بىر-بىرلەپ قول

ئېلىشىپ كۆرۈشۈپ، ئۇلارنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى: «پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدىن ئىبارەت ئاز سانلىق مىللەت رايونىدا خىزمەت ئىشلەۋاتقىنىغا 30 نەچچە يىل بولدى، ئاز سانلىق مىللەت يولداشلار بىلەن چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتتۇق، بىز مۇتلەق كۆپ ساندىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسىنىڭ ناھايىتى ياخشىلىقىنى ئوبدان چۈشىنىمىز. (مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى) نىڭ ئېغىر سىنىقىدا، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسىنىڭ ناھايىتى ياخشىلىقى ئىسپاتلاندى. قەشقەردىكى «30-ئۆكتەبىر» ۋەقەسى پەقەت مىللەتلەر ئىچىدىكى ئاز ساندىكى يامان كىشىلەر، ئەكسىلئىنقىلابىي ئۇنسۇرلارنىڭ قىلغان ئىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئىچىدىكى ئىنتايىن ئازىرىم يامان كىشىلەر، ئەكسىلئىنقىلابچى ئۇنسۇرلارنىڭ قانلىق ۋەقە توغدۇرۇشى بىلەن، قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ زور كۆپچىلىكى ياخشى دېگەن قاراشتىن تەۋرىنىشكە بولمايدۇ.

پارتىيىمىزنىڭ شىنجاڭدىكى نەچچە ئون يىللىق تەجرىبىلىرى شۇنى قايتا-قايتا ئىسپاتلىدىكى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ۋە كادىرلارنىڭ مۇتلەق كۆپىنچىسى ناھايىتى ياخشى، يامان كىشى ۋە ئەكسىلئىنقىلابچى ئۇنسۇرلار ئىنتايىن ئاز سانلىق، پارتىيىمىز ھەر قانداق ۋاقىتتا بۇ ئاساسىي تونۇشتىن ۋە ئاساسىي قاراشتىن تەۋرىنمەيدۇ. بۇ ئاساسىي تونۇش ۋە ئاساسىي قاراشتىن تەۋرىنىش، مەيلى قايسى ۋاقىتتا بولسۇن ئوخشاشلا خاتا، ئەملىيەتكىمۇ ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. شىنجاڭ ئازاد بولۇپ 30 نەچچە يىلدىن بۇيان، دېموكراتىك ئىنقىلاب، سوتسىيالىستىك ئۆزگەرتىش، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ۋە ھازىر ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تۆتىنى

زامانۇيلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىدا ئېرىشكەن غەلىبىلەرنىڭ ھەممىسى پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىگە قەتئىي ئىشىنىپ ۋە تايىنىپ، ئۇلارنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ئورتاق كۈرەش قىلىش ئارقىسىدا قولغا كەلگەن.

پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتىش لازىم، بۇ، بىزنىڭ ھەرقايسى خىزمەتلەردە غەلىبىنى قولغا كەلتۈرۈشىمىزنىڭ كاپالىتى، شۇنداقلا مىللەتلەرنىڭ ئورتاق مەنپەئىتى، تۇپ مەنپەئىتى. پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى داۋاملىق ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، ئىشلىرىمىزدا غەلىبە قازىنىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك. ھازىر تۇنجى زامانۇيلاشتۇرۇش بىلەن شۇغۇللىنىۋاتىمىز، مەركەز بىر قولدا ماددىي مەدەنىيەتنى قۇرۇلۇشىنى، يەنە بىر قولدا مەنىۋى مەدەنىيەتنى قۇرۇلۇشىنى تۇتۇشىنى ئۇنتۇرىغا قويدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تۇتۇش شىنجاڭدا مەنىۋى مەدەنىيەتنى قۇرۇلۇشىنى تۇتۇشتىكى ئاساسىي چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، مەنىۋى مەدەنىيەتنى قۇرۇلۇشىنى ياخشى ئىشلەپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، تۇنجى زامانۇيلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز كېرەك.

ئۇمۇمەن، پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتكەنلەرنىڭ ھەربىرىنى توغرا، ئۇلارنى قوللىشىمىز، تەقدىرلىشىمىز كېرەك؛ ئۇمۇمەن، پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىگە خىلاپلىق قىلىپ، پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىگە زىيان كەلتۈرگەنلەر ۋە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلارنىڭ ھەربىرىنى خاتا، قانۇنغا

خىلاپ، بىز ئۇلارغا قارشى كۈرەش قىلىشىمىز كېرەك. بۇ مەسىلىدە سىلەر توغرا قىلدىڭلار، تۆھپە ياراتتىڭلار، سىلەرنى تەقدىرلەيمىز. سىلەرنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنىڭ نەمۇنىلىرىدىن بولۇپ، قەشقەرنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى يەنمۇ ياخشىلاپ، قەشقەرنىڭ تىنچ-ئىتتىپاق سىياسىي ۋەزىيىتىنى يەنمۇ راۋاجلاندۇرۇپ، قەشقەرنىڭ تۆتىنچى زامانۇيلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ۋە تۇرلۇك خىزمەتلىرىدە تېخىمۇ زور ئىلگىرىلەشلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن»....

ۋاڭ ئېنماۋ سۆزىدە ھەم قائىدە چۈشەندۈردى ھەم ھەق-ناھەقنى ئايرىپ بەردى. بۇنىڭ بىلەن زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلارنىڭ ئاچچىقى يېنىپ، پىشقەدەم شۇجىنىڭ ئۆزلىرىگە چۈشەندۈرۈش بەرگىنىگە رەھمەت ئېيتتى. ۋاڭ ئېنماۋ قەشقەردىكى مىللەت، دىن ساھەسىدىكى ۋەكىللەرنى قوبۇل قىلغاندا، ئۇلاردىن ئۇيغۇر تىلىدا ھال سورىغاندا، سورۇننىڭ كەيپىياتى دەرھال جانلىنىپ كەتتى. ۋاڭ ئېنماۋ ناھايىتى كىچىك پېئىللىق بىلەن مۇنداق دېدى: «كۆپچىلىككە مەلۇم، مەن بۇنىڭدىن ئىلگىرى شىنجاڭدا 20 نەچچە يىل ئىشلىگەنىدىم، 1949-يىل 11-ئاينىڭ ئاخىرى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى بىلەن بىللە شىنجاڭغا كەلگەندە، ئالدى بىلەن قەشقەرگە كەلدىم، قەشقەردە ئىككى يىلدىن كۆپرەك ئىشلەپ، 1952-يىل 7-ئايلاردا ئورۇمچىگە يۆتكەلدىم. (مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى) دىن كېيىن شىنجاڭدىن ئايرىلغانىدىم، قەشقەرگە كەلمىگىنىمگە 10 نەچچە يىل بولدى. بۇگۈن كۆرۈشكەن يولداشلار ۋە دوستلارنىڭ ھەممىسى پىشقەدەم يولداشلار، قەدىناس دوستلار بولىدۇ. ھازىر سىلەرنى كۆرۈپ ئىنتايىن خۇشال بولدۇم. مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن سىلەردىن ھال سورايمەن، تېنىڭلارغا سالامەتلىك، خىزمىتىڭلارغا ئۈتۈق تىلەيمەن.

پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىمىز بىرلىك سەپ خىزمىتىنى كۈچەيتتى. ھەرقايسى تەرەپتىكى كۈچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئۈچۈن كۆپرەك خىزمەت قىلىشتا قەشقەر ۋىلايىتىدىكى پەن-تېخنىكا، مەدەنىيەت، مائارىپ ۋە سودا-سەنئەت ساھەسى، دىن ساھەسىدىكى زاتلار، باشقا ساھەلەردىكى دېموكراتىك زاتلار ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا رايونىدا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتنىشىپ تۆھپە ياراتتى، سىلەرنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنمۇ داۋاملىق يېڭى تۆھپىلەرنى يارىتىشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن.

تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشتا تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەت بولمىسا بولمايدۇ. شۇڭا، تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش بۇ بىر چوڭ ئىش. ئىلگىرى، سىلەر تىنچ-ئىتتىپاق بولغان سىياسىي ۋەزىيەتنى مۇستەھكەملەش ۋە راۋاجلاندۇرۇش يولىدا خىزمەت ئىشلىدىڭلار ۋە رول ئوينىدىڭلار، بۇ ناھايىتى ياخشى ئىش، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ خىزمەت ئىشلىشىڭلار ۋە رول ئوينىشىڭلار كېرەك. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش كېرەك، ھەر مىللەت خەلقىمۇ ناھايىتى ئوبدان ئىتتىپاقلىشىشى كېرەك. دىن ساھەسىدىكى زاتلار ئىتتىپاقلىق خىزمىتىنى كۆپرەك ئىشلىشىڭلار لازىم. ئىتتىپاقلىق خىزمىتى ئىشلىگەنلەر ۋە ئىتتىپاقلىققا ئەھمىيەت بەرگەنلەرنى بىز قوللايمىز، ئالقىشلايمىز. ئىتتىپاقلىققا بۇزغۇنچىلىق قىلغانلارنى تەنقىد قىلىش ۋە ئۇلارغا قارشى كۈرەش قىلىش كېرەك.

خەنزۇ پەن-تېخنىكا كادىرلىرى ۋە باشقا كادىرلار قېرىنداش مىللەتلەر

بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقنى ياخشىلاپ، قەشقەردە خاتىرجەم ئىشلەپ، قەشقەرنى ئۆزىنىڭ ئىككىنچى يۇرتى قىلىشى، قەشقەرنى قىزغىن سۆيۈشى، قەشقەردە يىلتىز تارتىشى، قەشقەرنى گۈللەندۇرۇشى، شۇنىڭدەك قەشقەر ۋىلايىتىدە گەۋدىلىك تۆھپە يارىتىشى لازىم.

پارتىيىمىز، دۆلىتىمىز، خەلقىمىز مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقى، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشقانلارنى ھەرقانداق ۋاقىتتا ئۇنۇتمايدۇ، سىلەر ئىلگىرى سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئۈچۈن تۆھپە قوشتۇڭلار، پارتىيە، دۆلەت ۋە خەلق سىلەرنى ئۇنتۇغىنى يوق. سىلەر ھازىرمۇ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، جەمئىيەتنىڭ تىنچلىقى، تۆتىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشىغا تۆھپە قوشۇۋاتىسىلەر، پارتىيە، دۆلەت، خەلقىمۇ سىلەرنى ئۇنتۇپ قالغىنى يوق، سىلەر پارتىيە، دۆلەت ۋە خەلق بىلەن تەڭ رداش بولدۇڭلار».

ۋاقىت ئېنىماۋۇنىڭ بۇ سۆزلىرى يىغىنغا قاتناشقان ئاز سانلىق مىللەت دىنىي ساھە ۋەكىللىرىنىڭ يۈرەك تارىنى چەكتى. ئۇلار ۋاقىت ئېنىماۋۇنىڭ ھەربىر سۆزىگە باش لىڭشىتىپ قايىل بولغانلىقىنى بىلدۈرۈش بىلەن بىللە، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداشقا كۆپرەك تۆھپە قوشۇپ، شۇجى ۋاقىت ئېنىماۋۇنىڭ ئۇمىدىنى ھەرگىز يەردە قويمايدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

4-ئاينىڭ 10-كۈنى ۋاقىت ئېنىماۋ چەرچەن ناھىيىسى توغراقلىق گۆڭشې چېنجىن دادۇي 3-ئەترىتىدە گۆڭشې ئەزاسى مۇھەممەت نۇجۇپ، يېزىلىق ئاياللار بىرلەشمىسىنىڭ مۇدىرى ئاسىياخان نىياز، ئىشلەپچىقىرىش ئەترىتىنىڭ باشلىقى مۇھەممەت ئەلىلارنىڭ ئائىلىسىنى زىيارەت قىلدى. چوڭ كۆل گۆڭشېسىدا ئېھاتە ئورمان بەلۋېغىنى كۆزدىن كەچۈردى؛ ئارال

گۈڭشىسىدا گۈڭشې پارتكومىنىڭ شۇجىسى روزى سىدىق، باشقۇرۇش هەيئىتىنىڭ مۇدىرى تۇردى موللا، مۇئاۋىن مۇدىرى ئابدۇكېرىملەر بىلەن سۆھبەتلىشىپ، ئۇلاردىن نۇرغۇن مەسىلىلەرنى سورىدى. ئۇ ئەزالارنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلىگەندىن ۋە ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ پىكرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چەرچەن ناھىيىلىك پارتكوم ۋە خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى. ئۇ خەنزۇ كادىرلارنىڭ بۇ جايغا كېلىپ ئىشلەشىنى خالىمايدىغانلىقى، كەلگەندىمۇ خاتىرجەم بولالماي كېتىشىنى ئويلايدىغانلىقىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ھەمسورۇن بولغان ناھىيىلىك پارتكومنىڭ خەنزۇ مۇئاۋىن شۇجىسىدىن: «بۇ يەردە نېمە ئۈچۈن خاتىرجەم بولالمايسىلەر؟» دەپ سورىدى. بۇ مۇئاۋىن شۇجى: «يۇرتۇمدا ئانام بار، مەن يالغۇز ئوغۇل، يۇرتۇمغا خىزمىتىمنى يۆتكەپ كېتىش ھەققىدە ئىلتىماس يازدىم» دەپ جاۋاب بەردى. ۋاڭ ئېنىماۋ كۆلۈپ تۇرۇپ: «چەرچەن-ياخشى جاي، زېمىنى كەڭ بولۇپ، 130 نەچچە مىڭ كۋادرات كىلومېتىرغا يېتىدۇ، جەجىياڭ ئۆلكىسىنىڭ كۆلىمىدىنمۇ چوڭ، چەرچەن ناھىيىسىدە يەتتە دەريا ئېقىنى بار، ئەڭ چوڭ دەريا - چەرچەن دەريا سى، بۇنىڭغا باشقا ئىككى دەريانى قوشقاندا سۇ مىقتارى بىر مىليارد 125 مىليون كۇب مېتىرغا يېتىدۇ، بۇ سۇدىن پايدىلىنىپ دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ۋە ئورمانچىلىقنى راۋاجلاندۇرساق نەقەدەر ياخشى! چەرچەن ناھىيىسىدە سۇ بايلىقى مول بولۇپلا قالماستىن، كان زاپىسىمۇ مول. ئالتۇن، قاشتېشى، تاشپاختا، مىس، تۆمۈر، نېفىت، شۇنىڭدەك كەم ئۇچرايدىغان رەڭلىك مېتاللارمۇ ناھايىتى كۆپ. بۇنداق ياخشى يەردىن كېتىشكە قىيامسىز؟ .... ئانىڭىزنى بۇ يەرگە ئەكىلىۋالسىڭىز بولمامدۇ؟ .... مېنىڭ ئاتامۇ كونا قىزىل قوغدىغۇچىلار ئەترىتىنىڭ

باشلىقى ئىدى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن ئىلگىرى ياشىنىپ قالغانلىقى ۋە كېسەلچان بولغاچقا، شىنجاڭدا ئۆلۈپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، يۇرتىمىز جياڭشىغا كېتىمەن دەپ تۇرۇۋالغاندى، مەن ئۇنىڭغا: قەيەرنىڭ تۇپرىقىغا ئادەم دەپنە قىلىشقا بولمايدۇ؟ قەيەردە بولسا ئوخشاش، ناۋادا بۇ يەردە ئۆلۈپ كەتسىڭىز تەڭرىتېغىنىڭ ئېتىكىگە دەپنە قىلساقمۇ ئوخشاشقۇ. كېيىنكىسى كۈنلەردە مەنمۇ ۋاپات بولغاندا، ئوخشاشلا تەڭرىتېغىنىڭ ئېتىكىدە يېنىڭىزدا ياتىمەن، دېدىم. دادام بۇ سۆزلىرىمدىن تەسىرلىنىپ قايىل بولدى ۋە ۋاپات بولغاندىن كېيىن تەڭرىتېغىنىڭ ئېتىكىگە دەپنە قىلىشىمىزغا قوشۇلدى». ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن ناھىيىلىك پارتكومنىڭ خەنزۇ مۇئاۋىن شۇجىسى چوڭقۇر تەسىرلىنىپ، يۇرتىغا كېتىشنى تەلەپ قىلماي، شىنجاڭدا ئۆمۈر بويى ئىشلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

چىگرا رايونىنى قىزغىن سۆيۈش، چىگرا رايونغا يېلىنىش تارتىش، چىگرا رايونىنى قوغداش، چىگرا رايونىنى گۈللەندۈرۈش

ۋاڭ ئېنىماۋ شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، تەڭرىتېغىنىڭ جەنۇبى ۋە شىمالىغا قىلغان سەپىرىدە، ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى ۋە خەلق ئازادلىق ئارمىيە قىسىملىرى ئورۇنلاشقان جايلارنى قويماي ئارىلىدى. مېنىڭ زىيارەت خاتىرەمدە ئۇنىڭ شۇ قېتىمقى سەپىرى تەپسىلىي خاتىرلەنگەنىدى. جەنۇبىي شىنجاڭغا قىلغان سەپەردە ئۇ 29 -، 34 -، 36 -، 1-تۇەن، مەيدانلار ۋە يېزا ئىگىلىك 1-دېۋىزىيىسى شتابى

تۇرۇشلۇق جايلارغا ئالاهىده ههربىر، ليەندۇيلەردىكى ههربىي بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ ئائىلىلىرىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلار بىلەن سەمىمىي سىر داشتى، ئۇلارنىڭ هال ئەھۋالىنى سۇرۇشتە قىلدى.

مەن تۇرغۇن ههربىي بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئىشچى-خىزمەتچىلىرىنىڭ جاپالىق تۇرمۇشىنى كۆردۇم، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى زەيكەش يەرلەرگە سېلىنغان ناهايىتى نەم ئۆيلەردە ئولتۇراتتى، ئەتراپ بىپايان زەيكەشلىك ئىدى. ئاز ساندىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئۆيى گەمە ئىدى؛ ياشانغانلار ئاغرىقچان بولۇپ داۋالىنىشقا قولى قىسىن ئىدى. 4-ئاينىڭ 8-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، ۋاڭ ئېنماۋ 36-تۇەنكە كېلىپ، ئورمان بەلۋېغى، ئېتىزلىقلار، سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشلىرىنى كۆردى. ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ ئائىلىلىرىنى ئارىلىدى. بەزىلەر تۇرۇۋاتقان جايىنىڭ تولىمۇ جاپالىق ئىكەنلىكىنى، يۇرتىغا قايتىشىنى ئويلىشۋاتقانلىقىنى ئىنكاس قىلغاندا، ۋاڭ ئېنماۋ چوڭقۇر مۇهەببەتى بىلەن ئۇلارغا خىزمەت ئىشلەپ مۇنداق دېدى: «ئىچكىرىدە ئادەم بەك كۆپ، قايتىپ كەتمەكلار، بۇ جايىنىڭ تەرەققىيات ئىستىقبالى ناهايىتى زور، يەنە بىر سۇ ئامبىرى ياسىغاندا، 120 مىليون كۇب مېتىر سۇ قاچىلاپ ئىشلىتىشكە بولىدۇ، شۇنىڭغا بىرلەشتۇرۇپ چوڭ توما، غول ئۆستەڭ ۋە ئېلېكتر ئىستانسىلىرىنىمۇ ياسىساق، تۇرمۇشۇڭلار بارغانسېرى ياخشىلىنىپ كېتىدۇ». ئۇ يەنە تۇەن، مەيداننىڭ لېيەندىن يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلار يىغىندا سۆز قىلىپ مۇنداق دېدى: «يولداشلارنىڭ مىرەندە ئىشلەۋاتقىنىغا 17 يىل بولدى، بۇ 17 يىل سىلەر جاپالىق ئىگىلىك تىكلەپ، جاپالىق كۆرەش قىلغان 17 يىل. ئىلگىرى

مىرەندە ئادەم ناهايىتى ئاز ئىدى، 50 نەچچە ئائىلە، 3000 مو يەر بار ئىدى، 17 يىل جاپالىق ئىگىلىك تىكلەش، جاپالىق كۆرەش قىلىش ئارقىلىق، هازىر دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېهقانچىلىق مەيدانى قۇرۇلدى، 31 مىليون مودىن كۆپرەك تېرىلغۇ يەر ئېچىلدى، تاشپاختا كانى قۇرۇلدى، بۇلتۇر يۇقىرىغا تاپشۇرغان پايدا 23 مىليون يۈەندىن كۆپ بولۇپتۇ. كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىپسىلەر، بۇ يىللا 600 مو يەرگە 250 نەچچە مىڭ تۇپ كۆچەت تىكىپسىلەر، بۇنىڭغا نەچچە يىللاردا تىككەن كۆچەتلەرنى قوشقاندا، 6-7 يۈز مىڭ تۇپكە يېتىدىكەن. چارۋىچىلىقنىمۇ راۋاجلاندۇرۇپسىلەر، 50 نەچچە مىڭ تۇياق قويۇڭلار بار ئىكەن، نەتىجە چوڭ ئىكەن».

ۋاڭ ئېنماۋ يەنە مۇنداق دېدى: «بۇ يەر چارقىلىق ناهىيىسىگە يىراق، كورلا، ئۇرۇمچىگە تېخىمۇ يىراق، بۇ يەرگە كېلىدىغانلار ناهايىتى ئاز ئىكەن، سىلەر بىلەن بىر كۆرۈشەي دەپ كەلدىم، سىلەرگە سالام بەرگىلى كەلدىم. بۇ جاي تولىمۇ مۇهىم. مىرەننى سەل چاغلاشقا بولمايدۇ، گەرچە بۇ يەردە ئارانلا 8000 دىن كۆپرەك ئادەم، 31 مىليون مودىن كۆپرەك تېرىلغۇ يەر، بىر كان بولسىمۇ، لېكىن بۇ جاي زومىگەرلىككە قارشى تۇرۇشتىكى ئىستراتېگىيىلىك ئارقا سەپ. ئەگەر سوۋېت ئىتتىپاقى زومىگەرلىرى دۆلىتىمىزگە تاجاۋۇز قىلغىدەك بولسا، بۇ يەرگە كېلەلمەيدۇ. چۈنكى بۇ جاي يېمىرىلمەس پولات قورغان، بىخەتەر ياخشى ئارقا سەپ. بۇ جايىنىڭ جەنۇبى ئالتۇن تاغقا، شەرقى ماڭيا، چىڭخەي، غەربى چەرچەن، شىمالى كورلا بىلەن تۇتىشىدۇ، هازىر تىنچلىق دەۋرى، لېكىن ئۇرۇش يۈز بېرىش ئېهتىماللىقىنى نەزەرگە ئېلىش كېرەك، ئۇرۇشقا تەييارلىق قىلىپ قويۇش كېرەك، ئالدىن تەييارلىق بولسا ئاپەتتىن

ساقلانغىلى بولىدۇ. نۇرغۇن يولداشلار ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنقىلابىي ئۇرۇشنى باشتىن كەچۈرگەن. ئۇرۇش بولۇپ قالسا، تەييارلىقلا بولسا ئاپەتتىن ساقلانغىلى بولمىدۇ. بۇ جاي ئىنتايىن مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئارقا سەپ، تەرەققىيات ئىستىقبالى ناھايىتى زور. چۈنكى بۇ يەردە مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ياشايدۇ، باش غول ئۆستەك، ئېلېكتر ئىستانسىسى ۋە سۇ ئامبارلىرى ياسالسا، 31 مىليون مودىنمۇ كۆپرەك يەر ئاچالايمىز، تېرىلغۇ يەرنى كېڭەيتىپ، دېھقانچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇپ، ئاشلىق، پاختا ۋە باشقا ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى تېرىپ، كۆچەت تىكىپ ئورمان بىنا قىلىپ، چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇپ، مىڭدىن سوتسىيالىستىك گۈللەنگەن، ئاۋات جايغا ئايلاندۇرالايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ نۆۋەت مەن سىلەرنى چوقۇم يوقلاپ ئۆتمەكچى بولدۇم، بۇ مۇنبەت گۈزەل زېمىننى كۆرۈپ كەتمەكچى بولدۇم. سىلەرنىڭ بۇ يەردە خاتىرجەم بولۇشۇڭلارنى سورايمەن، چۈنكى بۇ جاي سىلەرنىڭ ئىككىنچى يۇرتۇڭلار. شىنجاڭدا يولداشلارنىڭ ھەممىسى شىنجاڭلىق، ئۇرۇمچىلىك، بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستلىق ۋە مىڭدىنلىك بولمىدۇ.

36-تۇەندىكى ھەربىي بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئىشچى-خىزمەتچىلىرى ئەسلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى 1-دالا قىسمى 1-يۆنىلىش ئارمىيىسى 2-جۇن 6-شىسىدىن بولۇپ، نۇرغۇن پېشقەدەم يولداشلار ئىنقىلابىي ئۇرۇشقا قاتنىشىپ خىزمەت كۆرسەتكەن. تىنچ قۇرۇلۇش دەۋرىدە، مىڭدىن ئىبارەت بۇ جاپالىق جايدا يەنە ناھايىتى كۆپ جاپا چېكىپ خىزمەت كۆرسەتتىلار. مەنمۇ بۇ يەردىكى يولداشلار بىلەن بىرلىكتە ئۇرۇش قىلغان، شىنجاڭدا قولغا كەتمەن ئېلىپ دېھقانچىلىق قىلغان، شۇنداق تۇرۇقلۇق، يولداشلارنى يوقلاپ كەلمىسەم بولمايدۇ. مەن

يولداشلارنى ئۇنتۇپ قالالمايمەن!

نۇرغۇن پېشقەدەم يولداشلار ئازادلىق ئۇرۇشى مەملىكەت بويىچە غەلبىگە ئېرىشكەندىن كېيىن شىنجاڭغا كېلىپ ئىشلەپچىقىرىشقا قاتناشتى، قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن بىرلىكتە ئىجارە ھەققىنى كېمەيتىپ زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش، يەر ئىسلاھاتى، ھېمكارلىق گۇرۇپپىسى، ھەمكارلىق كوپېراتىپى، خەلق گۇڭشېسى قۇرۇش، شۇنىڭدەك سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتنىشىپ، ئۇلار بىلەن چوڭقۇر مۇھەببەت ئورناتتى. مەنمۇ شىنجاڭدا 20 نەچچە يىل ئىشلىدىم، كېيىن لىن بياۋ، «4 كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ زەربە بېرىشى، زىيانكەشلىك قىلىشىغا ئۇچرىدىم، بۇنداق بولغانلار مەنلا ئەمەس، ئۇلار نۇرغۇن كىشىگە زەربە بەردى، پۈتۈن مەملىكەتتە ئوخشاش. نۇرغۇن پېشقەدەم يولداشلار ۋە قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى ياخشى يولداشلار، ئۇلار پارتىيىگە، خەلقە سادىق. شىنجاڭدىن ئايرىلغىنىمغا 10 نەچچە يىل بولغاندى، ئۆتكەن يىل پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭغا قايتىپ كېلىپ ئىشلىشىمنى قارار قىلدى، شۇڭا 36-تۇەنگە كېلىشكە نىيەت قىلىپ سىلەرنى يوقلاپ كەلدىم، مۇشۇ مۇناسىۋەت بىلەن سىلەردىن ھال سورايمەن. سىلەرنىڭ داۋاملىق تىرىشىپ، مىڭدىنى تېخىمۇ گۈللەندۈرۈشىڭلارنى ۋە تېخىمۇ زور نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن!»

ۋاڭ ئېنماۋنىڭ چوڭقۇر ھېسسىياتلىق سۆزلىرى ھەممە كىشىنىڭ يۈرەك تارىنى چەكتى، گۈلدۈراس ئالقىش ساداسىدا ياڭرىدى، نۇرغۇن پېشقەدەم يولداشلار كۆزىگە ئىسسىق ياش ئالدى. يىغىن تارقىغاندىن كېيىن، پېشقەدەم يولداشلار ۋاڭ ئېنماۋنى ئورىتىپ، بىر ئائىلە

كىشىلىرىدەك ھال-مۇڭ ئېيتىشتى.

ۋاڭ ئېنماۋنىڭ 4-ئاينىڭ 17-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن يېزا ئىگىلىك 3-شىسى 47-تۈەنى (كۇئېنلۇن دېھقانچىلىق مەيدانى) كادىرلار يىغىندا قىلغان سۆزىمۇ كىشىنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈردى. شۇ كۈنى بىز يولداش ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ياشىنىپ قالغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ۋاڭ ئېنماۋنىڭ 47-تۈەن كادىرلىرىنى خوتەنگە چاقىرتىپ قوبۇل قىلىشنى تەكلىپ قىلدۇق، ۋاڭ ئېنماۋ: «ئۇلارنىڭ شارائىتى بەك جاپالىق، خوتەنگە كېلىشىمۇ ئاسان ئەمەس، بىزدە پىكاپ بولغاندىكىن بىر سائەتتىن كۆپرەك ۋاقىتتىلا بارىمىز» دېدى. دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلگەندىن كېيىن، ۋاڭ ئېنماۋ 1947-يىلى جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىگە قاتناشقان ھەربىي بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش خىزمەتچىسى شاۋ ۋېنبىڭنىڭ ئائىلىسىگە كېلىپ، ئۇنىڭ سالامەتلىكى ۋە تۇرمۇش، كىرىم ئەھۋاللىرىنى سورىدى، ئۇنىڭدىن كېيىن، يەنە ئىككى ئائىلىنى زىيارەت قىلىپ، ئۇلار بىلەن بىر ئائىلە كىشىلىرىدەك ھال-مۇڭ ئېيتىشتى. تۈەن، مەيدان كادىرلار يىغىندا ۋاڭ ئېنماۋ مۇنداق دېدى: «سىلەر ئۇزاق مۇددەت ئىنقىلابىي ئۇرۇشقا قاتناشتىڭلار، بەزىلىرىڭلار پىشقەدەم 8-ئارمىيە جەڭچىسى، بەزىلىرىڭلار پىشقەدەم يېڭى 4-ئارمىيە جەڭچىسى، ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇشقا قاتناشقان 8 يىل جەڭ قىلغان، بەزىلىرىڭلار ئازادلىق ئۇرۇشىغا قاتناشقان پىشقەدەم ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىسى. بەزىلەر ئازادلىق ئۇرۇشىدىن باشلاپ غەربىي جەنۇبىي سەنشى ئۇرۇشىغا قاتناشقان، كېيىن خۇاڭخې دەرياسىدىن ئۆتۈپ، يەنئەننى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنى قوغداپ چىڭخۇادىن باشلانغان ئۇچ قېتىملىق جەڭنىڭ ھەممىسىدە غەلىبە قىلغان. شەنشىدىن گەنسۇ، نىڭشا، چىڭخەي، شىنجاڭغىچە بولغان جايلاردىكى

ئۇرۇشلارنىڭ ھەممىسىگە قاتناشقان، شىنجاڭغا كەلگىچىمۇ ناھايىتى كۆپ جاپا چەككەن. ئۇ چاغدا، تاۋ سىيۈنىڭ ھەقىقەتكە قايتقان قوشۇنى ئىچىدىكى گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، قوشۇنىمىز قومۇلغا يېتىپ كەلگەندە توپلاڭ كۆتەردى، پىچان، بۇگۇر، كۇچالارغا كەلگەندىمۇ گومىنداڭ ئىشپىيونلىرى توپلاڭ كۆتىرىپ، ئوت قويۇپ، ئادەم ئۆلتۈرۈپ، بۇلاڭ-تالاڭ قىلىپ تىنچ ھەقىقەتكە قايتىشقا بۇزغۇنچىلىق قىلدى. ئۇ چاغدا شىنجاڭنىڭ زىمىنى كەڭ، قاتنىشى قولايسىز بولسىمۇ، قىسىملار شىنجاڭغا تېزدىن كېلىپ تىنچ ھەقىقەتكە قايتىش مېۋىسىنى مۇستەھكەملىشى زۆرۈر ئىدى. 15-تۈەن كۇچاغا كىرىشى كېرەك ئىدى. سىلەر تۇرغان تۈەننىڭ ۋەزىپىسى-خوتەنگە كىرىپ، خوتەندىكى تىنچ ھەقىقەتكە قايتىشنىڭ غەلىبىسىگە كاپالەتلىك قىلىپ، خوتەن خەلقىنى كۆيدۈرۈلۈش، ئۆلتۈرۈلۈش، بۇلاڭ-تالاڭدىن خالىي قىلىش ئىدى. ئاقسۇ ئارقىلىق يەكەن، قاغىلىقلاردىن ئۆتۈپ خوتەنگە كېلىشتە يول بەك يىراق بولغاچقا، كۈتۈلمىگەن ئەھۋاللار كۆرۈلۈشى، ھەتتا قۇراللىق توپلاڭ يۈز بېرىشى مۇمكىن ئىدى. مەن گوپېڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، تۈز يول بىلەن مېڭىشنى قارار قىلدۇق. 2-جۇننىڭ 5-دېۋېزىيە 15-تۈەنى ئىنسان ئاياغ باسمىغان تەكلىماكان قوملۇقىنى كېسىپ ئۆتتى، بۇ، يەنە بىر قېتىم 25 مىڭ چاقىرىملىق ئۇزۇن سەپەر قىلغان بىلەن ئوخشاش ئىدى، قىسىم بۇ جەريانداا قارلىق تاغلار ۋە يايلاقلارنى بېسىپ ئۆتكەندىكىدەك جاپا چېكىپ، خوتەندىكى تىنچ ھەقىقەتكە قايتىشنىڭ غەلىبىسىنى قوغدىدى.

بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈپ، چېگرا رايونىنى گۈللەندۈرۈش باشلىنىپلا، ئويلىمىغان نۇرغۇن قىيىنچىلىق كۆرۈلدى. سىلەر بىر تەرەپتىن كۇرەش قىلىپ، بىر تەرەپتىن ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىپ،

جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ كۆرەش قىلىش ئارقىلىق، كۆئېنلۇن دېھقانچىلىق مەيدانىنى قۇردۇڭلار. شىنجاڭغا كەلگەن چاغدىكى ياش ئەزىمەت، سىلەرنىڭ پېشقەدەم لىيۇ مەيدان باشلىقىڭلار هازىر 69 ياشقا كىردى، ئەينى چاغدا ئۇ 36 ياشتا ئىدى. ئۇ چاغدا 36 ياشتىكىلەر قىران مەزگىلىدىكىلەر هېسابلىناتتى، هازىر 69 ياشقا كىرىپ، ئاقساقال (بوۋاي) بولدى، پەرزەنتلىك بولۇپ، 2 ـ، 3-ئەۋلادلىرىمۇ بار بولدى، كېيىن 4 ـ، 5-ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئەۋلادلىرىمۇ بار بولىدۇ، دېمەك سىلەر شىنجاڭلىق، خوتەنلىك، كۆئېنلۇنلۇق بولۇپ كېتىۋېرىسىلەر!

سىلەر تۆھپە ياراتتىڭلار، پارتىيە ۋە خەلق تۆھپەڭلارنى ئۇنۇتمايدۇ، تۆھپەڭلار مەڭگۈ ئۇنتۇلمايدۇ، ئەۋلادلار تۆھپەڭلارنى ئۇنۇتمايدۇ! لېكىن مەغرورلانماسلىقىڭلار لازىم. تېخىمۇ كەمتەر، ئېھتىياتچان بولۇپ، پارتىيە ۋە هەر مىللەت خەلقى ئۈچۈن يارىتىقان تۆھپەڭلارنىڭ يەنىلا يېتەرسىز ئىكەنلىكىنى، يېڭى تۆھپە يارىتىش كېرەكلىكىنى هېس قىلىشىڭلار كېرەك. شەرەپلىك ئىنقىلابىي ئەنئەنىنى جارى قىلدۇرۇپ، تىرىشىپ يېڭى تۆھپە يارىتىشىڭلار كېرەك. سىلەرنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىدا خاتىرجەم بولۇپ، مەۋقەنى دېھقانچىلىق مەيدانىغا قويۇپ، پۈتۈن جۈڭگوغا ۋە پۈتۈن دۇنياغا نەزەر سېلىپ، دېھقانچىلىق مەيدانىنى تېخىمۇ گۈللەندۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن. بۇ جاينىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشتىكى نۇرغۇن شارائىتلىرى ياخشى. يەر كۆپ، هاۋا كېلىماتى ياخشى، قىروسىز مەزگىل بىرقەدەر ئۇزاق بولۇپ، كۆپ خىل ئىقتىسادىي زىرائەتلەرنى، قوغۇن، كېۋەز قاتارلىقلارنى تېرىشقا تازا باب كېلىدۇ. پايدىسىز شارائىت شۇكى، سۇ ئاز، قۇم، بوران كۆپ. هازىرغا قەدەر 30 نەچچە يىل بولدى، بۇ جەريانىدا دېھقانچىلىق مەيدانى ئاران ئۇچ يىل زىيان تارتمىدى. هازىر

دېھقانچىلىق مەيدانىدا 4000 دىن كۆپرەك ئادەم بار، هەر بىر ئادەم چارە-ئامالىنى تېپىپ، تەجرىبىلەرنى ئوبدان يەكۈنلەپ، هەممىدە ئەملىيەتنى چىقىش قىلىپ، شارائىتقا قاراپ ئىش كۆرۈش كېرەك. سىلەرنىڭ مېۋىلىك دەرەخ، ئوت-چۆپلەرنى كۆپرەك ئۆستۈرۈشۈڭلارنى، ئوت-چۆپ بىلەن زىرائەتنى نۆۋەتلەشتۈرۈپ تېرىپ چارۋىچىلىقنى راۋاجلاندۇرۇشۇڭلارنى تەكلىپ قىلىمەن. قوشۇمچە پىششىقلاپ ئىشلەشنى يولغا قويۇپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ كىرىمىنى كۆپەيتىپ، تۇرمۇشىنى ياخشىلاشقىمۇ بولىدۇ».

4-ئاينىڭ 26-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، ۋاڭ ئېنماۋ يېزا ئىگىلىك 2-دېۋىزىيەسىنىڭ 1-تۈەنىدە تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلغاندا، شاڭخەيدىن چىگرا رايونىنى گۈللەندۇرۇشكە كەلگەن ياشلارنىڭ ئەھۋالىنى ئالاهىدە سورىدى. ۋاڭ ئېنماۋ نۇرغۇن ياشنىڭ شاڭخەيگە قايتىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ، تۇەن، مەيدانىنىڭ ئۇلارغا بولغان خىزمەتنى ياخشى ئىشلەشنى، ئۇلارغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلۈشنى، ئۇلارنىڭ ئەملي قىيىنچىلىقىنى هەل قىلىپ بېرىشنى ئۈمىد قىلدى. تۇەن، مەيدان كادىرلىرى ۋاڭ ئېنماۋغا: «ۋاڭ شۇجى، بىزنى كۆپرەك تەنقىد قىلىڭ» دېگەندە، ۋاڭ ئېنماۋ كۈلۈپ تۇرۇپ: «سىلەر جاپا چەكتىڭلار، پارتىيە، خەلق ئۈچۈن نۇرغۇن ياخشى ئىش قىلدىڭلار، پارتىيە ۋە خەلق سىلەرنى ئۇنۇتمايدۇ، سىلەرنىڭ چىگرا رايونىنى قىزغىن سۆيۈشۈڭلارنى، چىگرا رايونغا يىلتىز تارتىشىڭلارنى، چىگرا رايونىنى قوغدىشىڭلارنى ۋە چىگرا رايونىنى گۈللەندۇرۇشۇڭلارنى ئۈمىد قىلىمەن».

ۋاڭ ئېنماۋ شۇ جايدا تۇرۇشلۇق خەلق ئازادلىق ئارمىيە قىسىملىرىدا تەكشۈرۈپ تەنقىد قىلغاندا، جەڭچىلەرنىڭ ياتاقلىرىغا كىرىپ، ئۇلارنىڭ

ئورۇن، كۆرپىلىرىنى، تامىقىنىڭ قانداقلىقىنى، مەشىق ئەھۋالىنى، شان-شەرەپ ئىشخانىسىغا قويۇلغان تۈزۈم قۇرۇلۇشىغا دائىر ماتېرىيال ۋە سىياسىي ئىدىيىۋى خىزمەت ئەھۋالىنى ئىگىلىدى. 4-ئاينىڭ 29-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، ۋاڭ ئېنماۋنىڭ كۆچا ناھىيىسىدىكى كادىرلار ۋە 4-دېۋىزىيىنىڭ يىڭ دەرىجىلىكتىن يۇقىرى كادىرلارغا ئېچىلغان يىغىندىكى سۆزى كىشىنى ئىنتايىن تەسىرلەندۈردۇ. ئۇ مۇنداق دېدى: «مەن ئىلگىرى 4-دېۋىزىيىدىكىلەر بىلەن ئۇزاق مۇددەت بىللە كۆرەش قىلغان، شىنجاڭغا كەلگەندىن كېيىنمۇ 4-دېۋىزىيىدىكى يولداشلار بىلەن بىرگە ئىشلىدىم. ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنقىلابىي كۆرەش داۋامىدا، يولداشلارچە، سەبداشلارچە، قېرىنداشلارچە چوڭقۇر مۇھەببەت ئورناتتىم». ۋاڭ ئېنماۋ 4-دېۋىزىيىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك شانلىق ئىنقىلابىي كۆرەش مۇساپىسىنى ئەسلەپ مۇنداق دېدى: «4-دېۋىزىيە-ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنقىلابىي تارىخقا ئىگە قىسىم، ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنقىلابىي تارىخ، سوتسىيالىستىك ئىنقىلاب ۋە قۇرۇلۇش تارىخىدا، بولۇپمۇ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» داۋامىدا، 4-دېۋىزىيىنىڭ ھەر خىل سىناقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدىغانلىقى، پارتىيىگە، خەلقە، سوتسىيالىستىك ۋەتەنگە سادىق ئىكەنلىكى ئىسپاتلاندى. پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پۈتۈن پارتىيە، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ مۇھىم خىزمەت نۇقتىسى ئېقتىسادىي قۇرۇلۇش مەركەز قىلىنغان تۆتىنچى زامانىۋىلاشتۇرۇشقا يۆتكەلدى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى زامانىۋىلىشىش، مۇنتىزىملىشىش ۋە ئىنقىلابىيلىشىش قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشى كېرەك. 4-دېۋىزىيە - ئۇرۇمچى ھەربىي رايونىنىڭ ئۇرۇشقا تەييارلىق كۆرۈشتىكى زاپاس قوشۇنى، شۇنداقلا ئۇرۇمچى ھەربىي رايونىنىڭ ئاساسىي زەربىدار

قوشۇنى. شۇڭا ئۇ مۇستەقىل ئۇرۇش قىلىش، ئۇزاق مۇددەت ئۇرۇش قىلىشتا ھازىرلىق كۆرۈشى، ئەگەر سوۋېت ئىتتىپاقى زومىگەرلىرى جۇڭگونىڭ شىنجاڭ رايونىغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرسە، قاتتىق زەربە بېرىشى كېرەك».

ۋاڭ ئېنماۋ 4-دېۋىزىيىدىن پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىجرا قىلىشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، شىنجاڭنى ئارمىيە، خەلق ئىتتىپاقلىشىپ زومىگەرلىككە ئورتاق قارشى تۇرىدىغان مۇستەھكەم قورغانغا ئايلاندۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «مەشقىنى ياخشى قىلغاندىلا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتكەندىلا، شىنجاڭدىكى 13 مىليوندىن كۆپرەك ئادەم ئىتتىپاقلاشقاندىلا زومىگەرلىككە قارشى مۇستەھكەم قورغان بولالايدۇ، ھەر قانداق دۈشمەن بىزدىن غالىب كېلەلمەيدۇ. 4-دېۋىزىيە پارتىيىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇپ، نۇرغۇن خىزمەت ئىشلىدى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى جۈڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنى قىزغىن سۆيىدۇ، ھازىر ئارمىيە بىلەن ھۆكۈمەت، ئارمىيە بىلەن خەلق، ھەر قايسى مىللەتلەر ئىناق ئۆتىۋاتىدۇ. ئارمىيە جان-دىلى بىلەن ھەر مىللەت خەلقىگە ياخشى ئىشلارنى قىلىپ بېرىشى، 3 چوڭ ئىنتىزام، 8 دىققەتكە رىئايە قىلىشى، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مەنپەئىتىگە قىلچە دەخلى-تەرۇز قىلماسلىقى كېرەك. ئاز سانلىق مىللەتلەرگە كۆپرەك ياخشى ئىش قىلىپ بېرىشى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسىدىن ئۆگىنىشى، ئۇلاردىن بىلىم، تېل-يېزىق ئۆگىنىشى كېرەك. ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە مەسىلە كۆرۈلسە توغرا بىر تەرەپ قىلىش، ئاساسلىقى سىياسەت ئارقىلىق

بىرتەرەپ قىلىش فاكتىنى قوللىنىپ، ئاممىۋى خىزمەتنى، تەشۋىق-تەربىيە خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، مەسلىنى ئوبدان ھەل قىلىش لازىم. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى جەھەتتىكى ياخشى ئىش-ھەرىكەتلەرنى تەقدىرلەش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدىكى يامان ئادەم، يامان ئىشلارنى تەنقىد قىلىش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلارنى قانۇن بويىچە قاتتىق جازالاش كېرەك. جۇڭگو خەلق ئازادلىق ئارمىيىسى كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى خەلق قوراللىق كۈچى، ئۇنىڭ مەقسىتى، جان-دىلى بىلەن خەلق ئۈچۈن خىزمەت قىلىش، كوممۇنىزم تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش، خەلقنىڭ ياخشى پەرزەنت قوشۇنى بولۇش».

ژاك ئېنىماۋ شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن جەنۇبىي شىنجاڭغا قىلغان تۇنجى سەپىرىدە، 4-ئاينىڭ 2-كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائەت 9 دا ئۇرۇمچىدىن پويىز بىلەن يولغا چىقىپ، چۈشتىن كېيىن سائەت 3 تە ئالغۇيغا يېتىپ باردى ۋە ئارام ئالمايلا «شەرق شامىلى» زاۋۇتى، «مول-ھوسۇل» زاۋۇتى، «ئۈچقۇن» زاۋۇتى، «يانغىن» زاۋۇتى، «غالىبىيەت» زاۋۇتىنى ئارىلاپ كۆرۈپ، سېخلاردا ئىشچىلار بىلەن پاراڭلاشتى، ئارقىدىنلا تۇمۇريول قىسمىلىرى 5-دېۋىزىيىسىگە باردى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن سائەت 25: 10 تىن 30: 12 غىچە تۇمۇريول قىسمىلىرى 5-دېۋىزىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى لى جەنگونىڭ دوكلاتىنى ئاڭلىدى ۋە تۇمۇريول قىسمىلىرى 5-دېۋىزىيىسى كادىرلار يىغىنىدا سۆز قىلدى. دېمەك ئۇ سەپەرنىڭ 1-كۈنىلا 13 يېرىم سائەت ئىشلىدى. بۇنىڭدىن ژاك ئېنىماۋنىڭ ۋاقتىنى نەقەدەر چىڭ تۇتىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

ژاك ئېنىماۋ تۇمۇريول قىسمىلىرى 5-دېۋىزىيىسىدىكى كادىرلارغا مۇنداق دېدى: «پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ رەھبەرلىكىدە، تۇمۇريول قىسمىلىرى 2-قوماندانلىق شتابى 5-دېۋىزىيىسى 8 يىلدىن كۆپرەك جاپالىق كۈرەش قىلىپ، تۇرپان-كورلا تۇمۇريولىنى ياسىدى. مانا ئەمدى تۇرپاندىن يۇئېرگۈغىچە بولغان لىنىيىنى تۇمۇريول ئىدارىسىغا تىجارەت قىلىشقا تاپشۇرۇلۇپتۇ. سىلەرنىڭ نەتىجەڭلار ناھايىتى چوڭ، سىلەر ئىنتايىن چوڭ تۆھپە قوشتۇڭلار، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى سىلەرگە رەھمەت ئېيتىدۇ، سىلەرنى ئۇنۇتمايدۇ».

بۇ تۇمۇريولنى ياساش داۋامىدا 287 يولداش قۇربان بولغانىدى، ژاك ئېنىماۋ بۇ يولداشلارغا قايغۇلۇق تەزىيە بىلدۈردى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئائىلە-تاۋابئاتلىرىدىن سەمىمىي ھال سورىدى. ئۇلار شىنجاڭ خەلقىگە تۇمۇريول ياساش ئۈچۈن، بەزىلىرى قىممەتلىك ھاياتىنى تەقدىم قىلدى، بەزىلىرى يارىلاندى، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى ئۇلارنىڭ بۇ روھىنى ئۆگىنىشى كېرەك.

ئۇ يەنە مۇنداق دېدى: «پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەننىڭ بۇ تۇمۇريولنى ياساشنى قارار قىلىشى ناھايىتى ئەھمىيەتلىك زور ئىش. بىرىنچىدىن، بۇ تۇمۇريول زومىگەرلىككە قارشى قىلىۋاتقان ئۇرۇش تەييارلىقىدا ناھايىتى زور رول ئويناىدۇ. شىنجاڭدا لەنجۇ-شىنجاڭ تۇمۇريولىلا رول ئويناۋاتىدۇ، لېكىن سوۋېت ئىتتىپاقى زومىگەرلىرى تاجاۋۇز قىلىپ قالسىلا بىخەتەرلىكتىن سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ، ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ئېھتىياجغا كاپالەتلىك قىلىش تەس بولىدۇ. كېيىنچە شىنجاڭ-چىڭخەي تۇمۇريولى ياسىلىدۇ، بىز بۇ تۇمۇريولنى ياساپ،

چىڭخەي-شىنجاڭ تۆمۈرىولىنى ياساشقا شارائىت ياراتتۇق. ئىككىنچىدىن، ئاپتونوم رايونىمىز ئىقتىساد، مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنى راۋاجلاندۇرۇشتا زور رول ئويناپدۇ. بۇ تۆمۈرىولنىڭ ياسلىشى جەنۇبىي ۋە شىمالىي شىنجاڭنىڭ ئىقتىساد، مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشىغا پايدىلىق، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ماددىي، مەدەنىي تۇرمۇشىنىڭ ياخشىلىنىشىغا، بولۇپمۇ جەنۇبىي شىنجاڭ خەلقىگە پايدىلىق. ئۇچىنچىدىن، شىنجاڭنىڭ تەبىئىي بايلىقىنى ئېچىشتا ناھايىتى زور رول ئويناپدۇ. تارىم ئويمانلىقىنىڭ ئاچساق، چوڭ نېفىتلىكلەرنى بەرپا قىلساق، دۆلەتنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشىغا ياردەم بېرىشكە ناھايىتى زور پايدىسى تېگىدۇ.

تۆمۈرىول قىسمىلىرى بۇ تۆمۈرىولنى ياساش ئۈچۈن قاتتىق جاپا چەكتى، ئەمما بۇ ياخشى ئىشكىلار ئەۋلادلارغا مەنپەئەت ئېلىپ كېلىدۇ. بۇ تۆمۈرىولنى ياساشتىكى تەجرىبىلەرنى ناھايىتى ياخشى، ئەتراپلىق، سىستېمىلىق يەكۈنلەش لازىم. ھەرقايسى جەھەتتىكى ئىشلار ئومۇمەن ئالغاندا ياخشى، ئىقتىسادىي ئۈنۈمىنى ئۆستۈرۈش كېرەك. بۇ تۆمۈرىولنى ياساشقا 1 مىليارد يۈەندىن كۆپرەك مەبلەغ سېلىندى، ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، كوشەگىن داۋىنىدىن ئۆتكەندە، يىللىق توشۇش مىقدارى ئاران 3 مىليون 600 مىڭ تونىنا بولىدىكەن، توشۇش مىقدارىنى قانداق كۆپەيتىش كېرەك؟ ھازىر داۋانغا ماڭغاندا ئىككى پاراۋۇز، داۋاندىن چۈشكەندە ئىككى ‹ئوت ئەژدىھا› پويىزنى سۆرەيدۇ. داۋاندىكى تونىلىنىڭ ئۇزۇنلۇقى 6156 مېتىر، نۇرغۇن ئايلانمىنى ئايلىنىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن پىلاننى ئوبدان قىلىش، كۆپ تەرەپلىمە سېلىشتۇرۇش لازىم، ئەڭ ياخشىسى ئىشتىن بۇرۇن ياخشى پىلانلاش كېرەك، ئىشتىن كېيىنمۇ ئىنچىكە بۆلۈش كېرەك».

ۋاڭ ئېنماۋ تۆمۈرىول قىسمىلىرى 5-دېۋىزىيىسى ئوتتۇرىغا قويغان قىيىنچىلىق ۋە مەسىلىلەرنى بىر بىرلەپ خاتىرىلەپ، ئالاقىدار تارماقلارنىڭ مۇۋاپىق ھەل قىلىشىغا تاپشۇرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ھوشيارلىقنى ئۆستۈرۈپ مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەش قىلىش

ۋاڭ ئېنماۋ ئۇزاق مۇددەتلىك ئىنقىلابىي كۈرەش ۋە قۇرۇلۇش داۋامىدا تەۋرەنمەس كوممۇنىزملىق دۇنيا قاراش، كىشىلىك تۇرمۇش قارىشى تىكلىگەنىدى. ئۇ، ئەمەلىي خىزمەت داۋامىدا ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش پرىنسىپىدا باشتىن-ئاخىر چىڭ تۇردى. ئۇ مەركەزنىڭ ئومۇمىي ئورۇنلاشتۇرمىسى ۋە ئۇزاق مۇددەت شىنجاڭدا ئىشلەش ئەمەلىيىتىگە ئاساسەن، ھەر بىر مەزگىلدە شىنجاڭنىڭ ئەمەلىيىتىگە ئۇيغۇن كېلىدىغان فاكتىجىن، سىياسەتلەرنى ئوتتۇرىغا قويدى.

سوۋېت ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن، شىنجاڭدىكى ئىنتايىن ئاز سانلىق مىللىي بۆلگۈنچىلەر، ئەسەبىي دىنىي كۈچلەر چەت ئەلدىكى مىللىي بۆلگۈنچى تەشكىلاتلار ۋە ئەسەبىي دىنىي كۈچلەر بىلەن تىل بىرىكتۇرۇپ، شىنجاڭنى «مۇستەقىل» قىلىش ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، شىنجاڭنى ۋەتىنىمىز قوينىدىن ئايرىۋېتىشكە ئۇرۇندى. ۋاڭ ئېنماۋ بۇ مەسىلىنى ئۆز ۋاقتىدا بايقىدى. 1988-يىل 6-ئايدا ۋاڭ ئېنماۋ خوتەن ۋىلايىتىدىكى كادىرلار يىغىنىدا سۆز قىلغاندا، مەيدانى مۇستەھكەم، بايرىقى روشەن ھالدا «شىنجاڭغا ئاساسىي خەۋپ مىللىي بۆلگۈنچىلىكتىن كېلىدۇ» دەپ ئوتتۇرىغا قويدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «بۇنداق ئوتتۇرىغا

قويۇش مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىدا چوڭ مەسىلە بار دېگەنلىك ئەمەس، بەلكى ئىنتايىن ئايرىم كىشىلەر يوشۇرۇنچە مىللەتلەر ئىتتىپاقىنى بۇزىدىغان سۇيىقەستلىك ھەرىكەتلەر بىلەن ھەدەپ شۇغۇللىنىۋاتىدۇ. كۆزنى يوغان ئېچىپ، ھوشيارلىقنى ئۆستۈرۈپ، بۇ خىل كىشىلەرگە قارشى كۈرەش قىلىش كېرەك». ئۇ يەنە مۇنۇلارنى ئوتتۇرىغا قويدى: «يېتەكچى ئىدىيە جەھەتتە مىللەتلەر سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش، ئىجرا قىلىشتا چوڭ تۇرۇش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداشتا چوڭ تۇرۇش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش كېرەك، مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەشكە سەل قاراشقا ۋە ئۇنى بوشاشتۇرۇپ قويۇشقا بولمايدۇ؛ ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشتىكى سىياسىي كۈچنى، ئىقتىسادىي كۈچنى ئاشۇرۇش لازىم؛ مىللەتلەر سىياسىتى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە ماركسىزملىق مىللەت قارىشى تەربىيىسىنى كەڭ كۆلەمدە چوڭقۇر قانات يايدۇرۇش لازىم. ئەينى چاغدا بەزىلەر «مىللىي بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش» دەپ ئوتتۇرىغا قويۇشقا قوشۇلماي، «بۆلگۈنچىلىككە قارشى تۇرۇش» دەپ ئوتتۇرىغا قويۇلسىلا بولىدۇ، دېدى. ئەمەلىيەتتە بۇ مىللىي بۆلگۈنچىلەرنى «رەنجىتىش» تىن قورقىنىلىق ياكى مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە چاپان ياپقانلىق ۋە ھېسداشلىق قىلغانلىق بولىدۇ. ۋاڭ ئېنىماۋ ماڭا تېلېفون قىلىپ: «ئۆيگە كەلسىڭىز، خوتەندە قىلغان سۆزىمىڭىز ئورگىنالىنى بېرەي، «شىنجاڭ گېزىتى» دە تولۇق تېكىستى بىلەن ئېلان قىلىنىڭ» دېدى. كېيىنكى تەرەققىيات ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ بۇ مەسىلىنى بالدۇر بايقىغانلىقى، توغرا ھەم چوڭ تۇنجىلىقىنى ئىسپاتلىدى. ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ بۇ ئىدىيىسىنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى مۇئەييەنلەشتۈردى ۋە قوللىدى. شۇ تەرىقىدە شىنجاڭدا مىللىي

بۆلگۈنچىلىككە قارشى كۈرەش تەدرىجىي چوڭقۇرلىشىپ، ئىنتايىن ۋاز سانلىق مىللىي بۆلگۈنچىلەر يېتىم قالدۇرۇلدى، شۇنداقلا كەينىگە زەربىگە ئۇچرىدى.

ھەرقانداق ئىشنى قىلىشتا شىنجاڭنىڭ ئەمەلىيىتىنى چىقىش قىلىش لازىم

1982-يىل 4-ئايدا ۋاڭ ئېنىماۋ جەنۇبىي شىنجاڭدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىۋاتقان ۋاقىت، دەل مەملىكەت بويىچە ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمى يولغا قويۇلىۋاتقان مەزگىل ئىدى. بەزىلەر، شىنجاڭدا ئىشلەپچىقىرىش مەسئۇلىيەت تۈزۈمىنىڭ يولغا قويۇلۇشى بەك ئاستا بولىۋاتىدۇ، دەپ ئىنكاس قىلغاندا، ۋاڭ ئېنىماۋ مۇنداق دېدى: «مەركەز سىياسەتنى پۈتۈن مەملىكەتنىڭ ئومۇمىي ئەھۋالىغا ئاساسەن تۈزگەن. ھەرقانداق سىياسەت يولغا قويۇلغاندا، جايلارنىڭ كونكرېت ئەھۋالىغا قاراپ ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش تەلەپ قىلىنىدۇ، دېمەك ھەممىنى بىر تاياقتا ھەيدەشكە بولمايدۇ. بولۇپمۇ شىنجاڭدىن ئىبارەت بۇ ۋاز سانلىق مىللەت ئاپتونوم رايونىدا خەلق كومۇنىستىدىن باشقا يەنە ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكتۈەنىنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانلىرى بار. خەلقنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسى، ئىشلەپچىقىرىش ماھارىتى (تېخنىكىسى)، ئىقتىسادىي تەرەققىيات سەۋىيىسى قاتارلىق ئەھۋاللار ئوخشاشمايدۇ. شۇڭا ھەر قانداق ئىشتا شىنجاڭنىڭ ئەمەلىيىتىنى چىقىش قىلىش لازىم. يېزىلاردا ئوخشاشمايدىغان ئەھۋاللارغا ئاساسەن ھەر خىل شەكىللەرنى قوللىنىپ، سىلىشتۇرۇپ، قايسى خىل ئۇسۇل بىلەن

ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرگىلى بولسا، شۇ خىل ئۇسۇلنى قوللىنىش لازىم». ۋاڭ ئېنماۋ يول بويى كومموتنا ئەزالىرى، ئاساسىي قاتلام كادىرلىرىنىڭ پىكىرىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىگە سان پۈكتى. ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ھەققەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەيدىغان، ھەممىدە ئەمەلىيەتنى چىقىش قىلىدىغان ئىستىلى دېڭ شياۋپىڭ تەشەببۇس قىلغان ھەقىقەتنى سىناشنىڭ بىردىن بىر ئۆلچىمى، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى راۋاجلاندۇرىدىغان، راۋاجلاندۇرمايدىغانلىقىغا قاراش كېرەك، دېگەن ئىستىلى بىلەن بىردەك ئىدى.

ۋاڭ ئېنماۋ جەنۇبىي شىنجاڭدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىپ باي ناھىيىسىگە كەلگەندە، «چوڭ سەكرەپ ئىلگىرىلەش» مەزگىلىدىكى ئىشلارنى ئېسىگە ئالدى، چۈنكى ئۇ چاغدا مۇشۇ ناھىيە رەھبەرلىرىنىڭ كۆپتۈرمىچىلىكى تۈپەيلىدىن ئاچارچىلىق يۈز بېرىپ، ئادەم ئۆلگەن «باي ۋەقەسى» يۈز بەرگەنىدى. ئۇ بۇ ئىشتىن تولىمۇ ئېچىنغانىدى. بۇ قېتىم كەلگىنىدە، ناھىيىلىك پارتكوم ۋە ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى خىزمەت ئەھۋالىنى دوكلات قىلغاندا، ۋاڭ ئېنماۋ دىققەت بىلەن زەڭ قويۇپ ئاڭلاپ، ئەستايىدىل خاتىرە قالدۇردى. بەزى سانلىق مەلۇماتلارنى يېنىشلاپ سوراپ توغرىلىدى، بەزى پاكىتلارنى ئاساسىي قاتلاملارغا بېرىپ نەقلەشتۈردى، ئۇنىڭدىن كېيىنلا ئۇ خاتىرجەم بولالىدى. ئۇ مۇنداق دېدى: «ياڭغان سۆزلەش، كۆپتۈرمىچىلىك قىلىش ئادەم ئۆلتۈرىدى. تارىخىي تەجرىبىلەردىن ساۋاق ئېلىش كېرەك، ھەر دەرىجىلىك كادىرلارغا كۆپتۈرمىچىلىكنىڭ زىيىنىنى تونۇتۇش كېرەك. ئىدىيە جەھەتتە مۇداپىئە كۆرۈش كېرەك. ئىككىنچىدىن، تۈزۈم جەھەتتىن كۆپتۈرمىچىلىككە يوچۇق قالدۇرماسلىققا ھەقىقىي كاپالەتلىك قىلىپ، كۆپتۈرمىچىلىك

قىلىدىغانلارنى نەپكە ئېرىشتۈرمەيلا قالماستىن، بەلكى ئۇلارنىڭ ئەمەلىنى ئېلىۋېتىش، ھەتتا جىنايى ئىشلار جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتە قىلىش كېرەك».

ئۆزى ئۇلگە كۆرسىتىشنىڭ نەمۇنىسى

ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ئىدىيىۋى ئىستىلى، خىزمەت ئىستىلى ۋە تۇرمۇش ئىستىلىدا ئۆزىگە ئىنتايىن يۇقىرى تەلەپ قويىدىغانلىقى ھەممىگە ئايان ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ خىل ئىستىلى ئارقىلىق كىشىلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋە يېتەكلەپ بىزنىڭ ھەقىقىي ئۇلگىمىزگە ئايلانغانىدى.

ۋاڭ ئېنماۋ شىنجاڭغا ئىككىنچىلەپ خىزمەتكە كەلدى، ئۇرۇمچىگە 1981-يىل 10-ئاينىڭ 24-كۈنى ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى. ئەتىسى مەن ئۇنىڭ ۋاقىتلىق تۇرالغۇسى-يەنئەن مېھمانخانىسىغا ئۇنى يوقلاپ باردىم، ئۇ مەندىن نۇرغۇن ئەھۋاللارنى سورىدى. مەن «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ مۇخبىرى بولغاچقا، جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى تەرەپلىرى بىلەن ئۇچرىشىش پۇرسىتىم ۋە جەمئىيەتنىڭ ھەرقايسى قاتلاملىرىدىن بىلىدىغان ئەھۋاللارنىمۇ بىرقەدەر كۆپ ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە، «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ مۇخبىرلار گۇرۇپپىسىدا «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ ۋىلايەت، ئوبلاستلاردىكى مۇخبىرلار پونكتلىرىنىڭ خىزمىتىگە مەسئۇل ئىدىم. ۋىلايەت، ئوبلاستلاردىكى مۇخبىرلار گېزىتتە ئاشكارا ئېلان قىلىنىدىغان ماقالىلارنى ئەۋەتكەندىن تاشقىرى، گېزىتتە ئاشكارا ئېلان قىلىنمايدىغان «ئىچكى قىسىمدا پايدىلىنىش ماقالىلىرى» نمۇ ئەۋەتتى، بۇ سەۋەبتىن

جايلارنىڭ جەمئىيەت ئەھۋالى، خەلق رايى ماڭا كۆپرەك ئايان ئىدى. مەن مۇخبىرلارنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەرگەندەك، ئۇ سورىغان مەسىلىلەرگە بىر بىرلەپ جاۋاب بەردىم. ئاخىردا مەن: «ئەگەر لىن بياۋ، 4 كىشىلىك گۇرۇھ، تار-مار قىلىنمىغان بولسا، جۇڭگو-ھىندىستان چېگرىسىدا تاشيول ياساشقا ئەۋەتىلگەن بۇلاتتىم، تەڭرى ھەققەتەن ئېنىق كۆرىدىگەن» دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويدۇم. ئۇنىڭ ئارام ئېلىشىغا تەسىر يەتمىسۇن دېگەن ئوي بىلەن خوشلاشقىنىمدا، ۋاڭ ئېنىماۋ مېنى ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ، كۆزىگە ياش ئالغان ھالدا «يولداش يۇمېەن، جاپا چەكتىڭىز» دېدى، ئۇنىڭ بۇ تەكەللۇپ سۆزى ماڭا ئۆمۈرلۈك تەسەللىي بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

ۋاڭ ئېنىماۋ ئىنسانىي مېھرى-مۇھەببەتنى ئىنتايىن قەدىرلەيدىغان كىشى ئىدى. ئۇ گەرچە ياش جەھەتتىن مەندىن چوڭ، ئۆزى يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبىرىي كادىر، مەن بولسام ئادەتتىكى كادىر بولساممۇ، لېكىن ئۇ ناھايىتى كىچىك پېئىل، ئىنتايىن كۆيۈمچانىدى. مەن بىۋاستە ئۇچرىتقان مۇنداق بىر نەچچە ئىش بۇنىڭ دەلىلى بولالايدۇ: 1982-يىل ۋاڭ ئېنىماۋ جەنۇبىي شىنجاڭغا سەپەر قىلغاندا مەن مۇخبىرلىق قىلىپ بىللە بولدۇم، ئۇ كۈندۈزى ئاساسەن يېزا-قىشلاق، زاۋۇت-كان ۋە مەكتەپلەردە تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلسا، ئاخشىمى كۆپىنچە دوكلات ئاڭلايتتى. مەن كۈندۈزى ئىيارەتتە بولسام، ئاخشىمى ماقالە يازاتتىم، ۋاقىت ئىنتايىن جىددىي ئۆتتى. دەم ئېلىش ئاز ئىدى. 20 نەچچە كۈنلەردىن كېيىن ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدىم. مەن جىددىي خاراكتېرلىق بۆرەك يالىلۇغى، قان سېيىش، ۋە قىزىتمام ئۆرلەش بىلەن ئۇرۇمچى ھەربىي رايونى باش دوختۇرخانىسىدا يېتىپ قالدىم. بۇ چاغدا دۆلەت

مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ باشقۇرۇشىدىكى «مىللەتلەر ئىتتىپاقى» ژورنىلىنىڭ مۇخبىرى مىللەتلەر ئىتتىپاقى نۇقتىسىدىن ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ جەنۇبىي شىنجاڭغا قىلغان سەپىرى ھەققىدە 5000 خەت ئەتراپىدا بىر پارچە ماقالە يېزىپ بېرىشىمنى ھاۋالە قىلدى. ئۇ يەنە: «سىزنىڭ بۇ ماقالىڭىز باش ماقالە قىلىپ بېسىلىدۇ، نەشىردىن چىقىش ۋاقتىمۇ بېكىتىلىپ بولدى، شۇڭا ماقالىنى 3 كۈن ئىچىدە تەييارلاپ بېرىڭ، بولمىسا ژورنالنىڭ بېسىپ تارقىتىلىشىغا تەسىر يېتىدۇ» دەپ ئەسكەرتتى. مەن قىزىتمام 39.5 گرادۇسقا يەتكەن ئەھۋالدا، كارۋاتتىلا ماقالە يېزىشقا كىرىشتىم. ۋاڭ ئېنىماۋ قانداق خەۋەر تاپتىكىن، مەن دوختۇرخانىغا كىرىپ ئەتىسىلا مېنى يوقلاپ كەپتۇ. ئۇ مېنىڭ ماقالە يېزىۋاتقىنىمنى كۆرۈپ كۆيۈمچانلىق بىلەن: «يولداش يۇمېەن، سىز بەك ئەجر-مېھنەت قىلدىڭىز» دېدى. ئۇ يەنە مەن بىلەن ياتاقداش يەتتە بىماردىنمۇ بىر-بىرلەپ ھال سورىدى. ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ياتاقداشلىرىم: «ئۇ كىم بولىدۇ؟» دەپ سوراشتى، مەن: «ئۇ، ۋاڭ ئېنىماۋ شۇجى» بولىدۇ دېگىنىمدە، ئۇلار ھەيران قېلىشىپ: «ھە مۇنداق دەڭ، ئۇ نېمىدېگەن كىچىك پېئىل كىشى،-ھە» دېيىشتى. يەنە مۇنداق بىر ئىش ھازىرغىچە ئېسىمدىن چىقمايدۇ، دادام ئالەمدىن ئۆتكەندىن كېيىن، 1985-يىل ئەتىيازدا مەن ئانامنى خۇنەندىن ئۇرۇمچىگە يېنىمغا ئەكىلىۋالدىم. ئانام كونا جەمئىيەتتە پومېشچىكقا يىللىقچى بولۇپ ئىشلىگەنىدى. ئۇ، تىپىك جۇڭگو يېزا ئاياللىرىدىن بولۇپ، ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك پائالىيەت دائىرىسى 10 كىلومېتىردىن ئاشمىغانىدى. ئۇ بىر ئۆمۈر جاپالىق مېھنەت ئىچىدە تۇرمۇش كەچۈرگەنىدى. ئۇنىڭ بىرەرسى بىلەن دەۋالىشى يوق ئىدى. بىزنىڭ ئائىلىمىز تاغلىق رايوندا بولۇپ، ئازادلىقتىن كېيىنكى

تۇرمۇشىمىزمۇ ناھايىتى جاپالىق ئۆتكەنىدى. مەن ئانامغا بولغان ۋاپادارلىقىمنى ئىزھار قىلىش ئۈچۈن، ئۇنى ئۇرۇمچىگە ئەپكىلىۋالغانىدىم. ئانام ئۇرۇمچىگە كېلىپ 2-كۈنىلا ۋاك ئېنماۋ ئانامنى يوقلاپ كەپتۇ. مېنىڭ ئۆيۈم 4-قەۋەتتە بولغاچقا، تەسەۋۋۇر قىلىشقا بولىدۇكى، ۋاك ئېنماۋ 4-قەۋەتكە ئەلۋەتتە مۇشەققەتتە چىققانىدى. ۋاك ئېنماۋ ئىشكتىن كىرىپلا ئانامنىڭ قولىنى سىقىپ تۇرۇپ: «سىز بىر ياخشى ئوغۇل چوڭ قىلىپسىز» دېدى ھەمدە ئانام بىلەن خېلى ئۇزاق ھال-مۇڭ ئېيتىشتى. يەنە بىر يىلى چاغاندا مەن ئۇنىڭغا: «ۋاك شۇجى، بۇ يىل چاغانىنى مېنىڭ ئۆيۈمدە ئۆتكۈزۈڭ، ھېچقانداق ئېسىل قورىمىلارمۇ يوق، ئاساسلىقى قىزىل مۇچ قورۇمىلىرى» دېدىم، ئۇ سۆزۈمنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى-دە: «ماقۇل، ئىچكى ئىنقىلابىي ئۇرۇش مەزگىلىدە بىز ئىشچى-دېھقانلار قىزىل ئارمىيىسى يۇرتۇڭلاردىن ئۆتكەندە قىزىل مۇچ قورۇمىسىنى پۇخادىن چىققىچە يىگەنىدۇق» دېدى. مەن ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ ھاراق ئىچىشكە بىر نەچچە دوستۇمنى چاقىردىم، ئۇ ھاراق ئىچمەيتتى، ئەمما كەيپىياتقا تەسىر يەتكۈزمەسلىك ئۈچۈن ئاق ھاراقتا لېۋىنى تەككۈرۇپ قويۇپ: «بۇگۈن يولداش يۇمىيەننىڭ ئۆيىدە بايرام قىلدۇق، سىلەر كۆپرەك ئىچىڭلار» دېدى. ئولتۇرغانلار كۈلكە-چاقچاق بىلەن قىلچە قورۇنماي بەھۇزۇر ئولتۇرۇشتى. مېنىڭ ھاياتمدا بۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلار ئەلۋەتتە كۆپ ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ مەندە ناھايىتى ئۇنتۇلغۇسىز ئىز قالدۇرغان ئىدى.

ۋاك ئېنماۋ ئىنتايىن پرىنسىپچان ئادەم ئىدى. مەن ۋاك ئېنماۋ بىلەن يۇرۇپ زىيارەت ئېلىپ بارغىنىمدا، ھامان ياخشى ئىشلارنىمۇ يازدىم، يامان تەرەپلەرنىمۇ يازدىم. ئەزەلدىن «ۋەزىيەت ناھايىتى ياخشى» دېگەندەك

ياسالما سۆزلەرنى ئىشلەتمىدىم. ئۇنىڭغا بەزى مەسىلىلەرنى، مەسىلەن ئاممىنىڭ قىيىنچىلىقى، پىكىر-تەلەپلىرىنى يالغانىنى ۋە ئۆز ھېسسىياتىمنى ئارىلاشتۇرماي ئىنكاس قىلاتتىم. بىر قېتىم ۋاك ئېنماۋ ماڭا: «يولداش يۇمىيەن، سىز ئىنكاس قىلغان بۇ مەسىلىلەر ناھايىتى مۇھىم، مېنىڭ خىزمىتىمگە ناھايىتى چوڭ ياردىمى بار» دېدى. مەن ۋاك ئېنماۋ بىلەن بىللە بولغان شۇ چاغلاردا ھەرگىز ئۇنىڭغا بىرەر قىيىنچىلىقىم بار دەپ ئېغىز ئاچقان ياكى تەلەپ قويغان ئەمەس ئىدىم، باشقىلار ئۈچۈنمۇ يول ماڭغان ئەمەسمەن. مەن «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى قىلىپ ئۆستۈرۈلگەندە، ۋاك ئېنماۋ ئەمەس بەلكى سۇڭ خەنلياڭ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى ئىدى. ۋاك ئېنماۋ بىر قېتىم كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى نورمال مۇناسىۋەت ئۇستىدە توختالغاندا: «كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەت ئىنقىلابىي يولداشلارچە مۇناسىۋەت بولۇشى كېرەك، ئۆز يېنىغا تارتىش، مەزھەپچىلىك، گۇرۇھۋازلىق قىلىش، يېقىنلىرىنى ئىشقا قويۇش بىلەن شۇغۇللانماسلىق كېرەك» دىگەنىدى.

ۋاك ئېنماۋ ئۆز يېنىدىكى خىزمەتچىلىرىگە، يولداشلارغا بولغان مۇئامىلىسىمۇ پرىنسىپقا ناھايىتى ئەھمىيەت بېرەتتى، ئۇرۇغ-تۇغقانلىرىغىمۇ قاتتىق تەلەپ قويىاتتى. 2000-يىل 7-ئايدا ۋاك ئېنماۋ بېيجىڭدىن ئۇرۇمچىگە كېلىپ ئەتىسىلا مەن ئۇنى يوقلاپ باردىم. ئۆيىدە بىر نەچچە مېھمان بار ئىكەن، بۇ چاغدا ئۇنىڭ بىر تۇغقىنى مېھمانخانىغا چىقىپ بەزى كىنايە سۆزلەرنى قىلدى، ۋاك ئېنماۋ ئاڭلاپلا دەرھال: «شامال چىقسىلا يامغۇر ياغمايدۇ، بولمىغۇر گەپلەرنى قىلما، قىلغان گەپلىرىڭنىڭ ئاساسى بارمۇ؟ ئىشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى

ئېنىقلىماي تۇرۇپلا كىنايې سۆز بىلەن مەسلىنى ھەل قىلغىلى بولامدۇ؟ ھەر كىمنىڭ ئىشلىمىگى ئاسان ئەمەس، باشقىلارنى چۈشىنىش كېرەك، ياخشى پىكىر، تەكلىپىڭ بولسا تەشكىلگە بېۋاستە ئىنكاس قىلغىن» دەپ ئۇنى توستى. بۇ تۇغقىنى شۇ ھامان لام-جىم بولدى. ۋاڭ ئېنماۋ ناھايىتى مۇلايىم ئىدى، باشقىلارنى تەنقىد قىلغاندا ئېغىر بېسىقلىق بىلەن خىزمەت ئىشلەپ، قارشى تەرەپنى چىن كۆڭلىدىن قايىل قىلاتتى، ھەر گىز ئاچچىقلانمايتتى. ئەمما بۇ نۆۋەت ئۇ ئاچچىقلاندى، بۇنىڭدىن ئۇنىڭ ئۇرۇغ-تۇغقانلىرىغا ناھايىتى قاتتىق تەلەپ قويىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ئۇ ھەر قانداق جايدا پارتىيىۋىلىك پرىنسىپغا، ئىتتىپاقلىققا ئەھمىيەت بېرىپ باشقىلارنى، ئومۇملۇقنى كۆپرەك نەزەردە تۇتاتتى.

ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ئادەتتىكى سۆز-ھەرىكەتلىرى ئۇنىڭ ياخشى تەربىيىگە ئىگە ئىكەنلىكىنى، ھەرقانداق جايدا باشقىلارغا ئۇلگە بولالايدىغانلىقىنى كۆرسىتىدۇ. مەسىلەن، تۆۋەندە تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلغاندا، قارشى ئېلىش، ئۇزىتىش رەسمىيەتلىرىنى قىلماسلىقنى، ئاساسىي قاتلامنىڭ سېلىقىنى ئىمكانقەدەر ئېغىرلاتماسلىقنى تەلەپ قىلاتتى. ئۇ مۇنداق دەيتتى: «ئاساسىي قاتلامدىكى يولداشلار تولىمۇ ئالدىراش، خىزمەتلەرنى تېخىمۇ ياخشى قىلىش ئۈچۈن تۆۋەنگە تەكشۈرۈپ تەنقىق قىلىشقا كەلدۇق، شۇڭا ئاساسىي قاتلامدىكى يولداشلارغا ھەرگىز ئاۋارىچىلىق تېپىپ بەرمەسلىك كېرەك». ئۇ تاماقنىمۇ ئانچە تاللاپ كەتمەيتتى، ئۇ دېگىز مەھسۇلاتلىرىنى ئەمەس، بەلكى كۆكتات، شورپا ۋە يەرلىك بېلىق قاتارلىقلارغا ئامراق ئىدى. جايلارغا بارغاندا خىزمەتچىلەر جايلارنىڭ رەھبەرلىرىگە: «تاماقتا ئادەتتىكى قورۇمىلار بولسۇن، بولمىسا ۋاڭ شۇجى خاپا بولىدۇ» دەپ تاپىلايتتى. ۋاڭ ئېنماۋ ھەرگىز قاتمال،

مېھرى-مۇھەببەتسىز، چوڭچىلىق قىلىدىغان ئادەم ئەمەس ئىدى. ئۇ تولىمۇ چىقىشقاق، يومۇرستىك بولۇپ، دائىم قىزىق پاراڭلارنى قىلىپ تۇراتتى. جەنۇبقا قىلغان سەپەردە چەرچەن، قاراقاش ئارىلىقىدىكى چۆللۈكدە توختاپ ئازراق ئارام ئالدۇق. گۈگۈم چۈشۈپ چارۋىچىلار پادىلىرىنى قوتانلىرىغا قايتۇرۇپ كېتىشۋاتاتتى، ئۇغلاق، قوزىلار توختىماي مەرىشەتتى، ۋاڭ ئېنماۋ پادىلارغا قاراپ قوينىڭ مەرىشىنى دوربىدى ۋە كۆلۈپ: «قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلىدى، شۇ تاپتا نەۋرەممۇ ئاپىسىنى چاقىرىۋاتقان بولسا كېرەك» دېدى. ئۇ ناھايىتى خۇشخۇي، قىزىقچى ئادەم ئىدى. 4-ئاينىڭ 18-كۈنى بىز گۈما ناھىيىلىك مېھمانسارايدا تاماق يېدۇق. مۇلازىم ھىدى دىماققا ئۇرۇلۇپ تۇرغان بىر تاۋاق مېزىلىك بېلىقنى كۆتۈرۈپ: «بۇ بىزنىڭ گۈمىدا بېقىلغان ھەم يېشىل يېمەكلىك ھېسابلىنىدىغان بېلىق» دەپ تونۇشتۇردى. شىنجاڭدىكى كۆپ قىسىم كىشىلەرنىڭ ئادىتى بويىچە، شىرەگە قويۇلغان بېلىقنىڭ بېشى بىلەن قۇيرۇقى كىمگە توغرا كەلسە، شۇ كىشى ھاراق ئىچىشى كېرەك ئىدى. بېلىقنىڭ بېشى ۋاڭ ئېنماۋغا توغرىلىنىپ قالدى، ۋاڭ ئېنماۋ ھاراق ئىچمىگەچكە، ھېچكىم بېلىققا چوكا سېلىشقا پېتىنالمىدۇق. ۋاڭ ئېنماۋ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ: «بېلىقنى يېيىشتىن بۇرۇن بىر ھېكايە ئېيتىپ بېرەي» دېدى-دە ھېكايىنى باشلىدى: يەر ئىنقىلابى مەزگىلىدە، مەلۇم بىر جايدىكى بىر باي ئاممىنىڭ كۈرەش قىلىشىدىن قېچىپ، باشقا بىر ناھىيىگە ئۇغرىلىقچە كېلىپ، نامرات پۇقرالارغا قوشۇلىۋاپتۇ. ئۇنىڭ ئەسلىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن. بىر كۈنى ئۇلار ياخشىراق تاماق يىمەكچى بولۇپ بېلىق پىشۇرىپتۇ. ھېلىقى باي بېلىق يىمىگەنگە خېلى ئۇزاق بولغانىكەن. بېلىق شىرەگە چىققان ھامان، نەپسىنى باسالماي، بېلىقنىڭ گۆشلىك يەرلىرىنى قويماي

قاچىسىغا ئېلىۋاپتۇ، باشقىلار بۇنىڭدىن ھەيران بولۇشۇپتۇ. توساتتىن بىر نامرات، «ئۇ، باي ئىكەن» دەپ توۋلاپ ساپتۇ، توۋلاپ سالغان ھېلىقى كىشى ئىلگىرى بايلارغا ئاشپەزلىك قىلغانىكەن. ۋاڭ ئېنماۋ كۆپچىلىكتىن: «بۇنىڭ سەۋەبىنى چۈشەندىڭلارمۇ» دەپ سورىدى. ھېچقايسىمىز زۇۋان سۇرمىدۇق. ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ: «بۇنىڭ داۋلىسى ناھايىتى ئاددى، بېلىقنىڭ تۆش گۆشىدە ئۇششاق قىلتىرىق بولمايدۇ، يېگەندە گالدا قىلتىرىق تۇرۇپ قېلىشتىن قورقمىسىمۇ بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بېلىقنىڭ تۆش گۆشى نېپىزرەك كېلىدۇ. دورا-دەرمەكنىڭ تەمى ياخشى سىڭىدۇ، شۇڭا تەمى ياخشى بولىدۇ. بايلار ئادەتتە بېلىقنى كۆپ يېگەچكە، بۇنى ئوبدان بىلىدۇ»، دېدى. ۋاڭ ئېنماۋنىڭ ھېكايىسى تۈگىگەندە ھەممىمىز كۈلۈشۈپ كەتتۇق، ئىشتىھايىمىز تېخىمۇ ئېچىلدى.

پۇقرالار قەلبىدىكى ئادىل تارازا

ۋاڭ ئېنماۋ شىنجاڭغا ئىككىنچىلەپ كەلگەندىن كېيىن، 1982-يىل 9-ئايدا ئاساسىي قاتلامدا تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلدى، مەنمۇ بىللە بولۇپ زىيارەتتە بولدۇم. بىر كۈنى كەچلىك تاماقتىن كېيىن، ۋاڭ ئېنماۋ قورۇدا ئايلانغاچ «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئۈستىدە سۆز ئېچىپ، چوڭقۇر ھېسسىياتى بىلەن مۇنداق دېدى: «1967-يىل 2-ئاينىڭ 24-كۈنى ماۋ جۇشى بېيجىڭدا ھەرقايسى چوڭ ھەربىي رايونلارنىڭ باش قوماندانى، سىياسىي كومىسسارلىرىنى قوبۇل قىلدى، مەن ئېگىزرەك بولغاچقا، مېنى كۆرۈپ: ۋاڭ ئېنماۋ، سىزمۇ كەلدىڭىزمۇ! دېدى، مەن: رەئىس، مەنمۇ كەلدىم، دېدىم، رەئىس يەنە: قىزىل قوغدىغۇچى ئەسكەرلەر سىزنى

يوقاتماقچىكەنغۇ؟، دېدى. مەن: شۇنداق، دېدىم، رەئىس يەنە: يوقىتالامدۇ؟ دەپ سورىدى، مەن: يوقىتىشى مۇمكىن، دەپ جاۋاب بەردىم، ماۋجۇشى قولىدا ئىشارەت قىلىپ: سىزنى يوقىتالمايدۇ دېدى. مەن شۇ قېتىم ماۋجۇشى بىلەن قىلىشقان نەچچە ئېغىز سۆز ئارقىلىق، كۆڭلۈمدە تولىمۇ خاتىرجەملىك ھېس قىلدىم. 1968-يىل 2-ئايدا ماۋجۇشى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى شۇ شىيۇنى جياڭسۇ ئۆلكىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا، چېن شىلىەننى لياۋنىڭ ئۆلكىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا، خەن شىيەنچۈنى فۇجيەن ئۆلكىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا، مېنى شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەينىلىدى. شۇ شىيۇ ئالدى بىلەن جياڭسۇغا بېرىپ ۋەزىپىگە ئولتۇرغان ھەمدە مەركەزگە دوكلات يوللىغانىكەن. ماۋجۇشى شۇ شىيۇنىڭ دوكلاتىنى چېن شىلىەن، خەن شىيەنچۈ، ۋاڭ ئېنماۋلارمۇ كۆرسۈن، دەپ تەستىق سىلىپتۇ. جياڭ چىڭ دوكلاتنى ماڭا يەتكۈزۈپ بەردى. مەن كۆرگەندىن كېيىن، ماۋ جۇشىغا خەت يېزىپ، ئۇنىڭ ماڭا كۆڭۈل بۆلگەنلىكىگە، مېنى ئاسرىغانلىقىغا ۋە قىلغان تەلىمگە رەھمەت ئېيتتىم. لېكىن جياڭ چىڭغا رەھمەت خېتى يازمىدىم، نەتىجىدە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ بۇ بايراقدارى» نى رەنجىتىپ قويدۇم، كېيىن مېنى ۋۇخۇغا پالىۋەتتى. 1975-يىلى 10-ئايدا ماۋ جۇشىنىڭ شەخسەن ئارىلىشىشى بىلەن، نەنجىڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارلىقىغا قويۇلدۇم. «4 كىشىلىك گۇرۇھ» تار-مار قىلىنغاندىن كېيىن، 1977-يىل 3-ئايدا مەن ج ك پ جىلىن ئۆلكىلىك پارتكومنىڭ 1-شۇجىسى، جىلىن ئۆلكىلىك ھەربىي رايونىنىڭ 1-سىياسىي كومىسسارى، شىنياڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي

كومپىسارلىقىغا قويۇلدۇم» .

ژاك ئېنماۋ 25 مىڭ يوللۇق ئۇزۇن سەپەر، جەنۇب، شىمالغا يۇرۇش قىلىش، نەننۇەندىكى چوڭ ئىشلەپچىقىرىش، غەربىي شىمالنى ئازاد قىلىشتەك نۇرغۇن ئىنقىلابىي ئۇرۇشلارنىڭ سىنىقىنى باشتىن كەچۈرگەن، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا يەنە ھەر خىل قىيىن-قىستاقلارغا ئۇچراپمۇ باشتىن-ئاخىر تىز پۈكمىدى ۋە ئاغدۇرۇلمىدى. بۇ، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ئادىللىقىنى، خەلقنىڭ ئادىللىقىنى، تارىخنىڭ ئادىللىقىنى ئىسپاتلايدۇ.

ژاك ئېنماۋنىڭ شىنجاڭغا ئىككىنچىلەپ كەلگەندىن كېيىنكى تۇنجى قېتىملىق تەكشۈرتىشىنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالغا قىلغان سەپىرى، پۇقرالارنىڭ كۆڭلىدە بىر ئادىل تارازىنىڭ بارلىقىنى تېخىمۇ ئىسپاتلىدى. 1981-يىل 4-ئاينىڭ 7-كۈنى لوپنۇر ناھىيىسىدە چۈشلۈك تاماقنى يېگەندىن كېيىن، بىز دالا ئاپتوموبىلىغا ئولتۇرۇپ چاقلىق ناھىيىسگە قاراپ يولغا چىقتۇق. يولداش ژاك ئېنماۋ مۇنداق دېدى: «بۇ قېتىم جەنۇبىي شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىمىزدە ئىمكانقەدەر كۆپرەك جايغا بېرىشىمىز كېرەك. چاقلىق ناھىيىسگە (مەدەنىيەت ئىنقىلابى) دىن ئىلگىرى زادى بېرىپ باقمىغانىدىم، بۇ قېتىم چوقۇم بىر بېرىپ، ئۇ يەردىكى قېرىنداشلارنى يوقلاپ قويۇشۇم كېرەك» . لوپنۇردىن چاقلىق ناھىيىسگە 379 كىلومېتىر بولۇپ، يول تازا ياخشى بولمىغاچقا، مېڭىش ئىنتايىن قىيىن ئىدى، يولنىڭ ئۇزۇن بىر بۆلىكى پىششىق خىش يېيىتىلغان يول بولۇپ، رېمونت قىلىنمىغىنىغا خېلى ئۇزاق بولغانىكەن. ئاپتوموبىل يۈرگەندە قاتتىق سىلكىنەتتى، ژاك ئېنماۋ ئالدىدا ئولتۇرغاچقا، ھەدىگەندە بېشى ئالدى ئەينەككە ياكى تورۇسقا تېگىپ

تۇراتتى. بىر كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن ئۇستىخانلىرىم ئۇگىسىدىن ئاجىراپ كەتكەندەكلا ھېس قىلدىم. بىز شۇنچىلىك بولۇپ كەتكەن ئەھۋالدا 68 ياشلىق ژاك شۇجىنىڭ قانچىلىك چارچىغانلىقى ھەممىزگە ئايان، ئەما ئۇ قىزىقچىلىق قىلىپ: «قاراڭلار، بۇنداق يولنى بېيجىڭدىكى خان ساربىينىڭ ئىچىدىلا كۆرگىلى بولىدۇ ئەمەسمۇ!» دەپ قويدى.

4-ئاينىڭ 8-كۈنى چۈشتىن كېيىن، چاقلىق ناھىيىسىدە كادىرلار يىغىنى ئېچىلدى، ناھىيە بازىرىدىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى ئۆيلىرىدىن چىقىپ، ناھىيىلىك پارتكوم مېھمانسارىيىدىن يېغىن مەيدانىغىچە بولغان يولنىڭ ئىككى چېتىدە تۇرۇپ، شاد-خۇراملىقا چۆمگەن ھالدا چاۋاك چېلىپ ژاك ئېنماۋنى قارشى ئالدى. ژاك ئېنماۋ يېنىدىكى ناھىيىلىك پارتكوم رەھبىرىدىن: «نېمە دېگەن كۆپ ئادەم قارشى ئېلىشقا چىققان، سىلەر تەشكىللىدىڭلارمۇ؟» دەپ سورىدى، ناھىيىلىك پارتكوم رەھبىرى: «بىز تەشكىللىمىگەن، ناھىيە بازىرىمىز ناھايىتى كىچىك، بىر ئادەملا خەۋەر تاپسا ئېغىزدىن ئېغىزغا كۆچۈپ ھەممەيلەنگە تارقىلىدۇ، ھەممە كىشى ئىختىيارى چىققان» دەپ جاۋاب بەردى. ژاك ئېنماۋ: «قەيەرگىلا بارمايلى، قارشى ئېلىش، ئۇزىتىش ئىشلىرىنى قىلمايلى، بۇ ئىشقا ئاممىنى تەشكىللەشكە، ئاممىنى ئاۋارە قىلىشقا تېخىمۇ بولمايدۇ» دېدى. شۇ چاغدا مەن كىشىلەر توپى ئىچىدە كېتىۋاتقان كىشىلەرنىڭ: «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا بەزىلەر ژاك ئېنماۋنى يوقاتماقچى بولدى، بەزىلەر ژاك ئېنماۋنى قوغدىدى، لېكىن ژاك ئېنماۋنى ھېچكىم كۆرمىگەن، قاراڭلار ژاك ئېنماۋ ناھايىتى تېتىك تۇرمامدۇ، ئۇ ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ، يولنىڭ شۇنچە يامان ئىكەنلىكىگە قارىماي، ئەك

چەت، ئەگە قالاق يۇرتىمىزغا بىزنى يوقلاپ كەپتۇ، ئەينى چاغدا تازىمۇ ئەخمەقلىق قىلىپ، ئۇنى يوقتىمىز، دەپتۇق ئەمەسمۇ، دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلىدىم.

ۋاڭ ئېنىماۋ بىزنىڭ مەڭگۈلۈك ئۆگىنىش ئۇلگىمىز

مەن يولداش ۋاڭ ئېنىماۋنى 1965-يىل 9-ئاينىڭ 13-كۈنى ئېچىلغان ئاپتونوم رايون بويىچە تۇنجى قېتىملىق كەمبەغەل، تۆۋەن، ئوتتۇرا دېھقانلار ۋە ئەمگەكچى چارۋىچىلار ۋەكىللىرى قۇرۇلتىيىدا بىرىنچى قېتىم يۈزتۇرانە زىيارەت قىلغانىدىم. تەلەپ بويىچە، ئۇنىڭ سۆزى ئەتىسى «شىنجاڭ گېزىتى» دە تەپسىلىي ئېلان قىلىنىشى كېرەك ئىدى. ئۇنىڭ سۆزى ئاز دېگەندىمۇ ئۇچ، تۆت مىڭ خەتلىك كېلەتتى، ئۇنىڭ ئۈستىگە تېز خاتىرىلەشنى بىلمەيتتىم، هازىرقىدەك ئۇنىئالغۇمۇ بولمىغاچقا، قانداقمۇ تولۇق خاتىرىلەپ ئۇلگۈرەي؟ تولىمۇ تىتىلداپ كەتتىم، ئامال قانچە، يۈزۈمنى قېلىن قىلىپ ۋاڭ ئېنىماۋدىن سۆز ئورگىنالىنى سوراشقا مەجبۇر بولدۇم. يىغىن تارقىغاندىن كېيىن، دەرهال، رەئىس سەھنىسىگە چىقىپ ئۇنىڭ يېنىغا باردىم، ئۇ ناهايىتى كەمتەرلىك بىلەن سۆز ئورگىنالىنى ماڭا بەردى، مەن قارىسام ئۇ سۆز ئورگىنالى بولماستىن، بەلكى سۆز تىزىسى ئىكەن. مەن ئويلىغىنىمنى ئۇنىڭغا ئېيتتىم. ئۇ مېنىڭ ئالدىراۋاڭلىقىمنى كۆرۈپ: «ئالدىرىماڭ، ماقالىنى يېزىپ پۈتتەرگەندىن كېيىن، كەچتە ئىشخانامغا يەتكۈزۈپ بېرىڭ» دەپ تەسەللىي بەردى. مەن كەچلىك تاماقنىمۇ يېمەي ماقالىنى پۈتتۈرۈپلا، دەرهال ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا ئېلىپ باردىم. ئۇ ماقالىنى پەش، چېكىتلىرىنىمۇ قويماي ئەستايىدىل

كۆرۈپ، جۈملىمۇ جۈملە تۈزەتتى. ئۇ ماقالىنى تۈزىتىپ بولغاندا، ۋاقىت كەچ سائەت ئۈچتىن ئېشىپ كەتكەنىدى. ئۇ ماقالىغا پىكىرىنى يېزىپ، ئىمزاسىنى قويۇپ ماڭا بەردى ھەمدە ناهايىتى كىچىك پېئىللىق بىلەن: «ۋاڭدىراپ كەتتىڭىزمۇ؟ هازىر ماقالىنى مەتبەئەتكە بەرسەڭىز كېچىكەمدۇ؟» دەپ سورىدى ھەمدە قاچان خىزمەتكە قاتناشقانلىقىمنى، يۇرتۇمنى، ئائىلە ئەھۋالىم قاتارلىقلارنى سورىدى.

ھەرقانداق ئىشنىڭ تۈنجى قېتىملىقى بولىدۇ، ئەمما تۈنجى قېتىمقى تەسىرات مەڭگۈ ئەستىن چىقمايدۇ. مەن بىر يېڭى مۇخبىر، بۇ مېنىڭ شۇنچە چوڭ رەھبەرنى تۈنجى قېتىم زىيارەت قىلىشىم، شۇنچە مۇھىم ماقالىنى تۈنجى قېتىم يېزىشىم ئىدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ چوڭلارغا خاس كۆيۈمچانلىقى مەندە ئۇنىڭغا نىسبەتەن تەبىئىي بىر خىل ھۆرمەت تۇيغۇسى شەكىللەندۈردى، ئۇ ھەقىقەتەن ھۆرمەتكە سازاۋەر ياخشى رەھبەر ئىدى. تۈنجى قېتىملىق ئۇچرىشىشتىلا ئۇ مەندە ئىنتايىن چوڭقۇر تەسىرات قالدۇردى. ئەسلىسەم هېلىمۇ كۆز ئالدىمدا نامايەن بولىدۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» باشلاندى، ھەممىلا يەرنى چوڭ خەتلىك تام گېزىتلىرى، تەشۋىقات ۋەرەقلىرى قاپلاپ كەتتى؛ ھەممىلا جايدا قالايمىقانچىلىق، راست-يالغانچىلىق، ھەق-ناھەقچىلىق يامراپ كېتىپ، كىشىنى گاڭگىرىتىپلا قويدى. مەن كوچىلاردىكى چوڭ خەتلىك تام گېزىتلىرى، تەشۋىقات ۋەرەقلىرىدىن ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ ماۋجۇشغا، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا قارشى تۇرغانلىق پاكىتىنى كۆرمىدىم. ئاددىيسى، ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ خىزمەت ۋە تۇرمۇش ئىستىلى مەسىلىسىگە دائىر پاكىتنىمۇ كۆرمىدىم ھەمدە: هازىر جۇڭگوغا كومپارتىيە رەھبەرلىك قىلىۋاتىدۇ، ۋاڭ ئېنىماۋدەك بىر تۇركۈم

ئىنقىلابچىلار هايات-ماماتىغا قارىماي، مىڭبىر جاپا-مۇشەققەتلەرنى چېكىپ، نامرات خەلقنە رەھبەرلىك قىلىپ ئانا تۇپرىقىمىزنى ئازاد قىلدى. مەن بولسام نامرات دېھقان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، كومپارتىيە بولمىغان بولسا، ئالىي مەكتەپتە ئوقۇشنى ئويلاشقىمۇ پېتىنالمايتتىم، ئاللىبۇرۇنلا پومېشچىكلارغا يوللىقچى بولۇپ ئىشلىگەن بولاتتىم، مەن قانداقمۇ كومپارتىيىگە قارشى چىقاي؟ دېگەنلەرنى چوڭقۇر ئويلىدىم.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا «قارا قويۇن» خېلى بىر مەزگىل دەۋر سۈردى. شىنجاڭ گېزىتخانىسى شىنجاڭدا تۇنجى ھەربىي باشقۇرۇش تۈزۈمى يولغا قويۇلغان، تۇنجى ئارمىيە ۋە ئىشچىلار تەشۋىقات ئەترىتى تۇرغۇزۇلغان، شۇنداقلا تۇنجى كەڭ كۆلەملىك ئەلەم كۆرىشى باشلانغان ئورۇن. ئارمىيە ۋە ئىشچىلار تەشۋىقات ئەترىتى گېزىتخانىغا كەلگەندىن كېيىن، ئەترەت باشلىقى ۋە سىياسىي كومىسسار مەن بىلەن سۆزلىشىپ: ئائىلە كېلىپ چىقىشىڭ ياخشى ئىكەن، يەنە كېلىپ ئازادلىقنى كېيىن قىزىل بايراق ئاستىدا يېتىشكەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى ئىكەنسەن، سېنى «ئۇچ پارچە پولات تاختا» دېيىشكە بولمىدۇ، دېدى ۋە مەندىن ئارمىيە ۋە ئىشچىلار تەشۋىقات ئەترىتىگە ئوبدان ماسلىشىشنى تەلەپ قىلدى ھەمدە شىنجاڭ گېزىتخانىسىدا ئىنقىلابىي كومىتېت قۇرۇلغاندا، مېنى ئىنقىلابىي كومىتېتقا كىرگۈزۈشكە ۋەدە قىلدى. ئۇلار ئېيتقان «ماسلىشىش» ۋاقتى ئېنىق بولمىغاچقا، توغرا دەپ قارىغان ئىشتىن ھېچقىسى ھەرقانچە قىلىپمۇ ياندۇرالمايتتى. مەن سۇنۇق ئېقىشىغا قاراپ ئىش كۆرمىدىم، بۇنۇق بىلەن كېيىن زىيانكەشلىككە ئۇچرىدىم. 1971-يىلى «7-ماي» كادىرلار مەكتىپى قۇرۇلۇشنى باھانە قىلىپ، ئارمىيە ۋە ئىشچىلار تەشۋىقات ئەترىتى مېنى

1-تۇركۈمدە «7-ماي» كادىرلار مەكتىپىگە ئەمگەك بىلەن ئۆزگەرتىشكە ئەۋەتتى. ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، لىن بياۋنىڭ «1-نومۇرلۇق بۇيرۇقى» نى ئىجرا قىلىشنى باھانە قىلىپ، ئايالىم بىلەن بالىلىرىمنىمۇ ئۇرۇمچىدىن قوغلاپ، نوپۇسىمىز بىلەن قوشۇپ ئائىلەمنى «7-ماي» كادىرلار مەكتىپىگە كۆچۈردى، ئائىلەمدىكىلەرمۇ ماڭا چېتىلىپ غۇربەت چەكتى. دۇنيادىكى شەيئىلەر چەكتىن ئېشىپ كەتسىلا، ھامان ئەكسىگە قاراپ راۋاجلىنىدىكەن، مانا بۇ دىئالېكتىكا. ئۇلارنىڭ مېنى ئەنە شۇنداق قىلچە ئاساسسىز، رەھىمسىزلەرچە ئەدەبلىشى نەتىجىسىدە، مەن ئۇلارغا تېخىمۇ قايىل بولمىدىم، ئىچ-ئىچىمدىن تېخىمۇ قارشى ھېسسىياتتا بولدۇم. ۋاقىت ئېنىماۋنى يوقاتماسلىق مەيدانىمىنىڭ توغرىلىقىغا بولغان ئىشەنچىم تېخىمۇ مۇستەھكەملەندى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دا ماڭا ئوخشاش كىشىلەر، ماڭا ئوخشاش كۈنگە قالغانلار، ماڭا ئوخشاش پوزىتسىيىدە بولغانلار ناھايىتى كۆپ، مەن ئەنە شۇنداق سانسىزلىغان كىشىلەرنىڭ بىرى، خالاس.

(ئاپتور: «شىنجاڭ گېزىتى» نىڭ سابىق مۇئاۋىن باش مۇھەررىرى، مۇئاۋىن ئىدارە باشلىقى، ئالىي مۇھەررىر)

ئىمىنجان تەرجىمىسى

شىنجاڭ ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىنكى ۋاڭ جېن

تاۋ تېنبەي

1949-يىل 9-ئاينىڭ 25-كۈنى مەن دىخۇا (بۇگۈنكى ئۈرۈمچى) دە تاۋ سيۈ رەھبەرلىكىدىكى شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتىشىغا قاتناشتىم. شۇ يىلى مەن 22-پولك تەرجىمە ئىشخانىسىدىن ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭ بىيۈروسى تەتقىقات ئىشخانىسىغا يۆتكەلدىم. تەتقىقات ئىشخانىمىزغا دېڭ لىچۈن مۇدىر ئىدى، كېيىنچە خوكاڭ مۇدىر بولدى، بىيۈرونىڭ شۇجىسى ۋاڭ جېن ئىدى، ئۇ ئەسلىدە 1-بىكتۈەننىڭ قوماندانى ئىدى، كېيىن شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانى بولدى، شۇڭا بىز ئۇنى قوماندان، دەپ ئاتاشقا ئادەتلەنگەنىدۇق.

ئەينى چاغدا، بىيۈرونىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى شۇلىچىڭ، تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جاڭ چىڭيۈن، خوجىلىق بۆلۈم باشلىقى جاۋ لىڭيۈن، تەشۋىقات بۆلۈم باشلىقى ما خەنبىڭ، ھەربىي رايونىنىڭ شتاب باشلىقى جاڭ شچېن قاتارلىقلار ۋە بىزنىڭ تەتقىقات ئىشخانىسىدىكىلەر شېڭ شىسەي دەۋرىدە سېلىنغان يېڭى بىنادا ئىشلەيتتۇق. بۇ يەردىكى بىيۈرو خادىملىرى ئانچە كۆپ بولمىسىمۇ، ئەمما ئىش ئۈنۈمى ناھايىتى يۇقىرى ئىدى، قۇرۇق تالاش-تارتىش ۋە سۆرەلمىلىكنىڭ نېمىلىكىنى ئەسلا بىلمەيتتۇق. گەرچە دەرۋازىدا پوست بولسىمۇ ئانچە قاتتىق ئەمەس ئىدى، سىرتتىن كەلگەنلەرنىڭ قوماندان، شۇلىچىڭ، دېڭ لىچۈن قاتارلىقلار بىلەن كۆرۈشمىكىمۇ ناھايىتى ئاسان ئىدى. ھازىرقىدەك ئېسىمدە

تۇرۇپتۇ، بىر كۈنى سابىق گومىنداڭ ھۆكۈمىتى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى مەسئۇد سەبىرى قوماندانلىغا ئاتاپ بىر جۈپ تۈزلانغان غاز ئېلىپ كەلگەنىكەن، پوست ئۈنىڭ مەقسىتىنى بىلىپ دەرھال كىرگۈزۈۋەتكەنىدى.

1

تەتقىقاتچىلاردىن گۈباۋ، فۇ رېنلىن، سۇ بېيخەي، لىڭ سۈڭچۈن، فەن يىپىڭ، مەن (تاۋ تېنبەي) قاتارلىقلار بار ئىدۇق. يارەمچى تەتقىقاتچىلاردىن لو لىيۈن، ياڭ تىڭرۇي، كۇ يۈمىن، تاڭ يىمىن، خۇاڭ چىكۈن قاتارلىقلار بولۇپ، كۆپىنچىسى لەنجۇ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئارمىيىگە قاتناشقان ئوقۇغۇچىلىرى ئىدى. خوكاڭ ۋەزىپىگە تەينىلىگەندە سۇ بېيخەي، تاۋ تېنبەي ھەقىقەتكە قايتقان بولغاچقا، سىياسەتنىڭ روھى بويىچە ناھىيە (باشقارما) دەرىجىلىك مۇئامىلىدىن بەھرىمەن بولىدۇ، دەپ جاكارلىدى.

ئۇ چاغدا، تەمىنات تۈزۈمى يولغا قويۇلۇپ، ۋىلايەت، دىۋىزىيە دەرىجىلىكلەرنىڭ تۇرمۇش ئۆلچىمى يۇقىرىراق، ناھىيە، پولك دەرىجىلىكلەرنىڭ نورمال؛ رايون، لىيەن دەرىجىلىكلەرنىڭ ئادەتتىكىچە بىكىتىلگەنىدى. دەرىجە بويىچە تۇرمۇش ياردەم پۇلى تارقىتىلغاندا، بالىلارغا يەنە سوت پۇلى بېرىلگەچكە، ئۇچ بالىلىلەرنىڭ تۇرمۇشى كۆپ ياخشى بولاتتى. مېنىڭ ئىككى بالام بولغاچقا، تۇرمۇشۇم ھەر ھالدا ياخشى ئىدى. تۇغۇتلۇق بولسا شېكەر، رەخت، پۇل تارقىتىلاتتى، بۇ خىل تەمىنات تۈزۈمى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئەندىزىسى بويىچە

بولغاندى. بۇنىڭغا ما يىنچۇ، شاۋ لىزىلارنىڭ باشقىچىرەك پىكرى بار ئىدى. بۇ ما بىلەن شاۋلارنىڭ كۆپ يىللار ئىنقىلاب قىلىپ جاپا چىكىپ، ئاران ئۆي-ئوچاقلىق بولۇپ بىر نەچچە پەرزەنتلىك بولغانلارنى كۆرەلمىگەنلىكى ئەمەسمۇ؟ نەتىجىدە ما يىنچۇ بىيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ مۇدىرلىقىدىن قالدى، شاۋ لىزى بولسا «ئوڭچى ئۇنسۇر» قالپىقىنى كىيدى.

گېپىمىزگە كەلسەك، ئۇ چاغدا تۇرمۇشتىن غەم يېمەيتتۇق، دائىم تەڭرىتاغنىڭ جەنۇبىي ۋە شىمالىغا بېرىپ دېھقان، چارۋىچىلار ئارىسىغا چۈشۈپ چۆكەتتۇق. قار، يامغۇر، قۇم-بوراندا قالساقمۇ، ئېغىلدا يېتىپ-قوپساقمۇ ۋايساپ ئولتۇرمايتتۇق. كەچ كىرسە جىن چىراغ يېقىپ قويۇپ ماتېرىيال يازاتتۇق، قايتا-قايتا سىلىشتۇرۇپ دەلىللەيتتۇق، قايتىپ كېلىپ كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ يازاتتۇق. يانچۇقتا موخوركىمىز مول ئىدى، بۇنىڭدىن تولىمۇ مەمنۇن ئىدۇق. قوماندان بىلەن دېڭ لىچۈن بەزىدە موخوركا ئورىغاچ زوڭزايغىنىچە چېكىشىپ كېتەتتى، بۇنداق تۇرمۇشنىڭ لەززىتى ئۆزگىچە بولاتتى.

قوماندانىنىڭ تەتقىقات ئىشخانىمىزغا ھېرىسى كۆچلۈك ئىدى، دائىم كېلىپ بىز بىلەن پاراڭلىشىپ تۇراتتى. بىر قېتىم ئۇ ماۋ جۇشىنىڭ ئۇنىڭغا باشقىلار بىلەن تارىخ توغرىلىق سۆزلەشكەندە يېقىنقى 100 يىللىق تارىخنى سۆزلىسە مۇڭاپىق بولىدىغانلىقىنى، بولمىسا كۆلكىلىك ئىشلارنىڭ چىقىپ قېلىشىدىن ساقلانغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئېيتقانلىقىنى سۆزلەپ بەردى ۋە مۇنداق دېدى:

— مەن تارىخنى ياخشى كۆرۈمەن، ئەمما ئوقۇغان كىتابلىرىم تولىمۇ ئاز! بۇ ئۇنىڭ كەمتەرلىكى ئىدى، ئۇ 100 مىڭ كىشىلىك قوشۇنغا

قوماندانلىق قىلىپ جەنۇبتىن شىمالغا يۈرۈش قىلغان. يامغۇردەك يېغىۋاتقان ئوققا پىسەنت قىلماي قان كېچىپ ئۇرۇش قىلىپ كۆپ قېتىم يارىلانغان، ھەتتا ھاياتىدىن ئايرىلغىلىمۇ قىل قالغان. ئۇ مەشھۇر ھەربىي ئالىم ئىدى، ئەمما بىزدەك قەلەمدارلار ئالدىدا ئۇ بۇلارنى قىلچە تىلغا ئالمايتتى. بىزنىڭ كەسپىمىزگە كۆڭۈل بۆلۈپ كونكرېت يېتەكچىلىك قىلاتتى.

— سىلەر ماتېرىيال يازغاندا ۋاقىت، ئورۇن ۋە ئادەمنىڭ ئەھۋالىنى تولۇق، ئوچۇق يېزىڭلار ھەم ئۇستىدىن تەكشۈرۈپ خاتالىق قالدۇرماڭلار، بۇ تولىمۇ مۇھىم، ـدەيتتى ئۇ.

2

كەسپىي يېتەكچىمىز دېڭ لىچۈننىڭ تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلىش ۋە كىتاب تۈزۈش جەھەتتە مول تەجرىبىسى ۋە ئۆزگىچە قارىشى بار ئىدى. ئۇ گومىنداڭنىڭ كاتتىلىرىدىن بىرى بولغان دېڭ فېيخۇاڭنىڭ ئىنىسى بولۇپ، بىيپىڭ خۇيۈەن تولۇق ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ تەبىئىي پەنلەر كەسپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، بىيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئوقۇشقا كىرگەن. كېيىن يەنئەن مارکسىزم-لېنىنىزم ئىنستىتوتىغا كىرىپ ئوقۇغان، ئۇنىڭ ئىنگلىز تىلى ئاساسىمۇ ناھايىتى ياخشى ئىدى. 1949-يىلى كۈزدە، ئۇ مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئالاقىچىسى سۈپىتىدە، موسكۋا-غۇلجا ئارقىلىق مەخپىي ھالدا دېخۇا (ھازىرقى ئۈرۈمچى) كەلگەن. ئۇنىڭ بىلەن تۇنجى كۆرۈشكەندە ماڭا بەرگەن تەسىرى تولىمۇ سالاپەتلىك ئىدى. 1982-يىلى مەن جاڭ يىچۈن، لىيۇ يۈلياڭ بىلەن بىللە

ئۇنى كۆرگىلى بارغاندا، ئۇ ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى شۇجىچۇسىنىڭ شۇجىسى ئىدى. شۇ چاغدا ئۇ:

— «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە مەن يەتتە يىل ئېغىر ئەمگەككە سېلىندىم، ھەر كۈنى ناھايىتى ئېغىر ئەپكەش كۆتۈردۈم، -دېگىنىچە قاقاقىلاپ كۈلگەنىدى. كېيىن مەن يەنە ئۇنى ئۇچ نۆۋەت يوقلاپ باردىم، ئۇ يەنىلا بۇرۇنقى «شىنشىيەن خۇتۇڭ» دېگەن كوچىدا كونا بىر قەۋەتلىك ئۆيدە ئولتۇرغانىكەن. 1991-يىلى مەن ئامېرىكا رامسون ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ كۈتۈبخانىسىدا «China Spring» (جۇڭگو باھارى) ژورنىلىنى كۆرۈۋاتقىنىمدا، مەخسۇس دېڭ لىچۈن تونۇشتۇرۇلغان ماقالىغا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى، ماقالىغا قىستۇرۇپ بەرگەن سۈرەتتە ئۇنىڭغا «سولچىل پاسىبان» دەپ چۈشەندۈرۈش بېرىلپتۇ. كېيىن مەن چوڭ قۇرۇلۇقتىن كېلىپ ئامېرىكىدا ئوقۇۋاتقان بىر توپ ئوقۇغۇچىلار بىلەن پاراڭلاشقاندا بۇ ھەقتە ئىزاھات بېرىپ چۈشەندۈرۈپ:

— مەن ئامېرىكىغا يولغا چىقىش ئالدىدا دېڭ لىچۈننىڭ ئۆيىدە يېرىم كۈن تۇردۇم، ئۇنىڭ «سولچىل» پىكرىنىڭ بارلىقىنى بايقىمىدىم. ئۇ بىر ئىسلاھاتچى ھەم ئىسلاھاتنىڭ ھىمايىچىسى، «جۇڭگو باھارى» دېگەن گەپلەرگە ئىشىنىپ كېتىشكە بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بىرەرسىگە باھا بەرگەندە باسقۇچقا بۆلۈپ باھا بېرىش كېرەك ئىدى، مەسىلەن، لىيۇ بىگىيەن ئىلگىرى كومپارتىيە ئەزاسى ئىدى، ھازىر ئۆزگىرىپ كەتتى، ئۇنىڭ كەلگۈسىدە يەنە قانداق ئۆزگىرىدىغانلىقىغا بىر نېمە دەپ بولمايدۇ، -دېدىم. گېپىمنى ئاڭلىغانلار كۈلۈشۈپ كېتىشتى. مەن لىيۇ بىگىيەن بىلەن كۆرۈشمىدىم، خوتۇنۇم ئۇنىڭغا بىر گالستۇك سوۋغا قىلدى. لىيۇ بىگىيەننىڭ نيۇ-يوركتا جاڭ شۆلياڭ بىلەن قىلغان سۆھبىتى

سان-فرانسىسكودا چىقىدىغان «دۇنيا گېزىتى» بىلەن شياڭگاڭدا چىقىدىغان «خەۋەرلەر» گېزىتىدە تولۇق بېسىلىپتۇ.

گېپىمىزگە كەلسەك، ئەينى يىللاردا بىز بېيجىڭدىكى چېغىمىزدا تولىمۇ «راستچىل» ئىدۇق، ھەرقانداق گەپنى دېيىشكە جۈرئەت قىلالايتتۇق. مەسىلەن، 1950-يىلى مەملىكەت بويىچە ئومۇمىيۈزلۈك ئىشلەپچىقىرىش دولقۇنى قانات يايدۇرۇلغاندا، بۆلۈم باشلىقى جاۋ بىزنى دەريا بويىدىكى سۆگەتلىككە تال نوتىسى يېغىپ سۈرەت توقۇشقا ئېلىپ باردى. بۇ چاغدا لىك سوڭچۇن ياڭگېر (بىر خىل خەلق ناخشىسى-تەھرىر) ئېيتىپ: «ئەينى يىللىرى بەللىرىمىزگە سۈزگەن نوتىسى ئاساتتۇق، ئەمدىكى بۇ كۈنلەردە سۆگەت نوتىسى ئاستۇق» دېيدى، ياك تىكرۇي دەرھال: «بۈرژۇئا ئۇنسۇر يەنە كەپتۇ» دېدى، مەن دەرھال: «نامراتلىقتىن بايلىققا يۆتكىلىپ ياخشى» دېدىم، ئەلۋەتتە بىز بۇ يەردە كۈلكە چاخچاق قىلىشۇاتاتتۇق. بىز بەزىدە ئۆگىنىش داۋامىدا مۇنازىرىلىشىپ قالاتتۇق، بەزىلىرىمىز تارىخنى قەھرىمانلار يارىتقان، دېسەك، بەزىلىرىمىز تارىخ قەھرىمانلارنى يارىتقان، دەيتتۇق، يەنە بەزىلىرىمىز بۇنىڭغا ماتېرىيالىزم نۇقتىسىدىن قاراش كېرەك، دەيتتۇق، بۇنىڭدا ئىلمىي مۇنازىرە تۈسى قويۇق بولاتتى، پرىنسىپقا كۆتۈرۈپ ئولتۇرمايتتۇق. لىك سوڭچۇن ئىنگلىز تىلى بىلەن ياپون تىلىغا پىششىق ئىدى، كېيىنچە ئۇ بىرنەچچە كىتاب تەرجىمە قىلدى ھەم خېبېي گۇئەن مالىيە، ئىقتىساد كادىرلىرى ئىنستىتوتىغا يۆتكىلىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ دائىم خەت ئالاقىسى قىلىپ تۇردۇق، ئۇ تېخى يېقىندىلا ئالەمدىن ئۆتتى.

1951-يىلى ئېلىپ بېرىلغان «ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش» بىر قېتىملىق زور سىياسىي ھەرىكەت ئىدى، بۇ چاغدا نۇرغۇن كىشىلەر يۈرەك ئالدى بولۇپ تولىمۇ ئېھتىياتچان بولۇپ كەتتى. ئەمما بىيۇرودىكى يىغىنلاردا بىز يەنىلا راست سۆزلەشكە جۈرئەت قىلالايتتۇق. كۇ يۈمىن:

— سىرتتا كىشىلەرنىڭ ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش ھەرىكىتى شېكىل شىسەينىڭ باستۇرۇشىغا ئوخشاپ قالدى، دېگەندەك غۇلغۇلىلىرىنى ئاڭلىدىم، -دېۋىدى، مەن:

— ۋاڭ خېڭشېڭنىڭ ئەدىپىنى بېرىش، شيۇك دالۇننى ئېسىپ قويۇپ ئۇرۇش ھەقىقەتەن چەكتىن ئاشۇرۇۋەتكەنلىك، -دېدىم.

— تاۋ تيەنبەينىڭ سۆزلىرى قايغۇ-ئەپرەتلىك كەيپىياتقا تولغان، -دېدى گۇباۋ. ئەمما خوكاڭ مېنى ماختاپ: -تاۋ تيەنبەي ھەق گەپنى دەۋاتىدۇ، دېدى. ۋاڭ خېڭشېڭ بىلەن شيۇك دالۇن ھەقىقەتكە قايتقان خادىملاردىن بولۇپ، شيۇك دالۇن تېخى كونا تاموژنا باج خادىمى ئىدى. يىغىندىن كېيىن قوماندان مەندىن ۋاڭ خېڭشېڭنىڭ ئەھۋالىنى سورىدى.

— ۋاڭ خېڭشېڭ گېرمانىيىدە ئوقۇپ كەلگەن گېئولوگىيە ئالىمى، ئۇ ئامېرىكىنىڭ دىخۇادا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسى بىلەن بارىدى-كەلدى قىلىشسىمۇ، ئەمما ئۇ ئىشپىيون ئەمەس، كەلگۈسىدە بىز كان ئاچقاندا ئانە شۇنداق ئادەملەرگە مۇھتاج بولىمىز، -دېدىم.

— توغرا ئېيتىڭىز، مەن دەرھال لىيۇخۇپىڭغا تاپىلاي، -دېدى قوماندان. لىيۇ خۇپىڭ ئەينى چاغدا ج خ نازارىتىنىڭ نازىرى ئىدى. ئۇزاق ئۆتمەي ۋاڭ خېڭشېڭ چىداۋان ئۇستى ئوچۇق كۆمۈركانىغا ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ، ليەن دەرىجىلىك مۇئامىلىدىن بەھرىمەن قىلىندى، كېيىن جۇڭگو پەنلەر ئاكادېمىيىسى ئىلمىي بۆلۈم ھەيئىتى بولدى، ھازىر ئاكادېمىك بولۇپ ئىشلىمەكتە.

مەن قوماندان بىلەن يەنە بىر نەچچە قېتىم بىۋاستە ئۇچراشقانىدىم. بىر قېتىم ئۇ مەندىن «شەرقىي جو دەۋرىدىكى بەگلىكلەر تەزكىرىسى» دېگەن كىتابتا يېزىلغان ئىشلارنىڭ ھەقىقىي بولغانلىرى كۆپمۇ ياكى توقۇلمىلىرى كۆپمۇ دەپ سورىۋىدى، مەن قوماندانغا ئۇ كىتابتىكى ۋەقەلەرنىڭ كۆپىنچىسىنىڭ ھەقىقىي ۋەقە ئىكەنلىكىنى، بىر قىسىملىرىنىڭلا رىۋايەت ئىكەنلىكىنى ئېيتتىم. قوماندان شۇ كۈنلەردە «شەرقىي جو دەۋرىدىكى بەگلىكلەر تەزكىرىسى» دېگەن كىتابنى كۆرۈۋاتاتتى. بۇ ھەقىقەتەن ياخشى كىتاب ئىدى، ئۇنىڭدىن ئەمىنىيە ۋە يېغىلىق دەۋرىدىكى بەگلىكلەرنىڭ 500 نەچچە يىللىق مۇھىم تارىخىي ھېكايىلىرىنى ئاسانلا چۈشىنىۋالالايتتۇق. بىر كۈنى قوماندان ناھايىتى قايغۇلۇق ھالدا كىرىپ كەلدى ۋە:

— ماڭا بىر تېلېگراما تېكىستى تەييارلاپ بەرسىڭىز، يولداش رېن بىشى ۋاپات بوپتۇ، تەزىيە تېلېگراممىسى يوللايلى، -دېدى. مەن تەييارلاپ بولۇپ ئۇنىڭغا كۆرسىتىۋىدىم، ئۇ:

— تەزىيە تېكىستىگە «نەۋقىران» دېگەن سۆزنى ئىشلەتسەك باب

كېلەرمۇ؟-دېدى. مەن:

— باب كېلىدۇ،-دېدىم، چۈنكى يولداش رېن بىشى ۋاپات بولغاندا ئەمدىلا 46 ياش ئىدى.

4

سابىق غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ باش كاتىپى، قوشۇمچە شىنجاڭ ئۇلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ باش كاتىپى لېۋ مېڭچۈن بېيجىڭغا يۆتكىلىشتىن بۇرۇن، قوماندان مەندىن لېۋ مېڭچۈن بىلەن جاڭ جىۋۇڭنىڭ مۇناسىۋىتىنى سورىغاندى، مەن:

— بۇ يەردە بىر ھېكايە بار. جاڭ جىجۇڭ نەنجىڭدىكى مەركىزىي ھەربىي مەكتەپنىڭ مائارىپ مۇدىرى بولۇپ تۇرغان مەزگىللىرىدە، ئۇنىڭ مۇدىر كاتىپى شىيا ۋېيخەي دېگەن يېگىت بولۇپ، ئۆز باشلىقىغا سادىق، بىلىملىك، ئەمما ئالدىراپ ئۆز مەيلىچە ئىش قىلمايدىغان ئادەم ئىدى، لېۋ مېڭچۈن بولسا ئۇ چاغدا ئادەتتىكى بىر سىياسىي تەربىيىچى-ئىنستروكتور ئىدى. بىر كۈنى توساتتىن ۋۇ جۇڭشىن ئەتە كەچتە جياڭ جىڭگونىڭ ئانىسىنىڭ مەۋلۇت كۈنىنى خاتىرىلەشنى مەخپىي تەشكىللىگۈدەك دېگەن خەۋەر كېلىپ قالىدۇ. جاڭ جىجۇڭ بۇنىڭغا سوۋغا ئاپىرىش لازىملىقىنى، بولۇپمۇ ئوبدان قەسىدە ئاپىرىش لازىملىقىنى ھېس قىلىدۇ. شىيا ۋېيخەي دەل مۇشۇ ئىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ ئولتۇرغاندا، لېۋ مېڭچۈن بىر ئىش تۇپەيلى كېلىپ قالىدۇ ۋە ئىشنىڭ تەپسىلاتىدىن خەۋەر تېپىپ، شىيا ۋېيخەينىڭ ئورنىدا جياڭ جىڭگونىڭ ئانىسىنىڭ ئەخلاق، پەزىلىتىنى ماختاپ ھەم سوڭ مېيلىڭنىڭ ئايروپىلىغىمۇ تەسىر

يەتمەيدىغان قىلىپ تازا كېلىشتۇرۇپ بىر قەسىدە پۈتۈدۇ، شىيا ۋېيخەي بىلەن جاڭ جىجۇڭ بۇنىڭدىن تولىمۇ مەمنۇن بولىدۇ. بۇ ئىشتىن كېيىن شىيا ۋېيخەينىڭ كۆرسىتىشى بىلەن، لېۋ مېڭچۈن بىراقلا باش كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. لېۋ مېڭچۈننىڭ ئۆزىگە يارىشا قابىلىيىتى بار ئىدى، ئەزەلدىن ئىختىساسلىقلارنى ئەتىۋارلايدىغان جاڭ جىجۇڭ ئۇنىڭغا كۆڭۈل بۆلۈشكە باشلايدۇ. لېۋ مېڭچۈن گۇئاڭدۇڭلۇق، جاڭ جىجۇڭ ئەنخۇيلۇق بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھېچقانداق تۇغقاندارچىلىقى يوق ئىدى، دېدىم. مەن بۇلارنى تونۇشتۇرۇپ كېلىپ:

— مەن گېزىت-ژۇرناللاردا ئېلان قىلغان شېئىرلىرىمنىڭ بەزىلىرىنى لېۋ مېڭچۈننى تۇزىتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلاتتىم، مەن ئۇنى قالتىس ھۆرمەتلەيتتىم،-دېۋىدىم، باش قوماندان:

— بىر نەرسە يېزىش ئاسان ئەمەس، يازغان نەرسىنى تۇزىتىشمۇ ئاسان ئەمەس. لۇ دۆيى يەنئەندە باشقىلارنىڭ ماقالىسىنى تۇزىتىپ بېرەتتى، بەزىدە تۇزىتىمەن، دەپ باشقىلارنىڭ ئەسلى دېمەكچى بولغان مەناسىنى ئۆزگەرتىۋېتىپ رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تەنقىدىگىمۇ ئۇچرىغانىدى،-دېدى. ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەندە باش قوماندان ئۆزىنىڭ بىر پارچە ماقالە ئورىگىنالىنى ماڭا بېرىپ «ئوڭشاپ» بېرىشىمنى تاپىلىدى، شۇندىلا مەن ئۇنىڭ لۇ دۆيىنىڭ ماقالە تۇزىتىشى توغرىسىدىكى ئىشىنى بىكارغا ئېيتمىغانلىقىنى چۈشەندىم، كۆڭلۈمدە «بۇ ئادەم ئاددىي ئادەم ئەمەسكەن» دېگەن ھېس پەيدا بولدى.

شىنجاڭ-شىزاڭ تاشيولىنى ياساشقا مەسئۇل يولداش بيۇروغا كېلىپ ئەھۋاللاردىن مەلۇمات بەرگەندە مەنمۇ بار ئىدىم. بۇ تاشيولىنى ياساشنىڭ قانچىلىك قىيىن ئىكەنلىكىنى قەلەم ئارقىلىق بايان قىلىشقا ئاجىزلىق

قىلىمەن، دوكلات قىلغۇچى يولداشنىڭ ئېيتقىنىچە، بۇ قۇرۇلۇشتا بىر نەچچە يولداش قۇربان بوپتۇ. شۇ قېتىمقى دوكلات يىغىندا شۇنىڭغا ئاخبارات ئاگېنتلىقىنىڭ مۇخبىرى دۇ پېڭچېڭمۇ بار ئىدى. دوكلات ئاڭلاش يىغىنىدىن كېيىن باش قوماندان بىزنى ئېلىپ قېلىپ، شىزاڭنىڭ تارىخىي ئەھۋالىنى سوردى. شىزاڭ يۈەن سۇلالىسى دەۋرىدە جۇڭگو تېررىتورىيىسىگە كىرگەن، ئەمما يېقىنقى زامانىدىن بېرى تاكى ئازادلىققا قەدەر ئەنگلىيىلىكلەرنىڭ كونترول‌لۇقىدا بولۇپ كەلگەن. مەن بۇلارنى سۆزلىگەچ يەنە بىر ھېكايە- «قىلتاق ئىچىدىكى قىلتاق» نى سۆزلەپ بەردىم، بۇنى ياپون باسقۇنچىلىرىغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، چۆڭچېڭدا جياڭ جېيشىنىڭ مېھمانخانىسىدىكى كاتىپ شېن مەنرو ماڭا سۆزلەپ بەرگەنىدى. جياڭ جېيشى ئەنگلىيىلىكلەرنىڭ شىزاڭنى كونترول قىلغىنىغا ئىنتايىن نارازى ئىكەن، لېكىن ۋېنخۇينىڭ شىكاڭدا قول ئاستىدىكى قوشۇننىنى مەدرلاتماي، قوماندانلىققا بويسۇنمايۋاتقانلىقىغا تېخىمۇ نارازى ئىكەن. لوندوندا كىرىس يۇز بېرىپ ئەنگلىيىلىكلەر ئۆزى بىلەنلا بولۇپ قالغاندا، جياڭ جېيشى لېكىن ۋېنخۇيغا شىزاڭغا يۈرۈش قىلىش بۇيرۇقى بەرگەن. لېكىن ۋېنخۇي جياڭ جېيشىنىڭ ئۆزىنىڭ ئەدىپىنى بەرمەكچى ئىكەنلىكىنى ئوبدان بىلگەچكە، «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دېگەندەك شىزاڭغا يۈرۈش قىلىش «بۇيۇك» پىلانىنى تۈزۈپ، جياڭ جېيشىغا ئارقا-ئاقىدىن ئادەم ئەۋەتىپ قورال-ياراغ، پۇل-پۇچەك، ئات-ئۇلاغ، ئوزۇق-تۆلۈك تەلەپ قىلىپ تۇرۇۋالغان، جياڭ جېيشى بۇنىڭدىن بىزار بولۇپ، ئاقىۋەتتە شىزاڭغا يۈرۈش قىلىش ئىشى بىر ياقتا قايرىلىپ قالغان.

— ئۇ چاغدىكى شىزاڭ پەقەت نامىدلا جۇڭگوغا قارايتتى، بۇگۈنكى

كۈندە بىز شىزاڭ مەسىلىسىنى ياخشى ھەل قىلالىساق، بۇ زور تارىخىي تۆھپە بولىدۇ، -دېدىم مەن ھېكايەمنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، باش قوماندان باش لىڭشىتىپ بۇ سۆزۈمنى توغرا تاپتى.

5

بىر كۈنى باش قوماندان بېيجىڭدىن قايتىپ كېلىپ سۇ بېيخەي (ئۇنىڭ ھەقىقىي ئىسىم-فامىلىسى ۋاڭ رېننەن بولۇپ، كېيىن شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىدا پروفېسسور بولغان) بىلەن ئىككىمىزنى دېخۇا (ئۇرۇمچى) شەرقىي قوۋۇق (دوڭمېن) سىرتىدىكى 2-پىيادە قىسىم مەكتىپىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومېسسارى يەن خۇايىنىڭ ئۆيىگە تاماققا تەكلىپ قىلدى.

— بۇ قېتىم بېيجىڭغا بارغىنىمدا رەئىس مېنى ئۆمرىڭىزنىڭ يېرىمىغچە ئەسكەر باشقۇرۇپمۇ دۈشمەن ئەھۋالى توغرىسىدىكى قارىشىڭىز ئاجىزكەن، ھازىر دېڭىز بويىدىكى رايونلاردا يەنىلا ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ، شىنجاڭدا ھەربىي مەكتەپ قۇرۇش ھاجەتسىز، دەرھال ھەربىي مەكتەپنى يېزا ئىگىلىك مەكتىپىگە ئۆزگەرتىڭلار دەپ تەنقىد قىلدى، دېدى. شۇنىڭ بىلەن 2-قۇرۇقلۇق ئارمىيىسى مەكتىپى ئاساسىدا 1-ئاۋغۇست يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى قۇرۇلدى. بۇ 1953-يىلى بولۇپ، تۇجى، مېڭ مېيشېڭ ئىنستىتوتىنىڭ مۇدىرى، جاڭ زىخو ۋە سابىق 2-قۇرۇقلۇق ئارمىيە مەكتىپىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومېسسارى، كېيىنچە شىجياجۇاڭ ھەربىي ئىنستىتوتىنىڭ سىياسىي كومېسسارى بولغان يەن خۇايى مۇئاۋىن مۇدىر بولدى. بۇ كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ھۆرمەتكە سازاۋەر، دۇرۇس

كىشىلەر ئىدى، يېقىنقى يىللاردىن بۇيان ئۇلار ئارقا-ئارقىدىن ۋاپات بولۇپ كەتتى، ئۇلارغا ئائىت ئۆتكەن ئىشلار ھېلىمۇ خىرە ئېسىمدە تۇرۇپتۇ. مەن «1-ئاۋغۇست» يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى تەييارلىق بۆلۈمىنىڭ مۇدىرىلىقىنى زېممەمگە ئالغانىدىم، 80 نەچچە ئوقۇغۇچى بولۇپ، ئاساسەن كادىرلار ئىدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە شۆ جۇڭخەي، بەي بۇجاڭلار باتالیون دەرىجىلىك كادىرلار ئىدى، مېي شۇيى پەي دەرىجىلىك ئايال كادىر بولۇپ، ھەربىي رايونىنىڭ سابىق شتاب باشلىقى رېن شۇتيەننىڭ خانىمى ئىدى. 1954-يىلى مەن ئۇلارنى باشلاپ چىلپەڭزىدىكى 20-پولكىغا بېرىپ 40 كۈن پاختا يىغقانىدۇق، مېي شۇيى پاختا يىغىش ماھىرى ئىدى. بەي بۇجاڭ باتالیون دەرىجىلىك كادىر بولغىنى بىلەن ئوخشاشلا پاختا يىغىش ماھىرى ئىدى، كېيىنچە ئۇ پولك سىياسىي كومىسسارى بولدى، ئەينى چاغدا 20-پولك 3-لىيەننىڭ لىيەنجاڭى ئۇنىڭ «ماشىنا باشلىق» دەپ تەرىپلىگەنىدى. تېخى ئالدىنقى يىلى ئۇلارنىڭ بىر سىنىپتا ئوقۇغان ساۋاقدىشى ما جېنگاڭ قاتارلىقلار مېنى يوقلاپ كەپتۇ، بىز ئۆتكەن ئىشلار توغرىلىق قانغىچە مۇڭداشقاندا، ۋاقىت خۇددى ئارقىغا يېنىپ ئەينى يىللارغا قايتقاندەك بولۇپ قېلىشقانىدۇق.

مېنىڭ قېيىنئىنىم جۇ جياخۇا ئازادلىقتىن كېيىن خارىبىن ئاۋىئاتسىيە مەكتىپىنى پۈتتۈرگەن بولۇپ، كوممۇنىست ئىدى، ئۇ كىشىلەرگە سەممىي مۇئامىلە قىلاتتى، ئىلگىرى ھاۋا ئارمىيە ئۇچقۇچىلار ئەترىتىنىڭ باشلىقى ئىدى، «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە، ئۇچۇشتىن قالدۇرۇلۇپ يەر ئۈستى خىزمىتىگە تەڭشەلدى، ئۇزاق ئۆتمەي نەنجىڭ پولات-تۆمۈر زاۋۇتىغا ئىشچىلىققا چۈشۈرۈۋېتىلدى. شۇغىنىسى ئۇ ھېچقانداق خاتالىق ئۆتكۈزمىگەنىدى، سەۋەبى پەقەت ئۇنىڭ ئاتىسى-مېنىڭ

قېيىنئاتام جۇ باڭشى گومىنداڭ ئارمىيىسىدە گېنېرال مايور بولغىنى ئۈچۈنلا ئىدى، ئۇ گېنېرال مايور بولغىنى بىلەن ئوخشاشلا ھەقىقەتكە قايتقان ئوفىتسېر ئىدى. جۇ جياخۇا كۆپ قېتىم ئالاقىدار تارماقلارنىڭ سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېرىشىنى ئىلتىماس قىلغان بولسىمۇ، ئىلتىماسى قوبۇل كۆرۈلمىگەنىدى، شۇڭا مەن ئۇنىڭ ئەھۋالىنى تەپسىلىي دوكلات قىلىپ يېزىپ، خۇ جۇڭدىن دەرقەمدە تۇرۇپ باش قوماندانلىغا ئىلتىماس قىلىپ بېقىشىنى ئۆتۈندۇم. خۇ جۇڭ بېيجىڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، ئىلگىرى پېڭ جېنغا كاتىپ بولغان، كېيىنچىرەك باش قوماندانلىغا سەپلەپ بېرىلگەنىدى. مەن يازغان دوكلاتقا باش قوماندان «ھەقىقەتكە قايتقانلارنى تەقدىرلەش كېرەك، ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى ئۈچۈن سىياسەتنى ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بېرىش زۆرۈر، شىنجاڭ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ تەكشۈرۈپ بېرتەرەپ قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن» دەپ تەستىق سالدى. جۇ جياخۇا ئىككىنچى يىلى نەنجىڭ پولات-تۆمۈر زاۋۇتى تەرىپىدىن گىنېراتور رېمونت قىلىش تارماق زاۋۇتىنىڭ زاۋۇت باشلىقلىقىغا تەينىلەندى.

باش قوماندانلىنىڭ خېتى ناھايىتى ئۈستىخانلىق بولۇپ، ھازىرقى كورلا شەھىرى ئەتراپىدىكى سۇ ئېلېكتر ئىستانسىسىنىڭ زىننەت دەرۋازىسى ئۈستىدىكى «باش ئەگىم» دېگەن نامنىڭ خەنزۇچىسى بولغان «تېمېنگۈەن» خېتىنى باش قوماندان ئۆزى يېزىپ بەرگەنىدى.

6

1983-يىلى مەن «شىنجاڭدىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلار ئېكسكۇرسىيە

ئۆمىكى» تەركىبىدە بېيجىڭ، سەددىچىن، مىيۇن، تيەنجىن، شاڭخەي، نەنجىڭ، ۋۇشى، خاڭجۇ، تۈڭلۇ، خەينىڭ، فۇجۇ، شيامېن، شىئەن، شيەنياڭ قاتارلىق جايلاردا زىيارەتتە بولدۇم، خەن يوۋېن ئۆمەك باشلىقى، چېن فاڭبەي، ئىبراھىم مۇتىئىي، جاۋ شاۋخۇلار مۇئاۋېن ئۆمەك باشلىقى ئىدى. باش قوماندان، يۇ چيۇلى، ياڭ جىڭرېنلار بىلەن بىرلىكتە بېيجىڭ «خەلق» سارىيىنىڭ شىنجاڭ زالىدا زىياپەت بېرىپ بىزنى كۈتۈۋالغان ھەم بىزگە روھىي ئىلھام بەرگەنىدى، مەزكۇر سورۇندا تۆمۇر داۋامەتمۇ بار ئىدى. ئاردىدىن نەچچە يىللار ئۆتكەندىن كېيىنكى بىر كۈنى تېلېۋىزىيە خەۋىرىدىن باش قوماندانلىقنىڭ 85 يېشىدا گۇاڭجۇدا ئالەمدىن ئۆتكەنلىك خەۋىرىنى ئاڭلاپ، ئىنتايىن قايغۇردۇم. باش قوماندانلىقنىڭ تەبەسسۇملۇق چىرايى زادىلا كۆز ئالدىمدىن كەتمەيتتى، تارىخ ئەسلىمىلىرى يەنە خىيالىمدىن كەچتى-دە، ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىدىكىلەر بىلەن بىللە بولغان كۈنلەرنى ئەسلىدىم. ئېكسكۇرسىيە ئۆمىكىدىكىلەر «خەلق» سارىيىدا خاتىرە سۈرەتكە چۈشكەنىدۇق، بۇلارنىڭ ئارىسىدا سابىق شۆبە بيۇرۇدىكىلەردىنمۇ بىر نەچچەيلەن بار ئىدى، ھازىر ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بۇرھان شەھىدى، چۇ ۋۇ، چېن شى، ما خەنبىڭ، جاڭ چىگيۇن، دۇ شۆزېڭ، لى ۋۇشىن، لى تاڭمىن، ياڭ تىگيىڭ، خەن جىلۇڭ، ۋاڭ مېڭياڭ، ئوۋياڭ ۋېنلىن، جىڭ يۈندۇەن، مو دىڭ، دېڭ لياڭمىڭ، ۋېن جۇڭلياڭ، باۋ دېنخۇا ۋە لىيۇ مېڭچۇنلەر بۇ دۇنيادىن كەتتى. ئۇلار شىنجاڭنى قوغداش ۋە شىنجاڭنى قۇرۇش جەھەتتە زور كۆچ چىقارغان ھەم كۆپ مۇشەققەت چەككەنىدى. شۇ تاپتا جەنۇبىي جۇڭگو ياپ-يېشىل باھار پەيزىدە بولسىمۇ، ئەمما كۆيتۇن قار لىباسىغا پۈركەنگەنىدى. ھايات قالغانلارنىڭ كۆز ئالدىدا بولسا داغدۇغىلىق ئىسلاھات، ئېچىۋېتىش

مەنزىرىسى، ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش، كۇنسېرى يېڭىلىنىپ تۇرۇۋاتقان ئۆزگىرىشلەر بولماقتا. پېشقەدەملەر، تىنچ ئۇيقۇدا يېتىڭلار. بىزگە ئوخشاش ھايات ياشاۋاتقانلار غەيرەت ئۇستىگە غەيرەت قوشۇپ، شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشى ئۈچۈن داۋاملىق تۆھپە قوشۇپ، مەرھۇملارنىڭ ھايات ۋاقتىدىكى سەمىمىي غەمخورلۇقىغا جاۋاب قايتۇرىمىز. ئۆتكەن ئىشلار يىللار جۇدۇنلىنىڭ تۈتەكلىرىدە خىرەلەشكەن بولسىمۇ، ئەقىل ساھىبلىرى ئۇنى پەرق ئېتەلەيدۇ.

سۇڭ شىلىيەنمۇ بىزنىڭ قاتارىمىزدىكىلەردىن ئىدى، يېقىندا مەركىزىي تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنىڭ تېلېۋىزىيە خەۋىرىدە ئۇنىڭ 86 ياشتا نيۇ-يورکتا ۋاپات بولغانلىقىنى كۆردۈم، ئۇمۇ شىنجاڭدا كۆپ يىل خىزمەت قىلغانىدى. 1991-يىلى مەن نيۇ-يورکتا جاڭ سۇچۇ بىلەن تېلېفوندا سۆزلەشكىنىمىدە سۇڭ شىلىيەننىڭ ئاغرىپ دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تاپقانىدىم، ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن دوختۇرخانىغا يوقلاپ بارالمىغانلىقىمدىن قاتتىق ئۆكۈندۈم. يەنە، نەۋرە ئاكام تاۋ يۈخېڭ خۇاڭپۇ ھەربىي مەكتىپىنىڭ 8-قارارلىق ئوقۇغۇچىسى بولۇپ، 1994-يىل 2-ئاينىڭ 5-كۈنى تەيبېيدە 86 يېشىدا ۋاپات بولدى. تەيۋەننىڭ ئاتالمىش سابىق «دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرى» جېڭ ۋېيىۋەن بىلەن مەتبۇئات ماگناتى ۋاڭ تىۋۇ باش بولۇپ ئۇنىڭ مېيىتىنى ئۇزىتىپ قويغاندا، مەن: «بۇ قىيامەت جاھاندۇر، قىسمىتى بەك مۇشەققەت، بۇپ قالدىغۇ يۇرت تىلىكى ئىزگۇ سېزىم ئالامەت؛ نۇر كېچەيدى، بولدى ئاپتاپ، جىسمۇ-روھلار كاتتا سوۋغا جۇڭخۇا ئۇچۇن ئامانەت» دەپ مەرسىيەنامە ئەۋەتتىم. نەۋرە ئاكام تېخى 1-ئاينىڭ 28-كۈنلا ماڭا خەت يېزىپ، ۋەتەننىڭ تېزرەك بىرلىككە كېلىشىنى تولىمۇ تەقەززالىق بىلەن

كۆتۈۋاتقانلىقىنى ئېيتقاندى.

7

ئاخىرىدا يەنىلا ۋاڭ جېن توغرىلىق يازاي.

ۋاڭ جېن ئاددىي بىر تۆمۈرىيول ئىشچىلىقىدىن دۆلەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى بولدى، بۇ ھەقىقەتەن قالتىس ئىش ئىدى. ئۇ جەڭدە باتۇر، «قىيىنچىلىق» دېگەننىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيدىغان، ئۆگىنىشكە ماھىر، تەدبىرلىك ئادەم ئىدى. ئۇ مۇتەخەسسىسلەرنىڭ سۆزىگە ئىشىنەتتى، كەسكىنلىك بىلەن ئىش قىلاتتى. ئالايلۇق، شىمالىي شىنجاڭدا ئەزەلدىن كېۋەز تېرىلمايتتى، سوۋېت ئىتتىپاقى مۇتەخەسسىسى تەتقىق «نەق مەيداندا تەكشۈرۈشمىزچە ۋە ئىلمىي تەھلىل قىلىشمىزچە، شىمالىي شىنجاڭدا چوقۇم كېۋەز تېرىپ مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى بولىدۇ» دېگەن ئىدى، شۇنىڭ بىلەن ۋاڭ جېن بوز يەر ئۆزلەشتۈرگۈچى ھەربىي قىسمىنى قوزغاپ، شىمالىي شىنجاڭدا زور كۆلەمدە كېۋەز تېرىپ ئاخىرى مۇۋەپپەقىيەت قازاندى. ۋاڭ جېن زىيالىيلارنى بەك ئاسرايتتى. ئۇرۇش يىللىرىدا كانادالىق دوختۇر بېتيۇنغا تەرجىمانلىق قىلغان ما خەنبىڭ ئەسلىدە ياش مۇھاجىر ئىدى، بىر قېتىم مەلۇم سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن خې لۇڭ ئۇنى ئېتىپ تاشلىماقچى بولغاندا، ۋاڭ جېن ئۇنى قوغداپ قالغانىدى. كېيىن، ماخەنبىڭ «ئوڭچىللارغا قارشى تۇرۇش» كۇرىشىدە ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى. ياپونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، يەنئەندە يۈز بەرگەن «ياۋا گۈلسامساق» ۋەقەسى بىر مەزگىل زىلزىلە پەيدا قىلغانىدى، بۇ ئەسەرنىڭ ئاپتورى ۋاڭ شۇيې بولۇپ، ئۇمۇ چەت ئەل تىلى تەرجىمانى

ئىدى، ئۇ «چۈشتى ئۇسسۇلغا تامامى بوغماق پۈتلار شادلىنىپ، كۆيلەر قاتتىق ئۇز-لېۋەنلەر، تولدى ساراي باھارغا» دېگەندەك نەزمىلەرنى يازغىنى ئۈچۈن، «تروتسكىچى ئۇنسۇر» قىلىپ قويۇلغانىدى. شۇ چاغدا يەنىلا ۋاڭ جېن ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇنىڭ ھاياتىنى قۇتقۇزۇپ قالدى، ئەمما، خۇ زۇڭنەن يەنئەنگە ھۇجۇم قىلغاندا، بىر ئاتىكاچى لېيەنجاڭ ھەربىي يۇرۇشتە «بۇ تروتسكىچى ئۇنسۇر»نى بىللە ئېلىپ يۇرۇش ئاۋارچىلىق پەيدا قىلىدۇ، بىرەر پاي ئوققىمۇ يارىمايدۇ دەپ چېپىپ تاشلىغاندا، ۋاڭ جېن ئاچچىقىدىن يېرىلىپ كېتەي دېگەنىدى. بۇگۈنكى كۈندە بولسا ماخەنبىڭ بىلەن ۋاڭ شۇيې ئاقلىنىپ ئىجابىي شەخسلەر سالاھىيىتىدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ تارىخ بېتىدىن ئورۇن ئالدى.

8

ۋاڭ جېن بىزگە «گۈەن شياڭيىڭ تەشكىلىي قارىشى كۆچلۈك ئادەم بولۇپ، زىيالىيلارنى ئەتىۋارلاپ، سىياسەتنى قاتتىق ئىجرا قىلىشتا قىلچە بىخۇدلۇق قىلمايتتى، بۇ ماڭا بەك تەسىر قىلغان» دېگەنىدى. 1952-يىلى ۋاڭ جېن دىخۇادىكى «لاۋەنچېڭ» دا ئۆزىنى ئاشكارا تەكشۈرۈپ: «مەن چارۋىچىلىق رايون ئىگىلىكىنىڭ كاپىتالىستىك ئىگىلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىكەنمەن، چارۋىچىلىق رايونلىرىدا تەركىب ئايرىش، يەر ئىسلاھاتىغا ئوخشاش ئىسلاھات ئېلىپ بېرىش خاتا ئىكەن» دېگەنىدى.

بەزىلەر 1949-يىلى ماۋ ئەپەندى (ماۋ جۇشى) زور كۆپچىلىك نامرات دېھقانلارنىڭ ھىمايىسى بىلەن غەلىبىنى قولغا كەلتۈرەلىدى، دېيىشىدۇ. بۇ ئەلۋەتتە ئاساسلىق ئامىل ئىدى، ئەمما ۋاڭ جېنىڭ ئادەملەرمۇ ناھايىتى

زور رول ئوينىغاندىدى. ئەينى يىللىرى شىمالىي شەنشىدىكى «نەننۇەن» دە زور كۆلەمدە ئىشلەپچىقىرىش قىلىپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئۇچۇن ناھايىتى زور مەسىلىنى ھەل قىلىپ بەرگەندىن سىرت، يەنە بىر تۇركۇم ئىقتىسادچىل، تېجەشلىك جەڭگىۋار تايانچىلارنى چېنىقتۇرۇپ چىققانىدى. ئاشۇ زور كۆلەملىك ئىشلەپچىقىرىشقا ۋاقتى جېن رەھبەرلىك قىلغانىدى. شىنجاڭدا غەربىي خەن سۇلالىسى دەۋرىدە ئۇيسۇنلار يېرىدە بوز يەر ئېچىلغاندىن بۇيان، ھەرقايسى دەۋرلەردە ھەربىيلەر، پۇقرالار، جىنايەتچىلەر بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇپ باققان بولسىمۇ، ئەمما لېكىن ئۇلارنىڭ كۆلىمى، قوشۇننىڭ زورلىقى، ئوينىغان رولى بۈگۈنكى شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىكتۇەنىدەك ئەمەس ئىدى. بۇمۇ ئەلۋەتتە ۋاقتى جېننىڭ ئەڭ چوڭ تۆھپىسى بولىدۇ. بىراق ۋاقتى جېننىڭ قىيىنچىلىقنى مەنىستمەيدىغان قەتئىي مىجەزى بەزى پاسسىپ تەسىرلەرنىمۇ پەيدا قىلماي قالمىدى، بۇنى بەلكىم ئۇ ئۆزى ۋاپات بولغىچە بىلمەي كەتكەن بولۇشى مۇمكىن. مەسىلەن ئالايلۇق، بىر دۇنيە كوماندىرى ئۇنىڭغا: «بۇ يىل بىزنىڭ دۇنيىنىدە بۇغدايدىن مول ھوسۇل ئېلىندى، كادىر، جەڭچىلەر بىردەك تاغار كۆتۈرۈپ يۇرۇپ ئەتىدىن كەچكىچە بۇغداي سىيرىيدىغان بولدۇق» دەپ ئەھۋال دوكلات قىلغاندا، ۋاقتى جېن «نېمىشقا ئورغاقتا ئورنمايسىلەر؟» دەپ سورىغان، ھېلىقى دۇنيە كوماندىرى «ئورغاق يېتىشمەيدۇ، سېتىۋالغىلى پۇل يوق» دېگەن. نەتىجىدە، مەسىلە ۋاقتى جېننىڭ كۆڭۈل بۆلۈشى بىلەن ھەل بولغان. ناۋادا ھېلىقى دۇنيە كوماندىرى ۋاقتى جېنغا ئورغاق سېتىۋېلىشقا پۇل تەلەپ قىلىپ بېۋاستە ئېغىز ئاچقان بولسا، ۋاقتى جېن خاپا بولۇپ، سىلەردە قىيىنچىلىقنى يېڭىش دېگەن روھ يوق، دېگەن بولاتتى. بۇنى ماڭا

لى فامىلىلىك بىر مۇئاۋىن دۇنيە كوماندىرى سۆزلەپ بەرگەندى، ھەربىيلەر ئىچىدە بۇ «مەخپىيەتلىك» ياكى «پۇل ھەل قىلىش تېخنىكىسى» بولۇپ قالغان. ۋاقتى جېن ھۆرمەتكە سازاۋەر ھەم ئۆگىنىپ پايدىلىنىشقا ئەرزىيدىغان ئادەم ئىدى.

(تاۋ تېنەبەي: بىر مەزگىل جاقتى جىجۇڭنىڭ مۇدىر كاتىپى بولغان، 1949-يىلى «25-سېنتەبىر» ھەقىقەتكە قايتىش ھەرىكىتىگە قاتناشقان، كېيىن كۆيتۇندىكى ئىلى ئوبلاستلىق مائارىپ ئىنستىتوتىدا پروفېسسور بولغان)

تۇرغۇن ئابدۇلئەزىز تەرجىمىسى

بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىلىرىنىڭ ئازادلىقىنىڭ ئالدى-كەينىدىكى كۆچۈش، ئولتۇراقلىشىش ئەھۋالى توغرىسىدا

ۋاڭ شاڭرېن

بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەت ئاھالىلىرىنىڭ ئازادلىقتىن ئىلگىرى ۋە كېيىن شىنجاڭدىن باشقا ئۆلكىلەرگە كۆچۈپ چىقىپ كېتىشى ۋە شىنجاڭغا كۆچۈپ كېلىش مەسىلىسى پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ غەمخورلۇقىدا مۇۋاپىق ھەل قىلىندى. ئازادلىقتىن ئىلگىرى، چىڭخەي ۋە گەنسۇلاردا ئولتۇراقلىشىپ قالغان قازاق ۋە موڭغۇللارنىڭ شىنجاڭغا كۆچۈپ كېلىشى، زاڭزۇلارنىڭ كۆچۈپ كېلىشى ۋە قايتا كۆچۈپ كېتىشى، دۇڭشياڭ، سالالارنىڭ كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇراقلىشىشى ۋەھاكازالار پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىگە بىنائەن ئەمەلىيلەشتۈرۈلدى.

1. چىڭخەي ۋە گەنسۇدىكى قازاقلارنىڭ كۆچۈپ كېلىشى

1) 1957-يىلى 1-قېتىم شىنجاڭدىكى بىر قىسىم قازاق قېرىنداشلار

ئازادلىقتىن ئىلگىرى شىنجاڭدىكى بىر قىسىم قازاق قېرىنداشلار شېڭ شىسەينىڭ ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا چىدىماي، قەبىلە بويىچە چىڭخەينىڭ گېرمۇ ئالتۇن چوققا ۋە گەنسۇنىڭ ئاقسای قاتارلىق جايلىرىغا سەرسان بولۇپ كەتكەنىدى. بۇ بىر قىسىم ئاھالە قەبىلە بويىچە كۆچۈپ

يۈرەتتى، ئۇلارنىڭ كۆپىنچىسى قانداش تۇغقانلاردىن بولۇپ، لايىق تېپىش تەس بولۇش، ياشانغانلار تۇغۇلغان يۇرتىنى ۋە ئۇرۇق-تۇغقانلىرىنى سېغىنىش سەۋەبلىك، ئازادلىقتىن كېيىن رەھبەرلىككە شىنجاڭغا قايتىپ ئولتۇراقلىشىش تەلىپىنى قويغانىدى. ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم مىللەتلەر سىياسىتىنى چوڭقۇر ئىزچىللاشتۇرۇش ئۈچۈن، 1956-يىلى ماغاۋىيە ئۆمەك باشلىقى، مۇقان مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىق بولغان «ئاپتونوم رايوننىڭ چىڭخەي، گەنسۇغا بېرىپ ھال سوراش ئۆمىكى»نى ئەۋەتتى. بۇ ئۆمەك 1956-يىلى 6-ئاينىڭ 27-كۈنى يولغا چىقىپ، 1956-يىلى 9-ئاينىڭ 15-كۈنىگىچە بولغان ئىككى ئايغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە چىڭخەي گېرمۇدىكى ئالتۇن چوققا، گەنسۇدىكى ئاقسای ۋە گەنسۇ سۇبېيدىكى ئىمتو قاتارلىق ئۈچ جايدىكى قازاق، موڭغۇل قېرىنداشلارنىڭ ئۆيلىرىگە ھال سوراپ بېرىپ، پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىپ، شىنجاڭدىكى بۇرۇن ياشىغان رايونى ۋە قەبىلىسى تۇرۇشلۇق جايىنى سۈرۈشتە قىلىپ، ئۇلارنىڭ شىنجاڭغا قايتقاندىن كېيىنكى پىلانى ۋە قەيەرگە ئولتۇراقلىشىش ئويى بار ئىكەنلىكى توغرىسىدا پىكىر ئالدى. كونكرېت تەلەپ ۋە ھازىر تۇرۇۋاتقان جايىنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىنى ئىگىلىدى. ئۇلارنىڭ بىر قىسىملىرى شىنجاڭدىكى ئەسلى يۇرتىغا كۆچۈپ بېرىشنى ئۈتتۈرىغا قويدى. ئۆزلىرىنىڭ شۇ جايىنىڭ ھاۋا كىلىماتىغا كۈنەلمىگەنلىكىنى، تىلىنى بىلىپ كېتەلمىگەنلىكىنى، پەرزەنتلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىشى تەس بولغانلىقىنى، شىنجاڭدىكى ئۇرۇق-تۇغقانلىرى بىلەن ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان ئۇچرىشىش ئىمكانىيىتى بولمىغانلىقىنى، چوڭلارنىڭ ياقا يۇرتقا ماكانلىشىپ قېلىشقا ئۈنىمايۋاتقانلىقىنى سەۋەب قىلىپ كۆرسەتتى. يەنە بىر ئىنتايىن مۇھىم ھەم ئاشكارا ئۈتتۈرىغا قويۇشقا جۈرئەت قىلالمىغان

مەسلە-ئۇلارنىڭ كۆپ قىسمى قەبىلىسىنىڭ ئاساس قىلىپ ئولتۇراقلاشقاچقا، لايىق تېپىشى تەس بولۇپ، ئۆزئارا يېقىن تۇغقانلار توي قىلغاندىن كېيىن تۇغۇلغان بالىلاردا روشەن هالدا ساپاسى تۆۋەن بولۇش ئەھۋاللىرى كۆرۈلگەنىدى. هال سوراش ئۆمىكى ئۇلارنىڭ پىكىر ۋە ئىنكاسلىرىنى ئاپتونوم رايوننىڭ پارتىيە هۆكۈمەت رەھبەرلىرى ۋە مەركەز رەھبەرلىرىگە ئۆز ۋاقتىدا يەتكۈزدى. يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئۇلارنىڭ تەلەپ، ئارزۇلىرىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەردى. 1956-يىلى 11-ئاينىڭ 22-كۈنى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى چىڭخەي ۋە گەنسۇ ئۇلكىلىك، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوملارغا تەستىق ئەۋەتتى. تەستىقتا مۇنداق دېيىلگەنىدى: «ئالتۇن چوققا ۋە ئاقسايدىكى قازاقلارنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ كېتىش مەسىلىسىگە قارىتا، ئۆزى خالاش پۇزىتسىيىسىدە بولۇش، كېتىشنى خالىغانلار كېتىش، تۇرۇپ قېلىشنى خالىغانلار تۇرۇپ قېلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىش كېرەك». شىنجاڭ پارتىيە، هۆكۈمەت رەھبەرلىرى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى يولىورۇقىنىڭ روھىغا ئاساسەن، كۆچۈرۈش خىزمەت گۇرۇپپىسى تەشكىللەپ، ئالايىتەن گەنسۇ، چىڭخەيلەرگە بېرىپ تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى، مەركەزنىڭ يولىورۇقىنى تەشۋىق قىلدى، شىنجاڭغا قايتىشنى تەلەپ قىلغانلارنىڭ ئائىلە سانى، نوپۇس سانى ۋە ئۇلار شىنجاڭغا قايتقاندىن كېيىنكى ئورۇنلاشتۇرۇلىدىغان رايونىنى ئەمەلىيلەشتۈردى. شۇ ئاساستا چىڭخەي ئۇلكىسى بىلەن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى بىرلا ۋاقىتتا ئۆزلىرىنىڭ كۆچۈرۈش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ۋە خىزمەت بەنزىسىنى تەشكىللىدى، كۆچۈرۈلىدىغان ئائىلىلەر ئىچىدە كۆچۈرۈش كومىتېتىنى قۇردى. شىنجاڭ تەۋەسىدە

كۆتۈۋېلىش-توشۇش خىزمەت بەنزىسىنى تەشكىللەپ، ئورۇنلاشتۇرۇلىدىغان جايلارنى ئەمەلىيلەشتۈردى، يەنە چىڭخەيگە كۆتۈۋېلىش-توشۇش خىزمەت كادىرلىرىنى ئەۋەتتى. 1957-يىلىنىڭ بېشىدىن باشلاپ يېزا ئائىلىسى، ياشانغان، ئاجىز، كېسەلچان، مېيىپلار، مال چارۋىلىرىنى ھەيدەپ كۆچىدىغان ئائىلىلەر قاتارلىقلار بويىچە تەشكىللىنىپ، تۆت تۇركۈمگە بۆلۈنۈپ، شۇ يىلى 9-ئاينىڭ ئاخىرىغىچە بارىكۆل قازاق ئاپتونوم ناھىيىسىگە يېتىپ كەلدى. بىرىنچى تۇركۈمدە كەلگەنلەر 21 ئائىلە 78 ئادەم بولۇپ، ئاساسەن دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىاتتى، ئۇلار 3-ئاينىڭ 27-كۈنى بارىكۆلگە يېتىپ كەلدى. ئىككىنچى ۋە ئۈچىنچى تۇركۈمدىكىلەر ئاساسلىقى قەبىلە ئاقساقاللىرى ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە-تاۋابىئاتلىرى بولۇپ، ئۇلار ماشىنىلىق 5-ئاينىڭ 13-كۈنى بارىكۆلگە يېتىپ كەلدى. تۆتىنچى تۇركۈمدىكىلەر مال-چارۋىلىرىنى ھەيدەپ كۆچكەنلەر بولۇپ، جەمئىي 33 ئائىلە 151 ئادەم ئىدى. ئۇلار بىر تەرەپتىن مال بېقىپ، بىر تەرەپتىن شىنجاڭغا قاراپ مېڭىپ 9-ئايدا بارىكۆلگە يېتىپ كەلدى. مۇشۇ نۆۋەت چىڭخەيدىن شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەن قازاق قېرىنداشلار جەمئىي 157 ئائىلە 385 ئادەم بولدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە دۆلەت كادىرلىرى، كارخانا ئىشچى-خىزمەتچىلىرىدىن 35 كىشى بار بولۇپ، نازىر دەرىجىلىك كادىردىن تۆت كىشى بار ئىدى. بۇ نۆۋەت چارۋىچىلارنىڭ كۆپ قىسمى بارىكۆلگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئاز قىسمى ساۋەن، كۆكتوقاي، بۇرۇلتوقايلارغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

2) گەنسۇ ئاقسايدىن قايتىپ كەلگەن قازاق چارۋىچىلار

1957-يىلى ئىككى ئۇلكە ئاپتونوم رايون ئوتتۇرىسىدا تەشكىلىي تەييارلىقلار ئىشلىنىپ، بىرىنچى تۇركۈمدە ئاقساي قازاق ئاپتونوم

ناھىيىسى مەخسۇس ماشىنا ئاجرىتىپ، جەمئىي 30 ئائىلە 162 ئادەمنى ئاپىرىپ قويدى. ئۇلار 1957-يىلى 10-ئايدا بارىكۆل قازاق ئاپتونوم ناھىيىسىگە يېتىپ كەلدى؛ ئىككىنچى تۇركۈمدە مال چارۋىلىرىنى ھەيدەپ شىنجاڭغا قايتىپ كەلگىنى 28 ئائىلە 155 ئادەم بولۇپ، ئۇلارمۇ 10-ئايدا بارىكۆلگە يېتىپ كەلدى. ئىككى تۇركۈمدە ئاقسايدىن قايتىپ كەلگەن قازاق ئاممىسى جەمئىي 58 ئائىلە 317 ئادەم بولۇپ، كۆپ قىسمى بارىكۆلگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى، ئاز قىسمى كۆكتوقاي ۋە ئاراتۇرۇك ناھىيىلىرىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ نۆۋەت قايتىپ كەلگەنلەر ئىچىدە دۆلەت كادىرلىرى ۋە كارخانا ئىشچى-خىزمەتچىلىرىدىن 15 كىشى بار بولۇپ، ناھىيە دەرىجىلىك كادىرلاردىن بىرەيلەن، بۆلۈم دەرىجىلىك كادىرلاردىن ئىككىلەيلەن بار ئىدى، ئۇلار ئائىلە تاۋابئاتلىرى ئورۇنلاشتۇرۇلغان جايلاردا خىزمەتكە تەقسىم قىلىندى.

بۇ ئىككى جايدىن كۆچۈرۈلۈپ كېلىنگەن قازاق چارۋىچىلارنىڭ بۇنىڭدىن كېيىنكى تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى مىللەتلەر، دىن ئىشلىرى باشقارمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى گو جىڭپۇ ئۆمەك باشلىقى، چىڭخەيدىن قايتىپ كەلگەن قازاقلارنىڭ رەھبىرى، قۇمۇل ۋىلايەتلىك مەمۇرىي مەھكىمىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئالتىنبېك مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقى بولغان ئۇيغۇر، قازاق، خۇيزۇ، خەنزۇ قاتارلىق تۆت مىللەتتىن نەشكىللەنگەن، 32 كىشىلىك ئاپتونوم رايونىنىڭ چىڭخەي، گەنسۇدىن شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەن قازاق قېرىنداشلاردىن ھال سوراش ئۆمىكىنى ئەۋەتتى. 1957-يىلى 8-ئاينىڭ 24-كۈنىدىن 9-ئاينىڭ 17-كۈنىگىچە ئۇلار ئايرىم-ئايرىم ھالدا بارىكۆل، ئاراتۇرۇكتىكى قازاق قېرىنداشلار

ئورۇنلاشتۇرۇلغان جايلارغا بېرىپ، ئۆيمۇ ئۆي يۈرۈپ زىيارەت قىلدى. ھال سوراش چوڭ يىغىنى ئاچتى، 13 مەيدان كىنو قويۇلدى. ئات بەيگىسى، ئوغلاق تارتىشىش قاتارلىق پائالىيەتلەر ئۆتكۈزۈلدى. ھال سوراش بۈيۈملىرى تارقىتىلدى. شىنجاڭ ئازاد بولۇپ سەككىز يىلدىن بۇيانقى ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشتا قولغا كەلتۈرۈلگەن نەتىجىلەر تونۇشتۇرۇلدى. ئۇلار مۇقىم ئولتۇراقلاشقاندىن كېيىنكى يايلاق، تېرىلغۇ يەر، دېھقانچىلىق قەرز پۇلى ئېلىش، داۋالىنىش، باجنى كېمەيتىش ۋە كەچۈرۈم قىلىش، قىيىنچىلىقى بار ئائىلىلەرنى قۇتقۇزۇش، پەرزەنتلىرىنىڭ مەكتەپكە كىرىش، تاۋار مالالار بىلەن تەمىنلەش، كادىر، ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى خىزمەتكە تەقسىم قىلىش قاتارلىق بىر قاتار كونكرېت مەسىلىلەرنى ھەل قىلدى. ھال سوراش ئۆمىكى بارغانلا جايدا ئاپتونوم رايون پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەن قازاق قېرىنداشلارغا يوللىغان سالىمنى يەتكۈزدى، پارتىيىنىڭ مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە سىياسىتىنى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئۆزىگە ئۆزى خوجا بولۇش ھوقۇقىنىڭ يۈرگۈزۈلۈشىنى تەشۋىق قىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىگە قارىتا يەنمۇ بىر قەدەم چوڭقۇرلاشنى ۋە قىش كىرگەندىن كېيىنكى تۇرمۇشنى ئورۇنلاشتۇرۇش قاتارلىق خىزمەتلەرگە ياخشى ئاساس سېلىندى.

3) 1983-يىلى ئىككىنچى نۆۋەت چىڭخەيدىن قايتىپ كەلگەن قازاق چارۋىچىلار

ئىككىنچى نۆۋەت قازاق چارۋىچىلارنى شىنجاڭغا قايتۇرۇپ كېلىش خىزمىتى 1983-يىلى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش شۇجىسى

يولداش خۇ ياۋباڭ چىڭخەيده خىزمەتلەرنى كۆزدن كەچۈرگەنده، چىڭخەيدىكى بىر قىسىم قازاق ۋەكىللىرى باش شۇجىغا شىنجاڭغا قايتىپ ئولتۇراقلىشىش ئارزۇسى بارلىقىنى دوكلات قىلغاندىن كېيىن باشلانغانىدى. باش شۇجى خۇ ياۋباڭ دوكلاتقا: ئازادلىقتىن ئىلگىرى شىنجاڭدىن چىڭخەيگە كەتكەن بىر قىسىم ئامما شىنجاڭغا قايتىپ كېتىشنى تەلەپ قىلمۇاتىدۇ، بۇنى قارشى ئېلىشىمىز ۋە ئۇلارنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇرۇشىمىز لازىم، دەپ تەستىق سالدى. بۇ تەستىقنامە روھىغا ئاساسەن، دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى 1983-يىلى 10-ئايدا مۇئاۋىن مۇدىر خوۋاڭ گۇاڭشۇنى ئالايىتەن شىنجاڭغا ئەۋەتىپ، ئۇرۇمچىدە چىڭخەي ئۆلكىسى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدىكى ئالاقىدار ئورۇنلار مەسئۇللىرىنىڭ يىغىنى ئېچىپ، شىنجاڭغا قايتۇرۇپ كېلىپ جايلاشتۇرۇش، كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇش ئىشلىرى ئۈستىدە مۇزاكىرە قىلدى ھەمدە «چىڭخەي ئالتۇن چوققىدىكى قازاقلارنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ كېلىش مەسلىسى توغرىسىدىكى يىغىن خاتىرىسى»نى ۋۇجۇدقا چىقاردى. يىغىن خاتىرىسىدە كۆچۈش جەريانىدىكى كونكرېت مەسىلىلەر ۋە ئىككى ئۆلكە، ئاپتونوم رايون ئۈستىگە ئالغان كونكرېت ۋەزىپىلەر ئېنىق بەلگىلەندى. دۆلەتلىك مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى ۋە مالىيە مىنىستىرلىكى شىنجاڭغا بىر مىليون يۈەن مەخسۇس ئورۇنلاشتۇرۇش پۇلى ئاجراتتى. ئاپتونوم رايونىنىڭ يەرلىك مالىيەسىمۇ 600 مىڭ يۈەن ئورۇنلاشتۇرۇش قۇرۇلۇشى خىراجىتىنى ئاجراتتى. چىڭخەي تەرەپ كۆچكەنلەرنىڭ خۇسۇسىي مۇلۈك ۋە چارۋىلىرىنى باھاغا سۇندۇرۇپ، كونكرېت مەسىلىلەرنى مۇۋاپىق ھەل قىلدى. تۆمۈرىول مىنىستىرلىكى مەخسۇس پويىز ئورۇنلاشتۇردى. كۆچۈشكە تەييارلىق قىلىشنى

تەشكىللەشتىن تاكى كۆچكىچە چىڭخەي ئۇزىتىپ شىنجاڭ كۇتۇۋالىدىغان دوستانە كەيپىيات شەكىللەندى. ھەممىلا جاي قىزغىن ئۇزىتىش ۋە قىزغىن كۇتۇۋېلىش كەيپىياتىغا تولدى. چارۋىچى ۋالىيقان گىرمۇدىن ئۇرۇمچىگە كەلگىچە يول بويى بۇ خىل قىزغىن مىنۇتلارنى ئۇنۇتالمىغۇدەك ئېلىۋېلىپ، بۇنى كۆچمۇاتقان قازاق ئاممىسىغا قويۇپ بەردى. ئۇ مۇنداق دەيدى: «بۇ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاق، ئۆزئارا ياردەم بېرىدىغانلىقى، قەلبىداش ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ، بىز ئۇنۇتالمىغۇدەك ئالغان بۇ ئەھۋاللارنى ساقلاپ كېيىنكى ئەۋلادلارغا تەۋەررۈك قىلىمىز، ئەۋلادلار بىز قازاقلارنىڭ تارىخىي ئەھمىيەتكە ئىگە بۇ چوڭ كۆچۈشنى مەڭگۈ ئېسىدە ساقلايدۇ».

بۇ نۆۋەت قايتىپ كەلگەن قازاقلار جەمئىي 184 ئائىلە، 966 ئادەم بولۇپ، ئۇلار 1984-يىلى 6-ئاينىڭ 1-كۈنى ئۇرۇمچىگە يېتىپ كەلدى، ئۇلارنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرىدىن جانابىل ۋە ھەرقايسى تارماقلارنىڭ ۋەكىللىرى بولۇپ 300 دىن ئارتۇق كىشى ۋوگزالغا چىقىپ، داقا-دۇمباق بىلەن كۆتۈۋالدى. ئۇلاردىن 38 ئائىلە 194 ئادەم چىڭگىل ناھىيىسىگە، 24 ئائىلە 132 ئادەم ئالتاي ناھىيىسىگە، 11 ئائىلە 64 ئادەم قاباھا ناھىيىسىگە، 1 ئائىلە 4 ئادەم بورچىن ناھىيىسىگە، 26 ئائىلە 113 ئادەم گۇچۇڭ ناھىيىسىگە، 31 ئائىلە 164 ئادەم موري قازاق ئاپتونوم ناھىيىسىگە، 4 ئائىلە 23 ئادەم باركۆل قازاق ئاپتونوم ناھىيىسىگە، 3 ئائىلە 5 ئادەم قۇمۇل شەھىرىگە، 4 ئائىلە 20 ئادەم ساۋەن ناھىيىسىگە، 42 ئائىلە 203 ئادەم ئۇرۇمچى ناھىيىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بۇ قېتىمقى پىلانلىق، تەشكىللىك ئورۇنلاشتۇرۇش بىلەن قايتىپ كەلگەنلەردىن باشقا، بىر نەچچە يىللاردىن بۇيان چىڭخەيدىن

ئۆز ئىختىيارى بىلەن ئۇرۇق-تۇغقان، دوست-يارەنلىرىنى پاناھ تارتىپ، نورمال رەسمىيەتلەر بىلەن شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەنلەردىن يەنە 50 ئائىلە 236 ئادەم بار بولۇپ، بۇنى يۇقىرىقى كۆللىكتىپ كۆچۈپ كەلگەنلەر بىلەن قوشقاندا جەمئىي 234 ئائىلە 1158 ئادەم بولىدۇ. بۇ نۆۋەت شىنجاڭغا كۆچۈپ كەلگەن قازاقلار ئىچىدە دۆلەت ئورگانلىرىدا ۋە كارخانىلاردا ئىشلەيدىغان كادىرلاردىن 110 نەپەر، ئومۇمىي خەلق مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچىدىن 26 نەپەر، كوللىكتىپ مۇلۇكچىلىكىدىكى ئىشچىدىن 13 نەپەر بار ئىدى. ئۇلارنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇش مەسىلىسىنى ھەل قىلىش ئۈچۈن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم تەشكىلات بۆلۈمى، ئاپتونوم رايونلۇق ئەمگەك كادىرلار ئىشلىرى نازارىتى بىرلىشىپ، 1984-يىلى 10-ئاينىڭ 20-كۈنى (ش پ ت خ) 127-نومۇرلۇق ۋە (ش ئ خ) 400-نومۇرلۇق «چىڭخەيدىن شىنجاڭغا كۆچۈپ كەلگەن قازاق كادىرلىرىنى تەقسىم قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇش»نى تارقاتتى. ئورۇنلاشتۇرۇلغان رايونى بويىچە تەقسىم قىلىش پرىنسىپىغا ئاساسەن، ئالتايغا 22 نەپەر، سانجىغا 25 نەپەر، قۇمۇلغا 7 نەپەر، چۆچەككە 3 نەپەر، ئۇرۇمچىگە 22 نەپەر، ئاپتونوم رايوندىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا 20 نەپەرنى تەقسىم قىلىش بېكىتىلدى. قالغانلىرىنى ھەرقايسى ئورۇنلاشتۇرۇلغان رايونلار ئۆزلىرى تەقسىم قىلدى.

4) چىڭخەيدىن قايتىپ كەلگەن قازاقلارنىڭ چىڭخەيگە قايتا كېتىشى

1985-يىلدىن باشلاپ چىڭخەيدىن شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەن بىر قىسىم قازاقلار قايتا چىڭخەيگە قايتىپ كەتتى. شۇ سەۋەبتىن، چىڭخەي تەرەپ شىنجاڭدىن ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ شىنجاڭغا قايتۇرۇپ كېتىشنى ئىلتىماس قىلدى. ئۇلارنىڭ نوپۇسى كۆچۈرۈلگەن، تۇرغان جايلىرى باشقا

مىللەتلەرگە تەقسىم قىلىنغان، بۇرۇنقى چىڭخەي خەيشى موڭغۇل، زاكزۇ، قازاق ئاپتونوم ناھىيىسىنىڭ نامىدىكى قازاق نامى ئۆچۈرۈلگەن بولغاچقا، ناۋادا ئۇلار قايتىپ كەلسە، ھازىر ئولتۇراقلاشقان مىللەتلەر بىلەن زىددىيەت پەيدا بولۇپ، يەنە يېڭى مەسىلىلەر كېلىپ چىقىشى مۇمكىن ئىدى.

بۇ بىر قىسىم قازاقلارنىڭ قايتا قايتىپ كېتىش سەۋەبى خىلمۇ-خىل بولۇپ، ئاساسلىقى يېڭىدىن ئورۇنلاشتۇرۇلغان جايلارنىڭ تەبىئىي شارائىتى ناچار بولغانلىقتىن، ئۇلار تازا كۆتەلمىگەنىدى، ياخشى يايلاقلار يەرلىك چارۋىچىلارنىڭ ئىلكىدە ئىدى. ئۇرۇمچى ناھىيىسىنىڭ ئەنەنچۇ بازىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان 42 ئائىلە 230 نەچچە ئادەمگە مەركەزلەشكەن ئاھالە نۇقتىلىرى قۇرۇپ بېرىلگەن بولسىمۇ، ئۇلار بۇنىڭغا كۆنەلمىدى. دۆلەت يەنە مەبلەغ سېلىپ، مەخسۇس ئۆستەڭ ياساپ، قالدۇرۇق يەر تەقسىم قىلىپ، مەكتەپ قۇرۇپ بەرگەن بولسىمۇ، ئۇلار يەنىلا كۆنەلمىدى. ئۇلارنىڭ بىر قىسمى يەنىلا چىڭخەيگە قايتىپ كەتتى. 1986-يىلى 12-ئايدىكى تەكشۈرۈش ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، مورى ناھىيىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغان 31 ئائىلىنىڭ ئىچىدىكى 16 ئائىلە 86 ئادەم، ئۇرۇمچى ناھىيىسىنى ئەنەنچۇ بازىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلغان 42 ئائىلىنىڭ ئىچىدىكى 14 ئائىلە 81 ئادەم، گۇچۇڭ ناھىيىسىدىن 4 ئائىلە 17 ئادەم، ئالتاي ناھىيىسىدىن 4 ئائىلە 32 ئادەم، بارىكۆل ناھىيىسىدىن 1 ئائىلە 6 ئادەم چىڭخەيگە قايتىپ كەتكەن. 1987-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە چىڭخەيگە قايتىپ كەتكەنلەر 60 نەچچە ئائىلە، 400 نەچچە ئادەمگە يەتكەن ھەمدە كېتىدىغانلارنىڭ سانى بارغانسېرى كۆپەيگەن. شۇ سەۋەبتىن، ئاپتونوم رايون ئۇچ قېتىم نەسىھەت قىلىپ توسۇش خىزمىتى گۇرۇپپىسى

ئەۋەتكەن بولسىمۇ، ئۇنۇمى بولمىدى. نەسىھەت قىلىپ توسۇش نەتىجىدە تالاش-تارتىشقا، تالاش تارتىش مۇنازىرە قىلىشقا، مۇنازىرە قىلىش قارشىلىشىشقا ئۆزگەردى، بەزىلەر ھەتتا: «ئەگەر بىزنى چوقۇم شىنجاڭغا مەجبۇرى قايتىشى كېرەك، دېسەڭلار، بېشىمىزنى كېسىپ ئېلىپ جاۋاب قىلىڭلار، بىز شىنجاڭغا ھەرگىز قايتمايمىز» دېگەن. بۇ ئىشتىن بىز كۆچۈرۈش خىزمىتىنىڭ ئىنتايىن ئىنچىكە ئىدىيىۋى خىزمەت بولۇپ، كېلىش، كېتىشنى ئەڭ ياخشىسى ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى بەلگىلىگىنى تۈزۈك ئىكەنلىكىنى، تەشكىلنىڭ زىيادە ئارلىشىشى ئۇلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە ئولتۇراقلاشتۇرۇشقا پايدىسىز بولىدىغانلىقىنى بىلدۈق. ئەھۋالنى بىلىدىغانلارنىڭ ئىنكاسىغا قارىغاندا، چېگىدىگە قايتا قايتىپ كەتكەنلەردىن ھازىر يەنە 50 نەچچە ئائىلە بار بولۇپ، چېگىدىي تەرەپ ئۇلارنى سايرام ئويمانلىقى ئەتراپىدىكى چارۋىچىلىق شارائىتى بىرقەدەر ياخشى رايونغا ئورۇنلاشتۇرغان، نوپۇسىمۇ ھەل قىلىنغان.

2. ئازادلىقتىن ئىلگىرى گەنسۇ سۇبېيدە ماكانلاشقان موڭغۇل چارۋىچىلارنى كۆچۈرۈپ قوبۇقسارغا ئولتۇراقلاشتۇرۇش

1956-يىلى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ماغاۋىيە ئۆمەك باشلىقى، مۇقان مۇئاۋىن ئۆمەك باشلىقلىقىدىكى چېگىدىي، گەنسۇلارغا بېرىپ ھال سوراش ئۆمىكى گەنسۇنىڭ سۇبېي دېگەن يېرىدە، ئازادلىقتىن ئىلگىرى گەنسۇغا كېتىپ قالغان موڭغۇللاردىن ھال سوراپ، پارتىيىمىزنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنى تەشۋىق قىلىپ، ئۇلارنىڭ پىكىر ۋە تەلەپلىرىنى ئاڭلىدى. ئۇلار ئۆز يۇرتى قوبۇقسارغا قايتىپ ئولتۇراقلىشىش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا

قويدى. ج ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ چېگىدىي، گەنسۇ ئۆلكىلىرى ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىغا چۈشۈرگەن «ئالتۇن چوققا ۋە ئاقسايدىكى ئاممىنىڭ شىنجاڭغا قايتىپ كېتىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى تەستىقى» نىڭ روھىغا ئاساسەن، ئۇلارنىڭ تەلىپى بويىچە، شىنجاڭ گەنسۇنىڭ سۇبېي ناھىيىسى بىلەن كېڭىشىپ، كۆچۈشتىن ئىلگىرىكى تۇرلۇك تەييارلىق خىزمەتلەرنى بېكىتتى. ئاپتونوم رايونىمىز قۇمۇل مەمۇرىي مەھكىمە خەلق ئىشلىرى بۆلۈمىنىڭ باشلىقى لى جىۋۇ باشلىقلىقىدىكى سۇبېيدىكى شىنجاڭغا كۆچىدىغان موڭغۇل ئاممىسىنى كۈتۈۋېلىش خىزمەت گۇرۇپپىسىنى ئەۋەتتى. خىزمەت گۇرۇپپىسى 1957-يىلى 11-ئاينىڭ 2-كۈنى سۇبېيدىكى موڭغۇللار ئولتۇراقلاشقان ئىمتوغا كېلىپ، ئەھۋاللارنى سۈرۈشتۈرۈپ، شۇ جايدىكى كادىرلارنىڭ ھەمكارلىقىدا كۆچۈرۈشنىڭ تەييارلىق خىزمەتلىرىنى ئىشلىدى. موڭغۇل ئاممىسى ئىچىدە كۆچۈش ھەيئىتى تەشكىللەپ، كۆچۈشتىن ئىلگىرىكى بارلىق تەييارلىق خىزمەتلىرىنى مۇزاكىرە قىلدى. كۆپ قىسىم ئاممىنىڭ ئارزۇسى بويىچە، سۇبېي بىلەن شىنجاڭ ئارلىقىنىڭ يېقىن بولۇش ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن، بىرتەرەپتىن مال باققاچ، بىر تەرەپتىن كۆچۈش لايىھىسىنى بېكىتتى. بىخەتەرلىكنى ئويلىشىپ، ئىككى تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ يولغا چىقتى. بىرىنچى تۈركۈمدە 35 ئائىلە 77 ئادەم 9100 تۇياق چارۋىنى ھەيدەپ، 1957-يىلى 8-ئاينىڭ 18-كۈنى سۇبېيدىن يولغا چىقتى. ئىككىنچى تۈركۈمدە 5 ئائىلە 18 ئادەم 1270 تۇياق چارۋىنى ھەيدەپ، 1957-يىلى 11-ئاينىڭ 6-كۈنى سۇبېيدىن بولغا چىقتى. بۇ ئۇزۇن مۇساپىدە بىرتەرەپتىن چارۋا بېقىپ، بىرتەرەپتىن يول يۈرۈپ 10 ئايدا يەنى 1958-يىلى 6-ئايدا قومۇلغا يېتىپ كەلدى. قىسقا مۇددەت دەم ئالغاندىن

كېيىن، داۋاملىق قوبۇقسارغا قاراپ مېڭىپ، 1958-يىلى 11-ئاينىڭ 15-كۈنى قوبۇقسارغا يېتىپ كەلدى. بۇ ئىككى تۇركۈمدە كۆچۈپ كەلگەن موڭغۇل چارۋىچىلار جەمئىي 40 ئائىلە 108 ئادەم بولۇپ، يول ئۈستىدە سۇ، ئوت-چۆپ كەمچىل بولۇش، ھاۋا كېلىماتى ئۆزگىرىشچان بولۇش، كېسەللىك، ئاچارچىلىق، بۆرىنىڭ ھۇجۇمى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، جەمئىي 737 تۇياق چارۋا زىيانغا ئۇچرىغان. بۇ قېتىم كۆچۈپ كەلگەن موڭغۇل ئاممىسى ئىچىدە دۆلەت كادىرىدىن 15 نەپەر بولۇپ، ناھىيە دەرىجىلىك كادىر ئىككى نەپەر، سىناق تەرەقسىدە ئىشلىتىلۈاتقان خادىم ئۇچ نەپەر ئىدى، ئۇلار ئائىلىسى بىلەن قوبۇقسارغا كەلگەندىن كېيىن، ناھىيىدىكى مۇناسىۋەتلىك ئىدارىلەرگە خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇلدى.

3. شىزاڭدىن خېجىڭ ناھىيە بايىنبۇلاق يايلىقىغا كۆچۈپ 33 يىل ياشىغان زاڭزۇلارنىڭ يەنە شىزاڭغا قايتىپ كېتىشى

شىنجاڭغا زاڭزۇلار 1953-يىلى ۋە 1959-يىللىرى ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۇچ قېتىم كۆچۈپ كەلگەن بولۇپ، خېجىڭ ناھىيە بايىنبۇلاق يايلىقىغا ئولتۇراقلاشتۇرۇلغان. 1985-يىلدىن باشلاپ ئۇلارنىڭ ئاز قىسمى نورمال رەسمىيەتلەر بىلەن شىزاڭغا قايتىشقا باشلىدى. 1986-يىلدىن باشلاپ ئۇلار ئاممىۋى خاراكتېرلىك يىغىلىشلارنى ئۆتكۈزۈپ، شىزاڭغا كۆچۈپ كېتىشنى تەلەپ قىلدى. تۆۋەندە ئۇلارنىڭ كۆچۈپ كېلىش ۋە كۆچۈپ كېتىش ئەھۋالىنى قىسقىچە بايان قىلىمەن:

1) زاڭزۇلارنىڭ كۆچۈپ كېلىشى

بىرىنچى تۇركۈمدە 1953-يىلى يازدا شىزاڭنىڭ ناچۇ ۋىلايىتى جياڭلۇڭ ناھىيىسىدىن 23 ئائىلە 65 كىشىلىك زاڭزۇلار تاغنى بويلاپ چەرچەن ناھىيىسىگە كىرگەن. ۋەھالەنكى بۇ جايىنىڭ ھاۋا كېلىماتى ۋە يايلاق شارائىتى ناچار بولغاچقا، بۇ تۇركۈم زاڭزۇلار ۋە ئۇلارنىڭ مال-چارۋىلىرى قېيىن ئەھۋالدا قالغان. چەرچەن ناھىيىسى ۋە كورلا ۋىلايىتىدىكى ئالاقىدار ئورۇنلارنىڭ ياردىمىدە، ئۇلار چەرچەن ناھىيىسىنىڭ تاغ ئىچىدىكى چارۋىچىلىق مەيدانىغا ۋاقىتلىق ئورۇنلاشتۇرۇلدى. 1961-يىلى بايىنغولىن ئوبلاستلىق خەلق كومىتېتى ئۇلارنى خاتىرجەم تۇرمۇش شارائىتىغا ئىگە قىلىش ئۈچۈن، خېجىڭ ناھىيىسىدىكى بايىنبۇلاق ۋېيشىڭ (داخول ئورۇن) چارۋىچىلىق مەيدانىغا كۆچۈرۈپ ئولتۇراقلاشتۇردى.

ئىككىنچى تۇركۈمدە 1953-يىلى قىشتا، شىزاڭنىڭ ناچۇ ۋىلايىتى شىنجا ناھىيىسىدىن 17 ئائىلە 80 دىن ئارتۇق زاڭزۇلار 1300 تۇياقتىن ئارتۇق مال-چارۋىسىنى ھەيدەپ، قەھرىتان سوغۇقتا، تاغ جىلغىسىنى بويلاپ چاقىلىق ناھىيىسىدىكى ۋەششەرى چۆللىكىگە كەلگەن. ئۇ يەرنىڭ ھاۋا كېلىماتى ئىنتايىن قۇرغاق ھەم سۇ، ئوت-چۆپ كەمچىل بولۇپ، ئادەم ۋە چارۋىلار ئىنتايىن ئېغىر ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان. چاقىلىق ناھىيىسى ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، ۋىلايەتكە دەرھال مەلۇم قىلدى. ۋىلايەت، ناھىيە دەرھال قۇتقۇزۇش تەدبىرلىرىنى قوللىنىپ، ماشىنا ئەۋەتىپ ئۇلارنى سۇ، ئوت-چۆپ شارائىتى بىرقەدەر ياخشى تاراچى گوڭشېسىدا ۋاقتىلىق تۇرۇشقا يۆتكەپ كەلدى. 1957-يىلى بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى ئۇلارنى خېجىڭ ناھىيىسىدىكى بايىنبۇلاق شەرق

قىزاردى چارۋىچىلىق مەيدانىغا كۆچۈرۈپ كەلدى، بۇنىڭ بىلەن ئۇلار گۈزەل ياياقتا چارۋىچىلىق تۇرمۇشىنى كەچۈرۈشكە باشلىدى.

ئۇچىنچى تۇركۈمدە 1957-يىلىنىڭ ئاخىرىدىن 1962-يىلى يازغىچە، شىزاڭنىڭ ناچۇ ئۆلايىتىنىڭ شىنجا، جياڭلۇڭ ناھىيىلىرى، سىچۇەن ئۆلكىسىنىڭ ماكاڭ، تاڭلاڭ ناھىيىلىرى ۋە چىڭخەي ئۆلكىسىنىڭ يۈشۇ ناھىيىسىدىكى بىر قىسىم زاڭزۇ ئاممىسى چەرچەن ناھىيىسى تەۋەسىدىكى ئوت-چۆپ شارائىتى ئىنتايىن ناچار رايونلارغا كىرىپ چارۋا باقتى. ئۇزۇن يوللۇق جاپالىق مۇساپىدە، چارۋىچىلار ۋە چارۋىلار ھېرىپ-چارچاپ، ئېغىر زىيانغا ئۇچرىغاندى. چەرچەن ناھىيىسى ۋە بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستى ئۇلارغا ياردەم قىلىپ، ئۇلارنىڭ مال-چارۋىلىرىنى باھاغا سۈندۇرۈپ بىرتەرەپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇلارنى باسقۇچقا، تۇركۈمگە بۆلۈپ، خېجىڭ ناھىيىسىدىكى بايىنبۇلاق يايلىقىغا يۆتكەپ ئولتۇراقلاشتۇردى. بۇلار جەمئىي 300 ئادەم بولۇپ، بۇلارنىڭ ئىچىدە يانگان داندىر ناملىق بىر كىچىك «گىگەن» بار ئىدى. ئۇلار بۇ قېتىملىق ئۇزۇن سەپەرگە ئاتلىنىشتىن بۇرۇن «گىگەن» دىن: «قەيەردە بەخت، سائادەت بار؟» دەپ سورىغاندا، ئەمدىلا نەچچە ياشقا كىرگەن «گىگەن» ئالدى تەرەپنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ «ئۇ يەردە» دېگەن. ئۇلار شۇ نىشاننى بويلاپ يولغا چىققان، ئاقىۋەتتە يول بويى سۇ ۋە ئوت-چۆپ ئاز بولغاچقا، سەپەر ئۇستىدىكى قۇرغاقچىلىق، كېسەللىك سەۋەبىدىن ئادەم ۋە چارۋىلار خېلى ئېغىر زىيانغا ئۇچرىغان. بۇ «گىگەن» نىڭ ئۇستازى ئۇنىڭ دادىسى بولۇپ، دادىسىنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش كۆرىدىكەن. 1962-يىلى تەشكىل بۇ بىر تۇركۈم زاڭزۇلارغا ئېتىبار قىلىپ، ئەمدىلا 10 ياشقا كىرگەن «گىگەن» ۋە ئۇنىڭ دادىسىنىڭ 1962-يىلىدىكى دۆلەت بايرىمى مۇناسىۋىتى

بىلەن بېيجىڭغا بېرىپ ئېكسكۇرسىيە قىلىش ئۈمىكىگە قاتنىشىشنى تەستىقلىدى. بۇ قېتىمقى ئېكسكۇرسىيە ئۈمىكى ئۇرۇمچىدىن يولغا چىقىپ پوپىزدا كارىۋات بىلىتى تەقسىم قىلغاندا، بەلگىلىمە بويىچە «گىگەن» گە تۆۋەنكى كارىۋاتنىڭ بىلىتىنى بەردۇق. «گىگەن» نىڭ دادىسى: «گىگەن» نىڭ ئۇستىدە باشقا بىرسى بولسا بولمايدۇ، دېدى. بىز ئۇنىڭ پىكرى بويىچە «گىگەن» نى ئەڭ ئۇستىدىكى كارىۋاتقا ئورۇنلاشتۇردۇق. بۇ قېتىمقى ئېكسكۇرسىيە ئۈمىكىنىڭ باش كاتىپى نۇرتىيىپنىڭ دېيىشىچە، بۇ «گىگەن» سەل غەلىتە بولۇپ، ئېكسكۇرسىيە ئۈمىكىنىڭ باشقا ئەزالىرى بىلەن ھەرگىز بىرگە ھاجەتخانىغا كىرمىگەن، قىلىقلىرى سەل قىز بالىغا ئوخشاپ كەتكەن. «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» مەزگىلىدە بۇ «گىگەن» نىڭ ئەسلىدە ئايال جىنىس ئىكەنلىكى بايقالغان، «مەدەنىيەت ئىنقىلابى» نىڭ ئاخىرقى مەزگىللىرى ئۇ راھىپلىقتىن قايتىپ، ياتلىق بولغان.

بۇ ئۇچ تۇركۈم زاڭزۇلار مۇقىم ئولتۇراقلاشقاندىن كېيىن، يۇقىرى دەرىجىلىك پارتكوملار ئۇلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش، مەدەنىيەت، مائارىپ ۋە دۆلەتنىڭ ئىشلىرىغا قاتنىشىش جەھەتلەردىكى ئەھۋاللىرىغا ئالاھىدە كۆڭۈل بۆلدى. مەركىزىي مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر ئىشلىرى باشقارمىسى كۆپ قېتىم ئادەم ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ ئەمەلىيەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىۋاتقان مەسىلىلىرىنى ئىگىلەپ ھەل قىلىپ تۇردى. ئۇلارنىڭ زاڭزۇ مەكتىپى قۇرۇشىغا، چىڭخەيدىن ئوقۇتقۇچى تەكلىپ قىلىشىغا ياردەم قىلدى، دوختۇرخانا قۇرۇپ بېرىپ، ئەسلىمە ۋە تېببىي خادىملار سەپلىدى. مەخسۇس كۆۋرۈك سېلىنىپ، قاتنىشىغا قولايلىق يارىتىلدى. ئىشلەپچىقىرىش، تۇرمۇش

جەھەتلەردە ئۇچرىغان كونكرېت مەسىلىلىرىنى ھەل قىلىپ بېردى. ئۇلارنىڭ نوپۇسى ۋە چارۋىلىرى ئاۋۇپ، تۇرمۇش سەۋىيىسىدە زور ياخشىلىنىش بولدى. ئۇلار يېڭى كەلگەندە 100 نەچچە ئائىلە 390 دىن ئارتۇق ئادەم ئىدى، 1986-يىلىدىكى ستاتىستىكىغا قارىغاندا، 195 ئائىلە 1035 ئادەمگە كۆپەيگەن، قوتانىدىكى چارۋىلىرى 50 مىڭ تۇياقتا يېتىپ، كىشى بېشىغا ئوتتۇرىچە 200 نەچچە، ئاز قىسمىنىڭ 300 نەچچە تۇياقتىن توغرا كەلگەن. كىشى بېشىغا توغرا كېلىدىغان يىللىق ئوتتۇرىچە كىرىمى يېرىمىنىڭ 500 يۈەندىن ئاشقان. سىياسىي ئورنىمۇ كۆتۈرۈلگەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەش ئەزاسىدىن بىر نەپەر، ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق قۇرۇلتىيى ۋەكىلىدىن بىر نەپەر، ئوبلاستلىق سىياسىي كېڭەش ئەزاسىدىن ئىككى نەپەر، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيى ۋە ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەش ئەزاسىدىن بىر نەپەر، مۇئاۋىن ناھىيە دەرىجىلىك كادىردىن ئىككى نەپەر، مۇئاۋىن رايون دەرىجىلىك كادىردىن ئالتە نەپەر، پارتىيە ئەزاسىدىن ئالتە نەپەر، ئىتتىپاق ئەزاسىدىن 21 نەپەر بار. مەكتەپتىكى ئوقۇغۇچىلار 140 دىن ئېشىپ، 1985 ـ، 1986-يىلى ئوقۇش مەۋسۇمىدە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەنلەر 34 نەپەر، ئېچكىرىدىكى ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكومىلارغا ئەۋەتىلگەنلىرى 13 نەپەر، بۇ زاڭزۇلار شىنجاڭدا مۇقىم ئولتۇراقلاشقاندىن كېيىن، پارتىيە ۋە ھۆكۈمەتنىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشتى، جۇملىدىن ھەر مىللەت خەلقىنىڭ سىياسىي جەھەتتىكى باراۋەرلىكى، ئىقتىسادىي جەھەتتە ئورتاق گۈللىنىشى ۋە تەرەققىي قىلىشى ئىشقا ئاشۇرۇلۇپ، ۋەتەن چوڭ ئائىلىسىنىڭ ئىللىقلىقىدىن بەھرىمەن بولدى.

2) خېجىڭ ناھىيىسى بايىنبۇلاق يايلىقىدىكى زاڭزۇلارنىڭ شىزاڭغا

قايتىپ كېتىشى

ج ك پ 11-نۆۋەتلىك 3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن، پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى ۋە يۇرگۈزۈلۈشىگە، ئىقتىسادنىڭ راۋاجلىنىشى، ھەر مىللەت خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا ئۆگىنىش ۋە ئالماشتۇرۇلۇشلارغا ئەگىشىپ، ھەر مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدا ساقلىنىۋاتقان پەرق مەسىلىسىنى ھەل قىلىش كۈن تەرتىپكە قويۇلدى. مۇقىم ئولتۇراقلاشقىنىغا 30 نەچچە يىل بولغان زاڭزۇلار شىزاڭغا قايتىپ كېتىش ئۈستىدە كۆپ قېتىم كېڭىشىپ، ھەر دەرىجىلىك خەلق قۇرۇلتىيى يىغىنلىرىدا شىزاڭغا قايتىپ كېتىش تەكلىپىنى قويدى. ئۇلارنىڭ قايتىپ كېتىشىنى تەلەپ قىلىشىدىكى سەۋەب: ئۇلارنىڭ نوپۇسى ئاز، لايىق تېپىشى تەس، پەرزەنتلىرىنىڭ بىلىمدە تاكامۇللاشمىقى تەس، زاڭزۇ يېزىقىنىڭ ئىشلىتىلىش دائىرىسى تار، بولۇپمۇ يېقىن تۇغقانلار توي قىلىغاچقا، نوپۇس ساپاسىدا تۆۋەنلەش ئەھۋالى كۆرۈلگەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە چوڭلار يۇرتىنى سېغىنىپ شىزاڭغا بۇرۇنراق قايتىپ كېتىشنى تەلەپ قىلغان. 1985-يىلىدىن كېيىن، يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇنلارنىڭ تەستىقى بىلەن بىرقانچە زاڭزۇ ئائىلىسى شىزاڭغا قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، كۆپ قىسىم زاڭزۇلارنىڭ شىزاڭغا قايتىشىغا تەسىر كۆرسەتتى. 1987-يىلى 9-ئايدا 37 ئائىلە 156 كىشىلىك زاڭزۇ ئۆي مۇلۇكلىرىنى سېتىپ، 9-ئاينىڭ 28-كۈنى خېجىڭ ۋە كورلا پويىز ئىستانسىسىغا يېغىلىپ، شىزاڭغا قايتىپ كېتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇلارنىڭ مېڭىشى توغرىلىق شىزاڭ تەرەپ بىلەن ھېچقانداق ئالاقە بولمىغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قېتىمدىلا بۇنچىۋالا كۆپ ئادەم ماڭسا، سەپەر ئۈستىدە چوقۇم قىيىنچىلىقلارغا يولۇقۇشى مۇمكىن ئىدى. شۇ ۋەجىدىن ئاپتونوم

رايونىمىزنىڭ پارتىيە، ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بىرلىك سەپ بۆلۈمى ۋە مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مەسئۇللىرىنى ئەۋەتىپ، نەسىھەت قىلىپ توسۇش خىزمىتىنى ئىشلىدى ۋە ئۇلارنى ۋاقىتلىق سەرەمجانلاشتۇردى. شىزاڭ تەرەپ بىلەن ئالاقىلىشىپ. 1988-يىلى 2-ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ مۇئاۋىن باش كاتىپى ۋە ئاپتونوم رايونلۇق مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى شىزاڭغا ئالايىتەن بېرىپ، زاڭزۇ قېرىنداشلارنىڭ شىزاڭغا قايتىش مەسلىسىنى مۇزاكىرە قىلدى. شۇ يىلى 3-ئايدا شىزاڭ ئاپتونوم رايونلۇق خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى شىگشىن لوساڭجىيەنزەن باشچىلىقىدىكى خىزمەت گۇرۇپپىسى ئۇرۇمچىگە كېلىپ مەسلىھەتلەشكەندىن كېيىن، 3-ئاينىڭ 18-كۈنى خېجىڭ ناھىيىسى بىلەن سۆزلىشىش ئارقىلىق، «بايىنبۇلاق يايلىقىدىكى زاڭزۇلارنى شىزاڭغا قايتۇرۇپ كېتىش مەسلىسى توغرىسىدىكى يىغىن خاتىرىسى»نى ماقۇللىدى. يىغىن خاتىرىسىنىڭ ئاساسىي مەزمۇنى: شىزاڭغا قايتىپ كېتىشنى تەلەپ قىلغان زاڭزۇ قېرىنداشلار ئىچىدىكى نەسىھەت قىلسىمۇ كۆنمىگەنلىرىگە قايتا نەسىھەت قىلىنمايدۇ، ئۇلارنىڭ شىزاڭغا قايتىشىغا رۇخسەت قىلىنىدۇ. تۇرۇپ قېلىشنى خالىغانلارنىڭ بۇرۇنقىدەك تۇرمۇشىدىن خەۋەر ئېلىنىدۇ، خاتىرجەم تۇرمۇش كۆچۈرۈش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلىنىدۇ؛ زاڭزۇ قېرىنداشلارنىڭ شىزاڭغا قايتىش ئارزۇسىنى چۈشىنىمىز، زاڭزۇ قېرىنداشلارنىڭ شىزاڭغا قايتىپ ئولتۇراقلىشىشىغا قوشۇلمىز. تاغدىن چۈشۈپ خېجىڭ ناھىيىلىك مېھمانسارايدا ۋاقىتلىق تۇرۇۋاتقان 197 نەپەر زاڭزۇ قېرىنداشنىڭ بۇ يەردە تۇرۇۋاتقىنىغا يېرىم يىلدىن ئاشتى. ئۇلارنىڭ قىينىچىلىقى بىر قەدەر

ئېغىر، شۇنىڭ ئۈچۈن شىنجاڭ تەرەپ خېجىڭدىن چىڭخەي گىرمۇ شەھىرىگىچە بولغان ئاپتوبۇس بىلىتىنى ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدىكى 7 ئائىلە 53 ئادەمگە ناچۇ مەمۇرىي مەھكىمىسى تۇرۇشلۇق جايغىچە بولغان بىلەت ئېلىپ بېرىلدۇ. شىنجاڭ بىر نەپەر ناھىيە دەرىجىلىك كادىرنى ئەۋەتىپ، ئۇلار گىرمۇ شەھىرىگە يېتىپ بارغىچە ھەمراھ بولىدۇ. گىرمۇدىن شىزاڭدىكى ئورۇنلاشتۇرۇلىدىغان جاي ئارىلىقىدىكى كۆتۈۋېلىش، توشۇش خىزمىتىگە شىزاڭ تەرەپ مەسئۇل بولىدۇ؛ ئىككى تەرەپ داۋاملىق قايىل قىلىش، نەسىھەت قىلىپ توسۇش خىزمىتىنى ئىشلەيدۇ، ئەگەر 200 دىن ئارتۇق ئادەم بىرلىكتە شىزاڭغا قايتماقچى بولسا، چوقۇم ئادەم قوشۇپ ھەمراھ بولۇش كېرەك، ناچۇ ئۇلايىتىگە ئالدىنئالا خەۋەر بېرىش كېرەك. شىزاڭغا قايتقانلار ئىچىدىكى دۆلەت كادىرلىرى ۋە ئىشچى-خىزمەتچىلەرنى ئورۇنلاشتۇرۇلغان جاي خىزمەتكە تەقسىم قىلىپ ئورۇنلاشتۇرىدۇ. شۇ جاينىڭ ھاۋا كېلىماتىغا كۆنەلمىگەنلەر شىنجاڭغا قايتىپ كەلسە، كېلىپ-كېتىشتە ئەركىن بولۇش پرىنسىپى بويىچە بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. «يىغىن خاتىرىسى»دىكى پرىنسىپقا ئاساسەن، بۇ زاڭزۇلار 1988-يىلدىن 1990-يىلغىچە جەمئىي تۆت تۇركۈمگە بۆلۈنۈپ، شىزاڭدىكى ناچۇ ئۇلايىتىگە كۆچۈپ كەتتى.

بىرىنچى تۇركۈمىدە 1988-يىلى 4-ئاينىڭ 1-كۈنى 33 ئائىلە 197 ئادەم يولغا چىقتى.

ئىككىنچى تۇركۈمىدە 1988-يىلى 9-ئاينىڭ 3-كۈنى 78 ئائىلە 468 ئادەم يولغا چىقتى.

ئۈچىنچى تۇركۈمىدە 1989-يىلى 9-ئاينىڭ 7-كۈنى 59 ئائىلە 296 ئادەم يولغا چىقتى.

تۆتىنچى تۈركۈمدە 1990-يىلى 9-ئاينىڭ 6-كۈنى 21 ئائىلە 119 ئادەم يولغا چىقتى.

يۇقىرىقىلارنى قوشقاندا، شىزاڭنىڭ ناچۇ ژىلايىتىگە كۆچۈپ كەتكەن زاڭزۇلار جەمئىي 191 ئائىلە 1080 ئادەم بولۇپ، 1990-يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە بايىنبۇلاقتا 4 ئائىلە 17 كىشىلىكلا زاڭزۇلار قالدى. ئۇلار 1991-يىلى شىزاڭغا قايتىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

بۇ قېتىمقى زاڭزۇلارنىڭ شىزاڭغا قايتىشىنى تەلەپ قىلىشى يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلۈشىدە بەزى ئوبىيېكتىپ تەسىرلەرمۇ بار. مەسىلەن، شۇ جايدىكى مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئۆزئارا ئىكاھلىنىش بەزى تالاش-تارتىشلارنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. زاڭزۇلارنىڭ ئىنكاسىغا قارىغاندا، شۇ جايدىكى كۆپلىگەن زاڭزۇ قىزلىرى يەرلىك موڭغۇل يىگىتلىرىگە ياتلىق بولغان. موڭغۇل قىزلىرى بولسا زاڭزۇ يىگىتلىرىگە ھەرگىز ياتلىق بولمايدىكەن، شۇڭا ئۇلار بۇ مىللىتىمىزگە نىسبەتەن ئادىلسىزلىق دېگەن تونۇشتا بولغان. مۇشۇنىڭغا ئوخشاش تۈرلۈك سەۋەبلەر تۆۋەندىن كوللېكتىپ كۆچۈپ كېتىش دولقۇنى قوزغالغان.

4. دوڭشياڭنىڭ مىللىتىنىڭ غەربكە كۆچۈشى

ئازادلىقتىن ئىلگىرى شىنجاڭدا ناھايىتى ئاز ساندىكى دوڭشياڭلار غۇلجا، قورغاس قاتارلىق جايلاردا تارقاق ئولتۇراقلاشقانىدى. 1957-يىلىدىكى مەركىزىي مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى ئېلىپ بارغان ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ نوپۇس ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، شىنجاڭنىڭ بويىچە دوڭشياڭلارنىڭ نوپۇسى ئاران 229 ئىدى. بىراق 1960-يىلىغا

كەلگەندە زور تۈركۈمدىكى دوڭشياڭلار ئۇرۇق-تۇغقان، دوست-يارەنلىرىنى پاناھ تارتىش شەكلى بىلەن شىنجاڭغا كىرگەن. 1982-يىلىدىكى 3-قېتىملىق ئومۇميۈزلۈك نوپۇس تەكشۈرۈش ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، مەملىكەت بويىچە دوڭشياڭلارنىڭ نوپۇسى 279 مىڭ 397 بولغان بولسا، شىنجاڭغا كەلگەنلىرى 40 مىڭ 318 گە يېتىپ، پۈتۈن مەملىكەتتىكى دوڭشياڭ نوپۇسىنىڭ 13.7% نى ئىگىلىگەن. ئۇلار ئاساسەن گەنسۇ ئۆلكىسىدىكى دوڭشياڭ ئاپتونوم ناھىيىسىدىن كەلگەن. شىنجاڭغا كېلىشىدىكى ئاساسىي سەۋەب-ئۇلارنىڭ ئادىمى كۆپ، يېرى ئاز، تېرىلغۇ يەرلىرى ئاساسەن تاغلىق رايوندا ئىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە 60-يىللاردىكى «سولچىل» لۇشەن، تەبىئىي ئاپەت تۆۋەندىن ئاچارچىلىق يۈز بېرىپ، ئونمىڭلىغان دوڭشياڭ ئاممىسى يىراق يوللارنى بېسىپ شىنجاڭغا كەلگەن، ئۇلار ھاياتلىق ئۈچۈن بارغانلا يېرىدە بەزىدە يەرلىك ئاھالىلار بىلەن توقۇنۇشقان. شۇ جايدىكى يەرلىك ئاھالىلار ھۆكۈمەتتىن ئىجتىمائىي مۇقىملىققا تەسىر يەتكۈزىۋاتقان بۇ تۇراقسىزلارنى جازالاش ۋە باشقۇرۇشنى كۈچەيتىشنى كۆپ قېتىم تەلەپ قىلغان. قورغاس ناھىيىسىنىڭ ئىنكاسىغا قارىغاندا، ئېتىزلىققا قاراۋاتقان ئامانلىق ساقلىغۇچىنىڭ دېيىشىچە، ئۇلار ئىچىدىكى بىر توپ بالىلار ۋە ئاياللار ئورغاقلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ پىشقان بۇغدايلارنى ئورىغاندا، ئامانلىق ساقلىغۇچى ئۇلارنى ئاتلىق قوغلاپمۇ كەتكۈزەلمىگەن. ئېتىزلىقنىڭ بۇ بېشىدىن قوغلىسا، ئۇ بېشىدا پەيدا بولغان. شۇڭا ھۆكۈمەتتىن ئۇلارنى ئەسلىدىكى جايلىرىغا قايتۇرۇۋېتىشنى تەلەپ قىلغان. بىراق شىنجاڭغا ئېقىپ كەلگەن بۇ كىشىلەر بەك كۆپ بولۇپ، ھۆكۈمەتمۇ ئائىلاج بولغان. ئۇلارنىڭ قارغۇلارچە ئېقىپ كېلىشى شىنجاڭغا ئىنتايىن ئېغىر يۈك بولدى. شىنجاڭدىكى دوڭشياڭلارنىڭ كۆپ قىسمى

شمالىي شىنجاڭغا جايلاشقان بولۇپ، ئىلى رايونىدىلا 30246 بار. بۇ پۈتۈن شىنجاڭدىكى دوڭشياڭ نوپۇسىنىڭ 75% نى ئىگىلەيدۇ. ئەڭ كۆپ جايلاشقان ئىككى ناھىيە: غۇلجا ناھىيىسىدە 15236 بار بولۇپ، ئىلى رايونىدىكى دوڭشياڭلار نوپۇسىنىڭ 50% نى ئىگىلەيدۇ؛ قورغاس ناھىيىدە 10026 بار بولۇپ، ئىلى رايونىدىكى دوڭشياڭلار نوپۇسىنىڭ 33.8% نى ئىگىلەيدۇ. دوڭشياڭلارنىڭ پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا جايلىشىشى تۆۋەندىكىچە:

ئۈرۈمچى شەھىرىدە	358 ئادەم
قاراماي شەھىرىدە	5 ئادەم
شىخەنزە شەھىرىدە	197 ئادەم
تۇرپان رايونىدا	23 ئادەم
سانجى خۇيزۇ ئاپتونوم ئوبلاستىدا	2426 ئادەم
ئىلى ۋىلايىتىدە	30246 ئادەم
تارباغاتاي ۋىلايىتىدە	3467 ئادەم
ئالتاي ۋىلايىتىدە	1563 ئادەم
بورتالا موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىدا	1063 ئادەم
بايىنغولىن موڭغۇل ئاپتونوم ئوبلاستىدا	611 ئادەم
ئاقسۇ ۋىلايىتىدە	217 ئادەم
قىزىلسۇ قىرغىز ئاپتونوم ئوبلاستىدا	21 ئادەم
قەشقەر ۋىلايىتىدە	34 ئادەم
قۇمۇل ۋىلايىتىدە	37 ئادەم
جەمئىي	40318 ئادەم

دوڭشياڭلارنىڭ غەربكە كۆچۈش مەسلىسى توغرىسىدا مىللەتلەر نەزەريىسى ساھەسى ئىلگىرى مەخسۇس تېمىدا تەكشۈرۈش ۋە مۇزاكىرە ئېلىپ بارغان ھەم بۇ مەسىلىگە قارىتا تالاش-تارتىش بار ئىدى. بىر خىل پىكىردىكىلەر شىنجاڭنىڭ تىنچلىقى ۋە ئىتتىپاقلىقى ئۈچۈن، ئۇلارنى ئەسلىدىكى جايىغا مەجبۇرىي قايتۇرۇش كېرەك، ئۇلار ئۇزاق ۋاقىتقىچە باشقۇرۇلمىسا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز بولىدۇ، دەپ قارىدى. يەنە بىر خىل پىكىردىكىلەر، ئۇلارنىڭ ئۇزاق يوللارنى بېسىپ شىنجاڭغا كېلىشىدە چوقۇم سەۋەب بار. تەكشۈرۈش ماتېرىيالىدىكى سانلىق مەلۇماتتىن ئۇلارنىڭ ئىچىدە ساۋاتسىزلارنىڭ كۆپ، كۆپ پەرزەنتلىكلەرنىڭ كۆپ، نامراتلارنىڭ كۆپ ئىكەنلىكى مەلۇم. ئۇلار يول بويى تىلەمچىلىك قىلىپ كەلگەن. ئۇلارنىڭ يىراق يۇرتقا كېتىشىگە ھەقىقەتەن نامراتلىقى سەۋەب بولغان، دەپ قارىدى. بۇ ئىلمىي مەسلىگە قارىتا، دۆلىتىمىزنىڭ مىللەتلەر نەزەريىسى ساھەسىدىكى نوپۇزلۇق ئەرباب، پروفېسسور فېي شاۋتۇڭ: «شىنجاڭنىڭ يېرى كەڭ، ئېچىشنى كۈتۈپ تۇرماقتا، دوڭشياڭلارنىڭ ئۆزلىكىدىن شىنجاڭغا كۆچۈپ كېلىشى خىراجەتنى تېجەپ قالىدىغان ئاھالە كۆچۈرۈش، بۇلار چوڭ غەربىي شىمالنى ئېچىشتىكى يوشۇرۇن كۈچ، بۇنىڭغا ئەھمىيەت بېرىشىمىز، تەرتىپكە سېلىش ۋە ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىشىمىز لازىم» دەپ قارىدى. بۇنىڭغا قارىتا مىللەتلەر نەزەريىسى ساھەسىدىكىلەر: بۇ ئادەملەرنىڭ شىنجاڭغا كېلىشى دۆلەتنىڭ پىلانلىق، تەشكىللىك ئاھالە كۆچۈرۈپ كېلىشى بىلەن سېلىشتۇرغاندا ھەقىقەتەن خىراجەتنى تېجەپ قالىدىغان ئاھالە كۆچۈرۈش، بۇ شىنجاڭنى ئېچىش ۋە قۇرۇشقا پايدىلىق، دەپ قارىدى.

5. سالا مىللىتىنىڭ غەربكە كۆچۈشى

غۇلجا ناھىيىسىنىڭ سامىۋزى يېزىسىدا بىر سالا كەنتى بار. 1983-يىلىدىكى نوپۇس ستاتىستىكىسىغا قارىغاندا، پۈتۈن كەنتتىكى سالالارنىڭ سانى 710 بولۇپ، پۈتۈن كەنت ئومۇمىي ئاھالىسىنىڭ 5% 50 نى ئىگىلەيدۇ. شىنجاڭنىڭ ئازادلىقتىن ئىلگىرىكى نوپۇس ستاتىستىكىسىدا سالالار يوق ئىدى. بىراق شىنجاڭنىڭ ئىلى رايونىدا خېلى بۇرۇنلا سالالار بار بولۇپ، ئازادلىقتىن ئىلگىرىكى نوپۇس ستاتىستىكىسىدا خۇيزۇلار قاتاردا تىزىلىنىپ، ئايرىم مىللەت قاتاردا ئەنگە ئېلىنمىغانىدى. يەرلىكلەر سالا تىلىدا سۆزلىشىدىغانلارنى سالا خۇيزۇلار دەپ ئاتايتتى. ئازادلىقتىن كېيىنكى نوپۇس ستاتىستىكىسىدا ئۇلارغا رەسمىي ھالدا سالا مىللىتى دەپ نام بېرىلدى. ئۇلار شىنجاڭغا ئەڭ بۇرۇن 1914-يىلى چىڭخەينىڭ شۇنخۇا دېگەن يېرىدىن كەلگەن؛ يەنە بەزىلىرى 1932-يىلى ما جۈڭيىڭنىڭ قوشۇنىغا ئەگىشىپ كەلگەن بولۇپ، كېيىنچە ئۇلار شىنجاڭدا ئولتۇراقلىشىپ قالغان. ئازادلىقتىن كېيىن، ئۇرۇق-تۇغقان، دوست-يارەنلىرىنى پاناھ تارتىش شەكلى بىلەن بىر تۇركۈم كىشىلەر ئارقا-ئارقىدىن كۆچۈپ كېلىپ، ئاساسەن غۇلجا ناھىيىسىدە ئولتۇراقلاشتى. ئۇلارنىڭ چوڭلىرى يەنىلا سالا تىلىدا سۆزلىشىدۇ، ياشلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ئۇيغۇرچىنى بىلىدۇ، بەزىلىرى ئۇيغۇرچە مەكتەپلەرگە كىرىپ ئوقىدى. ئۇلارنىڭ شىنجاڭغا كېلىشىدىكى سەۋەب-ئۆزلىرىنىڭ ئېيتىشچە، چىڭخەينىڭ شۇنخۇا ناھىيىسىدە ئىسلام دىنىنىڭ كونا-يېڭى مەزھىپى ئوتتۇرىسىدىكى ماجىرا، تەبىئىي ئاپەت،

تېرىلغۇ يەرنىڭ ئازلىقى، ئادەمنىڭ كۆپلۈكى، سۇنىڭ قىسلىقى قاتارلىق سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، خەلقنىڭ تۈرمۇشى نامراتلىشىپ، شىنجاڭدا ئۇرۇق-تۇغقان، دوست-يارەنلىرى بارلار ئۇلارنى پاناھ تارتىپ شىنجاڭغا كەلگەنكەن. ئۇلار ئازادلىقتىن بۇرۇن، چىڭخەي شۇنخۇادىن يولغا چىقىپ خوتەنگە كېلىپ ئاندىن غۇلجىغا كەلگەنكەن، ئازادلىقتىن كېيىن لەنجۇدىن شىنجاڭغا قاتناىدىغان پويىزغا ئولتۇرۇپ، شىنجاڭغا كەلدى. ئۇلار شىنجاڭدا كۆپرەك خۇيزۇلار بىلەن قويۇق مۇناسىۋەتتە بولدى، بەزىلىرى خۇيزۇلار بىلەن تويلاشتى. ئازادلىقتىن كېيىن پارتىيىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىگە ئاساسەن، نوپۇس تىزىملىغاندا سالا مىللىتى رەسمىي ئېتىراپ قىلىنىپ، ئۇلارنىڭ مىللەت نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى، شۇ تەرىقىدە سالا مىللىتى دۆلىتىمىزدىكى 56 مىللەتنىڭ رەسمىي ئەزاسى بولۇپ قالدى.

(ئاپتور: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى مىللەتلەر ئىشلىرى كومىتېتى سىياسىي قانۇن باشقارمىسىنىڭ سابىق باشلىقى)

جۈرئەت ئابلىمىت تەرجىمىسى

دوستلۇق ئەلچىسى

— دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىش خاتىرىسى

جاقىپ مىرزاقان

تەھرىر ئىلاۋىسى: جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىنىڭ كاندىدات ئەزاسى، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشمىنىڭ رەئىسى ئەسقەت كەرىمباي ئۆمەك باشلىقى، ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ سابىق باشلىقى، ئاپتونوم رايونىنىڭ ھازىرقى مۇئاۋىن رەئىسى نۇرلان ئابىلمەجىن باش كاتىپ بولغان 14 كىشىدىن تەشكىل تاپقان جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى 2002-يىلى 18-ئۆكتەبىردىن 25-ئۆكتەبىرگىچە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىدە زىيارەتتە بولۇپ، قازاقىستانىنىڭ تۈركىستان شەھىرىدە ئېچىلغان دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا قاتناشقانىدى. بىز جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئەزاسى، شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ تارىخ ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى، شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، تەنقىداتچى، يازغۇچى جاقىپ مىرزاقانىنىڭ قازاقستان زىيارىتىدىكى كۆرگەن، ئاڭلىغانلىرىنى سەمىمىلەرگە سۆندۇق. (ئۆمەك باشلىقلىرى ۋە ئەزالىرىنىڭ مەمۇرىي ۋەزىپىسى ئەينى ۋاقىتتىكى بويىچە بېرىلدى).

جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىناق قوشنا دۆلەت ئىكەنلىكى دۇنياغا ئايان. ئىككى ئەلنىڭ ئوتتۇرىسىدا شەكىللەنگەن دوستلۇق، ئىناقلىق ۋە قېرىنداشلىق مېھرى چوڭقۇر ئاساسقا ئىگە. شۇنداق بولغانلىقتىن، جۇڭگو ھۆكۈمىتى ئابرويلۇق سىياسىي

ئەربابلار ۋە ئوقۇمۇشلۇق زاتلاردىن تەركىب تاپقان ئۆمەكنىڭ دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىشقا قازاقىستانغا ئەۋەتتى.

2002-يىلى 18-ئۆكتەبىر چۈشتىن كېيىن، جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى ئولتۇرغان ئايروپىلان ئالمائاتاغا ئۇچتى. شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ شۇجىسى ۋاڭ لېچۈەن، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، ئاپتونوم رايونىنىڭ رەئىسى ئابلەت ئابدۇرېشىت، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ مۇئاۋىن شۇجلىرىدىن ئىسمايىل تىلىۋالدى، خۇ جيايەن، دائىمىي ھەيئەت ئەزاسى جاڭ شيۇمىڭ قاتارلىق رەھبەرلەر ئۆمەك ئەزالىرىنى قوبۇل قىلدى. ۋاڭ لېچۈەن، ئابلەت ئابدۇرېشىت قاتارلىق رەھبەرلەر قىزغىنلىق بىلەن ئۇزىتىش سۆزى سۆزلەپ، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە گوۋۇيۈەننىڭ ئۆمەكنىڭ بۇ قېتىمقى سەپىرىگە ناھايىتى كۆڭۈل بۆلگەنلىكىنى تەكىتلىدى. دۇنيا قازاقلىرىنىڭ قۇرۇلتىيىتىغا جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دوستلۇق ئەلچىسى بولۇپ قاتنىشىشتىن ئىبارەت شەرەپلىك ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىدىكى بارلىق ئەزالارنىڭ جۇڭگو ۋە قازاقستانىنىڭ دوستلۇقى ۋە ئىناقلىقىنىڭ بۇرۇنقىدىنمۇ چوڭقۇرلىشىشى ئۈچۈن كۈچ چىقىرىشىنى ئۈمىد قىلدى.

ئالمائاتادا

ئۇرۇمچىنىڭ ھەيۋەتلىك، زامانىۋى ئايرودرومىدىن كۆتۈرۈلگەن يولۇچىلار ئايروپىلانى كۆك ئاسماندا قۇياش نۇرىغا پۈركىنىپ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ كونا پايتەختى ئالمائاتاغا قاراپ ئۇچتى. بىز ئايروپىلان

دېرىزىسىدىن ھەيۋەتلىك تەڭرى تېغىنىڭ بۇلۇتلارغا تاقاشقان ئاپئاق چوققىلىرى، دەريا ۋە ئورمانلىرى، شۇنداقلا ئۇلۇغ تەبىئەتنىڭ كۆز يېتىدىغانلىكى گۈزەل مەنزىرىلىرىنى قانغۇچە تاماشا قىلىپ، گۈگۈم بىلەن زېمىنىنىڭ كەڭلىكى ۋە گۈزەللىكى بىلەن داڭ چىقارغان، بۈك-باراقسان ئورمانغا ئورالغان ئالمائاتانىڭ ئاسمىنىغا يېتىپ كەلدۇق. كۆك ئاسماندىن تۆۋەنگە قارىغىنىمىزدا، ئالمائاتانىڭ كەچلىك مەنزىرىسى بىزگە ئالاھىدە گۈزەل كۆرۈندى.

جۈڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى ئالمائاتا ئايرودرومىدا زور ھۆرمەت بىلەن داغدۇغىلىق قارشى ئېلىندى. دۇنيا قازاقلىرى تەشكىلاتىنىڭ 1-مۇئاۋىن رەئىسى، قازاقستاندىكى مەشھۇر جامائەت ئەربابى، يازغۇچى قالداربەك نايمانبايېۋ، ئالمائاتا شەھىرىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئاقان قاتارلىق كىشىلەر جۈڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئەسقەت كەرىمباي، باش كاتىپ نۇرلان ئابىلمەجىن باشچىلىقىدىكى ئۆمەك ئەزالىرىنى قىزغىن قارشى ئالدى. ئالمائاتا ئايرودرومى قازاق خەلقىنىڭ جۇشقۇن ناخشا ساداسىغا چۆمگەنىدى. گۈزەل قازاق قىزلىرى ئۆمەك رەھبەرلىرىگە گۈل تۇتتى، تېلېۋىزىيە مۇخبىرلىرى جۈڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئەزالىرىدىن ئىككى ئەلنىڭ دوستلۇقى ۋە دۇنيا قازاقلىرىنىڭ قۇرۇلتىيىغا مۇناسىۋەتلىك ئەھۋاللارنى سورىدى. ئالمائاتادا مېھمانخانىغا ئورۇنلاشقاندىن كېيىن، ئالمائاتا شەھىرىنىڭ مۇئاۋىن شەھەر باشلىقى ئاقان ھەشىمەتلىك زىياپەت بەردى. زىياپەت باشلىنىش ئالدىدا خاتىرە سۈرەتكە چۈشتۇق. ئالدى بىلەن ساھىپخان سۆزلىگەن سۆزگە چىققان ئاقان ئەپەندى جۈڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا مۇشۇنداق بىر يۇقىرى دەرىجىلىك ۋەكىللەر ئۆمىكىنى ئەۋەتكەنلىكىدىن ناھايىتى

خۇشاللانغانلىقىنى، قازاقستان خەلقىنىڭ ئۆزىنىڭ شەرقتىكى بۇيۇك قوشنىسى جۇڭگو بىلەن بولغان دوستلۇقىنى ناھايىتى يۇقىرى ئۇرۇنغا قويىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ساھىپخان سۆزىنى 2-قېتىم سۆزگە چىققان قالداربەك نايمانبايېۋ ھايا جانلانغان ھالدا قەدەھ سۆزى سۆزلەپ مۇنداق دېدى: «مەن خىزمەت مۇناسىۋىتى بىلەن دۇنيادىكى قازاقلار ئولتۇراقلاشقان شەھەرلەرنىڭ ھەممىسىگە باردىم. مېنىڭ بايقىشىمچە مىللەتلەر سىياسىتىنى ئەڭ توغرا يولغا قويغان، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىدە ئەڭ ئادىل دۆلەت جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى ئىكەن. شۇڭلاشقا بىز (قازاقستان) جۇڭگودىن ئىبارەت قوشنىمىز بىلەن بولغان دوستلۇقنى ۋە ئىناقلىقنى ناھايىتى قەدىرلەيمىز. بۈگۈن جۇڭگونىڭ ئەسقەت كەرىمباي باشچىلىقىدىكى يۇقىرى ھۆرمەتكە سازاۋەر ۋەكىللەر ئۆمىكىنى دۇنيا قازاقلىرى قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىشقا ئەۋەتىشى مانا مۇشۇ دوستلۇق ۋە ئىناقلىقنى ئالاھىدە قەدىرلىگەنلىكىنىڭ دەلىلى، بىز بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشاللاندۇق. ئۆمەك تەركىبىدە ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستىنىڭ باشلىقى نۇرلان ئابىلمەجىن، تارباغاتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى قىزايجان سابىلخوجا، ئالتاي ۋىلايىتىنىڭ ۋالىيسى مۇقاتبەك ئادىلبەك قاتارلىق ئوبلاست، ۋىلايەت باشلىقلىرى ۋە جامائەت ئەربابلىرى بار ئىكەن؛ «جۇڭگو تارىخىمىلىرىدىكى قازاقلارغا مۇناسىۋەتلىك خاتىرىلەر» ناملىق ئەسەرنى خەنزۇ تىلىدىن قازاق تىلىغا تەرجىمە قىلىشقا يېتەكچىلىك قىلىۋاتقان تارىخچى، يازغۇچى جاقىپ مىرزاقانۇ كەپتۇ، يەنە تارىخىي رومان شەكلىدە ئىككى مىڭ يىل ئاۋالقى ئۇيسۇن دۆلىتى دەۋرىنى ئەكس ئەتتۈرگەن يازغۇچى سۇلتان جانبولاتوفمۇ كەپتۇ. خەنزۇ تىلىدا ئىجادىيەت قىلىدىغان يازغۇچى قېرىندىشىمىز ئەكبەر مەجىت، قازاقستانغا قوشنا بولغان

قورغاس ناهيىنسىنىڭ هاكىمى راشىدىن زىكىريە، تەرجىمەشۇناس ياۋ چىڭشۇن، پروفېسسور جاڭ دىڭجۇن ۋە جارقىنلارمۇ بار ئىكەن. سىلەرنى قىزغىن قارشى ئالىمىز، سەپىرىڭلەرگە ئۇتۇق تىلەيمىز».

جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئەسقەت كەرىمباي تەكلىپكە بىنائەن سۆزگە چىقىپ، ئاقان، قالدارىيك ئەپەندىلەرنىڭ قازاقستان هۆكۈمىتى ۋە خەلقى نامىدىن جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنى داغدۇغىلىق كۈتۈۋالغانلىقىغا، شۇنداقلا جۇڭگو هۆكۈمىتىنىڭ مىللەتلەر سىياسىتىگە يۇقىرى باها بەرگەنلىكىگە تەشەككۈر بىلدۈردى. ئۇ: «بىز دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا جۇڭگودىكى هەر مىللەت خەلقىنىڭ قازاقستان خەلقىگە يوللىغان دوستلۇق سالىمىنى ئېلىپ كەلدۇق، بىز ئىككى ئەلنىڭ ئىناقلىقى ۋە دوستلۇقىنى يەنمۇ چوڭقۇرلاشتۇرۇش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئورتاق كۈچ چىقىرايلى» دېيىشىگە زىياپەت سورۇنىنىڭ كەيپىياتى يۇقىرى پەللىگە كۆتۈرۈلدى.

زىياپەت داۋاملىشۋاتقان ۋاقىتتا، قالدارىيك نايمانبايېفنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن، مەن جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى نامىدىن «مۇستەقىل قازاقىستان» گېزىتىنىڭ مۇخبىرلىرى ئايناش ئىسالى ۋە بېرسىنبېك سەرسىنبېفنىڭ زىيارىتىنى قوبۇل قىلدىم. ئۇلارنىڭ جۇڭگودىكى قازاق خەلقىنىڭ ئۇمۇمىي ئەھۋالى ۋە دۇنيا قازاقلىرى قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىشقا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر توغرىسىدىكى سوئاللىرىغا جاۋاب بەردىم. زىياپەتنى قازاقستان سەنئەتچىلىرى ئورۇنلىغان ناخشا كۈيلەر تېخىمۇ يۇقىرى پەللىگە كۆتەردى. بولۇپمۇ قازاقستانىنىڭ داڭلىق ناخشىچىسى قايرات بايبوسۇنۇنىڭ ناخشىلىرى بىزنى ناهايىتى هاياجانغا سالدى.

ئالماتاتادا تۇرغان ئىككى كۈن (19 - 20-ئۆكتەبىر كۈنلىرى)

ناهايىتى كۆڭۈللۈك ئۆتتى. بىر تەرەپتىن قازاقستان تەرەپنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشىغا بىنائەن مول مەزمۇنلۇق ئېكسكۇرسىيە، ئۇچرىشىشلاردا بولدۇق. يەنە بىر تەرەپتىن دۇنيانىڭ هەرقايسى جايلىرى (باشقا ئەللەر) دىن كەلگەن ۋەكىللەر بىلەن تونۇشتۇق، قازاقستاندا ئوقۇۋاتقان جۇڭگولۇق ئوقۇغۇچىلار ۋە شۇ يەردە ئىشلەۋاتقان قېرىنداشلارنىڭ هال سوراپ كەلگەن قەدىمى ئۇزۇلمىدى. بولۇپمۇ 20-ئۆكتەبىر چۈشتىن كېيىن ئۆمەك باشلىقىمىز ئەسقەت كەرىمباي باشچىلىقىدا قازاقستان جۇمهۇرىيىتىنىڭ ئۇلۇغ سەنئەت پىشۋاسى ئەبىلقان قاستىيېفنى نامىدىكى سەنئەت مۇزىيىنى ئېكسكۇرسىيە قىلىشىمىز بىزگە ناهايىتى چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. ئەبىلقان قاستىيېفتىن ئىبارەت ئۇلۇغ سەنئەت پىشۋاسىنىڭ قولىدا سىزىلغان قازاقنىڭ تۇنجى تارىخچىسى چۇقان ۋەلىخانوف، ئۇلۇغ ئاقىن جامبۇل جابايېف، مۇزىكا پىشۋاسى قۇرمانغازى قاتارلىقلارنىڭ سۈرەتلىرى ئالدىدا هەيران قالغىنىمىزدىن ئۆزاق تۇرۇپ قالدۇق. ئۇلارنىڭ ئوبرازلىرى كۆز ئالدىمىزدا نامايەن بولدى. ئەبىلقان قاستىيېف سىزىپ چىقان قازاقنىڭ تۇرمۇش ئادەتلىرى، كىيىم-كېچەكلىرى، ئىجتىمائىي تۇرمۇشىغا مۇناسىۋەتلىك سۈرەتلەرنى تېخىمۇ قىزىقىپ كۆردۇق. بۇ سەنئەت مۇزىيىدا قازاقستاننىڭ باشقا سەنئەت پىشۋالىرىنىڭ سىزما سۈرەتلىرى، سەنئەت بۇيۇملىرى ۋە روسىيە، ياۋروپا ئەللىرىدىن چىققان دۇنياغا داڭلىق سەنئەتكارلارنىڭ سىزغان سۈرەتلىرىمۇ كۆپ ئىكەن. مانا بۇ پۈتۈن ئىنسانىيەتكە ئورتاق بولغان بۇيۇك سەنئەت ئەسەرلىرىنىڭ مەڭگۈ يوقالمايدىغانلىقىنى تولۇق چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئېكسكۇرسىيە ئاياقلاشقاندا ئەسقەت كەرىمباي ئۆمەك نامىدىن مۇزىي خادىملىرىغا رەھمەت ئېيتتى.

شۇ كۈنى (20-ئۆكتەبىر) ئالمائاتا ۋاقتى 30 : 18 دا بارلىق ئۆمەك ئەزالىرى دۇنيا قازاقلار تەشكىلاتى ۋە ئالمائاتا شەھەرلىك مەمۇرىيەتنىڭ تەكلىپىگە بىنائەن ئاباي نامىدىكى قازاقستان دۆلەتلىك ئوپېراسىدا «كۆلەش بايسىيتىۋا سەنئەت مۇكاپاتى» غا ئېرىشكەن مۇنەۋۋەر يۇقىرى ئاۋازلىق ناخشىچى تىلەۋبېك خوجانىڭ دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا تەقدىم قىلغان «ئۇلۇغ ئانا يۇرتۇم» نامىلىق ناخشا كېچىلىكىدىن ھۆزۈرلاندۇق. ناخشا كېچىلىكىنىڭ ساھىپخانى تىلەۋبېك خوجان 1963-يىلى ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى نىلقا ناھىيىسىنىڭ قاراسۇ يېزىسىدا تۇغۇلغان، جۇڭگودا ئۆسۈپ يېتىلگەن، سەنئەت ھاياتىمۇ (1981-1991-يىلى) جۇڭگودىن باشلانغان. ئۇ 1991-يىلى قازاقستانغا ئوقۇشقا چىقىپ ئالدى بىلەن «تېمىربېك جۇركىنىڭ نامىدىكى سەنئەت ئىنىستىتوتى» دا، كېيىن «قۇرمانغازى نامىدىكى سەنئەت ئىنىستىتوتى» دا ئاسپىرانتلىقتا ئوقۇغان.

ناخشا كېچىلىكى ئاياقلاشقاندىن كېيىن، تىلەۋبېك خوجان ئانا يۇرتىغا بولغان سېغىنىشىنى قازاقلارنىڭ ئەنئەنىۋى ئادىتى بويىچە جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئەسقەت كەرىمبايغا تون يېپىپ ھۆرمەتلەش ئارقىلىق ئىپادىلىدى.

شۇ كۈنى كەچتە دۆلىتىمىزنىڭ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە تۇرۇشلۇق باش ئەلچىسى ئۆمەككە زىياپەت بېرىپ قىزغىن كۈتىۋالدى.

ئالمائاتادا تۇرغان ئىككى كۈن جەريانىدا، ئەسقەت شۇجى باشچىلىقىدىكى بىر قىسىم ئۆمەك ئەزالىرى ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ ئالمائاتا شەھىرىدە تۇرۇشلۇق ئورۇنلىرىغا بېرىپ خىزمەت تەكشۈردى. بەزىبىر يەككە تىجارەتچىلەرنىڭ سودا ئەھۋالىنى ئىگىلىدى. سۇلتان جانبولاتوف بىر

نەچچىمىز قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىلىم-پەن، مەدەنىيەت، ئەدەبىيات ئەربابلىرى بىلەن ئۇچراشتۇق.

21-ئۆكتەبىر كۈنى چۈشتىن بۇرۇن جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى تەركىبىدىكى يازغۇچىلار (سۇلتان جانبولاتوف، جاقىپ مىرزاقان، ئەكبەر مەجىت) قازاقستان جۇمھۇرىيىتى يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ تەشكىللىشى بىلەن ئېچىلغان دۇنيا قازاقلىرى قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىشقا كەلگەنلەر ئىچىدىكى چەت ئەللىك يازغۇچىلار بىلەن ئۇچرىشىش يىغىنىغا قاتناشتۇق. بۇ قېتىمقى ئۇچرىشىشتا ئالدى بىلەن قازاقستان يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى نۇرلان ئورازايېۋ ناھايىتى ھاياجانلانغان ھالدا قارشى ئېلىش سۆزى سۆزلىدى. بولۇپمۇ دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىشقا ئەۋەتىلگەن جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ تەركىبىدە داڭلىق يازغۇچىلارنىڭ بارلىقىنى ئالاھىدە تىلغا ئالدى ۋە بىزگە ئالدى بىلەن سۆزگە چىقىپ پۇرسەتنى بەردى. بىز ئۇچىمىز بىر-بىرلەپ سۆزگە چىقىپ ئېلىمىزدىكى قازاق ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىياتىنى، قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىمىزنى قىسقىچە تونۇشتۇردۇق. جۇڭگودىكى مۇناسىۋەتلىك نەشرىياتلار چىقارغان «جۇڭگو تارىخىدىكى قازاقلارغا مۇناسىۋەتلىك خاتىرىلەر»، «قازاق تارىخىدىكى مەشھۇر كىشىلەر» نامىلىق كۆپ قىسىملىق كىتاب، «ئەسەت ئەسەرلىرى» (ئىككى قىسىم) قاتارلىق بىر قاتار ئەڭ يېڭى كىتابلارنى ئۆمەك نامىدىن قازاقستان يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە تەقدىم قىلىغىنىمىزدا، نۇرلان ئورازايېۋ ۋە ئۇنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىرى مىننەتدارلىق بىلدۈردى. جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ قازاق خەلقىنىڭ ئىلىم-پەن، مەدەنىيەت ئىشلىرى، ئەدەبىيات-سەنئىتىنىڭ تەرەققىياتىنى زور كۈچ بىلەن قوللىغانلىقىغا رەھمەت ئېيتتى. ئۇچرىشىش

جەريانىدا جۇڭگودىن، مۇڭغۇلىيە ۋە باشقا ئەللەردىن كەلگەن يازغۇچىلارمۇ سۆز قىلىپ باشقا ئەللەردىكى قازاق يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرىنى قازاقستاندا نەشىر قىلىش توغرىسىدا ئۆز ئوي-پىكىرلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى.

چىمكەنت ۋە سايرامدا

دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىشقا كەلگەن ھەرقايسى ئەللەر ۋەكىللىرى 21-ئۆكتەبىر كۈنى سائەت 16:00 دە (ئالمائاتا ۋاقتى) مەخسۇس پويىز بىلەن ئالمائاتادىن يولغا چىقتى. جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى 7-ۋاگونغا ئورۇنلاشتۇق. بىز پويىز دېرىزىدىن قازاق دالاسىنىڭ كۆز يەتكۈسىز گۈزەل مەنزىرىلىرىدىن ھوزۇرلىنىپ ماڭدۇق. يەنە بىر تەرەپتىن يېنىمىزدىكى ۋاگوندا بىللە كېتىۋاتقان قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئۇلۇغ ئەربابلىرىدىن پەيلاسوف ئالىم ئەبدۇمەلىك نىسانبايېۋ، داڭلىق شائىر تۇمەنباي مولداغالىيېۋ، خەلق يازغۇچىسى قەبدىش جۇمەدىلسوۋ قاتارلىقلار بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولدۇق. ئۇلار بىر مىليون نەچچە يۈز مىڭ قازاق خەلقى بار جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىدىن ئىبارەت ئۇلۇغ دۆلەتنىڭ قازاقستانىنىڭ ئىناق قوشنىسى بولغانلىقى ھەمدە جۇڭگونىڭ مۇشۇنداق بىر يۇقىرى ئابرويغا ئىگە جامائەت ئەربابى، ئالىم، يازغۇچىلاردىن تەشكىللەنگەن ۋەكىللەر ئۆمىكىنى ئەۋەتكەنلىكىدىن ئىنتايىن خۇشال بولغانلىقىنى بىلدۇرۇشتى.

جەنۇبىي قازاقستان ئوبلاستىنىڭ مەركىزى بولغان چىمكەنت شەھىرىگە پويىز 22-ئۆكتەبىر ئەتىگەن سائەت 7:40 دا يېتىپ كەلدى.

چىمكەنت پويىز ئىستانسىسىدا قارشى ئېلىش مۇراسىمى ناھايىتى داغدۇغىلىق بولدى. جەنۇبىي قازاقستان ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئەلى باشچىلىقىدىكى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ئەسقەت كەرىمباي، نۇرلان ئەبدۇمەجىن باشچىلىقىدىكى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ ئالدىغا سالامغا چىقتى. پويىز ئىستانسىسى ئالدىدىكى مەيداندا قارشى ئېلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. دوستلۇق ۋە ئىناقلىققا تولغان تەبرىك سۆزلىرى سۆزلەندى. چىمكەنت ئوبلاستىنىڭ سازەندىلىرى ئادەمنىڭ يۈرەك تارىنى چېكىدىغان پاساھەتلىك كەلىمىلەرنى كەلتۈردى.

بۇ قېتىمقى دۇنيا قازاقلىرى قۇرۇلتىيىنىڭ بىر چوڭ كۈن تەرتىپى، ھەرقايسى ئەللەردىن كەلگەن ۋەكىللەرنى جەنۇبىي قازاقستان ئوبلاستىدىكى (بولۇپمۇ چىمكەنت، سايرام، تۈركىستان شەھەرلىرى) تارىخىي شەھەرلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇرۇش ئىكەن. بۇ كۈنى مۇشۇ ئورۇنلاشتۇرۇشقا بىنائەن ۋەكىللەر ئالدى بىلەن سايرام ناھىيىسىدىكى «ئىلنۇر ئارامگاھى»دا غىزالانغاندىن كېيىن، ئېكسكۇرسىيە باشلاندى. نەچچە يۈز ۋەكىلنى ئېلىپ ماڭغان ئاپتوموبىل ۋە ئاپتوبۇسلار سېپىدە جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە ئۆمەك ئەزالىرى ئولتۇرغان ماشىنا ۋە ئاپتوبۇسلار يەنىلا سەپنىڭ ئالدىدا ماڭدى. زىيارەتتە چىمكەنت ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئەلى ئەپەندى شۇ كۈنى كەچ كىرگىچە ئەسقەت كەرىمباي، نۇرلان ئەبدۇمەجىن قاتارلىق رەھبەرلەرگە ئۆزى ھەمراھ بولدى.

ئالدى بىلەن زىيارەت قىلغان ئورنىمىز سايرام ناھىيىسىنىڭ شەرقىي شىمالىغا جايلاشقان ئىبراھىم ئاتا مەقبەرىسى بولدى. ئىبراھىم ئاتا مۇشۇ سايرامدىن چىققان داڭلىق ئۆلىما، شائىر خوجا ئەخمەت يەسەۋىنىڭ ئاتىسى

هەم دىنىي داهى بولۇپ، ئۇ ئۆزى ياشىغان 9-ئەسىردە مىڭلىغان شاگىرىت تەربىيىلىگەن ئىكەن. ئۇنىڭدىن كېيىن سايرامنىڭ مەركىزىگە جايلاشقان قاراچاچ ئانا مەقبەرىسىنى زىيارەت قىلدۇق. «قاراچاچ ئانا» خوجا ئەخمەت يەسەۋىنىڭ ئانىسى بولۇپ ئۆز دەۋرىدە ئۇقۇمۇشلۇق، بىلىملىك ئانا ئىدى. تارىخىي خاتىرە (شەجەرە) لەرگە ئاساسلانغاندا مۇشۇ ئانىدىن قالغان «يەتتە يۇرتنىڭ تىلىنى بىل، يەتتە تۈرلۈك بىلىم بىل» دېگەن ئەقلىيە سۆز بار ئىكەن. دېمەك، سايرام بىر خاسىيەتلىك ماكان، بۇگۈنكى سايرام ناھىيىسى دەپ ئاتالغان بۇ يەر تارىخىي خاتىرىلەردە 7-ئەسىرنىڭ بېشىدىن باشلاپلا تىلغا ئېلىنغان. شۇەنزاڭنىڭ ساياھەتنامىسىدە (629-يىلى) «سايرام ئاق دەريا بويىدىكى شەھەر» دەپ خاتىرىلەنگەن. ھەتتا ھازىرغا قەدەر ساقلىنىپ كەلگەن 7-ئەسىردىكى زورئاستىرىزمنىڭ بۈيۈك كىتابى «ئاۋىستا» دا سايرام توغرىسىدا خاتىرە يېزىلغان. ئۇنىڭدىن كېيىن 11-ئەسىردە ئۆتكەن مەخمۇت قەشقەرىنىڭ ئەسىردە بۇ جايىنىڭ «ئىسپىجاب» دېگەن نام بىلەن تىلغا ئېلىنغانلىقىنى بىلىمىز. جەنۇبىي قازاقىستانىنىڭ ئاقسۇ دەريالىرى ۋە سايرام دەريالىرى ئارىسىغا جايلاشقان بۇ قەدىمكى تەبىئىي شەھەر تەتقىقاتچىلارنىڭ دىققىتىنى تارتىۋاتقان سىرلىق شەھەر ھېسابلىنىدۇ.

شۇ كۈنكى زىيارەتتە ۋەكىللەرنىڭ دىققىتىنى ئالاھىدە جەلپ قىلغان يەنە بىر جاي مۇشۇ سايرامدىكى «مارتۆبې» (كېڭەش تېغى) بولدى. قازاق تارىخىدا خەلق ئاغزىدا ئېيتىلىپ كېلىۋاتقان «قازاقنىڭ قازاق ئىكەنلىكىنى بىلگىنىڭ كەلسە مارتۆبىگە كەل» دېگەن ماقال بىكار ئېيتىلمىغان. 17-ئەسىرنىڭ ئاخىرى 18-ئەسىرنىڭ بېشىدا تەۋكى خان ھۆكرانلىقى مەزگىلى (1684-1718 يىللار) دە تۆپتۈز تۈزلەڭلىككە جايلاشقان بۇ

تۆپلىك «ئىتتىپاق، بىرلىك، ئىناقلىق بايلىقتىن ۋە قۇدرەتلىكتىن بۈلىقى» دەپ ئاتىلىپ، قازاق ئوچ يۈزىنىڭ سىمۋولى بولغان. قازاقلارنىڭ داڭلىق خانى تەۋكەنغان چوڭ يۈز بېيى تۆلى، ئوتتۇرا يۈز بېيى قازىبەك، كىچىك يۈز بېيى ئەيتىكلەر دائىم كېڭەش قىلىپ پۈتۈن قازاقلارنىڭ تەقدىرى ۋە ئىجتىمائىي مەسىلىلىرىگە دائىر يىغىنلارنى ئاچقان. خەلق ئاغزىدا ئېيتىلىشىچە «يەتتە تۈرلۈك قانۇن» مۇ مۇشۇ مارتۆبىدە ماقۇللانغان. تەۋكەخان ھايات ۋاقتىدىكى قازاق ئوچ يۈزىنىڭ بەگ-سۇلتانلىرى، بېيى-باتۇرلىرى باش قوشۇپ جەم بولغان ئەڭ ئاخىرقى قۇرۇلتايمۇ دەل مۇشۇ مارتۆبىدە ئېچىلغانىكەن. مارتۆبىنىڭ يېنىغا كېلىپ قارىسىڭىز ئۇنىڭ پۈتۈن مەنزىرىسىنى كۆرەلەيسىز. ئۇنىڭ يېنىغا چېدىرچە يىغىن سەھنىسى ياسىلىپ، ئاستى تەرىپىگە نۇرغۇن ئورۇندۇق قويۇلغانىكەن. بىز مۇشۇ جايدا ئۇسسۇزلۇق ئىچكەچ ھاردۇق چىقىرىپ تەۋكەخان دەۋرىدىكى خان، بېيىلا كېڭىشىنى ئاساس قىلىپ سەھنىلەشتۈرۈلگەن تىياتىرنى كۆردۇق.

«مارتۆبې» ئاستىدا ئالقىش سادالىرى ياڭرىدى. بۇ كومىدىيىلىك كۆرۈنۈشلەر ئوچ ئەسىر ئاۋالقى تارىخىي دەۋرنى كۆز ئالدىمىزدا نامايەن قىلدى... بىزمۇ كۆچىلىك بىلەن بىرگە مەخسۇس ئورنىتىلغان تۇنۇچىنى تۇتۇپ پەلەمپەي بىلەن «مارتۆبىگە» چىقتۇق. مەيىن شامال يۈزىمىزنى سىلاپ ئۆتەتتى. يىراقتا كۆز يەتكۈسىز يايلاقلار كۆزگە تاشلىناتتى. «مارتۆبې قازاق ئىتتىپاقىنىڭ سىمۋولى»، «مارتۆبې قازاقنىڭ شان شەۋكىتى» دېگەن ئۇلۇغ ھېكمەتلەرنىڭ بىكار ئېيتىلمىغانلىقىنى سەزدۇق.

چۈشلۈك غىزا چىمكەنت شەھىرىنىڭ كان بابا زىيارەت زالىدا بولدى.

نەچچە يۈز كىشى غىزالانغان بۇ ھەشەمەتلىك رىستۇراندا جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى ئەزىز مېھمانلارغا راسلانغان ئۈستەللەردىن ئورۇن ئالدۇق. مول زىياپەتتە قازاقنىڭ ئەنئەنىۋى تائاملىرى (قېزا، قىمىز، سارماي، قايماق، جېنت، قايماق چاي) نىڭ ھەممىسى ئۈستەلگە تىزىلىپتۇ.

رىستۇراننىڭ سەھنىسىدە ناخشىچى-سازەندىلەرنىڭ ناخشا-سازلىرى ئۇزۇلمەي كەيپىيات تېخىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈلدى.

چۈشتىن كېيىن بىز ئالدى بىلەن چىمكەنت شەھىرىنىڭ يېنىدىكى خەلق «قاراساي» دەپ ئاتايدىغان جايغا بېرىپ مۇڭلۇق مۇزىكا ساداسى ئىچىدە بىر كىچىك تاغ ئۈستىگە ئورنىتىلغان «قازا قىلغانلار خاتىرە مۇنارى»نى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. ئەسقەت كەرىمباي باشچىلىقىدىكى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى ئەڭ ئالدىدا گۈل سېۋەتلىرىنى كۆتۈرۈپ ماڭدۇق. دۇنيا قازاقلىرى تەشكىلاتىنىڭ 1-مۇئاۋىن رەئىسى قالدارىبېك نايمانبايېۋ ۋە جەنۇبىي قازاقستان ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئەلى ئەپەندى، سايرام ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قۇۋانىش ھايتەخانۇق جۇڭگو ۋەكىللىرىگە ئىزچىل ھەمراھ بولدى.

22-ئۆكتەبىردىكى ئوردا بېشى تېغىدىكى خاتىرە مۇنارىنى زىيارەت قىلىش زىيارەتنىڭ ئەڭ خۇشاللىنارلىق نۇقتىسى بولدى. قازاقلارنىڭ 18-ئەسىردىكى تارىخىدا ئالاھىدە ئورنى بار خاتىرە مۇنارى ئوردا بېشى ناھىيىسى دائىرىسىگە جايلاشقانىدى. 1723 ـ، 1725-يىللىرى جۇڭغارلارنىڭ كەڭ كۆلەمدە تۈيۈقسىز ھۇجۇم قىلىشى سەۋەبىدىن، قازاق خەلقى يۇرت ماكانىدىن ئايرىلىپ سەرگەردان بولۇش ئالدىدا تۇرغاندا، قازاق ئۇچ يۈزىنىڭ ئولۇغ بېيىلىرى تۆلى، قازىبېك، ئەيتېكلەر باش بولۇپ بىرلىشىپ مۇشۇ ئوردا بېشى تېغىدا 1726-يىلى خان-سۇلتانلار ۋە

باتۇرلار، بېيىلەر يەنە خەلق ۋەكىللىرىدىن تەركىب تاپقان داغ-دۇغلىق يىغىن ئۆتكۈزۈپ، ئۇزۇنىڭ مۇستەقىللىقى ۋە ئەركىنلىكىنى قوغداش ئۈچۈن، پۈتكۈل قازاق خەلقىنى بىرلەشتۇرۇپ دەھشەتلىك ياۋۇغا قايتۇرما زەربە بېرىش توغرىسىدا چوڭ قارار ماقۇللىغان. جىددىي تەييارلىقلاردىن كېيىن، 1728-يىلىدىكى بۇلانتى، 1729-يىلىدىكى ئاڭراقاي جەڭلىرىدە قازاق ئەزمەتلىرى جۇڭغارلارغا ئەجەللىك زەربە بەرگەن.

قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ زۇڭتۇڭى نەزەربايېۋنىڭ بۇيرۇقى بىلەن مانا مۇشۇ ئوردا بېشى يايلىقىدا ئېگىزلىكى 27 مېتىر كېلىدىغان خاتىرە مۇنار ئورنىتىلغان. خاتىرە مۇنارىغا ئۇچ يۈزگە ۋەكىللىك قىلىدىغان ئۇچ قىر چىقىرىلغان. بىز ئالدى بىلەن مۇشۇ ھەيۋەتلىك خاتىرە مۇنارىنى ئايلىنىپ كۆرۈپ چىقتۇق. ئۇچ قىرلىق ئېگىز مەرمەر تاشتىن ياسالغان مۇنارنىڭ يۈزىگە 18-ئەسىردىكى قازاقلارنىڭ ئۇچ ئۇلۇغ بېيىلىرىنىڭ تەلىماتلىرى ئويۇلۇپتۇ.

چوڭ يۈزنىڭ بېيى تۆلى: «بىرلىك، ئەركىنلىك ۋە باراۋەرلىك بولماي دۆلەت مەۋجۇت بولالمايدۇ».

ئوتتۇرا يۈزنىڭ بېيى قازىبېك: «سۆز ئاتىسى بىرلىك، ئانىسى ھەقىقەت».

كىچىك يۈزنىڭ بېيى ئەيتېكى: «باي بولساڭ خەلقىڭگە پايداڭ تەگسۇن، باتۇر بولساڭ ياۋۇغا نەيزەڭ تەگسۇن».

شۇ كۈنىدىكى ئەڭ ئاخىرقى زىيارەت نۇقتىمىز «ئارسلان باب»نىڭ مەقبەرىسى بولدى. خەلق ئارىسىدىكى رىۋايەتلەرگە ئاساسلانغاندا، ئارسلان باب خوجا ئەخمەت يەسەۋىنىڭ دەسلەپكى ئۇستازى (پىرى) بولغان. ئاتاقلىق ئەمىر تۆمۈر تۈركىستان شەھىرىدىكى ئەخمەت يەسەۋى

مەقبەرىسىنى سالدۇرۇش ئالدىدا ئۇنىڭ ئۇستازى (پىرى) ئارسلان بابقا ئاتاپ مۇشۇ مەقبەرىنى سالدۇرغانىكەن. بۇ 14-ئەسىردە بولغان ۋەقە ئىدى. ئەمما بۇ مەقبەرە 12-ئەسىردە ياسالغان دېيىلىدۇ. بۇ يەر قازاق دالاسىدىكى قەدىمكى ئۇلۇغ مەدەنىيەت، سودا مەركەزلىرىنىڭ بىرى بولغان ئوترار شەھىرىنىڭ ئەتراپىغا جايلاشقان بولۇپ، بۇلار ئارسلان بابنىڭ ئەخمەت يەسەۋىنىڭ ئۇستازى ئىكەنلىكىنى يەنە بىر قېتىم ئىسپاتلىدى. شۇڭلاشقىمۇ خوجا ئەخمەت يەسەۋىنىڭ مەقبەرەسىنى زىيارەت قىلغۇچىلار ئالدى بىلەن ئارسلان بابقا تاۋاپ قىلىپ، ئۇ كىشىنىڭ رازىلىقىنى ئالغاندىن كېيىن، تۈركىستانداكى ئەخمەت يەسەۋىنىڭ قەبرىسىگە بېرىپ دۇئا قىلىدۇ دېگەن رىۋايەت بار ئىكەن.

تۈركىستاندا

دۇنيا قازاقلىرىنىڭ بۇ قېتىمقى قۇرۇلتىيى ئۆتكۈزىلىدىغان تۈركىستان شەھىرىگە بىز كەچرەك يېتىپ كەلدۇق. ھازىرقى جەنۇبىي قازاقىستان ئوبلاستىدىكى بۇ شەھەرنىڭ قەدىمكى تارىخي نامى-ياسى. ئۇ سىر دەرياسىنىڭ ئوڭ قىرغىقى، قاراتاغ قاپتىلىنىڭ تۆۋەن ئېتىكىگە جايلاشقان. تارىخي خاتىرىلەردە يېزىلىشىچە، بۇ شەھەرنىڭ ئۇلى ناھايىتى بۇرۇنقى مەزگىللەردە بەرپا قىلىنغان. ئۇنىڭ تارىختىكى ئۇلۇغ يىپەك يولىغا جايلاشقانلىقى، شۇنداقلا قىپچاق دالاسى بىلەن ئوتتۇرا ئاسىيا ئارىلىقىدا بولۇشىدەك ئەۋزەللىكى بۇ شەھەرنىڭ تارىخي ئورنىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن. قازاق تارىخىدىكى «قاپلان يۈرەك ئەر» دەپ ئاتالغان ئىسمىخان دەۋرىدە (1598-1645) تۈركىستان شەھىرى قازاق خانلىقىنىڭ

مەركىزىگە ئايلانغان. قازاقستان مۇستەقىل بولغاندىن كېيىن، تۈركىستان شەھىرىنىڭ ئورنى خەلقئارادىمۇ بارغانسېرى يۇقىرى كۆتۈرۈلگەن. قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ زۇكۇتۇكى نۇرسۇلتان نەزەربايېفنىڭ بۇيرۇقى بىلەن 1991-يىلى كۈزدە تۈركىستان دۆلەتلىك ئۇنىۋېرسىتېتى قۇرۇلۇپ ئۇنىڭغا ئۇلۇغ ئالىم، مۇتەپەككۇر، شائىر خوجا ئەخمەت يەسەۋىنىڭ نامى بېرىلگەن. 1992-يىلى 10-ئاينىڭ 31-كۈنى قازاقستان ۋە تۈركىيە جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمەتلىرى ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىم بويىچە، ئۇ «خوجا ئەخمەت يەسەۋى نامىدىكى خەلقئارالىق قازاق، تۈرك ئۇنىۋېرسىتېتى» بولۇپ قەد كۆتەردى.

دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيى مانا بۇ ئۇلۇغ تارىخي شەھەردە 23-ئۆكتەبىر رەسمىي باشلاندى. شۇ كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، قازاقستان زۇكۇتۇكى نۇرسۇلتان نەزەربايېف دۇنياغا داڭلىق «خوجا ئەخمەت يەسەۋى مەقبەرىسى» ئالدىدىكى گۈلگە ئورالغان مەيدان ئالدىدا دۇنيانىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن ۋەكىللەر بىلەن كۆرۈشۈپ ئەھۋاللاشتى. جۈملىدىن ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئەسقەت كەرىمباي، موڭغۇلىيە ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى مىزامقان، ياۋروپا ئەللىرىدىن كەلگەن ۋەكىللەردىن ئابدۇراخمان قاتارلىق كىشىلەر قۇرۇلتايغا قاتناشقۇچىلارنىڭ ئالاھىدە ۋەكىلى سۈپىتىدە مەخسۇس قوبۇل قىلىندى. مانا مۇشۇ پۇرسەتتە ئەسقەت كەرىمباي جۈملىدىن ۋەكىللەر ئۆمىكى نامىدىن قازاقستان زۇكۇتۇكى نۇرسۇلتان نەزەربايېفقا قازاقلارنىڭ ئەنئەنىسى بويىچە ئالاھىدە تەييارلانغان سوۋغات ھەدىيە قىلدى.

دۇنياغا داڭلىق «خوجا ئەخمەت يەسەۋى مەقبەرىسى»نى زىيارەت قىلىش بىزنى ئالاھىدە ھاياجانغا سالدى. 14-ئەسىردە ئاتاقلىق ھۆكۈمران

ئەمىر تۆمۇرنىڭ بۇيرۇقى بىلەن خوجا ئەخمەت يەسەۋىنىڭ 12-ئەسىردە سېلىنغان، ئۆرىلىپ كېتەي دەپ قالغان كونا مازىرنىڭ ئورنىغا سېلىنغان بۇ قۇرۇلۇش ئىنتايىن ھەيۋەتلىك ۋە گۈزەل ئىدى. ئەمىر تۆمۈر بۇ مەقبەرنى سالدۇرۇشتىن بۇرۇن، ئەسلىدىكى كونا مازارنى مۇسۇلمانلار ئايىقى ئۈزۈلمەي تاۋاپ قىلىپ تۇراتتى.

قەدىمكى ئىسپىجاپ (ھازىرقى سايرام) شەھىرىدە دۇنياغا كەلگەن خوجا ئەخمەت يەسەۋى بۇرۇنقى ياسى (ھازىرقى تۈركىستان) شەھىرىگە كېلىپ ئولتۇراقلاشقاندىن كېيىن، بۇ شەھەرنىڭ داڭقى چىقىپ كەتكەنىدى. چۈنكى، خوجا ئەخمەت يەسەۋى ئىسلام دىنىدىكى سوفىزىم مەزھىپىنىڭ تەشەببۇسچىسى بولۇپلا قالماستىن، قازاقستان ۋە ئوتتۇرا ئاسىيادىكى سوفىزىم پروزىنىڭ ئالاھىدە ۋەكىلى، بۈيۈك دانىشمەن، مۇتەپپەككۇر، شائىر ئىدى. ئۇنىڭ ۋەكىللىك ئەسىرى «دىۋانى ھىكمەت» نىڭ ئەل ئىچىدىكى (ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە قازاقستاندىكى) تەسىر ناھايىتى يۇقىرى ئىدى. قۇرۇلۇشنىڭ مەركىزى قىسمى ئۇنىڭ لەھەتى ئىكەن. 16-ئەسىردىن باشلاپ بۇ مەقبەرگە داڭلىق كىشىلەرنىڭ جەسەتلىرى دەپنە قىلىنىشقا باشلىغان. قازاقلارنىڭ خان، سۇلتانلىرى، بېيىلىردىن: جولبارسخان (يولۋاسخان) ئېسمخان، ئابلايخان، قازىبەك بېيى، جانىبەك باتۇرلارنىڭ جەسەتلىرى مۇشۇ يەرگە دەپنە قىلىنغانىكەن. . . .

23-ئۆكتەبىر چۈشتىن كېيىن، ئالمائاتا ۋاقتى سائەت 15:30 ئۆتكەندە قۇرۇلتايىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ زۇكتۇكى نۇرسۇلتان نەزەربايېف قۇرۇلتايغا ئاتاپ ئېچىلىش سۆزى سۆزلىدى.

زۇكتۇكى نۇرسۇلتان نەزەربايېف «بۇ قۇرۇلتاي قازاق خەلقىنىڭ يېڭى

مىڭ يىلدا بىرلىككە كەلگەن مىللەت سۈپىتىدە قەدەم باسقانلىقىنىڭ بەلگىسى» دېگەن تېمىدىكى دوكلاتىدا، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ مۇستەقىل بولغاندىن بۇيانقى ھەرقايسى ساھەلەردىكى تەرەققىياتى، بولۇپمۇ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىدا قولغا كەلتۈرگەن نەتىجىلىرىنى بىر-بىرلەپ خولاسىلەپ ئۆتتى. قازاقستانىنىڭ مۇستەقىل دۆلەت قاتارىدا خەلقئارادا تونۇلۇشى، قوشنا دۆلەتلەر بىلەن بولغان مۇناسىۋەتلىرىنى بىرتەرەپ قىلىشتىكى نەتىجىلىرىنى سۆزلىگەندە، جۇكگو توغرىلىق مۇنۇلارنى ئېيتتى: «بولۇپمۇ جۇكگودىكى بىر مىليوندىن كۆپرەك قېرىنداشلىرىمىز بۈگۈنكى كۈندە ناھايىتى ياخشى مىللىي گۈللىنىش ۋە تەرەققىياتلارغا ئېرىشتى. ئۇ يەر ئانا تىلىمىزنىڭ باي، مۇنبەت تۇپراقلىرىدىن بىرى، قازاقلارنىڭ قەدىمكى مەدەنىيىتى، ئۇرۇپ-ئاسىيا تىلىرى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىمايلا مۇكەممەل ساقلانغان. قازاق خەلقىنىڭ بىباھا بايلىقى بولغان ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ مۇھىم بىر تەركىبىي قىسمى يەنىلا جۇكگودىكى قېرىنداشلىرىمىز ئارىسىدا ساقلانماقتا. نۆۋەتتە قازاقستاندا جۇكگو قازاقلىرىنىڭ ئېغىز ئەدەبىيات توپلاملىرىدىن 30 قىسمىنى نەشر قىلىشقا تەييارلاندۇق. جۇكگودىكى قازاقلارنىڭ يازما ئەدەبىياتىمۇ بىزنىڭ مىللىي ئەدەبىياتىمىزنىڭ مۇھىم تەركىبىي قىسمى. شۇنجاڭدىكى قازاق ئەدەبىياتىنىڭ نۇرلۇق يۇلتۇزى تاڭجارىق جولدە ئوغلىنىڭ ئەسەرلىرى بىزنىڭ ئەدەبىياتىمىزنىڭ تۆرىدىن ئورۇن ئالغان. شائىر تۇغۇلغانلىقىنىڭ 100 يىللىق خاتىرە مەرىكىسىنىڭ جۇكگو بىلەن قازاقستاندا يۇقىرى دەرىجىدە ئۆتكۈزۈلىشىدە شۇبھى يوق. . . . »، «قوشنا ئەل جۇكگولۇق خەلق جۇمھۇرىيىتى بىلەن بولغان چېگرا مەسىلىسىنى ھەل قىلدۇق، مىڭ يىلدىن بۇيان قېلىپ قالغان مەسىلەرنى بىر يولدىلا مۇڭەپپەقىيەتلىك ھەل

قىلدۇق، ئىككى دۆلەتنى دوستانە ئەل دەپ ئېلان قىلدۇق، چېگرانى دوستلۇق چېگرىسى دەپ ئاتىدۇق. مۇشۇ بىر يىلدىلا ئىككى دۆلەت ئوتتۇرىسىدىكى سودا بۇرۇنقى يىللارغا قارىغاندا زور دەرىجىدە ئاشتى...».

ئىككىنچى بولۇپ سۆزگە تەكلىپ قىلىنغىنى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئەسقەت كەرىمباي بولدى. سۆز نۆۋىتىنىڭ بۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇلۇشى قازاقىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىگە، قازاقىستاندىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ جۇڭگودىكى ھەر مىللەت خەلقىغە بولغان چوڭقۇر دوستلۇقى ۋە مېھرى-مۇھەببىتىنىڭ ئىپادىسى، شۇنداقلا ئەسقەت كەرىمبايغا بولغان چوڭ ھۆرمىتى ئىدى. ئەسقەت كەرىمبايىنىڭ سۆزى زۇڭتۇڭ نەزەربايېۋ باشچىلىقىدىكى قازاقىستان رەھبەرلىرىنىڭ ۋە دۇنيا قازاقلىرى قۇرۇلتىيىغا كەلگەن 30 نەچچە دۆلەت ۋەكىللىرىنىڭ قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. كۆپچىلىك ئۇزۇنغىچە قىزغىن ئالقىش ياڭراتتى. شۇڭلاشقا ئەسقەت كەرىمباي سۆزىنىڭ بىر قىسمىنى تىلغا ئېلىشنى لايىق تاپتىم:

«ئوتكەنكى 11 يىلدا، ئەمگەكچان باتۇر قازاقىستان خەلقى زۇڭتۇڭ نەزەربايېۋنىڭ رەھبەرلىكىدە، يول ئېچىپ ئىلگىرىلەپ يېڭىلىق يارىتىش روھى بىلەن، دۆلەتنىڭ مۇستەقىللىقى، مىللىي ئېتنىسادنى جانلاندۇرۇش، خەلقئارا ئالاقىنى كۇچەيتىش قاتارلىق جەھەتلەردە دۇنيا خەلقىنى ھەيران قالدۇرغىدەك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۇردى».

«ياۋرو-ئاسىيا قۇرۇلۇقىدىكى بۇ ھاياتي كۇچكە تولغان، كۇنسېرى گۈللىنىۋاتقان دۆلەت خەلقئارانىڭ دىققىتىنى بارغانسېرى ئۆزىگە تارتىۋاتىدۇ. بىز قازاقىستان خەلقىنىڭ ئۆز دۆلتىنى تېخىمۇ

گۈللەندۇرىشىگە چىن يۈرەكتىن تىلەكداشمىز ھەمدە شۇنداق بولۇشىغا ئىشەنچىمىز كامىل».

«ئىككى ئەلنىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك رەھبەرلىرىنىڭ بىرىش كېلىشى چوڭقۇرلىشىپ، رەئىس جياڭ زېمىن بىلەن زۇڭتۇڭ نەزەربايېۋ ئوتتۇرىسىدا چوڭقۇر خۇسۇسىي دوستلۇق ۋە ياخشى خىزمەت مۇناسىۋىتى ئورنىتىلدى. بۇ ئىككى تەرەپ مۇناسىۋىتىنىڭ داۋاملىق تەرەققىي قىلىشىدا ھەربىكەتلەندۇرگۈچ كۈچكە ئايلاندى. نۆۋەتتە جۇڭگو بىلەن قازاقىستان مۇناسىۋىتى يېڭى تەرەققىيات دەۋرىگە قەدەم قويۇپ يېڭى پۈرسەتلەرگە ئېرىشمەكتە».

بۇ جۇڭگو خەلقىنىڭ قازاقىستان خەلقىغە بولغان قىزغىن تىلىكى، شۇنداقلا جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى ھۆكۈمىتىگە بولغان چوڭقۇر دوستلۇقى ۋە ئىناق قوشنىدارچىلىق مۇناسىۋىتىنىڭ ئۇزلۇكسىز تەرەققىياتىنىڭ بەلگىسى. ئەسقەت كەرىمباي دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا قاتنىشىشقا كەلگەن 30 نەچچە دۆلەت ۋەكىللىرىگە 56 مىللەتتىن تەركىب تاپقان بىرلىككە كەلگەن كۆپ مىللەتلىك دۆلەت جۇڭگونىڭ مىللەتلەر سىياسىتىنىڭ ئاساسىي پرىنسىپى-ھەممە مىللەتنىڭ باراۋەرلىكىنى، ئىتتىپاقلىق ۋە ئورتاق گۈللىنىشىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىكەنلىكىنى، مىللىي تېررىتورىيىلىك ئاپتونومىيە تۈزۈمى يولغا قويۇلغاندىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ سىياسىي ھوقۇقلىرى كاپالەتكە ئىگە قىلىنغانلىقىنى، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى ئاكتىپ تەربىيىلەپ، ھەرقايسى مىللەتلەرنىڭ مۇنەۋۋەر ئەنئەنىۋى مەدەنىيىتىنى قوغداش ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇشقا ئېتىبار بېرىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ مائارىپ، مەدەنىيەت ئىشلىرىنى ئۈچقانداك

تەرەققىياتلارغا ئېرىشتۈرگەنلىكىنى تونۇشتۈردى. بولۇپمۇ جۈڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆز ۋەتىنىدىكى باشقا قېرىنداش مىللەتلەر بىلەن تەڭ ئورۇندا تۇرۇۋاتقان قازاق خەلقىنىڭ ئىجتىمائىي، ئىقتىسادىي، سىياسىي، مەدەنىيەت ۋە تۇرمۇش قاتارلىق جەھەتلەردىكى بارلىق ھوقۇقلىرىنى تولۇق كاپالەتكە ئىگە قىلىپ، قازاق خەلقىنىڭ باشقا قېرىنداش مىللەتلەرگە ئوخشاش يەنىمۇ يېڭى، تېخىمۇ چوڭ تەرەققىياتلارغا قاراپ قەدەم تاشلىغانلىقىنى ئەمەلىي مىساللار بىلەن بايان قىلدى. جۈڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى نامىدىن جۈڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ دوستلۇق ئەلچىسى سۈپىتىدە دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا ئۈتۈق تىلەپ ئۆزىنىڭ بىر نەچچە تۈرلۈك تىلەكلىرىنى ئوتتۇرىغا قويدى. قازاقستان زۇكۇتۇكى نۇرسۇلتان نەزەربايېۋ ۋە باشقا قازاقستان رەھبەرلىرىمۇ ئەسقەت كەرىمباي ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن كەينى-كەينىدىن سۆزگە چىققان روسىيە، ئۆزبېكستان، تۈركىيە ۋە ياۋروپا ئەللىرى، موڭغۇلىيە ۋە ئامېرىكىدىن كەلگەن ۋەكىللەرنىڭ سۆزىنى باشتىن-ئاياق ئىشتىياق بىلەن ئاڭلىدى.

دۇنيا قازاقلىرى قۇرۇلتىيىنىڭ شۇ كۈنكى پائالىيىتى ناھايىتى مول مەزمۇنلۇق بولدى. كەچ سائەت 18:00 دە بىز تۈركىستان تېياتېرىدا ئورۇنلانغان «ھەققىيانىيەت يولى» ناملىق دراما‌نى كۆردۇق. دراما‌دا قازاقستان مۇستەقىل بولغان ۋاقىتتىكى تۇنجى زۇكۇتۇكى نەزەربايېۋنىڭ ئوبرازى ئەكس ئەتتۈرۈلگەنىدى. كەچ سائەت 20:00 دە زۇكۇتۇكى نەزەربايېۋنى نامىدىن بېرىلگەن زىياپەتكە تەشرىپ قىلدۇق. كەچ سائەت 21:00 دىن 23:00 كېچە «ئېسمخان مەيدانى» دا دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-قېتىملىق قۇرۇلتىيىغا ئاتالغان سەھنىلەشتۈرۈلگەن چوڭ تىپلىق ناخشا-ئۇسسۇلنى كۆردۇق. شاتلىق قاينىمىغا چۈمگەن تۈركىستان ئاسمىنى

بىلەن ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغان «ئېسمخان مەيدانى» قازاق خەلقىنىڭ، خەلق سەنئەتكارلىرىنىڭ ئويۇنلىرى بىلەن بايرام تۇسىگە كىرگەنىدى.

ئالمائاتا ۋاقتى كېچە سائەت 00:24 دە جەنۇبىي قازاقستان ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئەلى ئەپەندى بىلەن سايرام ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قۇۋانىش ھايتاخونوق بىز چۈشكەن مېھمانسارايىنىڭ مەخسۇس مېھمانلارنى كۈتۈۋېلىش خانىسىدا جۈڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىگە ئايرىم داستىخان سېلىپ زىياپەت بەردى ۋە ئەسقەت كەرىمباي، نۇرلان ئەبدۇمەجىن باشچىلىقىدىكى جۈڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ بارلىق ئەزالىرىغا تون كىيدۈردى، سوۋغا سالاملارنى تۇتتى.

مۇشۇ پۇرسەتتە، «ھۆرمەتكە ھۆرمەت، شېكەرگە بال» دېگەندەك ئەسقەت كەرىمبايمۇ ئۆمەك نامىدىن دۇنيا قازاقلار تەشكىلاتىنىڭ 1-مۇئاۋىن رەئىسى قالداربېك نايمانبايېۋ ۋە ئەلى، قۇۋانىش رەھبەرلىكىدىكى جەنۇبىي قازاقستان ئوبلاستى، سايرام ناھىيىسىنىڭ رەھبەرلىرى ۋە بىزنى قۇرۇلتاي جەريانىدا ھەمراھ بولۇپ كۈتكەن مۇناسىۋەتلىك خىزمەتچى خادىملارغا ئېسىل تون يېپىپ، مەخسۇس سوۋغاتلارنى تەقدىم قىلدى. بۇ دوستلۇق ۋە ئىناقلىق كەيپىياتىغا تولغان كېچە بىزگە مەڭگۈ ئۇنتۇلغىسىز خاتىرە بولۇپ قالدى....

24-ئۆكتەبىر چۈشتىن بۇرۇن قۇرۇلتايىنىڭ كۈن تەرتىپى بويىچە دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-نۆۋەتلىك قۇرۇلتىيىغا ئاتاپ ئات بەيگىسى ۋە باشقا تەنتەربىيە پائالىيەتلىرى، چەت ئەللەردىن كەلگەن قازاق شائىرلىرىنىڭ شېئىر-مۇشائىرە پائالىيىتى ئۆتكۈزۈلدى. جۈڭگودىن بارغان قازاق شائىرلىرىدىن سەلى سەدۋاقاس 1-دەرىجىلىك، چەكەن ئوڭالباي 2-دەرىجىلىك، قايرات قولۇنقامەت 3-دەرىجىلىك مۇكاپاتقا، قولۇنقان

ئەخمەت رىغبەتلەندۇرۇش مۇكاپاتىغا ئېرىشتى. بۇنىڭ ئۆزى جۇڭگو قازاق ئەدەبىياتى پروزا ژانىر تەرەققىياتىنىڭ يېڭى پەللىگە كۆتۈرۈلگەنلىكى، ئۇنىڭ جۇڭگو ئەدەبىياتىدىلا ئەمەس، دۇنيا قازاق ئەدەبىياتىدىمۇ بەلگىلىك ئورۇنغا ئىگە ئىكەنلىكىنىڭ دەلىلى ئىدى.

چۈشتىن كېيىن، بۇ قېتىمقى دۇنيا قازاقلىرى قۇرۇلتىيىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمى بولدى. قۇرۇلتايىنىڭ مۇناسىۋەتلىك قارارلىرى ماقۇللىنىپ دۇنيا قازاق تەشكىلاتىنىڭ يېڭى رەھبەرلىك ھەيئەتلىرى سايلانغاندىن كېيىن، قازاقستان مەدەنىيەت، ئاخبارات نەشرىياتىنىڭ مىنىستىرى مۇختار قولمىخەمبت يىغىنىنىڭ خۇلاسە سۆزىنى قىلدى. ئۇ قۇرۇلتايىنىڭ كۆزلىگەن مەقسەتلىرىگە يەتكەنلىكىنى، دۇنيادا 40 نەچچە دۆلەتكە ئولتۇراقلاشقان قازاقلاردىن 30 نەچچە دۆلەتتىن ۋەكىل كەلگەنلىكىنى، ئۇلارنىڭ قازاقستانىنىڭ ھەرقايسى تەرەپلەردە تەرەققي قىلغانلىقىنى كۆرگەنلىكىنى ئېيتىپ كېلىپ، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئىقتىسادى تەرەققىياتىنىڭ تېز ئىكەنلىكىنى، قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ كەلگۈسىنىڭ پارلاق ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قايىل قىلىدىغان سانلىق مەلۇماتلار بىلەن شەرھىلىدى. ئۇ قازاقستانىدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ زۇكۇنۇك نەزەر بايىقىنىڭ رەھبەرلىكىدە غەلبىسىرى ئىلگىرىلەپ، دۇنيادىكى بارلىق ئەللەر بىلەن بىرىش-كېلىشىنى كۈچەيتىدىغانلىقىنى، دۇنيانىڭ تىنچلىق ۋە مۇقىملىقىنى قوغداش يولىدا ئۆزلىرىنىڭ تېگىشلىك تۆھپىلەرنى قوشىدىغانلىقىنى، ئەتراپىدىكى بارلىق قوشنا دۆلەتلەر بىلەن، بولۇپمۇ شەرقتىكى ئۇلۇغ قوشنىسى جۇڭگو بىلەن دوستلۇق ۋە ئىناقلىقىنى كۈچىنىڭ بېرىچە تەرەققي قىلدۇرىدىغانلىقىنى ھەمدە زۇكۇنۇك نەزەربايىق

ۋە قازاقستان ھۆكۈمىتىنىڭ ھەر قايسى ئەللەردىكى قازاقلارنىڭ ئۆزىنى ياشاۋاتقان ۋەتىنىنىڭ ئاساسىي قانۇنلىرى ۋە مۇناسىۋەتلىك قانۇن-نىزاملىرىغا بويسۇنۇشىنى لايىق دەپ قارايدىغانلىقىنى، كۆچمەنلەر مەسىلىسىنى شۇ ئەللەر بىلەن كېلىشىم قىلىش ئاساسىدا ئۆز يولىدا توغرا ھەل قىلىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى ئالاھىدە تەكىتلىدى.

قۇرۇلتايىنىڭ يېپىلىش مۇراسىمىدىن كېيىن، جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكىنىڭ باشلىقى ئەسقەت كەرىمباي بىلەن باش كاتىپ نۇرلان ئابدۇمەجىنىنىڭ باشچىلىقىدا بىر بۆلۈم ئۆمەك ئەزالىرى مۇشۇ قېتىمقى دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-قېتىملىق قۇرۇلتىيى جەريانىدا ئېچىلغان «چەت ئەلدىكى قازاقلارنىڭ قول ھۈنەرۋەنچىلىك كۆرگەزمىسى» گە قويۇلغان ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستى مەدەنىيەت ئىدارىسى تەرىپىدىن ئاپىرىلغان «كىگىز ئۆي» ۋە ئۇنىڭ مۇناسىۋەتلىك جابدۇقلىرىنى قازاقستاننىڭ تۈركىستان شەھىرىدىكى «خوجا ئەخمەت يەسەۋى نامىدىكى قازاق ، تۈرك ئۇنىۋېرسىتېتى» مۇزىيىگە تەقدىم قىلىش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. بىز تەرەپتىن ئەسقەت كەرىمباي، ئۇلار تەرەپتىن ئۇنىۋېرسىتېتنىڭ مۇدىرى كىشىنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدىغان تەسىرلىك ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ سۆز قىلدى. قازاق خەلقى «باش پاناھ» دەپ قەدىرلەيدىغان مۇشۇ كىگىز ئۆي ئىككى ئەلنىڭ ئىناق قوشنا، دوستلۇق مۇناسىۋىتىدىكى بىر ئابىدە بولغانلىقىدىن بىز ئىنتايىن شاتلاندۇق.

كەچلىك غىزا ۋاقتىدا بىز غىزالىنىپ تۇرغان «5-نومۇرلۇق» ئۆينىڭ ئالدى ناھايىتى شاتلىققا چۆمگەنىدى. ئۆمەك رەھبەرلىرىمىز بىزنى كۈتىۋالغان يېگىت-قىزلارغا كۆپچىلىك نامىدىن مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ناخشا ئېيتىلىپ ئۇسۇل ئويناldى. خاتىرە سۈرەتلەرگە چۈشۈپ ئۆزئارا

قىيمىغان ئاساستا خوشلاشتۇق. خوشلىشىشنىڭ يۇقىرى پەللىسى تۈركىستان شەھىرىنىڭ تۆمۈرىول ۋوگزالىدا بولدى. بۇ قېتىمقى دۇنيا قازاقلىرىنىڭ 2-قېتىملىق قۇرۇلتىيىغا قاتناشقان ۋەكىللەرنى ئۇزىتىشقا جەنۇبىي قازاقىستان ئوبلاستىنىڭ مۇئاۋىن ۋالىيسى ئەلى ئەپەندى ۋە سايرام ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى قۇۋانىش ھايتاخانوف قاتارلىق رەھبەرلەر باشچىلىقىدا مىڭلىغان كىشى چىققانىدى. بولۇپمۇ ئۇلار باشلاپ كەلگەن قازاقىستان سەنئەتچىلىرىنىڭ قوشۇنى جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى ئولتۇرغان «7-نومۇرلۇق» ۋاگون ئالدىدا ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناپ، قېرىنداشلىق مېھرىگە قىيمىغان ئاساستا بىزنى ئۇزىتىپ قويدى. بىز بۇ ئۇنتۇلغۇسىز مىنۇتلارنى قازاقىستان خەلقىنىڭ جۇڭگو خەلقىغە، بولۇپمۇ دۇنيادىكى بارلىق ئەل خەلقىغە بىلدۈرگەن ھۆرمىتى ۋە سالمى دەپ بىلدۇق. 25-ئۆكتەبىر كەچلىك ئايروپىلان بىلەن ئۈرۈمچىگە قايتىدىغان جۇڭگو ۋەكىللەر ئۆمىكى ۋە باشقا مېھمانلارنى ئالمائاتادىن ئۇزىتىشقا مەسئۇل بولغان دۇنيا قازاقلىرى تەشكىلاتىنىڭ 1-مۇئاۋىن رەئىسى قالدارىبەك نايمانبايىف ئەپەندىمۇ تۈركىستاندىن ئالمائاتاغا بىز بىلەن بىرگە مۇشۇ مەخسۇس پويىز بىلەن قايتتى.

(ئاپتور: شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ تارىخشۇناسلىق ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ باشلىقى، تەتقىقاتچى)

ئابدۇلجان سەيىت تەرجىمىسى

سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى قۇتراتقۇلۇق قىلغان ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى①

لۇ چيەنشۇن

1962-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىمىدا، سوۋېت شىۋ جېڭجۇيىچىلىرىنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىشى بىلەن يۈز بەرگەن ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا قارىتا ئېلىپ بارغان بىر قېتىملىق ئېغىر ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى بولۇپ، بۇ ۋەقەدە، سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى ئىلى، تارباغاتايدىكى كۆپلىگەن چېگرا ئاھالىسىنىڭ چەت ئەلگە قېچىشىغا قۇتراتقۇلۇق قىلىپلا قالماي، يەنە غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلىڭىنىڭ② يۈز بېرىشىگىمۇ قۇتراتقۇلۇق قىلىپ، دۆلىتىمىزگە زور زىيان ۋە خەۋپ ئېلىپ كەلدى.

سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىشى بىلەن ئىلى، تارباغاتاي ئاممىسىنىڭ كۆپلەپ چەت ئەلگە قېچىشى

① سوۋېت شىۋجېڭجۇيى: يەنە سوۋېت ھازىرقى زامان شىۋجېڭجۇيى دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇ كونا ئاتالغۇ بولۇپ، ئەسەرنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇزگەرتىش قىلىنمىدى. شىۋجېڭجۇيىنىڭ ئۇيغۇرچە مەنىسى-رېۋزىئونىزم بولۇپ، خەلق ئېغىزىدا شىۋجېڭجۇيى دەپ ئاتىلىپ كەلگەچكە ئۇزگەرتىلمىدى. ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى: ئەسلى ئىلى، تارباغاتاي ۋەقەسى دېيىلىشى كېرەك ئىدى، ئەمما خەلق ئېغىزىدا شۇنداق دېيىلگەچكە ئۇزگەرتىلمىدى. بۇرۇنقى «ئەكسىيەتچىلىرى» ، «ھېندىستان ئەكسىيەتچىلىرى» قاتارلىق ئاتالغۇلارمۇ ئەسەرنىڭ ئەسلى قىياپىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ئۇزگەرتىلمىدى. (تەھرىردىن)

② غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلىڭى: 1962-يىلى 5-ئاينىڭ 29-كۈنى سابىق سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىنىڭ قۇتراتقۇلۇق، قوماندانلىق قىلىشى بىلەن يۈز بەرگەن بىر قېتىملىق ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ ۋەقەسى.

كۆپلىگەن پاكىتلار شۇنى ئېنىق ئىسپاتلىدىكى، بۇ قېتىمقى ئىلى، تارباغاتايدىكى چېگرا ئاھالىسىنىڭ كۆپلەپ چەت ئەلگە قېچىش ۋەقەسىنى شىۋجېڭجۇيىچىلار تەشكىللىك، پىلانلىق ئۇيۇشتۇرغان بولۇپ، ئۇزۇن مۇددەتلىك تاشقى، ئىچكى بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئىچكى جەھەتتىن، سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى كونسولخانىسى، سوۋېت مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتى ۋە سوۋېت مۇھاجىرلىرى[1]ئارقىلىق كۆپلىگەن بۇزغۇنچىلىق پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ باردى. بۇ خىل بۇزغۇنچىلىق پائالىيەتلىرى 1961-يىلى 1-ئايدا، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ بۇرۇنراق باشلانغاندى. سوۋېت كونسولخانىسىنىڭ خادىملىرى 1961-يىلدىن 1962-يىلى 4-ئايغىچە تارباغاتايغا 6 قېتىم كېلىپ 4000 دىن ئارتۇق كىشى بىلەن كۆرۈشكەنلىكى بۇنىڭ ئەڭ مۇھىم پاكىتى ھېسابلىنىدۇ. ئۇلار ئىلى ۋىلايىتىدىمۇ ئەنە شۇنداق ئىشلار بىلەن شۇغۇللانغان. تاشقى جەھەتتىن، سوۋېت ئىتتىپاقى زادىئو، گېزىت-ژورنال، خەت-ئالاقە قاتارلىق ئۇسۇللار ئارقىلىق دۆلىتىمىز

① كونسولخانا، سوۋېت مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتى ۋە سوۋېت مۇھاجىرلىرى: ئۇ ۋاقىتتا، سوۋېت ئىتتىپاقى ئۈرۈمچىدە باش كونسولخانا، غۇلجا، چۆچەك، ئالتاي ۋە قەشقەردە كونسولخانا ۋە سوۋېت مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتى تەسىس قىلغانىدى. شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى، بولۇپمۇ سوۋېت مۇھاجىرى كېنىشكىسىنى ئالغانلار 160 مىڭ كىشى ئەتراپىدا بار ئىدى. 1949-يىلى شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن باشلاپ 1960-يىلغىچە، بولۇپمۇ 1960-يىلى 6-ئايدىكى بۇخارىست يىغىنى (بۇ خروشچ 1960-يىلى 6-ئايدا رومىنىيەنىڭ پايتەختى بۇخارىستتا ئاچقان سوتسىيالىستىك دۆلەتلەر ۋە ئىشچىلار پارتىيىسىنىڭ ۋەكىللەر يىغىنى بولۇپ، قىسقارتىلىپ بۇخارىست يىغىنى دەپ ئاتىلىدۇ. بۇ قېتىمقى يىغىندا خروشچ ئالدىن تولۇق ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىپ، ئۆز ئەگەشكۈچىلىرىنى تەشكىللەپ، ھەر خىل سۆيىقەست، ھەر خىل لۆكچەكلىك ۋاستىلىرىنى قوللىنىپ، بىزنىڭ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىمىز ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئۈستىدە پىتنە-ئىغۋا تارقاتتى، تۆھمەت قىلدى ۋە ھۇجۇم قىلدى) دىن كېيىن، شىنجاڭ سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇش ھەرىكىتى باشلاندى. 1960-يىلىنىڭ ئاخىرىدا، شىنجاڭ 130 مىڭغا يېقىن سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇۋەتتى. 1962-يىلىنىڭ ئالدى-كەينىدە، شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى، بولۇپمۇ سوۋېت مۇھاجىرلىق كېنىشكىسىنى ئالغانلار 30 مىڭ ئەتراپىدا بولۇپ، ئۇلارنىڭ بېۋاسىتە تۇغقانلىرىنى قوشقاندا يەنىمۇ كۆپرەك بولۇشى مۇمكىن.

پۇقرالىرىنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىشقا قايمۇقتۇردى ۋە قۇتراتقۇلۇق قىلدى. دۆلىتىمىزنىڭ چېگرا ئاھالىلىرى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىشقا باشلىغاندىن كېيىن، سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى يەنە پىلانلىق، قەدەم باسقۇچلۇق ھالدا چېگرىنىڭ ئۇ تەرىپىدىكى سىم توساقنى ئېچىپ، بىزنىڭ كىشىلىرىمىزنىڭ ئۇياققا ئۆتۈشى ئۈچۈن دۆلەت دەرۋازىسىنىڭ ھەر ۋاقىت ئوچۇق ئىكەنلىكى توغرىسىدا ھەدەپ قۇتراتقۇلۇق تەشۋىقاتى ئېلىپ باردى؛ بىزنىڭ كىشىلىرىمىز ئۇياققا ئۆتكەندىن كېيىن، مەخسۇس ماشىنا ئورۇنلاشتۇرۇپ توشىدى ھەمدە ئۇلارنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرىدىغانلىقى توغرىسىدا ۋەدە بەردى. جۈملىدىن ئۇلارنىڭ قاچقان ئاھالىلىرىنى قايتۇرۇۋېتىش نىيىتى يوق ئىدى. بۇ پاكىتلاردىن شىۋجېڭجۇيىچىلار ھەرگىزمۇ تانالمايدۇ. ھەممىگە ئايانكى، بىز سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئىشەنگەنلىكىمىز ئۈچۈن، ئۇزاقتىن بۇيان بۇ تەرەپتىكى چېگرىغا چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىنى ئاز ساندا ئورۇنلاشتۇرۇپلا قالماي، يەنە ئازراقمۇ توساق ئورناتمىغاندۇق. ئادەت بويىچە، ئىلگىرى چېگرىدىن ئۆتكەنلەر قايتۇرۇلاتتى، بۇ قېتىم نېمىشقە قايتۇرۇلمايدۇ؟ ئېنىقكى، بۇ پۈتۈنلەي شىۋجېڭجۇيىچىلارنىڭ تەشكىللىك، پىلانلىق ئېلىپ بارغان بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئىدى.

سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى ئىلى، تارباغاتاي ئاممىسىنىڭ چەت ئەلگە قېچىشىغا قوتراتقۇلۇق قىلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. ئامما ئاز تۇرکۈمدە چەت ئەلگە قاچقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆپلەپ قېچىشقا ئايلىنىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، بىز كۆچمىزنىڭ پېتىشچە نەسىھەت قىلىپ توسدۇق؛ ئامما كۆپلەپ

قاچقان ژاقىتتا، بىز ھاقارەتلەپ تىللاش، ئۇرۇش، ھەتتا قوراللىق باستۇرۇشقا ئوخشاش ئۇسۇللارنى قوللانماي، تەربىيە قىلىش، نەسىھەت قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىشتا چىك تۇردۇق. ھازىر ئويلىساق، بىزنىڭ بۇ خىل ئۇسۇل ۋە فاكتىنىمىز توغرا بولۇپ، شيۇجيكجۇيىچىلارنىڭ سۇيىقەستلىك پىلانىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا ئىشقا ئاشۇرۇشىغا سەۋەب قالدۇرمىغاندۇق. كېيىن، بىز يەنە بەزى خىزمەتلەرنى ئىشلەپ، ئاممىنىڭ چەت ئەلگە قېچىشىغا ئىغۋاگەرلىك، قۇتراتقۇلۇق قىلغان بۇزغۇنچىلارغا زەربە بەردۇق، چېگرا مۇداپىئەسىنى كۈچەيتتۇق، ئاممىۋى تەشۋىقات، تەربىيە ۋە نەسىھەت قىلىپ توسۇش خىزمىتىنى قانات يايدۇرىدۇق، خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى يەنمۇ ياخشى ئورۇنلاشتۇردۇق، بۇنىڭ بىلەن ئاممىنىڭ كۆپلەپ چەت ئەلگە قېچىش ئەھۋالى توختىدى. بۇ ئۇسۇللارمۇ توغرا بولغانىدى.

شۇ ژاقىتتىكى ستاتىستىكىدىن قارىغاندا، 1962-يىلى 4-ئاينىڭ 10-كۈنلىرىدىن 4-ئاينىڭ 30-كۈنگىچە بولغان ئارىلىق چەت ئەلگە قېچىش مەزگىلى بولۇپ، 4-ئاينىڭ 18-كۈنىدىن 28-كۈنگىچە بولغان ئارىلىق يۇقىرى دولقۇنغا كۆتۈرۈلگەن مەزگىل ھېسابلىنىدۇ؛ 5-ئاينىڭ 1-كۈنىدىن 20-كۈنگىچە بولغان ژاقىت ئىچىدە ئاممىنىڭ زور تۇركۈمدە چەت ئەلگە قېچىش ئەھۋالى توختاپ، ئاندا-ساندا ماكانلار بولدى. جۈملىدىن جەمئىي 60 مىڭ ئادەم قاچقان بولدى. چەت ئەلگە قاچقانلارنىڭ سانى ئەڭ كۆپ بولغان ناھىيىلەر ئاساسلىقى چېگرا ياقىسىدىكى بىر نەچچە ناھىيە بولۇپ، ئۇلار: چۆچەك، قاچقانلارنىڭ سانى 33 مىڭ؛ قورغاس، قاچقانلارنىڭ سانى 14 مىڭ؛ چاغانتوقاي، 10 نەچچە مىڭ، قالغان ناھىيىلەردىن ئاز ساندىكى كىشىلەر قېچىپ چىقىپ كەتكەن. دېمەكچى، سوۋېت

شيۇجيكجۇيىچىلىرىنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىشى بىلەن 50 نەچچە مىڭ ئادەم قېچىپ چىقىپ كېتىپلا قالماي، يەنە 300 نەچچە مىڭ تۇياق چارۋىنى بىللە ئېلىپ كەتتى، 400 نەچچە مىڭ مو تېرىلغۇ يەر ژاقىتدا تېرىلماي قالدى، كۆپلىگەن بۇغداي مايسا ژاقىتدا سوغۇرۇلماي ھوسۇلغا ئېغىر تەسىر يەتتى، شىنجاڭنىڭ ئىجتىمائىي تەرتىپى ئېغىر بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىدى.

سوۋېت شيۇجيكجۇيىچىلىرى قۇتراتقۇلۇق قىلغان ئىلى، تارباغاتايدىكى ئاممىنىڭ كۆپلەپ چەت ئەلگە قېچىش ۋەقەسى بىزگە مۇنداق مۇھىم تەجرىبە-ساۋاقلارنى قالدۇردى:

(1) بىزنىڭ سوۋېت شيۇجيكجۇيىچىلىرىغا بولغان ھۇشيارلىقىمىز يېتەرلىك بولمىغانىدى. بۇخارىست يىغىنىدىن كېيىن، گەرچە بىز سوۋېت شيۇجيكجۇيىچىلىرىنىڭ شىنجاڭدا بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ئالدىن پەرەز قىلغان بولساقمۇ، ژاھالەنكى ئۇلارنىڭ قانداقلارچە بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بارىدىغانلىقىنى ژاقىتدا بايقىيالمىغانىدۇق، بۇ، بىزنىڭ ھۇشيارلىقىمىزنىڭ يەنىلا يېتەرسىز ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىدۇ. تەجرىبىلەر سوۋېت شيۇجيكجۇيىچىلىرىنىڭ ھەرقانداق ئەسكى ئىشلارنى قىلىشتىن يانمايدىغانلىقىنى، ئۇلارغا نىسبەتەن چوقۇم يۇقىرى ھۇشيارلىقتا بولۇشىمىز كېرەكلىكىنى ئىسپاتلىدى.

(2) ئەينى زامانىدىكى يەنە بىر ئاچچىق ساۋاق شۇكى، سوۋېت مۇھاجىرلىرىنىڭ بەزىبىر ھەرىكەتلىرى بالدۇرراق ۋە ژاقىتدا بىرتەرەپ قىلىنمىغانىدى. بۇخارىست يىغىنىدىن كېيىن، شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسىنى بىرتەرەپ قىلىش خىزمىتى ياخشى نەتىجىلەرگە ئېرىشتى. سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇش خىزمىتىدە، شىنجاڭ ئالدى بىلەن كادىرلار ئىچىدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇش، ئاندىن

كېيىن جەمئىيەتتىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇش فاكتىسىنى قوللاندى. ئەمدى قارىساق بۇمۇ توغرا بولغاندى. ۋەھالەنكى، بۇ يەردىكى مەسىلە-بىرتەرەپ قىلىش خىزمىتى چىققۇچىلىرىغان، كادىرلار ئىچىدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇش ئۈز ۋاقتىدا بىرتەرەپ قىلىنمايلا قالماي، يەنە جەمئىيەتتىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇشمۇ تولۇق بىرتەرەپ قىلىنمىغاندى. تەجرىبىلەر، كادىرلار ئىچىدىكى، جەمئىيەتتىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى قايتۇرۇش مەسلىسىنى تېزلىكتە بىرتەرەپ قىلىش كېرەكلىكىنى ئىسپاتلىدى.

(3) سوۋېت كونسولخانىسى ۋە سوۋېت مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتىنىڭ پائالىيەتلىرىنى چەكلەش كۆچلۈك بولمىدى. بۇخارىست يىغىنىدىن كېيىن، سوۋېت كونسولخانىسى ۋە سوۋېت مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتىنىڭ قانۇنسىز پائالىيەت ئېلىپ بارىدىغانلىقى بىزگە ئايان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنى چەكلەش كونكرېت خىزمىتىمىز كۆچلۈك بولمىغاندى، ئۇلارنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان ئېلىپ بېرىۋاتقان قانۇنسىز پائالىيەتلىرىگە تېگىشلىك زەربە بېرىلمىگەنىدى.

(4) خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان، شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئەسى كۈچەيتىلمىدى، بۇنىڭ سەۋەبى-شۇ ۋاقىتلاردا سوۋېت ئىتتىپاقى، موڭغۇلىيە سوتسىيالىستىك قېرىنداش دۆلەت ئىدى، شۇنىڭ ئۈچۈن، جۇڭگو-سوۋېت، جۇڭگو-موڭغۇلىيىنىڭ 4200 كىلومېتىرلىق چېگرىسىدا چېگرا مۇداپىئە ئەسلىھەلىرى يوق بولۇپ، پەقەت 150 نەچچىلا خەلق ساقچىسى بار ئىدى. يەنى چېگرا بولغىنى بىلەن مۇداپىئە يوق ئىدى. تەجرىبىلەر، سوۋېت ئىتتىپاقىدا شىۋجېڭجۇيى پەيدا بولغاندىن كېيىن، سوۋېت ئىتتىپاقى، موڭغۇلىيىگە ئىشىنىشكە بولمايدىغانلىقىنى

ئىسپاتلىدى. شۇڭا، شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىمەسلىك تېخىمۇ زور خاتالىق سادىر قىلىشىمىز مۇمكىن ئىدى.

(5) بىزدە سىياسەتلەرنى ئىجرا قىلىش ۋە خەلق تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇش جەھەتلەردە بەزى مەسىلىلەر ساقلاندى، ۋاقىتىدا ھەل قىلىنمىدى ياكى ياخشى ھەل قىلىنمىدى. مىللەتلەر سىياستى، دىنىي سىياسەتلەرنى ئىجرا قىلىشىمىزدا، چېگرا رايونغا يارىدەم بەرگىلى كەلگەن ياشلار، تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن خادىملار ۋە تۇراقسىزلارنى ئورۇنلاشتۇرۇش خىزمىتىدە بەزى كەمچىلىك ۋە خاتالىقلار بولدى، بولۇپمۇ تۇراقسىزلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشتا مەسىلە ئېغىرراق بولغاندى. ئاز سانلىق مىللەت رايونلىرىدا تۇراقسىزلارنى خەلق كوممۇنالىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇش مۇۋاپىق بولمىغان ئىش ئىدى، ئەڭ ياخشى چارە-ئايرىم دېھقانچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇپ شۇنىڭغا ئورۇنلاشتۇرۇش ئىدى. تۇراقسىزلارنىڭ كۆپىنچىسى ياخشى بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ئەسكىلىرىمۇ بار ئىدى. ئاپەت يۈز بەرگەن رايونلاردا ئاچارچىلىق تارتىپ شىنجاڭ يېزىلىرىغا كەلگەندىن كېيىن، ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى ئىچىدە ئىچكىرىدىكى بەزى ناچار ئەھۋاللارنى كۆپتۈرۈپ، ئېغۇا تارقاتقان. بۇ ھالدا بىر قىسىم ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىدا، شىنجاڭدىمۇ ئىچكىرىدىكى ئاپەت رايونلىرىغا ئوخشاش ئەھۋال يۈز بېرەرمۇ دەيدىغان ئەندىشە پەيدا بولغاندى؛ ئۇنىڭ ئۈستىگە، بىز شىنجاڭدا خەلق تۇرمۇشىنى مەلۇم بىر ۋاقىت ئىچىدە ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇپ كېتەلمىدۇق، ئەگىشىپلا شىۋجېڭجۇيىچىلارنىڭ بۇزغۇنچىلىقى قوشۇلۇپ، بۇ مەسىلە سادىر بولدى. شىنجاڭدىكى خەلق ئاممىسىنىڭ تۇرمۇش ھالىتى قاچمىسا بولمايدىغان قىيىن ئەھۋالغا بارمىغاندى. 1960 ـ، 1961-يىلىغا سېلىشتۇرغاندا، 1962-يىلى

شىنجاڭ خەلقىنىڭ تۇرمۇشى دېگۈدەك قىيىن ئەمەس ئىدى. پەقەت خەلقنىڭ تۇرمۇشى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇلمىغاچقا، بۇ ۋەقەنىڭ يۈز بېرىشىگە چوڭ تەسىر كۆرسەتتى. بۇ جەھەتلەردىكى مەسىلىلەرنى چوقۇم ياخشى تەكشۈرۈش كېرەك. بۇ ۋەقەنى شىۋجېڭجۇيېچىلار قۇتراتقۇلۇق قىلىپ قوزغىغان، دەپلا خەلقنىڭ تۇرمۇشىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ۋە باشقا خىزمەتلەردىكى كەمچىلىك، خاتالىقلارغا سەل قاراشقا بولمايدۇ.

سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدىكى كونسولخانىسى قۇتراتقۇلۇق قىلغان ۋە قوماندانلىق قىلغان غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ ۋەقەسى

غۇلجا ۋەقەسىنىڭ خاراكتېرى ھەرگىزمۇ ئادەتتىكى خاراكتېردىكى مەسىلە ئەمەس. بەلكى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدىكى كونسولخانىسى قۇتراتقۇلۇق ۋە قوماندانلىق قىلغان ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ ۋەقەسى. بۇ شىۋجېڭجۇيېچىلارنىڭ شىنجاڭ رايونىغا قارىتىلغان ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىنىڭ يېڭى راۋاجى ۋە يەنمۇ يامانلىشىشى.

غۇلجا توپىلىڭىنىڭ خاراكتېرى ئىنتايىن ئېنىق. غۇلجا توپىلىڭىنىڭ خاراكتېرىنى ئېنىق تونۇپ يېتىشتىكى ھالقا-توپىلاڭنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى تەھلىل قىلىشتا. غۇلجا توپىلىڭىنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى دېگىنىمىز، ئالدى بىلەن، جەدەل پەيدا قىلغان توپىلاڭچىلار باشلىنىشىدىلا

ئوبلاستلىق خەلق كومىتېتى[1] بىناسىنى چاقتى، ئىلى رايونلۇق پارتكومىغا[2] قورشاپ ھۇجۇم قىلدى، رايونلۇق پارتكوم شۇجىسىنى ئۇردى، ئوبلاست باشلىقى، مۇئاۋىن باشلىقىنى ئۇردى، خەلق ئەسكەرلىرى ۋە خەلق ساقچىلىرىنى ئۇردى، خەلق ئەسكەرلىرى ۋە خەلق ساقچىلىرىنىڭ قورالىنى بۇلىدى، پارتىيە ۋە دۆلەتنىڭ مەخپىي ھۆججەت ۋە مەمۇرىي تامغىلىرىنى بۇلىدى، دۆلەتنىڭ مال-مۇلكىنى تالان-تاراج قىلدى. . . . ئېنىقكى، بۇ سېپى ئۆزىدىن ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ قىلمىشى، شۇڭا، بۇنى بىر قېتىملىق ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ خاراكتېرىدىكى ۋەقە دەپ مۇئەييەنلەشتۇرۇشكە بولىدۇ.

كۆپلىگەن پاكىت، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولىنىڭ غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلىڭىنى قۇتراتقۇچى ۋە ئۇنىڭغا قوماندانلىق قىلغۇچى ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئاساسلىق پاكىت: بىرىنچىدىن، ئۇزاق ۋاقىتتىن بۇيان، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسى ئۇزلۇكسىز ھالدا جۇڭگو پۇقرالىرى ئىچىدە قانۇنسىز پائالىيەت بىلەن شۇغۇللانغان. بۇ قېتىمقى ۋەقە يۈز بېرىشتىن بۇرۇن، كۆپلىگەن جۇڭگو پۇقرالىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىغا كىرىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا كېتىشنى تەلەپ قىلغان، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسى ئۇلارنى جۇڭگونىڭ ھۆكۈمەت ئورگانلىرىغا بېرىپ رەسمىيەت ئۆتەشكە كۆشكۈرتكەن ھەمدە ئاممىنى جۇڭگو ھۆكۈمەت ئورگانلىرىدىن ئىسپات

① ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق كومىتېتى، كېيىن ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتىگە ئۆزگەرتىلدى.

② جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىلى رايونلۇق كومىتېتى، كېيىن جۇڭگو كومپارتىيىسى ئىلى قازاق ئاپتونوم ئوبلاستلىق كومىتېتىغا ئۆزگەرتىلدى.

يېزىپ بېرىشنى تەلەپ قىلىشقا، يېزىپ بەرمىسە ئىش تېرىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلغان. مانا بۇ بۇ قېتىمقى توپىلاڭنىڭ پىلتىسى بولدى. ئىككىنچىدىن، ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئىش تېرىغۇچىلار سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىغا توختىماي كىرىپ چىقىپ تۇردى، ئەمما، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسى سەن دېگۈچە مەن دەۋالاي دېگەندەك، جۇڭگو پۇقرالىرى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىغا بېسىپ كىردى دەپ، جۇڭگو ھۆكۈمىتىدىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسۇلخانىسىنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداشنى تەلەپ قىلدى. بۇ ئوغرىنىڭ يۇرىكى پوك-پوك ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلاپ بەردى. ئۇچىنچىدىن، توپىلاڭچىلار ئۆزلىرىنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسى بىلەن بولغان ئالاقىسىنى تېخىمۇ قولايلاشتۇرۇش ئۈچۈن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىنىڭ دەرۋازىسىدا ۋەزىپە ئىجرا قىلىۋاتقان خەلق ساقچىمىزنى ئۆلتۈرۈۋېتىشكە ئۇرۇنغان (ئەمەلگە ئاشمىغان). تۆتىنچىدىن، توپىلاڭچىلار ئوبلاستلىق خەلق ھۆكۈمىتى بىناسىغا باستۇرۇپ كىرگەندىن كېيىن، پىلانلىق ھالدا تاشقى ئىشلارغا ئائىت ئارخىپلارنى بۇلىدى ھەمدە تاشقى ئىشلار ئىشخانىسىغا ھۇجۇم قىلدى. بەشىنچىدىن، توپىلاڭچىلار بۇلغان ماشىنىسى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىغا ھەيدەپ كەتكەن، بۇلغان بىر دانە قۇرالنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىغا تاپشۇرۇپ بەرگەن (كونسولخانا بۇ قۇرالنى دەرۋازىدىكى بىز تەرەپنىڭ خەلق ساقچىسىغا تاپشۇرۇپ بەرگەن). ئالتىنچىدىن، توپىلاڭ يۈز بېرىپ ئىككىنچى كۈنى چۈشتىن بۇرۇن، سوۋېت

ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسى بىز تەرەپنىڭ ماقۇللىقىنى ئالماي، بەلگىلىمىگە خىلاپلىق قىلىپ كاتېپىنى ئالدىراپ-تىنەپ دۆلىتىگە ئەۋەتكەن. يەتتىنچىدىن، 1962-يىلى 5-ئاينىڭ 31-كۈنى چۈشتىن كېيىن، ئوبلاستلىق تاشقى ئىشلار باشقارمىسىدىكى مەسئۇل يولداش سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ غۇلجىدا تۇرۇشلۇق كونسولخانىسىنىڭ كونسولى بىلەن كۆرۈشكەندە، قارشى تەرەپ ئالدى بىلەن بۇ توپىلاڭ بىز بىلەن مۇناسىۋەتسىز دەپ چۈشەندۈرۈش قىلغان. مۇناسىۋەتسىز بولسا نېمە دەپ چۈشەندۈرۈش بېرىدۇ؟ ئېنىقكى، يۇقىرىقى ھەر خىل ئەھۋاللارنىڭ ھەرگىز تاسادىپىيلىق بولماي، بەلكى بۇ قېتىمقى ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ بىلەن زىچ مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرىدۇ.

ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم بۇ ۋەقەنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە بىرتەرەپ قىلدى. شۇ چاغدا، ۋەقە تۈگىدۈرگۈچىلار ئالدى بىلەن ئىلى ئوبلاستلىق خەلق كومىتېتىغا ھوجۇم قىلىپ، ئارقىدىنلا ئىلى رايونلۇق پارتكومغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى، ئۇلار ئىلى رايونلۇق پارتكومنىڭ ھويلا تېمىدىن ئارتىلىپ ئۆتۈپ پارتكوم بىناسىغا غالجىرلارچە ھۇجۇمغا ئۆتكەندە، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم كەسكىنلىك بىلەن ۋەقەنىڭ خاراكتېرىنى دۈشمەن بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت دەپ بېكىتىپ، ئىلى رايونلۇق پارتكوم بىناسىغا غالجىرلارچە ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى دەرھال قورالسىزلاندۇرۇشنى قارار قىلدى، بۇنىڭ بىلەن ۋەقە بېسىقىپ، ئىلى رايونلۇق پارتكومنى قورشاۋغا ئالغان غەۋغاچىلار تارقاپ كەتتى. بۇ تەدبىر دەل ۋاقتىدا، توغرا ھەم كۈچلۈك بولدى. چۈنكى، ئۇ ۋاقتىتا ۋەقە خەلق

ئىچىدىكى زىددىيەتتىن دۇشمەن بىلەن بىزنىڭ ئوتتۇرىمىزدىكى زىددىيەتكە ئايلانغاندى. ئەگەر كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ بىرتەرەپ قىلماي، يەنىلا خەلق ئىچىدىكى زىددىيەت قاتاردا بىرتەرەپ قىلىپ، ئىلى رايونلۇق پارتكوم بىناسىغا غالجىرلارچە ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئەكسىلئىنقىلابچىلارغا قەتئىي قايتۇرما زەربە بەرمىگەندە ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى تەسەۋۋۇر قىلىش قىيىن ئىدى. شۇڭا، شۇ چاغدىكى ئەھۋالدا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ ئىلى رايونلۇق پارتكوم بىناسىغا غالجىرلارچە ھۇجۇم قىلىۋاتقان ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى دەرھال قوراللىق باستۇرۇشنى قارار قىلىشى پۈتۈنلەي زۆرۈر، دەل ۋاقتىدا ھەم توغرا بولغاندى. مۇشۇنداق بىرتەرەپ قىلىنغانلىقى ئۈچۈن شيۇجېڭجۇيىچىلار ۋە ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ سۈيىقەستى مەغلۇپ بولدى، مەقسىدى ئىشقا ئاشمىدى. بىز غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ ۋەقەسىنى تېزلىكتە بېسىقتۇرۇشنىڭ غەلىبىسىگە ئېرىشتۇق.

شيۇجېڭجۇيىچىلارنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشىنىڭ مەقسىدى

1960-يىللاردا، خەلقئارا كوممۇنىستىك ئىنتېرناتسىئونالىزم ھەرىكىتىدە ماركسىزم، لېنىنىزم بىلەن شيۇجېڭجۇيىدىن ئىبارەت ئىككى لۇشيەن ئوتتۇرىسىدا كۈرەش يۈز بەردى. شيۇجېڭجۇيىچىلارنىڭ ئۆز لۇشيەننىڭ ئەملىگە ئاشۇرۇشتىكى ئەڭ چوڭ توسالغۇ جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتى بولۇپ قالدى. شۇڭا، ئۇلار

ھەر خىل ئۇسۇللار ئارقىلىق بىزنىڭ پارتىيە ۋە ھاكىمىيىتىمىزنى يېتىم قالدۇرۇپ زەربە بەرمەكچى، ھەتتا ئاغدۇرۇپ تاشلىماقچى بولدى. ئۇ ۋاقىتتا شيۇجېڭجۇيىچىلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىنىڭ بۇ دەرىجىدە ئېغىرلىشىپ كېتىشىدىكى سەۋەب: بىرتەرەپتىن، ھىندىستان ئەكسىيەتچىلىرى جۇڭگو-ھىندىستان چېگرىسىدا بىزگە تاجاۋۇز قىلدى؛ جياڭ جېيشى باندىتلىرى شەرقىي جەنۇب دېڭىز بويلىرىدا چوڭ قۇرۇقلۇققا قايتۇرما ھۇجۇم قىلىمىز، دەپ جار سېلىۋاتاتتى. يەنە بىر تەرەپتىن، دۆلىتىمىز ئۇدا ئۈچ يىلغا سوزۇلغان تەبىئىي ئاپەتكە ئۇچراپ، ئاشلىق مەھسۇلاتى تۆۋەنلەپ، ئىقتىسادىي جەھەتتە ۋاقىتلىق قىيىنچىلىققا ئۇچرىغانىدى. شيۇجېڭجۇيىچىلار مانا بۇ ۋاقىتنى دەل بىزنى يېتىم قالدۇرۇش، بىزگە زەربە بېرىش ۋە ئاغدۇرمىچىلىق قىلىشنىڭ ياخشى پەيتى، دەپ قارىغانىدى.

شيۇجېڭجۇيىچىلارنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق قىلىشىدا يەتمەكچى بولغان ئاساسلىق مەقسىتى: بىرىنچىدىن، خەلق ئاممىسىنىڭ چەت ئەلگە قېچىش، ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ ۋەقەسى پەيدا قىلىش ئارقىلىق، بىزنىڭ سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشتا خاتالاشقانلىقىمىزنى ئىسپاتلاپ، يۇزىمىزگە قارا سۈركەپ، شۇ ئارقىلىق ئۆزلىرىنىڭ لۇشيەننىنىڭ توغرىلىقىنى، بىزنىڭ لۇشيەنىمىزنىڭ خاتالىقىنى ئىسپاتلىماقچى، ماركسىزم، لېنىنىزمغا، بىرىنىڭ توغرا لۇشيەنىمىزگە قارشى تۇرۇشقا باھانا تاپماقچى؛ ئىككىنچىدىن، ھىندىستان ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا تاجاۋۇز قىلىشىغا ئىلھام بېرىش ۋە ئۇنى قوللاش؛ ئۈچىنچىدىن، جياڭ جېيشى باندىتلىرىنىڭ چوڭ قۇرۇقلۇققا تاجاۋۇز قىلىشىغا

شەرت-شارائىت ھازىرلاش؛ تۆتىنچىدىن، ئامېرىكا جاھانگىرلىكى بىلەن مۇرەسسە قىلىش ئۈچۈن، ئۇلارغا ياخشىچاق بولۇش؛ بەشىنچىدىن، مىللەتلەر ئارىسىدا زىددىيەت پەيدا قىلىپ ۋە كېڭەيتىپ، مىللەتلەر ئارا مۇناسىۋەتكە ئىختىلاپ سېلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى خەنزۇلارغا قارشى چىقىشقا قۇتراتقۇلىق قىلىپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش؛ ئالتىنچىدىن، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىمىزغا بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، ئېغىرچىلىقىمىزنى كۆپەيتىپ بىزگە تېخىمۇ كۆپرەك بېسىم سالماقچى؛ يەتتىنچىدىن، ئۇلارنىڭ ئاخىرقى مەقسىدى-بىزنىڭ پارتىيىمىز ۋە ھاكىمىيىتىمىزنى ئاغدۇرۇپ تاشلاش ئىدى.

شۇ چاغدا، بىز دۆلەتنىڭ ئىچى ۋە سىرتىدىكى دۈشمەنلەرگە قارىتا، بولۇپمۇ سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرىغا قارىتا تېغىمۇ تېخ كۈرەش ئېلىپ باردۇق. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ رەھبەرلىكىدە، سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىنى قەتئىي بېسىپ-چىت قىلىپ، چېگرا ئاھالىسىنىڭ چەت ئەلگە قېچىشىنى توسۇق، غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلىڭنى باستۇردۇق؛ سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ شىنجاڭدىكى كونسولخانا ۋە سودا ئورگانلىرىنى چېكىندۈرۈپ چىقىپ كېتىشكە مەجبۇرلىدۇق، قانۇنسىز پائالىيەت بىلەن شۇغۇللانغان سوۋېت مۇھاجىرلار جەمئىيىتىنى تاقىدۇق، سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى ئاساسىي جەھەتتىن قايتۇرۇپ ئىچكى قىسمىنى تازىلىدۇق؛ چېگرا مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىپ، ساپ بولمىغان ئۇنسۇلارنى ئىچكى تەرەپكە كۆچۈرۈپ، چېگرا رايونلىرىنى پاكلىدۇق؛ كادىرلار ۋە ئامما ئارىسىدا شيۇجېڭجۇيىغا قارشى تەلىم-تەربىيە ئېلىپ

باردۇق، بولۇپمۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ[1] «ئىككى بۈيرۇقى»[2]نى تەشۋىق قىلىپ، كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ سوتسىيالىزم ۋە ۋەتەنپەرۋەرلىك ئېڭىنى ئۆستۈردۇق، جۇڭگولۇقلار بىلەن چەت ئەللىكلەرنىڭ، ئىنقىلاب بىلەن ئەكسىلئىنقىلابنىڭ چەك-چېگرىسىنى ئېنىق ئايرىدۇق. شىنجاڭ ھەربىي رايونىدىكى قىسىملار سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىگە قارشى تۇرۇش كۈرىشىدە ئۆزلىرىنىڭ ۋەزىپىسىنى ياخشى ئادا قىلدى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ ۋە مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ كۆرسەتمىسى بىلەن جۇڭگو-ھىندىستان چېگرىسىنىڭ غەربىي قىسمىدا بولغان ئۆزمىزنى قوغداپ، قايتۇرما زەربە بېرىش ئۇرۇشىدا ھىندىستان ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوراللىق ھۇجۇمىنى جەسۇرانە

---

① شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ ئۆز ۋاقتىدىكى نامى.

② 1962-يىلى 8-ئاينىڭ 15-كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى ئېلان قىلغان «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى بۈيرۇقى» ۋە 1963-يىلى 4-ئاينىڭ 4-كۈنى ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتىنىڭ رەئىسى سەيپىدىن ئەزىزى ئىمزا قويۇپ ئېلان قىلغان «شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى بۈيرۇقى»نى كۆرسىتىدۇ. ئالدىنقى «بۈيرۇق»نىڭ مۇھىم ئۇقتۇسى: چېگرا ئاھالىسىنى قانۇنسىز ھالدا چېگرا ئاتلاپ قېچىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلغان؛ ئاممىنى قىش تېرىشقا ياكى ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭ كۆتۈرۈشكە قۇتراتقۇلۇق قىلغان بارلىق قانۇنسىز ئۇنسۇرلارنىڭ جۇڭگو پۇقرالىقىغا ياكى چەت ئەل مۇھاجىرى بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر بىرەۋنىڭ جازالىنىدۇ. كېيىنكى «بۈيرۇق»نىڭ مۇھىم ئۇقتۇسى: تۆۋەندىكىدەك بەش خىل ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق جىنايىتى بار بارلىق ئۇنسۇرلار جۇڭگو پۇقرالىقى بولسۇن ياكى چەت ئەل مۇھاجىرى بولسۇن بىرەۋنىڭ ئەكسىلئىنقىلابچى جىنايىتى بىلەن بىرتەرەپ قىلىنىدۇ. بۇ بەش خىل جىنايەت: (1) پىتنە-ياساق تارقىتىپ ئاممىلارنى چەت ئەلگە قېچىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلغانلار ھەم تەشكىللىگەنلەر؛ (2) دۆلەتنىڭ بىرلىكىنى پارچىلايدىغان، مىللەتلەر ئارا بۆلگۈنچىلىك قىلىدىغان ئەكسىلئىنقىلابىي ھەرىكەت بىلەن شۇغۇللانغانلار؛ (3) قىش تېرىشقا ياشلامچى بولغانلار، ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلاڭغا قۇتراتقۇلۇق قىلغانلار؛ (4) ئەكسىلئىنقىلابىي مەقسەت بىلەن قىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشى ۋە جامائەت مۇلكىگە بۇزغۇنچىلىق قىلغانلار، ئىجتىمائىي ئامانلىقنى بۇزغۇنچىلىق قىلغۇچىلار؛ (5) چەت ئەللىك كۆرسەتمىسى بىلەن ئاخبارات خىزمىتى ۋە ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللانغانلار.

بىت-چىت قىلىپ، ۋەتەن چېگرىسىنى قوغدىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇش توغرىسىدا دەل ۋاقتىدا كۆرسەتمە چىقىرىپ، «خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش شامىلى»غا قەتئىي زەربە بېرىپ، ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ يەنىمۇ ئىلگىرىلەپ باستۇردى. مانا بۇ كۆرەش غەلىبىلىرى ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى مۇستەھكەملەش، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىنى راۋاجلاندۇرۇشتا زور ئەھمىيەتكە ئىگە.

سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرى قۇتراتقۇلۇق قىلغان ۋە قوللىغان چەت ئەلگە قېچىش ۋەقەسى ۋە غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي ۋەقەسى ھەرگىزمۇ تاسادىپىي بىر ۋەقە ئەمەس

ئىلگىرى چارروسىيە جۇڭگونىڭ ئوتتۇرا ئاسىيادىكى كۆپلىگەن جايلىرىنى تاجاۋۇز قىلىپ بېسىۋالغاندى، كېيىنچە يەنە شىنجاڭنىڭ بىرقىسىم جايلىرىنى تاجاۋۇز قىلىپ بېسىۋالدى، بۇ خىل بېسىۋېلىش ئۆكتەبىر ئىنقىلابى پارتلىغاندىن كېيىنلا توختىدى. ژاھالەنكى، سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرى دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا بولغان قارا نىيىتىدىن يانماي، شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسىگە كىرگۈزۈش

خىيالىدا بولۇپ كەلدى. ستالىننىڭ شېكى شىسەينى[1]نى قوللىشى دەل شۇ ۋەجىدىن بولغان، شېكى شىسەي يۈزسىزلىق قىلغاندىن كېيىن، ستالىن يەنە ئۇچ ژىلايەت ئىنقىلابى[2]قوللىدى، بۇنىڭ توغرا ئىكەنلىكىدە گەپ يوق. ژاھالەنكى، ستالىننىڭ ئۇچ ژىلايەت ئىنقىلابىنى قوللاش ئارقىلىق دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىنى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ تەسىر دائىرىسىگە ئايلاندۇرۇشتىن ئىبارەت مەقسىدىمۇ بار ئىدى. بۇ، 1945-يىلى 2-ئاينىڭ 11-كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى، ئامېرىكا، ئەنگلىيىدىن ئىبارەت ئۇچ دۆلەت باشلىقلىرى ئىمزالىغان «يالتا كېلىشىمى»[3] دە تولۇق ئىسپاتلاندى. شۇ چاغدا، سوۋېت ئىتتىپاقى تاشقى موڭغۇلىيە مۇستەقىل بولسىلا شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىغا ئارىلاشمايدىغانلىقىنى جاكارلىغانىدى. ئەمما، سوۋېت شيۇجېڭجۇيىچىلىرى تاشقى موڭغۇلىيە مۇستەقىل بولغاندىن

① شېكى شىسەي: لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ كەيۋەن ناھىيىسىدىن. گۇئاندۇڭ ئۆلكىسىنىڭ شاۋگۇەن ناھىيىسىدە ھەربىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن، ياپونىيىگە بېرىپ قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇغان، 1930-يىلى شىنجاڭغا كەلگەن. 1933-يىلى 4-ئاينىڭ 12-كۈنى شىنجاڭدا جېن شۇرېننى ئاغدۇرۇپ تاشلىغان «12-ئاپرىل» سىياسىي ئۆزگىرىشى يۈز بەرگەندىن كېيىن، شېكى شىسەي تەختكە چىقىپ شىنجاڭ چېگرا مۇداپىئە دۇبەنى، قوشۇمچە رەئىس، شىنجاڭ ئۆلكىلىك پىرقىنىڭ مۇدىر ئىزاسى بولغان. شېكى شىسەي شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەسلەپكى مەزگىلدە «جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولۇش، باراۋەرلىك، پاكلىق، تىنچلىق، قۇرۇلۇش» تىن ئىبارەت. «ئالتە يۆنۈك سىياسەت»نى يولغا قويۇپ ستالىننىڭ ئېتىبارىغا ئېرىشكەن. ستالىن باشچىلىقىدىكى سوۋېت ھۆكۈمىتى سىياسىي، ئىقتىساد، ھەربىي جەھەتلەردە شېكى شىسەينى زور كۈچ بىلەن قوللاپ، شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسىگە ئايلاندۇرماقچى بولدى. سوۋېت-گېرمان ئۇرۇشى پارتلاپ، سوۋېت ئىتتىپاقى خەۋپلىك پەيتتە تۇرغاندا، شېكى شىسەي «ئالتە يۆنۈك سىياسەت»نى پىرىتىپ تاشلاپ، سوۋېتكە، كومپارتىيىگە قارشى يولغا ماڭدى. 1944-يىلى 8-ئاينىڭ 29-كۈنى گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ دېھقانچىلىق، ئورمانچىلىق مىنىستىرى بولۇپ شىنجاڭدىن ئايرىلدى.

② 1944-يىلى، ئىلى، تارباغاتاي، ئالتاي ئۇچ ژىلايەتنى ئاساس قىلغان جايلاردىكى ئۇيغۇر، قازاق قاتارلىق ئاز سانلىق مىللەتلەر گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى ئەكسىيەتچىل ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى ئېلىپ بارغان قوراللىق قوزغىلىڭى. كېيىن «ئۇچ ژىلايەت ئىنقىلابى» دەپ ئاتالغان. رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئېنىق قىلىپ: «ئۇچ ژىلايەت ئىنقىلابى دۆلىتىمىز يېڭى دېموكراتىك ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى» دەپ ئۇنتۇرۇلما قويغان.

③ 1945-يىلى 2-ئاينىڭ 11-كۈنى، سوۋېت ئىتتىپاقى، ئامېرىكا، ئەنگلىيە ئۇچ دۆلەت باشلىقلىرى يالتادا مەخپىي يىغىن ئېچىپ «سوۋېت، ئامېرىكا، ئەنگلىيە ئۇچ دۆلەتنىڭ ياپونىيە توغرىسىدىكى كېلىشىمى»نى ئىمزالىدى. ئامېرىكا، ئەنگلىيە تاشقى موڭغۇلىيەنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىنى ساقلاپ قالسۇن، سوۋېت ئىتتىپاقى شىنجاڭ ئىشلىرىغا قايتا ئارىلاشمايدىغان بولدى.

كېيىنمۇ شىنجاڭغا قايتا يەنىلا شۆلگىينى ئېقىتىپ، ھەرخىل ئاماللار بىلەن ئاۋارىچىلىق ۋە پاراكەنچىلىكلەرنى سالدى.

سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا بولغان ئاغدۇرمىچىلىق، بۆزغۇنچىلىق ھەرىكىتى خېلى ئۇزۇن تارىخقا ئىگە. 1960-يىلىدىكى بۇخارىست يىغىنىدىن كېيىنلا، سوۋېت شىۋ جېڭجۇيىچىلىرى دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا بولغان ئاغدۇرمىچىلىق، بۆزغۇنچىلىق ھەرىكىتىنى كۈچەيتكەنىدى. 1960-يىلى 7-ئاينىڭ 1-كۈنى ئاتۇش ناھىيىسىنىڭ بوز ئايغىر تاغ ئېغىزىدا چېگرا ماجىراسى تۇغدۇرۇپ، بىزنىڭ شۇ يەردە ئەزەلدىن چارۋىچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان خەلق كومۇناسى ئەزالىرىنى ۋە قوي پادىلىرىنى ھەيدىۋەتتى؛ 1962-يىلى 4 - 5-ئايلاردا، ئىلى، چۆچەكلەردە چېگرا ئاھالىسىنىڭ چەت ئەللىگە قېچىشىغا ۋە شۇ يىلى 5-ئاينىڭ 29-كۈنى غۇلجىدا ئەكسىلئىنقلابىي توپىلاڭغا قۇتراتقۇلۇق قىلىشىمۇ تاسادىپىيلىق ئەمەس. بۇ سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ ئۇزۇندىن بۇيان شىنجاڭنى ئۆزىنىڭ تەسىر دائىرىسىگە ئايلاندۇرماقچى بولغانلىقىنىڭ داۋامى ۋە راۋاجى. سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى قۇتراتقۇلۇق قىلغان ۋە قوللىغان ئاممىنىڭ چەت ئەللىگە قېچىشى ۋە غۇلجا ئەكسىلئىنقلابىي توپىلىڭى بىزنى ئىشلەپچىقىرىش، ئادەم كۈچى، چارۋا ۋە مال-مۈلۈك جەھەتلەردە ئېغىر زىيانغا ئۇچرىتىپ، قىيىنچىلىقىمىزنى ئاشۇرۋەتتى. ئەمەلىيەتتە بۇ كىمگە پايدىلىق؟ كىمگە ياردىمى بولدى؟ ئېنىقكى، بۇنىڭ دۈشمەنگە ياردىمى بولدى. بىر سوتسىيالىستىك دۆلەتتە شىۋجېڭجۇيى پەيدا بولۇپ دۈشمەنگە ياردەم بېرىدىغان ئىشنى قىلدى، ئۇنى قانداقمۇ سوتسىيالىستىك دۆلەت دېگىلى بولسۇن؟

ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى بىر ياماق ئىش، ئەمما ئۇنى ياخشى ئىشقا ئايلاندۇرغىلى بولىدۇ

1. سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىدىن ئىبارەت بۇ سەلبىي ئوقۇتقۇچى ئارقىلىق كەڭ كادىر ۋە ئاممىغا سوۋېت شىۋ جېڭجۇيىچىلىرىنىڭ ماھىيىتى ۋە ئۇلارنىڭ خەۋپىنى ئېنىق تونۇتۇپ، ھۇشيارلىقىنى ئۆستۇرۇش، سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىغا قارشى كۈرەشنى كۈچەيتىشكە پايدىلىق؛ سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ بۆزغۇنچىلىقى بىزنى خىزمەتلىرىمىزدىكى كەمچىلىك، خاتالىقلىرىمىزنى تېخىمۇ ئېنىق كۆرۈۋېلىشىمىزنى ۋە بۇ خىل كەمچىلىك، خاتالىقلارنى يېڭىپ خىزمەتلەرنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلىشىمىزگە، سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى بىلەن كۈرەش قىلىشىمىزغا تېخىمۇ پايدىلىق؛ سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا ئاغدۇرمىچىلىق، بۆزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىش جەريانىدا بىر قىسىم ئەكسىلئىنقلابچىلار، بۇزۇق ئۇنسۇرلار، ئەكسىيەتچىل يەرلىك مىللەتچىلەر، ئىككى يۈزلىمچىلەر ئاشكارىلاندى، بىر قىسىم ياخشى كادىرلار مەيدانغا كەلدى، مانا بۇ كادىرلار ماركسىزم، لېنىنىزملىق مەيدانىدا تەۋرەنمەي، جۈڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىنىڭ مەيدانىدا تەۋرەنمەي سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى بىلەن، ئەكسىلئىنقىلابچىلار، بۇزۇق ئۇنسۇرلار بىلەن قەتئىي كۈرەش قىلدى. مانا بۇ كۆرەشلەر ئارقىلىق، بىزنىڭ كادىرلار سېپىمىز تېخىمۇ مۇستەھكەملەندى، بىزنى كۈرەش تەجرىبىسىگە ئىگە قىلدى، بۇ، بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق سوۋېت شىۋجېڭجۇيىچىلىرى بىلەن كۈرەش قىلىشىمىزغا ۋە غەلىبىنى قولغا

كەلتۇرۇشىمىزگە پايدىلىق.

2. ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى ئارقىلىق، بىز شىنجاڭدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى كونسولخانىسى، سوۋېت مۇھاجىرلار جەمئىيىتى ۋە سوۋېت مۇھاجىرلار مەسلىسىنى توغرا بىرتەرەپ قىلدۇق. سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسى شىنجاڭدىكى بىر زور مەسىلە ئىدى، جۇ ئېنلەي زۇڭلى ئىلى، چۆچەك ۋەقەسىدىن بۇرۇنلا شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسى توغرىسىدا مۇھىم كۆرسەتمە بەرگەنىدى. جۇ ئېنلەي زۇڭلى شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسىنى ئەتراپلىق مۇھاكىمە قىلىپ: شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسى مۇنداق بەش خىل مۇناسىۋەت بىلەن شەكىللەنگەن، بىرى، تارىخىي مۇناسىۋەت. تارىختا جۇڭگو-سوۋېت چېگرىسىنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى ئاھالىلەر كېلىپ كېتىپ يۈرگەن. بولۇپمۇ 1917-يىلىدىكى ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ ئالدى-كەينىدە، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن بىر بۆلۈم ئادەم شىنجاڭغا قېچىپ كەلدى، 1933-يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى يېزا ئىگىلىكتە كولخوزلاشتۇرۇشنى يولغا قويغاندا يەنە بىر بۆلۈم ئادەم قېچىپ كەلگەن، بۇ مەزگىلدە شىنجاڭدىن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قېچىپ كەتكەنلەرمۇ بار. ئىككىنچى، مىللەتلەر مۇناسىۋىتى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭ بىلەن چېگرىلىنىدىغان جايلىرىدا ئاساسەن ئاز سانلىق مىللەتلەر ئولتۇراقلاشقان، بۇ مىللەتلەرنىڭ كۆپ قىسمى ئوخشاش مىللەت، ئۇلارنىڭ ئۇرۇپ-ئادىتى، تىل-يېزىقى ئاساسىي جەھەتتىن ئوخشاش. ئۇچىنچى، ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت تارىخىي ۋە مىللىي مۇناسىۋەت تۇپەيلىدىن ئىجتىمائىي مۇناسىۋەت شەكىللەنگەن. شىنجاڭلىقلارنىڭ سوۋېت ئىتتىپاقىدا دوست-بۇرادەرلىرى كۆپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدىكىلەرنىڭمۇ شىنجاڭدا كۆپلىگەن دوست-بۇرادەرلىرى بار.

تۆتىنچى، ئىقتىسادىي مۇناسىۋەت. ئىلگىرى ئىقتىسادىي بېرىش-كېلىش مەۋجۇت ئىدى، ھازىرمۇ مەۋجۇت. بەشىنچى، سىياسىي مۇناسىۋەت. ئازادلىقتىن بۇيان ئىككىلا تەرەپ ماركسىزم، لېنىنىزمچىلار بولغانلىقى ئۈچۈن ھېچقانداق مەسىلە مەۋجۇت ئەمەس ئىدى، 60-يىللارغا كەلگەندە سوۋېت ئىتتىپاقىدا شىۋجېنجۈيى پەيدا بولغانلىقتىن مەسىلىمۇ مەيدانغا كەلدى. ئىلۇەتتە، بۇ بەش مەسىلە ئىچىدە تۇپ مەسىلە يەنىلا سىياسىي مەسىلە. شۇڭا سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسىنى چوقۇم بىرتەرەپ قىلىش كېرەك، دېگەن. ئارقىدىن، جۇ ئېنلەي زۇڭلى ئەستايىدىللىق بىلەن، شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسىنى توغرا بىرتەرەپ قىلىشتىكى فاكتىجىن، سىياسەت ۋە كونكرېت چارىلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ: شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسلىسىدە ئالتە خىل ئوخشىمىغان ئەھۋال مەۋجۇت، بۇ ئالتە خىل ئوخشىمىغان ئەھۋالغا ئاساسەن ئوخشىمىغان بىرتەرەپ قىلىش ئۇسۇلىنى قوللىنىش كېرەك: بىرىنچىدىن، بۇرۇنقى ۋاقىتلاردا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قېچىپ كەلگەنلەر. بۇ كىشىلەرنىڭ قولىدا سوۋېت مۇھاجىرلىق كىنىشكىسى يوق، لېكىن ئۇلار شىنجاڭدا تۇرغىلى نەچچە ئەۋلاد بولغان ۋە جۇڭگونىڭ پۇقرالىق ھوقۇقىدىن بەھرىمەن بولۇپ، ئازادلىقتىن كېيىنكى تۆت قېتىملىق سايلامغا قاتناشقان، بۇلارنى سوۋېت مۇھاجىرلىرى دەپ قارىماي جۇڭگو پۇقراسى دەپ مۇئەييەنلەشتۇرۇش كېرەك. ئەگەر سوۋېتلىكلەر بۇ كىشىلەرنى سوۋېت پۇقراسى دەپ قايتۇرۇپ كەتمەكچى بولسا، ۋىلادىۋوستوك، چىتا، بولىدىمۇ كۆپلىگەن جۇڭگولۇقلار بار، ئۇلارنىڭ سانى سوۋېتتىن شىنجاڭغا قېچىپ كەلگەنلەردىن ئاز ئەمەس، بىزمۇ ئۇلارنى جۇڭگوغا قايتۇرۇشنى تەلەپ قىلىمىز. ئوخشاش مۇئامىلىدىلا گەپنىڭ ئورنى بولىدۇ، پرىنسىپقا

ئۇيغۇن كېلىدۇ. ئىككىنچىدىن، ھەقىقىي سوۋېت مۇھاجىرلىرى. سوۋېت مۇھاجىرلىق كېنىشكىسىنى ئالغانلار بىزنىڭ بىلىشىمىزچە 160 مىڭ (زادى قانچىلىك؟ بۇنى تەكشۈرۈپ، تىزىملاپ ئاندىن بىكىتىمىز) بولۇپ، 130 مىڭى قايتۇرۇۋېتىلدى، يەنە 30 مىڭ (6000 ئائىلە) بار. بۇ كىشىلەر قايتىپ كېتىشنى خالىسا، بىز قوشۇلمىز، قېلىشنى خالىسا، قالسا بولىدۇ. ئۇچىنچىدىن، ھەقىقىي روسلار. ئۇلار پراۋوسلاۋىيە دىنىغا تەۋەلەر بولۇپ، ئاتالمىش دۆلەت تەۋەلىكى يوق كىشىلەر دەپمۇ ئاتىلىدۇ. بۇلارنىڭ ئامېرىكا بىلەن ئالاقىسى بار، ئامېرىكىنىڭ پۇل ۋە ماددىي بۇيۇملىرىنى ئالىدۇ، ئىدىيىسى ئىنتايىن جاھىل، ئەكسىيەتچى، ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقىغا ھەم جۇڭگوغا، كومپارتىيىگە قارشى تۇرىدۇ، ئۇلار ئامېرىكىغا كېتىشنى خالايدۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىغا قايتىشنى خالىمايدۇ، سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ بۇ كىشىلەرنىڭ قايتىپ كېلىشىنى خالىمايدۇ. بۇ كىشىلەرنى قانداق بىرتەرەپ قىلىش كېرەك؟ ئۇلارنى ئامېرىكىغا كېتىشكە رۇخسەت قىلساق، ئۇلار سوۋېت ئىتتىپاقىغا، كومپارتىيىگە قارشى پائالىيەت بىلەن شۇغۇللىنىدۇ، بۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ يۈزىگمۇ سەت، سوۋېت ئىتتىپاقى بۇنى خالىمايدۇ؛ ئۇلارنى ئىسرائىلىيە، تۈركىيىگە كەتكىلى قويساق، ئۇلار ئوخشاشلا سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ھەرىكەت قىلىدۇ، بۇنى سوۋېت ئىتتىپاقى ئوخشاشلا خالىمايدۇ. شۇڭا ئۇلارنى بىراقلا كەتكۈزمەيلى، ئۇلارنىڭ ئامېرىكا بىلەن بولغان ئالاقىسىنى ئۈزۈپ، ئامېرىكا بەرگەن پۇل، مېلىنى مۇسادىرە قىلايلى. ئۇلارغا قارتا بېقىش، باشقۇرۇش، تەربىيىلەش، ئۆزگەرتىش چارىسىنى قوللىنايلى. ئەلۋەتتە، بۇ خىل كىشىلەرنى ئۆزگەرتىش قىيىن، ئەمما، بىز كومپارتىيىلىكلەر بۇ ئىشنى چوقۇم قىلالايمىز. تۆتىنچىدىن، يەرلىك كادىرلار ئىچىدە

سوۋېت مۇھاجىرلىرى بار. بۇ كىشىلەرگە قارتا، قولغا كەلتۈرۈش، ئەسەھەت قىلىش خىزمىتىنى ئىشلەپ، ئۇلارنى سوۋېت تەۋەلىكىدىن ۋاز كېچىپ ھەقىقىي جۇڭگو پۇقراسى، جۇڭگو كومپارتىيىسى ئەزاسى، جۇڭگو كادىرىغا ئايلاندۇرۇپ، جۇڭگودا ئۇزاق مۇددەت خىزمەت قىلىدىغان قىلىش كېرەك. ئۇلار خالىسا، بىز قارشى ئالمىز، ئۇلارغا ئىشىنىمىز، بۇرۇنقى ۋەزىپىسىنى بېرىمىز. ئەگەر ئۇلار بىزنىڭ بىر قېتىملىق ئەسەھەتىمىزگە كۆنمىسە، 2-قېتىم، 3-قېتىم ئەسەھەت قىلىمىز، يەنە كۆنمىسە، ئۇلارنى چىرايلىق ئۇزىتىپ، يول خىراجىتىنى بېرىمىز. ئۇلار چېگرىدىن ئايرىلىشتىن بۇرۇن ج ك پ ئەزالىقىدىن، جۇڭگو كادىرلىقىدىن مەھرۇم قىلىنىدۇ، بۇرۇنقى ۋەزىپىسىدىن مەھرۇم قىلىنىدۇ، ئەمما ماۋاشى جۇڭگودىن ئايرىلغانغا قەدەر بېرىلىدۇ. سوۋېت تەۋەلىكىدىن ۋازكېچىشكە ئۇنىمايدىغان، ئۇزاق مۇددەت جۇڭگودا خىزمەت قىلغان، شۇنداقلا ھازىرلا سوۋېتكە قايتىمەن دېمەيدىغان بىقارارلارغا قارتا مەلۇم ۋاقىت بېرەيلى، قانچىلىك ۋاقىت بېرىمىز؟ يېرىم يىل، كۆپ بولغاندا بىر يىل ۋاقىت بېرەيلى. ئۇنىڭدىن ئاشۇرۇۋېتىشكە بولمايدۇ. بۇ مەسىلىنى 11 يىل سۆزىدۇق (جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ بۇ قېتىمقى سۆزى 1960-يىلى 9-ئايدا قىلىنغان بولۇپ، شىنجاڭ ئازاد بولغانغا نەق 11 يىل بولغانىدى)، ئەمدى ھەل قىلمىساق بولمايدۇ. بەشىنچىدىن، ھەربىيلەر ئىچىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى كادىرلار مەسىلىسىنى ھەل قىلىش پرىنسىپى يەرلىكتىكى سوۋېت ئىتتىپاقى تەۋەلىكىدىكى كادىرلار مەسىلىسىنى ھەل قىلىش پرىنسىپىغا ئوخشايدۇ. بەزىلەر يەرلىككە ئالمىشىپ خىزمەت قىلىشنى خالسا يەرلىككە ئالماشسا بولىدۇ. ئالتىنچىدىن، سوۋېت ئىتتىپاقى كونسولخانىسى سوۋېت مۇھاجىرلىرى جەمئىيىتى ياكى باشقا

كىشىلەر ئارقىلىق جۇڭگو ئاھالىسى ئىچىدە سوۋېت مۇھاجىرلىرىنىڭ تەرەققىي قىلدۇرغان، بۇ قانۇنسىز، بۇنىڭغا يول قويۇلمايدۇ، بۇ خىل ئەھۋال بايقالغان ھامان دوكلات قىلىش كېرەك، توسۇش كېرەك. . . . قوش دۆلەت تەۋەلىكىگە ئىگە كادىر ۋە ئاممىغا خىزمەت ئىشلەپ، ئۇلارنى سوۋېت تەۋەلىكىدىن چېكىنىپ، ھەقىقىي جۇڭگو پۇقرالىرى، جۇڭگو كادىرى، جۇڭگو كومپارتىيەسىنىڭ ئەزاسى بولۇشقا، ئىككى كېمىگە تەڭ دەسسىمەسلىككە، ئىككى كېمىگە تەڭ دەسسىگەندە جۇڭگو-سوۋېت ئىككى دۆلەتنىڭ ئىتتىپاقلىقىغا، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا پايدىسىز بولىدىغانلىقى توغرىسىدا قايىل قىلىش خىزمىتىنى ئىشلەش كېرەك، دېگەن.

ئىلى، چۆچەك ۋەقەسىدىن بۇرۇن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، سوۋېت مۇھاجىرلىرىنى بىرتەرەپ قىلىش مەسىلىسى ئۈستىدە ئەستايىدىل خىزمەت ئىشلىگەنىدى ھەمدە: سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسىنى بىرتەرەپ قىلىشنىڭ خاراكتېرى جۇڭگولۇقلار بىلەن چەت ئەللىكلەرنىڭ چېگرىسىنى ئايرىش مەسىلىسى، ئۇنى مىللىي مەسىلە دەپ قاراشقا بولمايدۇ، دەپ كۆرسەتكەنىدى. شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى ئىچىدە ج ك پ ئەزالىرى ۋە كادىرلار بار ئىدى، بۇ ئەھۋالنى تارىخ كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئىلگىرى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسىنىڭ ئۆز ۋاقتىدا ھەل قىلىنماي سۆرىلىپ كېتىشىدە دەل مۇشۇ مەسىلە سەۋەبلىك ئىدى. سوۋېت مۇھاجىرلىرى ئىچىدىكى ج ك پ ئەزالىرى، كادىرلار مەسىلىسى ئاساسىي جەھەتتىن بىرتەرەپ قىلىنىدى. بۇ مەسىلىدە مەيدان ئېنىق بولۇشى كېرەك. چۈنكى ھەرقانداق بىر دۆلەتنىڭ پارتىيەسى ئىچىدە باشقا بىر دۆلەتنىڭ پۇقرالىرى بولۇشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ، يەنە بىر

دۆلەتنىڭ پۇقرالىرىنى كادىر قىلمايدۇ، باشقا دۆلەتلەردە شۇنداق، جۇڭگودىمۇ ھەم شۇنداق، بۇ پرىنسىپلىق مەسىلە. ئىلگىرى بىز شىنجاڭنىڭ تارىخىي ئەھۋالىغا ئېتىبار بەردۇق، ئەمما، بۇ خىل ئېتىبارنىڭ ۋاقتى بەك ئۇزىراپ كەتتى، ئەمدى بىرتەرەپ قىلىنمىسا بولمايدۇ. سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسىنى ھەل قىلىش كېرەك، قوش دۆلەت تەۋەلىك مەسىلىسىنىمۇ ھەل قىلىش كېرەك، ياكى جۇڭگولۇق بولۇشى ياكى سوۋېتلىك بولۇشى كېرەك. بۇ مەزگىلدە، شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى ئىچىدىكى ج ك پ ئەزالىرى ۋە كادىرلار مەسىلىسى ھەل قىلىندى، بولۇپمۇ قوش دۆلەت تەۋەلىكىدىكى پارتىيە ئەزالىرى، كادىرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ياخشى بىر تەرەپ قىلىندى. ئەمما، بىر قىسىم قوش دۆلەت تەۋەلىكىدىكى ج ك پ ئەزالىرى، كادىرلار يەنىلا ئارسالدى بولۇپ كۆتۈپ تۇردى. بۇ گەرچە ئىنتايىن ئايرىم ئەھۋال بولسىمۇ، يەنىلا دىققەت قىلىشىمىزغا تېگىشلىك چوڭ مەسىلە ھېسابلىناتتى.

ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، مەركەز بۇ توغرىدا ئېنىق فاكتىغا ۋە كونكرېت تەدبىر قوللاندى، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومۇ رەھبەرلىكىنى كۈچەيتىپ، داۋاملىق خىزمەت ئىشلەپ، شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسىنى بىرقەدەر ئۇزۇل-كېسىل ھەل قىلغان بولدى. ئۇ ۋاقىتتا شىنجاڭدا زادى قانچىلىك سوۋېت مۇھاجىرى بارلىقى توغرىسىدا، ئىلى رايونلۇق پارتكومنىڭ مۆلچەرىچە، ئىلى ئوبلاستىدا يەنە 6000 دىن ئارتۇق سوۋېت مۇھاجىرى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى قوشقاندا 90 مىڭ ئەتراپىدا بار ئىدى. شىنجاڭنىڭ باشقا جايلىرىدا كۆپ بولمىسىمۇ ئاندا-ساندا بار ئىدى. ئەينى ۋاقىتتا، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شىنجاڭدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسىنى

بىرتەرەپ قىلىش پۈزىتسىيىسى قەتئىي بولدى ۋە مۇنۇلارنى تەلەپ قىلدى: 1) ئالدى بىلەن ئىلى ئوبلاستىدىكى 30 مىڭ ئادەمنى نەسىھەت قىلىپ يولغا سېلىۋېتىش، كەتكۈسى يوقلارنىمۇ ئامال قىلىپ كەتكۈزۈۋېتىش. 2) ئۆزلىرىنى سوۋېت مۇھاجىرى دەپ، قولىدا قانۇنسىز پاسپورتى بارلار، دۆلىتىمىزدە تۇرۇش كېنىشكىسىنى يوقلارغا قارىتا، مەركەزنىڭ فاڭجېنى-كېتىشنى تەلەپ قىلغانلارنى تەستىقلاش، ئەمما، ئۇنىڭ قانۇنسىز ئىكەنلىكىنى ئەسكەرتىپ ئۆتۈش. 3) جۇڭگولۇقلاردىن سوۋېتكە كېتىشنى تەلەپ قىلغانلارغا، ئالدى بىلەن ئۇلارنى كەتمەسلىككە نەسىھەت قىلىش، خۇددى جۇ ئېنلەي زۇڭلى ئېيتقاندەك، قايتا-قايتا نەسىھەت قىلسىمۇ قايىل بولمىغانلارنى ئېلىپ قىلىشنىڭمۇ پايدىسى يوق، ئەكسىچە يەنە يامانغا ئايلىنىشى مۇمكىن. شۇڭا، ئۇلارنىڭ كېتىشىنىمۇ تەستىقلاش. ئومۇمىي تەلەپ-سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسىنى ئۇزۇل-كېسىل ھەل قىلىش ئىدى. بۇ مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن، بىر نەچچە جۇڭگولۇق ئار ق چىقىپ كەتسىمۇ ئەرزىيتتى. ئەمما، قانچە ئاز بولسا شۇنچە ياخشى. بىراق جۇڭگولۇقلار كۆپ چىقىپ كېتىپ، ئەكسىچە سوۋېت مۇھاجىرلىرى قېلىپ قالسا، بۇنىڭغا روخسەت قىلنمايدۇ.

1962-يىلى 11-ئايدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنى شيۇجېڭجۇيىچىلارغا قارشى كۈرەش باسقۇچىغا قەدەم قويدى ھەمدە يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا، بىرىنچىدىن، كادىرلارنىڭ ئىدىيىسىدە ماركسىزم، لېنىنىزم بىلەن شيۇجېڭجۇيىنىڭ چەك-چېگرىسىنى ئېنىق ئايرىش؛ ئىككىنچىدىن، پارتىيە تەشكىلى ۋە كادىرلار قوشۇنىنى پاكلاشتۇرۇش؛ ئۈچىنچىدىن، پارتىيىنىڭ رەھبەرلىك ھوقۇقىنى پارتىيىگە، رەئىس ماۋ زېدۇڭغا سادىق، يەنى پرولېتارىياتقا،

ماركسىزم، لېنىنىزمغا سادىق يولداشلارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇشتىن ئىبارەت بۇ ئۇچ مەسىلىنى ھەل قىلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى. بۇ يەردە يەنە، شىنجاڭدىكى پارتىيە تەشكىلىنىڭ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش توغرىسىدىكى سىياسىتىنى قەتئىي ئىجرا قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنى يېتىشتۇرۇش جەھەتتە كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلەپ زور نەتىجىلەرگە ئېرىشكەنلىكىنىمۇ تەكىتلەپ ئۆتۈشكە ئەرزىيدۇ. ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرى قوشۇنى پارتىيىمىزنىڭ ھەر مىللەت ئاممىسى بىلەن ئالاقىلىشىشدىكى مۇھىم كۆۋرۈك، بىزنىڭ شيۇجېڭجۇيىچىلار بىلەن كۈرەش قىلىپ غەلىبىگە ئېرىشىشىمىزدىكى تۈپ شەرت. شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەت كادىرلىرىنىڭ كۆپ قىسمى ياخشى، پارتىيىگە سادىق. شۇ چاغدا تارىخىي ئەھۋال تۈپەيلىدىن، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەت ج ك پ ئەزالىرى، كادىرلىرى ئىچىدە سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇھاجىرلىق كېنىشكىسى ئالغانلارمۇ بار ئىدى، بۇ شۇ تارىخىي ئەھۋالدا پەيدا بولغان. ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان كادىرلار، بولۇپمۇ ئۇچ ۋىلايەت ئىنقىلابىغا قاتناشقان يۇقىرى دەرىجىلىك كادىرلارنىڭ كۆپ قىسمى شىنجاڭ ئازاد بولغاندىن كېيىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ مۇھاجىرلىق كېنىشكىسىنى تاپشۇرۇپ، ھەقىقىي جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئەزاسى، ھەقىقىي پارتىيىنىڭ كادىرىغا ئايلاندى. بۇ يولداشلارنىڭ ئىپادىسى ياخشى، پارتىيە ئۇلارغا ئىشىنىدۇ. ئەمما، قىسمەن ساندىكى يولداشلار ئۇچۇن ئېيتقاندا، سوۋېت ئىتتىپاقىدا خروشىف شيۇجېڭجۇيىچىلىرى پەيدا بولۇپ، ماركسىزم، لېنىنىزم بىلەن شيۇجېڭجۇيى ئوتتۇرىسىدا كەسكىن كۈرەش بولىۋاتقاندا، ماركسىزم، لېنىنىزم تەرەپتە تۇرۇپ مەركىزىي كومىتېت،

رەئىس ماۋ زېدۇڭغا ئەگىشىش ياكى شيۇجېڭجۇيى تەرەپتە تۇرۇپ خرۇشچفقا ئەگىشىش، ھەقىقەتەن جىددي قاراشقا تېگىشلىك بىر مەسىلە ئىدى.

پارتىيە مەركىزي كومىتېتى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئەزەلدىن خاتالىق ئۆتكۈزگەن يولداشلارغا قارىتا «ئۆتمۈشتىكىدىن ساۋاق ئېلىپ، كېيىنكىگە ئىبرەت قىلىش، كېسەلنى داۋالاپ، ئادەمنى قۇتقۇزۇش» فاكۇلتېتىنى قوللىنىپ، پارتىيىگە سادىق ۋە راستچىل بولسىلا، خاتالىقىنى تونۇپ، مەسىلىنى تاپشۇرسىلا ئۇلارنى قىزغىن قارشى ئالدى. شيۇجېڭجۇيىغا قارشى كۈرەشتىمۇ، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم خاتالىق ئۆتكۈزگەن يولداشلارغا قارىتا يەنىلا پارتىيە مەركىزي كومىتېتى، رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ «ئۆتمۈشتىكىدىن ساۋاق ئېلىپ، كېيىنكىگە ئىبرەت قىلىش، كېسەلنى داۋالاپ، ئادەمنى قۇتقۇزۇش» فاكۇلتېتىنى ئىجرا قىلدى، پارتىيە مەركىزي كومىتېتىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە تېخىمۇ كەڭ سىياسەتنى قوللاندى. ج ك پ ئەزالىرى، كادىرلار ئىچىدىكى سوۋېت پۇقرالىرىغا قارىتا جۇئېنلەي زۇڭلىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، ئۇلارغا قولغا كەلتۈرۈش، نەسىھەت قىلىش خىزمىتىنى ئىشلىدى. شۇ تەرىقىدە ج ك پ ئەزالىرى، كادىرلار ئىچىدىكى سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسى ئوڭۇشلۇق بىرتەرەپ بولدى.

سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئاخبارات خىزمىتى ئىشلىگەنلەرگە قارىتا، مەركەز ۋە شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ سىياسىتى تېخىمۇ كەڭ بولدى. مەركەز: بۇ مەسىلىنى توغرا تەھلىل قىلىش، ئوخشىمىغان مەزگىلدىكى ئەھۋالغا قارىتا پەرقلىق مۆلچەر قىلىش، پەرقلىق بىرتەرەپ قىلىش كېرەك، دەپ تەكىتلىدى. ئازادلىقتىن بۇرۇن سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئاخبارات خىزمىتى ئىشلەش توغرا ئىدى، چۈنكى بىز

ئۇ چاغدا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى ۋە جاھانگىرلارغا تاقابىل تۇرۇۋاتاتتۇق. شۇڭا، سوتسىيالىزمغا پايدىلىق ئىدى. ئازادلىقتىن كېيىنكى ئەھۋالنىمۇ پەرقلەندۈرۈش لازىم. رەئىس ماۋ زېدۇڭ «چەت ئەلگە باغلانغان» دېگەن سۆزنى قىلىشتىن بۇرۇن، سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئاخبارات خىزمىتى قىلغانلارنى كەچۈرۈپتىشكە بولاتتى. رەئىس ماۋ زېدۇڭ بۇ مەسىلىنى كۆپ قېتىم ئوتتۇرىغا قويغاندىن كېيىن، يەنە چەت ئەلگە باغلىنىش مەسىلىسى بولسا، بۇ خاتا بولاتتى؛ بولۇپمۇ بۇخارست يىغىنىدىن كېيىن، ھەر قانداق كىشىدە بۇنداق خاتالىق يۈز بېرىشكە رۇخسەت قىلىنمايتتى؛ ئىلگىرى مۇشۇنداق مەسىلىسى بارلارمۇ پارتىيىگە ئوچۇق تاپشۇرۇشى كېرەك ئىدى. 1962-يىلى 11-ئايدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ كېڭەيتىلگەن يىغىنىدا شيۇجېڭجۇيىغا قارشى كۈرەش قانات يايدۇرۇلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى 1963-يىلى 4-ئايدا ئېلان قىلغان رەسمىي بۇيرۇقىدا چەت ئەلگە باغلىنىش مەسىلىسى توغرىسىدا تېخىمۇ ئېنىق ۋە كونكرېت سىياسەت بەلگىلىدى. ئەلۋەتتە، شۇنى قەتئىي كۆرسىتىش كېرەككى، چەت ئەلگە باغلىنىش-پارتىيىگە، دۆلەتكە ئاسىيلىق قىلىدىغان ئەكسىلئىنقىلابىي قىلمىش بولۇپ، چەت ئەلگە باغلىنىشقا قارشى تۇرۇش كۈرىشى شىنجاڭدا شيۇجېڭجۇيىچىلارنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىگە قارشى كۈرەشنىڭ غەلىبىسىگە كاپالەتلىك قىلىشنىڭ ئاچقۇچى ئىدى. تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، شىنجاڭنىڭ چەت ئەلگە باغلىنىش توغرىسىدىكى سىياسىتىدە تېخىمۇ كەڭ پرىنسىپ بەلگىلەندى. ئاساسىي ھەل قىلىش سىياسىتى: ئىلگىرىكىگە كەڭچىلىك قىلىش، كېيىنكىگە قاتتىق بولۇش؛ ئىقرار قىلغانلارغا كەڭچىلىك قىلىش، قارشىلىق قىلغانلارنى قاتتىق

جازالاش؛ ئاز سانلىق مىللەتلەرگە كەڭچىلىك قىلىش، خەنزۇلارغا قاتتىق بولۇش؛ باشقىلارنى پاش قىلىشتا تۆھپە كۆرسەتكەنلەرنى مۇكاپاتلاش ئىدى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى بۇيرۇقىدا يەنە ئېنىق قىلىپ: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى بۇ بۇيرۇقنى ئېلان قىلىشتىن بۇرۇن چەت ئەلگە باغلىنىش خاتالىقىنى ئۆتكۈزگەنلەر مەسىلىسىنى ئۇزۇل-كېسىل تاپشۇرۇپ، چىن كۆڭلىدىن ئۆزگىرىپ، قايتا خاتالىق سادىر قىلماسلىققا كاپالەتلىك قىلسا كەڭچىلىك بىلەن بىر تەرەپ قىلىنىدۇ؛ قارشىلىق قىلىپ ئىقرار قىلمىسا ياكى يالغان ئىقرار قىلسا ياكى بىر قىسمىنى ئىقرار قىلىپ، مۇھىم قىسمىنى قالدۇرۇپ، يوشۇرۇپ قالغانلار قاتتىق بىرتەرەپ قىلىنىدۇ؛ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى بۇ بۇيرۇقنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، يەنىلا چەت ئەلگە باغلىنىش خاتالىقىنى سادىر قىلسا بىردەك نەق ئەكسىلئىنقىلابىي جىنايەت بىلەن قانۇن بويىچە بىرتەرەپ قىلىنىدۇ، دەپ بەلگىلەپ، شىنجاڭدىكى چەت ئەلگە باغلىنىش مەسىلىسىنى توغرا بىرتەرەپ قىلدى.

شۇ چاغدا، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم مەركەزنىڭ 1962-يىلى 5-ئاينىڭ 14-كۈنى ئېلان قىلغان: «شىنجاڭدىن چەت ئەلگە قاچقان ۋە قېچىپ كەلگەن خادىملارنى بىرتەرەپ قىلىش مەسىلىسى توغرىسىدىكى كۆرسەتمە» ۋە «سوۋېت مۇھاجىرلار جەمئىيىتى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى كونسولخانىسىغا قارىتا قوللىنىلغان فاڭجېن، ئۇسۇل توغرىسىدىكى كۆرسەتمە» گە ئاساسەن، سوۋېت مۇھاجىرلار جەمئىيىتى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقى كونسولخانىسىنىڭ مەسىلىسىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا بىرتەرەپ قىلدى. سوۋېت مۇھاجىرلار جەمئىيىتىگە قارىتا،

مەركەزنىڭ فاڭجېنى: بىرىنچى قەدەمدە ئۇلارنىڭ پائالىيىتىنى چەكلەش، ئىككىنچى قەدەمدە ئەمەلدىن قالدۇرۇش بولدى. كۆپلىگەن پاكىت، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى كونسولخانىلىرىنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان سوۋېت مۇھاجىرلار جەمئىيىتى ئارقىلىق شىنجاڭغا قارىتا بىر قاتار ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى ئېلىپ بارغانلىقىنى ئىسپاتلىدى. ئۇلارنىڭ چېگرا ئاھالىلىرىنى چەت ئەلگە قېچىشقا قوترىتىۋېلىش قىلىشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بۇزغۇنچىلىق سېلىشى، جۇڭگوغا قارشى ھەرىكىتى تېخىمۇ غالجىرلاشقانىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدىكى كونسولخانىلىرى ئەمەلىيەتتە دۆلىتىمىز چېگرا ئاھالىلىرىنى چەت ئەلگە قېچىشقا قوترىتىۋېلىش قىلىش ۋە غۇلجا ئەكسىلئىنقىلابىي توپىلىڭىغا قوماندانلىق قىلىش شىتابىغا ئايلانغانلىقى ھەمدە سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىنىڭ شىنجاڭ رايونىغا قارىتا ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشىدىكى ئاڭانگارتى ئىكەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلىدى: ئۇلارنىڭ بۇ قىلمىشلىرى ئەلۋەتتە ئۇلارنى دەرھال چېگرىدىن قوغلاپ چىقىرىشقا تولۇق ئىسپات بولاتتى. بۇ ئەھۋاللارغا قارىتا، سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ تېزلىكتە ئىنكاس قايتۇردى ھەمدە كونسولخانىلىرى ۋە باشقا ئورگانلىرىنى چېكىندۈرۈپ چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى ئاشكارا جاكارلىدى. شۇ تەرىقىدە سوۋېت مۇھاجىرلىرى مەسىلىسى ۋە سوۋېت كونسولخانىسى مەسىلىسى مۇڭاپىق بىرتەرەپ قىلىنىپ، سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا قارىتا ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بارىدىغان ئەڭ ئاخىرقى ئىستېھكاممۇ ئۇزۇل-كېسىل بىتچىت قىلىنىدى.

3. بۇ قېتىمقى ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى ئارقىلىق، بىز چېگرا

مۇداپىئە قۇرۇلۇشىنى كۆچەيتىپ، شىنجاڭدا چېگرا بار، مۇداپىئە ئاجىز بولۇش مەسلىسىنى ھەقىقىي تۇردە ھەل قىلدۇق. تارىخىي سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئۇزۇندىن بۇيان شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئەسى ھەقىقەتەن ئاجىز ئىدى. بۇ قېتىمقى ئىلى، چۆچەك ۋەقەسىدىن كېيىن، شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئەسى زور دەرىجىدە كۈچەيتىلىپ، ئىلگىرىكى چېگرا بار، مۇداپىئە ئاجىز بولۇش ئەھۋالى تۈپتىن ئۆزگەرتىلدى. سوۋېت شىيۇ جېكجۇيىچىلىرى بىزنىڭ چېگرا ئاھالىمىزنى چەت ئەلگە قېچىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم دەرھال تۆۋەندىكىدەك ئىككى تۈرلۈك تەدبىرنى قوللىنىشنى قارار قىلدى: بىرى، چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىنى كۈچەيتىپ، چېگرا مۇداپىئە قاراۋۇلخانىلىرىنى كۆپەيتىپ دائىملىق چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىش؛ يەنە بىرى، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەننىڭ خەلق ئەسكەرلىرى كۈچىنى كۈچەيتىپ، چېگرا مۇداپىئە قىسىملىرىغا ماسلىشىپ، چېگرا مۇداپىئە ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىش، بىكىتۈەن يەنە چېگرا ئاھالىلىرى چەت ئەلگە قاچقاندىن كېيىن ئىگىسىز قالغان تېرىلغۇ يەر، چارۋا ۋە مال-مۈلۈكنى ۋاكالىتەن تېرىيدۇ، باقىدۇ ۋە باشقۇرىدۇ. سوۋېت شىيۇجېكجۇيىچىلىرىنىڭ بىزگە قارىتا بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئېلىپ بېرىشىنىڭ يەنە بىر مەقسىدى-بىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىمىزغا بۇزغۇنچىلىق قىلىپ، قىينىچىلىقىمىزنى ئېغىرلىتىش ئىدى. شۇڭا، بىكىتۈەن «ئۇچىنى ۋاكالىتەن باشقۇرۇش»نى ياخشى ئىشلەپ، ئىشلەپچىقىرىشنى زىيانغا ئۇچراتماي، قىينىچىلىقنى ھەل قىلىش، چېگرا مۇداپىئە بەلۋىغى شەكىللەندۈرۈپ ھەربىي قىسىملار، خەلق ئەسكەرلىرى ۋە بىكىتۈەننىڭ كۈچىنى بىرلەشتۈرۈپ، شىنجاڭنىڭ چېگرا

مۇداپىئە قۇرۇلۇشىنى تېخىمۇ كۈچەيتىش كېرەك.

1962-يىلى 5-ئاينىڭ ئاخىرىدا، سوۋېت شىيۇجېكجۇيىچىلىرىنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىشى بىلەن چېگرا ئاھالىمىز كۆپلەپ چەت ئەلگە قاچقاندىن كېيىن، داۋاملىق چەت ئەلگە قاچقانلار قارشى تەرەپتىن توسۇۋېلىنىپ قايتىپ كېلىشتەك يەنە بىر يېڭى ئەھۋال كۆرۈلدى. شۇ چاغدا ئىلىدىن 1000 نەچچە ئادەم، تارباغاتايدىنمۇ نەچچە يۈز ئادەم قايتىپ كەلدى. شىيۇجېكجۇيىچىلار نېمىشقا مۇنداق ۋاستە قوللىنىدۇ؟ مەقسىدى نېمە؟ بۇ توغرىلىق مۇھاكىمە يۈزگۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئەمما، شۇنى مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، شىيۇجېكجۇيىچىلارنىڭ مۇنداق قىلىشى ھەرگىزمۇ دوستلۇق ياكى بىز ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۆزلىرىنىڭ سىياسىي مۇددىئاسى ئۈچۈن، بۇنىڭغا قارىتا ھەرگىزمۇ خام خىيالدا بولۇشقا بولمايدۇ، چوقۇم ھۇشيارلىقنى ئۆستۈرۈش كېرەك. سوۋېت تەرەپتىن قايتۇرۇۋېتىلگەنلەرنى مەركەزنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە قاتتىق تىزىملاپ، تەكشۈرۈپ ۋە ئەھۋالىنى تولۇق ئىگىلەش، ئۇلار بىلەن سۆزلىشىپ، نېمە ئۈچۈن قاچقانلىقىنى، سوۋېتكە بارغاندىن كېيىنكى ئەھۋالى ۋە نېمە ئۈچۈن قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئېنىق سوراپ، خاتالىقىنى ئۈستىگە ئېلىشنى تەلەپ قىلىش. ئەمما، بۇلار ئىچىدە كۆرەش ئېلىپ بارماسلىق كېرەك. چۈنكى، ئۇلارنىڭ چەت ئەلگە قېچىش قىلمىشى دۆلەتكە ئاسىيلىق قىلىش ھەرىكىتى بولسىمۇ، ئۇلاردا خاتالىق بار بولسىمۇ، ئەمما، بۇ يەنىلا شىيۇجېكجۇيىچىلارنىڭ جىنايىتى، شىيۇجېكجۇيىچىلارنىڭ قۇتراتقۇلۇق قىلىشىنىڭ ئاقىۋىتى ئىدى؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بۇ قېتىمقى چەت ئەلگە قېچىش ئاممىۋىلىققا ئىگە بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى باشلامچى، بۇزۇق ئۇنسۇرلار ۋە باشقا ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغان ئۇنسۇرلارغا زەربە بېرىش

كېرەك، ئەمما زەربە بېرىشنى كېيىنكى باسقۇچقا قالدۇرۇپ، بۇ ئىشقا ئالدىراپ كەتمەسلىك كېرەك. ئالدىراپ كەتكەندە قايتىپ كەلگەن ئاممىنى تىنچلاندۇرۇشقا پايدىسىز بولىدۇ؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە، ئەھۋال تېخى ئېنىق بولمىغاچقا، زەربە بېرىشكە تېگىشلىكلەرگە زەربە بېرىلمەي، زەربە بېرىشكە تېگىشلىك ئەمەسلەرگە زەربە بېرىلىپ خاتالىق سادىر بولۇپ قىلىشى مۇمكىن. نەق بۇزغۇنچىلىق قىلمىشى ئۆتكۈزگەنلەرگە دەرھال زەربە بېرىش، قايتىپ كەلگەنلەر ئىچىدىكى ج ك پ ئەزالىرى، ئىتتىپاق ئەزالىرىنى دەرھال پارتىيە، ئىتتىپاق تەشكىلىدىن چىقىرىش، كېيىنكى ئىپادىسى ھەقىقىي ياخشى بولغانلار، چىن كۆڭلىدىن پۇشايمان قىلىپ ئۆزگىرىش ياسىغانلارنى مەلۇم مەزگىل سىناپ ئاندىن قايتا پارتىيەگە، ئىتتىپاققا قوبۇل قىلىشقا بولىدۇ. قايتىپ كەلگەنلەر ئىچىدىكى كادىرلارنىڭ بىرەك سالاھىيىتىنى ئېلىپ تاشلاش، ج ك پ ئەزاسى، ئىتتىپاق ئەزاسى، كادىرلارنى بىرتەرەپ قىلىشنىمۇ ۋاقتىنچە كەينىگە سۈرۈش، قايتىپ كەلگەنلەر ئالدى بىلەن ئۆز يۇرتىغا قايتۇرۇلۇپ، ئاندىن تۇرىدىغان جايىنى تەڭشەش. تەڭشەشتە ئەسلى تۇرۇشلۇق جايىغا قايتىش مۇڭاپىق بولمىغانلىرىنى مۇڭاپىق بولغان جايلارنى تاللاپ ئورۇنلاشتۇرۇش. كونكرېت تەڭشەش لايىھىسىنى ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار بىكتۇەن بىلەن ئورتاق مۇزاكىرىلىشىپ ئوتتۇرىغا قويغاندىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ بېكىتىشىگە سۇنۇش. بىكتۇەن ئامما چەت ئەلگە قاچقان جايلاردا «ئۇچىنى ۋاكالىتەن باشقۇرۇش» خىزمىتىنى داۋاملىق چىڭ تۇتۇپ ئىشلىشى، بوشاشتۇرۇپ قويماسلىقى لازىم. چەت ئەلگە قاچقانلار مەيلى قايتىپ كەلسۇن ياكى كەلمىسۇن، «ئۇچىنى ۋاكالىتەن باشقۇرۇش» خىزمىتىنى چىڭ تۇتۇپ، ئىشلەپچىقىرىشنى زىيانغا

ئۇچراتماسلىقى لازىم. بىكتۇەن چېگرا جايلاردا بىر تۇركۇم دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشنى چېگرا مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىش بىلەن بىرلەشتۇرۇشى، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق مەيدانلىرىنى قۇرۇش پىلانىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، مۇناسىۋەتلىك جايلار ۋە ھەر دەرىجىلىك پارتكوملارنىڭ مۇزاكىرىسىدىن كېيىن، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ تەستىقىدىن كېيىن ئىجرا قىلىشى كېرەك.

شىنجاڭ ۋەتەننىڭ غەربىي شىمالىغا جايلاشقان، شىۋجېكجۇيغا قارشى كۇرەشنىڭ ئالدىنقى ئىستېھكامى. بۇ جايدا، چېگرا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىش ئىنتايىن مۇھىم ئىستراتېگىيىلىك ئەھمىيەتكە ئىگە. چېگرىنى قوغداش، دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقىنى ۋە زېمىن پۈتۈنلىكىنى قوغداش پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ ۋە مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى شىنجاڭدىكى قىسىملارغا يۈكلىگەن مۇقەددەس ۋەزىپە. بىزنىڭ شىنجاڭدىكى قىسىملىرىمىز چېگرىنى قوغداش، دۆلەتنىڭ ئىگىلىك ھوقۇقى ۋە زېمىن پۈتۈنلۈكىنى قوغداشتىن ئىبارەت مۇقەددەس ۋەزىپىنى غەلىبىلىك ئورۇنلاش بىلەن بىرگە، زور كۈچ سەرپ قىلىپ چېگرا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىنى كۈچەيتىتى، چېگرا مۇداپىئە ئەسكىرىي كۈچىنى كۈچەيتىپلا قالماي، يەنە قاراۋۇلخانا، يول، ئالاقىلىشىش ئەسلىھەلىرى قاتارلىق مۇھىم ئەسلىھەلەرنى قۇردى ۋە ئۆزگەرتىپ ياسىدى، بۇ ئارقىلىق شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىدا زور نەتىجىلەر قولغا كەلتۈرۈلدى. بىكتۇەن شىنجاڭنىڭ چېگرا جايلىرىدا 30 دىن ئارتۇق چېگرا دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرۇپ، ياخشى بىر چېگرا مۇداپىئە بەلۋىغى شەكىللەندۈرۈپ، مۇھىم رول ئوينىدى. بىكتۇەننىڭ

تەجرىبىسىگە ئاساسەن، كۆچۈپ كەتكەن چېگرا ئاھالىسى پرىنسىپ جەھەتتە ئەسلىدىكى ئورنىغا كۆچۈرۈپ كېلىنمىدى، شۇنىڭدىن كېيىن چېگرا ئاھالىسىنى ئىچكى جايلارغا يۆتكەش چارىسى قوللىنىلمىدى. بىكىتۈەننىڭ چېگرا دېھقانچىلىق مەيدانلىرىدا سىياسىي رەھبەرلىك ۋە سىياسىي خىزمەتنى كۈچەيتىپ، مىللىي سىياسەتنى ئەستايىدىل ئىجرا قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە ھۆرمەت قىلىش تەكىتلەندى، ئاممىۋى خىزمەت يەنمۇ ياخشى ئىشلىنىپ، ھەر مىللەت ئاممىسى بىلەن تېخىمۇ قويۇق مۇناسىۋەتتە بولۇش تەشەببۇس قىلىندى، بىكىتۈەننىڭ چېگرا دېھقانچىلىق مەيدانىنى ھەقىقىي ياخشى باشقۇرۇپ، بىكىتۈەن چېگرا دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ چېگرىنى قوغداش ۋە چېگرا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىدىكى مۇھىم رولى جارى قىلدۇرۇلدى. شىنجاڭدىكى خەلق ئەسكەرلىرى قۇرۇلۇشى يەنمۇ كۈچەيتىلدى، چۈنكى، ئۇ شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئەسىنى كۈچەيتىشتىكى ئىنتايىن مۇھىم كۈچ ئىدى. ئۇزۇندىن بۇيان، شىنجاڭدىكى خەلق ئەسكەرلىرى شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئە قۇرۇلۇشىدا مۇھىم رول ئويناپلا قالماي، يەنە شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئە كۈرىشىدىمۇ مۇھىم رول ئويناندى. شىنجاڭدا يوشۇرۇن چېگرىدىن كىرىپ-كېتىپ يۈرگەن كۆپلىگەن ئىشپىيونلار، قانۇنسىز چېگرىدىن ئۆتكەنلەر ۋە باشقا بۇزۇق ئۇنسۇرلارنى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئاممىسىدىن بولغان خەلق ئەسكەرلىرى تۇتۇۋالغاندى. بۇ ئىنتايىن كۈچلۈك پاكىت، يەنى شىنجاڭنىڭ چېگرا مۇداپىئە كۈرىشىدە ھەربىي كۈچ، بىكىتۈەننىڭ كۈچى، ھەر مىللەت خەلقىدىن بولغان خەلق ئەسكەرلىرى كۈچىدىن ئىبارەت ئۈچ خىل كۈچ شەكىللەندى. بۇنىڭ ئىچىدە ھەربىي ۋە بىكىتۈەننىڭ كۈچى تايانچ ئورۇندا بولسىمۇ، ئەمما، خەلق

ئەسكەرلىرىنىڭ كۈچىگە تايانمىغاندا چېگرا مۇداپىئە كۈرىشىنىڭ ئاخىرقى غەلىبىسىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ. شىنجاڭ چېگرا مۇداپىئە كۈرىشىنىڭ ئەملىيىتى شۇنى ئىسپاتلىدىكى، ئارمىيە ۋە بىكىتۈەننىڭ تايانچ كۈچى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تايانچ كۈچى بىلەن زىچ بىرلەشكەنلىكى ئۈچۈن چېگرا مۇداپىئەسى مۇستەھكەم بولۇپ، ئىشپىيونلار ۋە قانۇنسىز چېگرىدىن ئۆتكۈچىلەر قېچىپ قۇتۇلالمىدى، بۇ جەھەتتىكى مىساللار خېلى كۆپ.

4. بۇ قېتىمقى ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى ئارقىلىق، خەلقنىڭ تۇرمۇشى داۋاملىق تەرتىپكە سېلىنىپ، تۇرمۇش مەسلىسى يەنمۇ ياخشى ھەل قىلىندى. شۇنى كۆرسىتىپ ئۆتۈش كېرەككى، شۇ چاغدا شىنجاڭدا خەلق تۇرمۇشىنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرۇشقا شارائىت بار ئىدى. ئەڭ مۇھىمى، شىنجاڭدىكى ئاشلىق ئۆزىمىزگە يېتىپ ئاشاتتى، ئامبارىدا ئارتۇق ئاشلىق بولۇپلا قالماي، بىر قىسىم ئاشلىقنى يۆتكەپ قېرىنداش ئۆلكىلەرگە ياردەم قىلدۇق. خەلقنىڭ تۇرمۇشىدا ساقلانغان قىيىنچىلىقنى ئامالنىڭ بېرىچە ھەل قىلدۇق. ئامما تۇرمۇشىدا ساقلانغان قىيىنچىلىقلارنى پۈتۈنلەي ھەل قىلىپ كېتىش مۇمكىن ئەمەس، بۇنى ئاممىغا ئېنىق چۈشەندۈرۈش كېرەك. چارۋىچىلىق رايونلىرىنىڭ ئاشلىق ئۆلچىمىنى 25 جىڭغا كۆتۈرۈش تامامەن مۇمكىن؛ شۇنىڭ بىلەن بىرگە، قالدۇرۇق چارۋىنىڭ ئۆلچىمىنى كەڭراق قىلىشقا بولىدۇ، ھەر بىر ئائىلىنىڭ قالدۇرۇق چارۋىسى ھېسابىدا ئىككى سوت كالىسى بېرىشكە، مېنىدىغان ئېتى يوقلارغا ئات ھەل قىلىپ بېرىشكە بولىدۇ. يەيدىغان گۆش مەسلىسىدە تىرىك چارۋا تارقىتىپ ئۆزلىرى بىرتەرەپ قىلسا بولىدۇ. بۇ چارۋىچىلىق تەرەققىياتىغا تەسىر كۆرسەتمەيلا قالماستىن، يەنە چارۋىچىلىق تەرەققىياتىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. چارۋىچىلىق رايونلىرىغا كېرەكلىك رەختنى ئامال بار كۆپەرەك

تارقىتىش، يۇڭنى كۆپرەك ئېلىپ قېلىپ ياخشىراق پىششىقلاپ ئىشلەش، تېرە ئاز بولغاچقا، ئۆتۈكنى يىلغا بۆلۈپ ھەل قىلىش، چاي بىلەن شېكەرنى كۆپرەك تەمىنلەش كېرەك. شىنجاڭدا «دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش ۋاقتىدا كۆپ يېيىش، بوش ۋاقتىدا ئاز يېيىش» چارىسىنى كېڭەيتىشكە بولمايدۇ. ئىچكىرى ئۆلكىلەردە «دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش ۋاقتىدا كۆپ يېيىش، بوش ۋاقتىدا ئاز يېيىش» چارىسىنى يولغا قويۇشقا بولمىدۇ. چۈنكى، ئىچكىرى ئۆلكىلەردە يىل بويى مېۋە، كۆكتات كۆپ، ئەمما شىنجاڭدا دېھقانچىلىقنىڭ ئالدىراش مەزگىلى دەل مېۋە، كۆكتات مول بولغان ۋاقىت، بۇ ۋاقىتتا ئاشلىق ئازراق بولسىمۇ كېرەك يوق، مېۋە ۋە كۆكتات بىلەن تولۇقلاشقا بولمىدۇ، ئەمما، دېھقانچىلىقنىڭ بوش مەزگىلى بولغان 12 ـ، 1-ئايلار دەل مېۋە، كۆكتات ئۈزۈك مەزگىل بولۇپ، ئاشلىقنىڭ ئۆلچىمىنى بەك تۆۋەن قىلىۋەتكەندە ئاسانلا مەسىلە يۈز بېرىدۇ، بۇ نۇقتىنى چوقۇم ياخشى ئىگىلەش لازىم.

5. بۇ قېتىمقى ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى ئارقىلىق، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى يەنمۇ كۈچەيتىلدى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى بىزنىڭ سوۋېت شېۋىنىزمچىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا قارىتا ئېلىپ بارغان ئاغدۇرمىچىلىق، بۆزغۇنچىلىق ھەرىكىتى ئۈستىدىن غەلىبە قىلىشىمىزدىكى تۈپ كاپالەت. بۇ قېتىم سوۋېت شېۋىنىچىلىرىنىڭ بىزگە قارىتا بۆزغۇنچىلىق قىلىشىدىكى مۇھىم بىر مەقسىدى-ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى بۆزۈش ئىدى. بىرىنچىدىن، ئۇلار مىللىي زىددىيەتنى پەيدا قىلىپ ۋە كېڭەيتىپ، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىگە بۆلگۈنچىلىك قىلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنى خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇشقا قوتراتقۇلۇق قىلدى. ئىككىنچىدىن،

دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىغا بۆزغۇنچىلىق قىلدى، شۇ تەرىقىدە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا مەھسۇلات كېمىيىپ، ئىقتىسادىي جەھەتتىكى قىيىنچىلىقىمىز ئېغىرلاشتى. مۇشۇ ئارقىلىق ئۇلار خەلق ئاممىسىنىڭ، بولۇپمۇ ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسىنىڭ پارتىيىمىز ۋە ھۆكۈمىتىمىزگە بولغان نارازىلىقىنى قوزغاپ، ئاممىنى ئىش تىرىشىغا قوتراتقۇلۇق قىلدى. سوۋېت شېۋىنىچىلىرىنىڭ بىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىمىزغا بۆزغۇنچىلىق قىلىشىدىكى تۈپ مۇددىئاسى-قېرىنداش مىللەتلىرىمىزنى سوۋېت شېۋىنىچىلىرى تەرەپتە تۇرۇپ، بىزنىڭ پارتىيىمىز ۋە دۆلىتىمىزگە قارشى تۇرغۇزۇش ئىدى. شۇڭا، بىز ھەر مىللەت خەلقىنى زىچ ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، پارتىيىمىز ۋە دۆلىتىمىزنىڭ مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ سوۋېت شېۋىنىچىلىرى بىلەن كۈرەش قىلىپ، سوۋېت شېۋىنىچىلىرىنى يېتىم قالدۇرۇشىمىز ھەم ئۇنىڭغا زەربە بېرىشىمىز لازىم. بۇنىڭدا، بىرىنچىدىن، پارتىيىمىزنىڭ مىللەت، دىن سىياسىتى ۋە بىرلىك سەپ سىياسىتىنى توغرا ئىزچىللاشتۇرۇپ، سىياسىي جەھەتتە ھەر مىللەت ئاممىسىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، مىللەتلەر مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاپ، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشىمىز، شۇنىڭ بىلەن بىرگە، مىللەت، دىن، بىرلىك سەپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلىش جەريانىدا كۆرۈلگەن مەسىلىلەرنى ياخشى تەكشۈرۈپ، كەمچىلىك، خاتالىقلارنى تۈزىتىشىمىز، تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن ئىشچى-خىزمەتچىلەر، چېگرا رايونغا يارەمگە كەلگەن ياشلار، تۇراقسىزلار ئىچىدىكى خەلق كومۇناسى ئەزالىرىنىڭ مەنپەئىتىگە دەخلى-تەرۇز قىلغانلارغا زىيانىنى قەتئىي تۆلەتكۈزۈش، بولۇپمۇ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى شىنجاڭغا ئاجرىتىپ بەرگەن 10 نەچچە

مىليون يۇەننى جايلارغا ۋاقتىدا تارقىتىپ، كوممۇنا ئەزالىرىنىڭ زىيىنىنى تۆلەپ بېرىش لازىم. تۇراقسىزلارنى ئايرىم دېھقانچىلىق مەيدانلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇش، خەلق كوممۇنالىرىغا قايتا ئورۇنلاشتۇرماسلىق، تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن ئىشچى-خىزمەتچىلەر ۋە چېگرا رايونغا يارەمگە كەلگەن ياشلارنىمۇ خەلق كوممۇنالىرىغا ئورۇنلاشتۇرماي، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانى قۇرۇپ، شۇ مەيدانلارغا ئورۇنلاشتۇرۇش لازىم. ئىككىنچى، سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىغا بۇزغۇنچىلىق قىلىش ھەرىكىتىگە قەتئىي زەربە بېرىش كېرەك. ئۈچىنچى، ئىشلەپچىقىرىشنى ياخشى تۇتۇپ، دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا مول ھوسۇل ئېلىشنى قولغا كەلتۈرۈش كېرەك. دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىدا مول ھوسۇل ئالغان ئاساستا ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى ئازراق بولسىمۇ يۇقىرى كۆتۈرۈش كېرەك. بۇ بىزنىڭ مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىپ، سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىنىڭ بۇزغۇنچىلىقىغا قارشى تۇرۇشىمىزدىكى ئەڭ ئاساسلىق ھالقا ھېسابلىنىدۇ. كۆپلىگەن پاكىتلار، شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىنىڭ ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق كۆرىشىنىڭ سىنىقىغا بەرداشلىق بەرگەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. 1962-يىلىنىڭ ئالدىنقى يېرىم يىلىدا، سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا قارىتا ئېلىپ بارغان ئاغدۇرمىچىلىق، بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتىگە قارشى كۆرەشتە، شىنجاڭدىكى مۇتلەق كۆپ ساندىكى ھەر مىللەت خەلقى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ رەھبەرلىكىدە بىردەك ئىتتىپاقلىشىپ، سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرى بىلەن قەتئىي كۆرەش قىلدى. بۇ قېتىمقى

كۆرەشتىن، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ۋەتەنىنىڭ بىرلىكىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى، سوتسىيالىزمنى، خەلق دېموكراتىيە دىكتاتورىيىسىنى، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، رەئىس ماۋ زېدۇڭنى ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ.

6. بۇ قېتىمقى ئىلى، چۆچەك ۋەقەسى ئارقىلىق پارتىيىنىڭ رەھبەرلىكى تېخىمۇ كۈچەيتىلدى. بىرىنچى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ بىزگە، شىنجاڭغا ئاساسلىق خەۋپ سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىدىن كېلىدۇ، شىيۇجېڭجۇيېچىلارغا قارشى تۇرۇش شىنجاڭنىڭ باش مۇھىم ۋەزىپىسى، دەپ كۆرسەتكەن. شىنجاڭ سىياسىي، ئىقتىسادىي، ھەربىي ھەمدە باشقا جەھەتلەردە شىيۇجېڭجۇيېغا قارشى كۆرەش ئېلىپ بېرىش خىزمىتىنى قانات يايدۇردى. ئىككىنچى، شىنجاڭ رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ كۆرسەتمىسىنى قەتئىي ئىجرا قىلىپ، شىيۇجېڭجۇيېغا قارشى كۆرەشتە پارتىيىنىڭ بىر مەنبەلىك رەھبەرلىكىنى باشتىن-ئاخىر يولغا قويدى. شىنجاڭدىكى شىيۇجېڭجۇيېغا قارشى كۆرەش ھەربىي كۆرەش بولۇپلا قالماي، ئۇ يەنە بىر ئىقتىسادىي، سىياسىي، دىپلوماتىيە ھەمدە باشقا تەرەپلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان كۆرەش. پەقەت پارتىيىنىڭ بىر مەنبەلىك رەھبەرلىكىنى يولغا قويۇپ، يۇكسەك مەركەزلەشتۇرۇپ بىرلىككە كەلتۈرۈپ، چېچىلاڭغۇلۇقنى قارشى تۇرۇپ، بارلىق كۈچلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ ۋە توپلاپ كۆرەش قىلغاندىلا، سوۋېت شىيۇجېڭجۇيېچىلىرىغا قارشى كۆرەشنىڭ غەلبىسىنى قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ. شۇڭا، پارتىيىنىڭ بىر مەنبەلىك رەھبەرلىكى ۋە پارتىيە، ھۆكۈمەت، ئارمىيە، خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقىدىن ئىبارەت ئېسىل ئىستىلىنى مەڭگۈ ساقلاپ قىلىش كېرەك. ئۈچىنچى، رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە، يەرلىك پارتكوملار ھەربىي خىزمەتكە

بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىشى، قەلەمنىلا تۈتۈپ ئەلەمنى تۈتمايدىغان، پۈل ئېلىشنىلا بىلىپ قورال ئېلىشنى بىلمەيدىغان ئەھۋالنى ئۆزگەرتىشى كېرەك. ئازادلىقتىن بۇيان، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئېنىق قىلىپ: ھەر قايسى ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايونىنىڭ 1-شۇجىلىرى بىردەك يەرلىك ھەربىي رايونىنىڭ سىياسىي كومىسسارلىقىنى قوشۇمچە ئۈستىگە ئالىدۇ، دەپ بېكىتىشى، يەرلىك پارتكوملاردىن ھەربىي خىزمەتكە بولغان رەھبەرلىكنى كۈچەيتىشنى تەلەپ قىلغانلىقى ئىدى. 60-يىللاردا، مەركەزدە ئېچىلغان بىر قېتىملىق ئۆلكە، شەھەر، ئاپتونوم رايونىنىڭ 1-شۇجىلىرى قاتناشقان يىغىندا، رەئىس ماۋ زېدۇڭ تەنقىد قىلىپ: يەرلىك پارتكوملار قەلەمنىلا تۈتۈپ ئەلەمنى تۈتمايدۇ، پۈل ئېلىشنىلا بىلىپ قورال ئېلىشنى بىلمەيدۇ، سىياسىي كومىسسار ۋەزىپىسىنى ئادا قىلماي، نامدىكى سىياسىي كومىسسار بولۇپ قالدى، دېگەن. رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ بۇ تەنقىدى پۈتۈن مەملىكەتكە، بولۇپمۇ شىنجاڭنىڭ شىۋجېڭجۇيىغا قارشى كۈرىشىگە ئىنتايىن پايدىلىق بولدى، ۋاقتىدا بولدى ھەم توغرا بولدى. شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىنىڭ 1-شۇجىلىقىنى ئۈزۈندىن بۇيان ئۆتەپ كېلىۋاتقان يولداش ۋاڭ ئېنىماۋ شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ سىياسىي كومىسسارلىقى، پارتكومىنىڭ 1-شۇجىلىقىنى قوشۇمچە ئۆتەپلا قالماي، يەنە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنمۇ ئۆتىدى. شىنجاڭنىڭ يەرلىك خىزمىتىگە رىياسەتچىلىك قىلىپلا قالماي، يەنە شىنجاڭنىڭ ھەربىي خىزمىتىگمۇ رىياسەتچىلىك قىلدى، شىنجاڭنىڭ ھەربىي خىزمىتىگە ھەقىقىي قاتناشتى ۋە، رىياسەتچىلىك قىلدى. ئۇ شىنجاڭدىكى ھەربىي خىزمەتنىڭ ئەمەلىي رەھبىرى بولۇپ، ھەرگىزمۇ نامدىكى سىياسىي كومىسسار ئەمەس ئىدى.

ئۇنىڭغا ئوخشاش ھەربىي خىزمەتكە رەھبەرلىك قىلغان يەرلىك رەھبىرىي يولداشلار مەملىكەت بويىچىمۇ ئاز تېپىلىدۇ. شىنجاڭ ۋەتەننىڭ غەربىي شىمال چېگرىسىغا جايلاشقان، ئۇنىڭ ئىستراتېگىيىلىك ئورنى ئىنتايىن مۇھىم، ئۇ يەنە شىۋجېڭجۇيىغا قارشى تۇرۇشنىڭ ئالدىنقى فرونتى. شۇڭا، مەركىزىي كومىتېت، رەئىس ماۋ زېدۇڭ ۋە مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتى شىنجاڭ ھەربىي رايونىنى ئۈزۈن مۇددەت مەملىكەت بويىچە چوڭ ھەربىي رايونلارنىڭ بىرى قىلىپ بېكىتتى، يولداش ۋاڭ ئېنىماۋمۇ شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ باش قوماندانلىق، سىياسىي كومىسسارلىق ۋەزىپىسىنى ھەم پارتكومنىڭ 1-شۇجىلىق ۋەزىپىسىنى قوشۇمچە ئۆتەپ كەلدى. بۇ شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ ھەقىقەتەن مۇشكۈل ئىستراتېگىيىلىك ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئالغانلىقىنى تولۇق چۈشەندۈردى ھەم يولداش ۋاڭ ئېنىماۋنىڭ شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئېلىشىمۇ، رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ شىنجاڭدىكى شىۋجېڭجۇيىغا قارشى كۈرەشتە بىر مەنبەلىك رەھبەرلىكنى كۈچەيتىش كېرەك، دېگەن يېتەكچى ئىدىيىسىنمۇ تولۇق ئىپادىلەپ بەردى. ئۇزۇندىن بۇيان، يولداش ۋاڭ ئېنىماۋ شىنجاڭدا يەرلىك خىزمەت ئىشلەش داۋامىدا مول تەجرىبىگە ئىگە بولۇپ، شىنجاڭدا مۇۋەپپەقىيەت قازانغان رەھبەر بولۇپلا قالماي، ئۇ يەنە شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئۈچۈنمۇ نۇرغۇن خىزمەت ئىشلەپ، مول تەجرىبىلەر ھاسىل قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئۇ شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ ئاتاقلىق رەھبىرى دېگەن نامغا مۇناسىپ. شۇنداق بولسىمۇ ئۇ يەنىلا رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تەنقىدىنى ئىنتايىن سەمىمىيلىك بىلەن قوبۇل قىلدى، يەرلىك پارتكومنىڭ قەلەمنىلا تۈتۈپ ئەلەمنى تۈتماسلىق، پۈل ئېلىشنى بىلىپ قورال ئېلىشنى بىلمەسلىكتەك

خاتالىقىنى جىددىي، ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ ۋە ئۇ خىل خاھىشنى يېڭىپ، ھەربىي خىزمەتكە بولغان رەھبەرلىكنى يەنمۇ كۈچەيتتى. شىنجاڭدىكى ھەر دەرىجىلىك پارتكوملار، بولۇپمۇ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ئالدى بىلەن ھەربىي خىزمەتنى دائىم مۇزاكىرە قىلىپ، ھەمدە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ شىئوجېڭجۇيىغا قارشى كۈرەش قىلىش توغرىسىدىكى كۆرسەتمىسىدىكى ھەربىي خىزمەتكە دائىر كۆرسەتمىسىنى ئىجرا قىلىپ، شىئوجېڭجۇيىچىلارنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ھەربىي تەييارلىق كۆردى. شىئوجېڭجۇيى نەدىن ھۇجۇم قىلسا شۇ يەردە يوقىتىپ شىئوجېڭجۇيىغا قارشى ھەربىي كۈرەشنىڭ غەلىبىسىگە كاپالەتلىك قىلالايدىغان قىلدى.

7. يېڭى كۈرەشتىن ھۇشيار بولۇش كېرەك

ئۇزاق مەزگىلدىن بۇيان، بولۇپمۇ 80-يىللاردىن بۇيان، دۆلەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى مىللىي بۆلگۈنچى كۈچلەر شىنجاڭدىكى ئاساسلىق خەۋپكە ئايلاندى. ئۇلار: بۆلگۈنچىلىك قىلىش، خەنزۇلارغا قارشى تۇرۇش ۋە خەنزۇلارنى چەتكە قېقىشنى ئۆزلىرىنىڭ مۇھىم پروگراممىسى قىلدى. ئۇلارنىڭ جىنايى مەقسىدى-شىنجاڭنى ئۇلۇغ ۋەتىنىمىز جۇڭخۇا خەلق جۇمھۇرىيىتىدىن بۆلۈپ چىقىپ، شىنجاڭنى مۇستەقىل قىلىپ، ئاتالمىش «شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى»نى قۇرماقچى. بۇ ئەمەلىيەتتە، بارلىق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا قارىتا ئېلىپ بارغان ئاغدۇرمىچىلىق، بۆزغۇنچىلىق ھەرىكىتىنىڭ داۋامى ۋە راۋاجى. قىسقىسى، بىز بارلىق يامان ئەھۋاللارنى مۆلچەرلەپ، ئەڭ يامان ئەھۋال بويىچە تەييارلىق قىلىشىمىز لازىم، مۇشۇنداق قىلساقلا، دۆلەتنىڭ ئىچى-سىرتىدىكى مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىغا

قارىتا ئېلىپ بارغان ھەرقانداق شەكىلدىكى ئاغدۇرمىچىلىق، بۆزغۇنچىلىق ھەرىكىتىنى بىت-چىت قىلالايمىز.

(ئۆز ۋاقتىدىكى خاتىرىسىگە ئاساسەن رەتلەنگەن)

(ئاپتور: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ سابىق مۇئاۋىن رەئىسى)

تۇرغۇن ئۆمەر تەرجىمىسى

1966-يىلىدىكى ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى توغرىسىدا

ۋاڭ گاڭلوك

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 19-كۈنى، ئۈرۈمچىدە زور كۆلەمدىكى ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى يۈز بەردى. بۇ ۋەقە شىنجاڭنى، جۈملىدىن پۈتۈن مەملىكەتنى زىل-زىلىگە سالدى، مەركەزنى، گوۋۇيۈەننى، مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنى چۆچىتىۋەتتى. جۈئېنلەي زۇڭلىنىڭ بىۋاستە ئارىلىشىشى بىلەن بۇ ئىش ئاندىن بىسىقتى.

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە يۈز بەرگەن ۋەقەلەرنى، مېنىڭچە يېزىش كېرەك. چۈنكى، ئۇمۇ بىر تارىخ، تارىخنىڭ بىر تامچىسى، بۇ بىر تامچە كەم بولۇپ قالسا بولمايدۇ، بولمىسا بىر ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بولۇپ قالىدۇ....

40 يىلغا يېقىن ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى، شۇ دەۋرنىڭ كىشىلىرى قېرىپ كېتىۋاتىدۇ، شۇ دەۋردىكى ۋەقەلەرنى ھازىردىن باشلاپ خاتىرىلەپ قالدۇرمىساق ياخشى پۈرسەتتىن ئايرىلىپ قالىمىز. 1966-يىلى مەن 24 ياشتا بولۇپ، قىسمىدىن كەسىپ ئالماشتۇرۇپ بىكتۇەنگە كەلگەنىدىم. مەن ئۆزۈمنىڭ شۇ دەۋرده بىۋاستە ئاڭلىغان، كۆرگەنلىرىمنى يېزىپ كېيىنكىلەرنىڭ پايدىلىنىشىغا قالدۇرۇشنى لايىق تاپتىم.

1. ئاچلىق ئېلان قىلىشنىڭ سەۋەبى

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 18-كۈنى، شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەننىڭ يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى، ئۇرگان ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى، بىكتۇەن تەبىبىي ئىنستىتوتى «شەرق قىزارىدى» كوممۇناسى، تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئۇنىۋېرسىتېتى قىزىل قوغدىغۇچىلار چوڭ ئەترىتىنىڭ ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى قاتارلىق يەتتە ئورۇننىڭ باشلامچىلىقىدا، نەچچە ئون ئورۇن قاتناشقان «بىكتۇەن پارتكومىنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلئىنقىلابىي لۇشيەنىگە ئومۇمىي ھۇجۇم قوزغاش قەسەمىيات چوڭ يىغىنى» ئېچىلدى. بۇ قېتىمقى يىغىن «غەربىي شىمال بەش ئۆلكىدىكى قىزىل ئىسيانچىلارنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلئىنقىلابىي لۇشيەنىگە ئومۇمىي ھۇجۇم قوزغاش قەسەمىيات چوڭ يىغىنىنىڭ شىنجاڭ چوڭ يىغىنى»غا ئاۋاز قوشۇپ تېلېگراممىا يوللاشنىڭ كونكرېت ھەرىكىتى، بىكتۇەن قىزىل ئىسيانچىلىرىنىڭ دىڭ شېڭ (شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى، بىكتۇەننىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى)، پېي جۇيۇ (شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، بىكتۇەننىڭ 3-سىياسىي كومىسسارى)، لى جىڭشەن (شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، بىكتۇەن سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى) باشچىلىقىدىكى بىكتۇەن پارتكومىنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلئىنقىلابىي لۇشيەنىگە ئومۇمىي ھۇجۇم قوزغاش سەپەرۋەرلىك بۇيرۇقى، شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنى «قىزىل ئىسيانچىلار بىكتۇەنى»نىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلئىنقىلابىي لۇشيەنىگە قوزغىغان بىرىنچى قېتىملىق بىرلەشمە

ئومۇمىي ھۇجۇمى ئىدى.

چوڭ يېغىن ئېچىلىشتىن تۆت كۈن بۇرۇن، يېغىنغا تەييارلىق كۆرۈش باشقارمىسى دېڭ شىيۇ، لى جىڭشەن قاتارلىق بىكىتۈەن رەھبەرلىرى ھەمدە بىكىتۈەندىكى ھەرقايسى ئورۇنلارنىڭ رەھبەرلىرىگە تەكلىپ ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ ۋاقتىدا قاتنىشىشنى تەلەپ قىلدى.

دېڭ شىيۇ يېغىنغا قاتناشمايدىغانلىقىنى ئېنىق بىلدۈرگەن بولسىمۇ، ئەمما ئوقۇغۇچىلارنىڭ قايتا-قايتا قاتتىق تەلەپ قىلىشى بىلەن ئويلىنىپ بېقىشقا قوشۇلدى.

پېي جۇيۇ بالىنىستا يېتىپ قالغانلىقتىن يېغىنغا قاتنىشالمايتتى.

لى جىڭشەن بولسا قىزىل قوغدىغۇچىلار ئۈنى كۈرەش قىلماقچى بولغانلىقى ئۈچۈن، ھاۋا ئارمىيە 9-كورپۇسىدا تۇرۇۋاتقانىدى. شۇ ۋاقىتتا مەن ئۇنىڭ ۋاقتىلىق كانۋېيى ھەم كاتىپى ئىدىم. ئوقۇغۇچىلار قەيەردىن بىلىپ قالدىكىن، ھاۋا ئارمىيە 9-كورپۇسىغا ئۈنى ئىزدەپ كەپتۇ. دەرۋازا قوروقچىسى ئۇلارنى كىرگىلى قويمىدى، مەن چىقىپ ئۇلارنىڭ سۆزىنى لى مۇدىرغا يەتكۈزىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ چۈشەندۈرگەندىن كېيىنلا، ئوقۇغۇچىلار كېتىپ قېلىشتى. بىز شۇ ئاخشىمىلا ھاۋا ئارمىيە 9-كورپۇسىدىن ئايرىلدۇق، لى جىڭشەنمۇ يېغىنغا قاتناشمىدى.

يېغىن ئەسلى نەنمىن تەنتەربىيە ساريىدا ئېچىلماقچى ئىدى، كېيىن خەلق تىياتىرىغا ئۆزگەرتىلدى. 18-چىسلا چۈشتىن بۇرۇن 10 دا ئېچىلماقچى بولغان يېغىن دېڭ، پېي، لىلارنىڭ (ئاساسلىقى دېڭ شىيۇ) يېغىنغا كەلمەسلىكى تۈپەيلىدىن، سائەت 12 دە بىر تەرەپتىن ئېچىلىپ، بىر تەرەپتىن دېڭ شىيۇنى تېپىپ كېلىشكە تەرەپ-تەرەپكە ئادەم ئەۋەتىلدى.

ئەمەلىيەتتە، دېڭ شىيۇ 17-چىسلا چۈشتىن كېيىن ھەربىي كومىتېت

ئەۋەتكەن ئايروپىلان بىلەن ھېيجىڭغا كەتكەنىدى.

2. ئاچلىق ئېلان قىلىش

«18-دېكابىر» چوڭ يېغىنى مەغلۇپ بولۇپ كۆزلىگەن مەقسەت ئەمەلگە ئاشمىدى، بۇنىڭ بىلەن ئاچلىق ئېلان قىلىش باشلاندى ھەمدە بايانات ئېلان قىلىندى.

ئاچلىق ئېلان قىلىش باياناتى

«مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇيان، بولۇپمۇ «قىزىل بايراق» ژورنىلىنىڭ 13-، 14-سانلىرىدا باش ماقالە ئېلان قىلىنغاندىن بۇيان، دېڭ شىيۇ، پېي جۇيۇ، لى جىڭشەن باشچىلىقىدىكى بىكىتۈەن پارتكومى يەنىلا ئۇچىغا چىققان بۇرژۇئا ئەكسىلئىنقىلابىي لۇشيەننىڭ جاھىللىق بىلەن ئىجرا قىلىپ كەلدى، يېقىندىن بۇيان تېخىمۇ غالجىرلاشتى. 12-ئاينىڭ 18-كۈنى، بىكىتۈەن ئورگىنى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى، بىكىتۈەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى، قىزىل باشقۇرۇلىدىغان بومبا بىكىتۈەنى، «2-نويابىر» كۈرەش ئەترىتى، تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئۇنىۋېرسىتېتى قىزىل قوغدىغۇچىلار چوڭ ئەترىتى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلار ئەترىتى، بىكىتۈەن تېببىي ئىنستىتوتى «شەرق قىزارىدى» كومۇناسى قاتارلىق ئون ئورۇن باش بولۇپ ئاچقان «بىكىتۈەن پارتكومىنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلئىنقىلابىي لۇشيەنگە ئومۇمىي ھۇجۇم قوزغاش قەسەمىيات چوڭ يېغىنى» دا دېڭ شىيۇ قاتارلىقلار ئاشكارا

قارشىلىق قىلىپ، سەۋەبسىز يىغىنغا قاتناشمىدى ھەمدە بىز ئوتتۇرىغا قويغان بەش تۈرلۈك شەرتكە پىسەنت قىلمىدى. يىغىن تەييارلىق باشقارمىسى ھەر تەرەپتىن ئىزدىگەن بولسىمۇ ئۇلارنىڭ خەۋىرى ئېلىنمىدى، مەسىلە ئىزچىل ھەل بولمىدى. يۇقىرىقى سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن، ئامالسىز ئەھۋالدا بىز 1966-يىلى 12-ئاينىڭ 19-كۈنى سائەت 22 (ئۈرۈمچى ۋاقتى) دىن باشلاپ كۈنلۈن مېھمانخانىسىنىڭ 3-قەۋىتىدە مۇددەتسىز ئاچلىق ئېلان قىلىپ ئۈزۈل-كېسىل غەلىبە قىلغۇچە داۋاملاشتۇرۇشنى قارار قىلدۇق. ئاچلىق ئېلان قىلىش مەزگىلىدە كەڭ ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەر، ئىنقىلابىي ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار، قىزىل قوغدىغۇچى جەڭچىلەرنىڭ ئىنقىلابىي ھەرىكىتىمىزنى قوللىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئاچلىق ئېلان قىلغۇچى ئورۇنلار: بىكىتۈەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى «ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى»، «قىزىل باشقۇرۇلىدىغان بومبا بىكىتۈەنى»، «2-نويابىر كۇرەش ئەترىتى»، بىكىتۈەن تېببىي ئىنستىتوتى «شەرق قىزارىدى» كومموناسى «ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى»، تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئۇنىۋېرسىتېتى قىزىل قوغدىغۇچىلار چوڭ ئەترىتى، ئاچلىق ئېلان قىلىشقا قاتناشقان بارلىق يولداشلار.

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 19-كۈنى

«ئاچلىق ئېلان قىلىش باياناتى» نىڭ ئالدىدا رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ: «كىم ئىنقىلابىي خەلق تەرەپتە تۇرسا، ئۇ ئىنقىلابچى بولىدۇ، كىم جاھانگىرلار، فېئودالىزم، بيۇروكرات كاپىتالىزم تەرەپتە تۇرسا، ئۇ ئەكسىلئىنقىلابچى بولىدۇ» دېگەن «ئەڭ ئالىي يولىيورۇقى» نەقىل كەلتۈرۈلگەندى.

ئاچلىق ئېلان قىلىش باياناتى مۇخ مەتبەئە بىلەن بېسىلىپ ھەممە كوچىلارغا چاپلانغانىدى. تەشۋىقات ماشىنىسى رادىئو ئارقىلىق كوچىمۇ كوچا تەشۋىق قىلدى ھەمدە «ئاچلىق ئېلان قىلىشنى توختىتىشنىڭ بەش تۈرلۈك شەرت»نى ئاڭلاتتى:

(1) «18-دېكابىر» چوڭ يىغىندا سۆزلەنگەن سۆز تېكىستلىرىنى مۇخ مەتبەئە بىلەن تەشۋىقات ۋەرەقىسى قىلىپ بېسىپ، مەملىكەتنىڭ ھەممە يېرىگە تارقىتىش.

(2) دەڭ شىياۋپىڭ يىغىنغا تەكلىپ قىلىنغان، ئەمما يىغىنغا قاتناشمىغان بارلىق بىكىتۈەن رەھبەرلىرىنى يىغىپ «18-دېكابىر» يىغىنىنىڭ ئۇنىڭالغۇ لېنىتىسىنى ئاڭلىشى، ئاندىن كېيىن تەسىرات يازغۇزۇپ، مۇخ مەتبەئە بىلەن تەشۋىقات ۋەرەقىسى قىلىپ باستۇرۇشى، تەشۋىقات ۋەرەقىسىنى «18-دېكابىر» يىغىنىنىڭ تەييارلىق باشقارمىسى بارلىق يىغىن قاتناشچىلىرىغا تارقىتىپ يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا پىپەن قىلىشى كېرەك.

(3) دەڭ شىياۋپىڭ نېمە ئۈچۈن بۇيرۇقتا خىلاپلىق قىلىپ «18-دېكابىر» دېكى «بىكىتۈەن پارتكومىنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلئىنقىلابىي لۇشيەنگە ئومۇمىي ھۇجۇم قىلىش قەسەمىيات چوڭ يىغىنى» غا قاتناشمىغانلىقى توغرىسىدا ئۆزىنى تەكشۈرۈشى كېرەك.

(4) «18-دېكابىر» ۋەقەسى تۈپەيلىدىن، دەڭ شىياۋپىڭ، پېڭ جۈيۈ، لى جىڭشەنلەرنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشيەننىي ئىجرا قىلغانلىقىنى يەنمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا پىپەن قىلىش، ئۇلارنىڭ بيۇروكراتلىق ئىستىلىنى يېڭىشىگە ياردەم بېرىش ھەمدە ئۇلارنىڭ مەركەز ئوتتۇرىغا قويغان قاچان چاقىرىتسا دەرھال ئۆزىنى مەلۇم قىلىش كۆرسەتمىسىنى

ئىزچىل ئىجرا قىلىشىغا ھەمكارلىشىش ئۇچۇن، يېغىن تەييارلىق باشقارمىسى ئۇلاردىن كېلىشىم ئىمزالانغان كۈندىن ئېتىبارەن ئىنقىلابچىلارغا ئۆزلىرىنىڭ ئىش-ھەرىكىتىنى كۈندە مەلۇم قىلىپ تۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. چوڭ يېغىن بىكىتىۋەن ئورگان ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى ئالاقىلىشىش پونكىتىنى تىزىملاش خىزمىتىگە مەسئۇل قىلىدۇ، باشقا ئورۇنلار بۇ باشلىقلار بىلەن كۆرۈشمەكچى بولسا، ئالاقىلىشىش پونكىتى بىلەن ئالاقىلاشسا بولىدۇ.

(5) دىڭ شېڭ بىكىتىۋەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى «ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى»، «قىزىل باشقۇرۇلىدىغان بومبا بىكىتىۋەنى»، تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئۇنىۋېرسىتېتى قىزىل قوغدىغۇچىلار چوڭ ئەترىتى «ئىنقىلابىي ئىسيانچىلار ئەترىتى»، «بىكىتىۋەن تەببىي ئىنستىتوتى «شەرق قىزارىدى» كومۇناسىدىكى بارلىق خادىملار ھەمدە يېغىنغا قاتناشقان بىكىتىۋەن ئورگىنى، زاۋۇت، مەكتەپلەرنىڭ ئىنقىلابچىلىرى ئۆۋەتكەن ۋەكىللەرگە ھەمراھ بولۇپ بېيجىڭغا بېرىپ ئەرز قىلىپ، بىكىتىۋەندىكى پرولېتارىيات «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» گە مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشى كېرەك.

بىكىتىۋەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى «ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى»، بىكىتىۋەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى «قىزىل باشقۇرۇلىدىغان بومبا بىكىتىۋەنى»، بىكىتىۋەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى «2-نويابىر» كۆرەش ئەترىتى، تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئۇنىۋېرسىتېتى قىزىل قوغدىغۇچىلار چوڭ ئەترىتى «ئىنقىلابىي ئىسيانچىلار ئەترىتى»، بىكىتىۋەن تەببىي ئىنستىتوتى «شەرق قىزارىدى كومۇناسى» قاتارلىق ئورۇنلاردىكى بارلىق ئاچلىق ئېلان قىلىشقا قاتناشقان يولداشلار.

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 19-كۈنى

ئاچلىق ئېلان قىلىشنى توختىتىشنىڭ بەش تۈرلۈك شەرتى ئىچىدە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ: «ماركسىزم داۋاللىرى تومەن مىڭ تۈرلۈك، تىگى-تەكتىدىن ئېيتقاندا، ئىسيان كۆتۈرۈش يوللۇق. بۇ داۋالىغا ئاساسەن، قارشىلىق كۆرسىتىش، كۆرەش قىلىش، سوتسىيالىزم بىلەن شۇغۇللىنىش كېرەك»، «ئىنقىلاب مېھمانغا چاقىرىش، ماقالە يېزىش، رەسىم سىزىش ئەمەس، بۇنىڭدا سىلىق سىپايىلىق، رەھىمدىللىك قىلىشقا، بىمالال، نازاكەتلىك، كۆڭۈلچەكلىك قىلىشقا بولمايدۇ. چۈنكى ئىنقىلاب بىر خىل زورلۇق ئىسيان، بىر سىنىپنىڭ يەنە بىر سىنىپنى ئاغدۇرۇشتىكى زورلۇق ھەرىكىتى» دېگەن ئىككىنچى تۈرلۈك «ئالىي يولىورۇق» نى نەقىل كەلتۈرۈلگەنىدى.

ئاچلىق ئېلان قىلىشنى تەشكىللىگۈچىلەر جامائەت پىكرى تەشۋىقاتىنىڭ رولىغا ئىنتايىن ئەھمىيەت بەرگەن بولۇپ، ئۇلار ئالدى بىلەن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا مۇنداق جىددىي تېلېگرامما يوللىدى:

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتىۋەندىكى 600 گە يېقىن ئىنقىلابىي ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ دىڭ شېڭ قاتارلىقلارنىڭ بۈرژۇا ئەكسىيەتچىل لۇشىيەننى جاھىللىق بىلەن داۋاملىق ئىجرا قىلىۋاتقانلىقىغا نىسبەتەن، ئاچلىق ئېلان قىلىپ ئېتىراز بىلدۇرگەنلىكى توغرىسىدىكى جىددىي تېلېگراممىسى:

ئەڭ قەدىرلىك ئۇلۇغ داھى رەئىس ماۋ زېدۇڭ ھەمدە ئۇنىڭ يېقىن سەبدىشى يولداش لىن بياۋغا:

گوۋۇيۈەن زوڭلىسى يولداش جۇئېنلەيگە:

مەركىزىي مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىدىكى

يولداش چېن بودا، جياڭ چىڭغا:

ھەربىي ئىشلار كومىتېتى باش سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى شياۋ خۇاغا:

مەركىزىي كومىتېت غەربىي شىمال بيۇروسى شۇجىچۇسىغا:

شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى، بىڭتۇەن تېببىي ئىنستىتوتى، تارىم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئۇنىۋېرسىتېتى قاتارلىق مەكتەپلەردىكى 600 گە يېقىن ئىنقىلابىي ئۇقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار 1966-يىلى 12-ئاينىڭ 19-كۈنى سائەت 22 دىن باشلاپ مۇددەتسىز ئاچلىق ئېلان قىلدى!

بىڭتۇەندىكى 600 گە يېقىن ئىنقىلابىي كىچىك باتۇرلارنىڭ ئاچلىق ئېلان قىلىشى، پۈتۈنلەي دىڭ شېڭ، پېي جۇيۇ قاتارلىقلارنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشيەننىي داۋاملىق جاھاللىق بىلەن يولغا قويغانلىقىغا نائىلاج قوللانغان ئىنقىلابىي ھەرىكىتى.

دىڭ، پېي قاتارلىقلار ئۇلار توغرىسىدا چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلىغان كۆپلىگەن ئاممىنى «ئەكسىلئىنقىلابچى»، «پارتىيىگە قارشى ئۇنسۇر»، «ئوڭچى»، «ئىچكى جەھەتتىن دىكتاتورا يۈرگۈزۈش ئوبيېكتى»..... دەپ تارتىپ چىقاردى.

ئۇلار تەشكىلىي جەھەتتە گۇرۇھۋازلىق قىلىپ «بىزنى قوغدىغانلارنىڭ مەرتىۋىسى ئۆسىدۇ، بىزنىڭ يولىمىزدىن چىقمىغانلار ئۆز ئورنىدا تۇرىۋېرىدۇ، بىزگە قارشى چىققانلار ھەيدىلىدۇ» دېگەن پۈرسەتپەرەسلىك لۇشيەننىي يولغا قويدى.....

ئۇلار ئىككى خىل زىددىيەتنى قەستەن ئارىلاشتۇرۇپ، بىڭتۇەندىكى كۆپلىگەن پېشقەدەم يولداشلارنى قارا گۇرۇھ، قارا يىپ دەپ تارتىپ

چىقاردى، ئۇلار كۆپ قېتىم مەركەز ۋە ھەربىي كومىتېتنىڭ كۆرسەتمىسىنى بىسىپ قويۇپ، ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلدى ھەمدە ھەربىي كومىتېتقا ساختا مەلۇمات يوللىدى.....

نۆۋەتتە، كۆپلىگەن ئىنقىلابىي ئوقۇغۇچىلار ۋە ئىنقىلابىي ئاممىمۇ، ئەگەر دىڭ شېڭ يۈزتۇرانە ھالدا ئىنقىلابىي كىچىك باتۇرلارنىڭ يوللۇق تەلىپىگە جاۋاب بەرمىسە ئاچلىق ئېلان قىلمىز، دېگەن ئىنكاسىنى بېرىۋاتىدۇ. نۆۋەتتە، دىڭ شېڭ كەلتۇرۇپ چىقارغان ئاچلىق ئېلان قىلىش كۇرىشى داۋاملىق كېڭەيمەكتە.

شۇنىڭ ئۈچۈن، بىز پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا جىددىي تەدبىر قوللىنىپ، دىڭ شېڭنى يۈزتۇرانە ھالدا ئاچلىق ئېلان قىلغان ئىنقىلابىي كىچىك باتۇرلار بىلەن كۆرۈشۈشكە ھەمدە ئۇلارنىڭ يوللۇق تەلىپىگە جاۋاب بېرىشكە بۇيرۇشنى جىددىي مۇراجىئەت قىلىمىز.

شىنجاڭ ھەربىي رايونى ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۇەنى ئورگىنى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 20-كۈنى شەھەر

بۇ تېلېگراممىنىڭ قوشۇمچىسى بولغان «ئاچلىق ئېلان قىلىش بايانىتى»، «ئاچلىق ئېلان قىلىشنى توختىتىشنىڭ بەش تۈرلۈك شەرتى» نى بىز 1966-يىلى 12-ئاينىڭ 20-كۈنى سائەت نۆلدە (ئۈرۈمچى ۋاقتى) ھەربىي كومىتېت پۈتۈن ئارمىيە «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىغا تېلېفون ئارقىلىق دوكلات قىلدۇق. تېلېفوننىي ئالغان يولداش يۇ شيەن دوكلاتىمىزنى بىرمۇ بىر خاتىرىلىۋالدى ھەمدە ئىلتىماسىمىزنى قوبۇل قىلىپ ئەڭ تېز سۈرئەتتە رەئىس ما زېدۇڭ ئىشخانىسى، مۇئاۋىن رەئىس لىن بياۋ ئىشخانىسى، جۇئېنلەي زۇڭلى

ئىشخانىسى، مەركىزىي كومىتېت مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى، مۇدىر شياۋ خوا ھەمدە يېزا ئىگىلىك، ئورمانچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ سىياسىي بۆلۈمىگە ئەينەن مەلۇم قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئارقىدىن، بىز يەنە مەركىزى كومىتېت مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىغا تېلېفون قىلىپ ئەھۋالنى دوكلات قىلدۇق، تېلېفوننى ئالغان يولداش گاۋ شەن تېزلىك بىلەن چېن بودا، جياڭ چىڭغا ئىنكاس قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

بۇ تېلېگرامما 12-ئاينىڭ 21-كۈنى سائەت 12 دە كۆپەيتىلىپ بېسىلغاندا، ئاچلىق ئېلان قىلغان ئورۇنلار 34 كە، ئادەم سانى 1300 گە يەتتى.

پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىغا ئاچلىق ئېلان قىلىش ئەھۋالىنى ئىنكاس قىلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، پۈتۈن مەملىكەتكە مۇنداق جېددىي مۇراجىئەتنامە ئېلان قىلىندى:

پۈتۈن مەملىكەتتىكى كەڭ ئىشچى، دېھقان، ئەسكەر يولداشلار؛ ئىنقىلابىي ئۆقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار، قىزىل قوغدىغۇچى سەبداشلار:

شىنجاڭدىكى قىزىل ئىسيانچىلاردىن بولغان 50 نەچچە ئورۇندىكى 1000 دىن ئارتۇق ئىنقىلابىي ئۆقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچى ۋە قىزىل قوغدىغۇچى كېچىك باتۇرلار 1966-يىلى 12-ئاينىڭ 19-كۈنى سائەت 22 دە (ئۈرۈمچى ۋاقتى) ئۈرۈمچى كۆچىلۈن مېھمانخانىسىدا مۇددەتسىز ئاچلىق ئېلان قىلدى!

1000 دىن ئارتۇق كېچىك باتۇرلارنىڭ ئاچلىق ئېلان قىلىشى پۈتۈنلەي دەل شېڭ (شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى، بىكتۇەننىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى)، پېي جۇيۇ (شىنجاڭ ھەربىي

رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى، بىكتۇەننىڭ 3-سىياسىي كومىسسارى)، لى جىڭشەن (شىنجاڭ ھەربىي رايونى سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى، بىكتۇەن سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى) لەر باشچىلىقىدىكى بىكتۇەن پارتكومىنىڭ بۇزۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشىيەننىڭ داۋاملىق جاھىللىق بىلەن يولغا قويغانلىقىغا قارتا قوللانغان ئىنقىلابىي ھەرىكەت.

. . . . . .

ئۇلار قاپ يۈرەكلىك قىلىپ مەركەزنىڭ نامىدا تېلېگرامما يوللاپ، مەركەزنىڭ تېلېگرامما تېكىستىنى ئۆزگەرتىپ، مەركەزنىڭ كۆرسەتمىسىنى باستۇرۇپ قويۇپ، ساختا «ھەربىي مەلۇمات» يوللاپ، يۇقىرىدا مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنى، تۆۋەندە كەڭ ھەربىي بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش جەڭچىلىرىنى ئالدىدى. ئۇلار ھەربىي كومىتېتنىڭ كۆرسەتمىسىنى قەتئىي ئىجرا قىلماي، ئاشكارا ھالدا ئازادلىق ئارمىيىنى ئىشلىتىپ ئوقۇغۇچىلارغا قورشاپ ھۇجۇم قىلدى، قارا ماتېرىيالنى شىنجاڭ ھەربىي رايونىغا يوشۇرۇپ قويدى.

. . . . . .

ئۇلار ھەرخىل يوللار بىلەن ئىنقىلابىي تەشكىلاتلارنى تەڭقىسلىقتا قويۇپ، پارچىلاشقا ئۇرۇندى، ھەر قايسى ئالىي مەكتەپلەرگە «ئوڭچى» ئوقۇغۇچىلارنى تۇتۇشنى ئوقتۇرۇش قىلدى، ھەر قايسى ئورگانلارغا «ئەكسىلئىنقىلابچى» لارنى تۇتۇشنى ئوقتۇرۇش قىلدى، ھازىرغىچە قارا ماتېرىيالنى تاپشۇرمىدى، ئەستايىدىل پوزىتسىيە تۇتمىدى.

. . . . . .

ئۇلار ھەر خىل يوللار بىلەن بىكتۇەننىڭ ھەرقايسى مەكتەپلىرىدىكى

ئىنقىلابىي ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنى بىكتۈەنگە بېرىپ ئالاقە باغلاشتا تەكقىسلىقتا قويدى.

دىك شېك، پېي جۈيۈلەرنىك جىنايى قىلمىشىنى سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايدۇ.

مانا مۇشۇنداق قوماندانلىق شتابىنى بومباردىمان قىلماي، ئوتتا كۆيدۈرمەي قانداق قىلغۇلۇق؟

. . . . . .

بىزنىك ھەرىكىتىمىز بىكتۈەندىكى كەك ئىنقىلابىي ئاممىنىك ۋە ئۇرۇمچى قاتارلىق جايلاردىكى كەك ئىنقىلابىي كىچىك باتۇرلارنىك ۋە ئىنقىلابىي ئاممىنىك ھېسداشلىقى، قوللىشىغا ئېرىشىپ، ھەر كۈنى بىزنىك سېپىمىزگە قوشۇلۇۋاتقانلار بار، ھازىر دەسلەپكى 500 نەچچە كىشىدىن كۆپىيىپ 2000 دىن ئارتۇق كىشىگە يەتتى، ئاۋاز قوشقان ئورۇنلار 170 كە يەتتى. پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىك قوللىشى، كەك ئىنقىلابىي خەلقنىك قوللىشى بولغاچقا، ئەك ئاخىرقى غەلبە چوقۇم بىزگە مەنسۇپ!

نۆۋەتتە بىكتۈەن پارتكومى يەنىلا ئىنتايىن جاھىل، پوزىتسىيىسى يەنىلا قەبىھ. ھازىر ئاچلىق ئېلان قىلىنىپ، 60 نەچچە سائەت ئۆتتى، نەچچە ئون ئىنقىلابىي كىچىك باتۇر ھوشىدىن كەتتى. شۇڭا، بىز پۈتۈن مەملىكەتتىكى كەك ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەرگە، ئىنقىلابىي ئۇقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارغا ۋە قىزىل قوغدىغۇچى سەبداشلارغا مۇنداق جىددى مۇراجىئەت قىلىمىز: دەرھال جىددىي تەدبىر قوللىنىپ بىزگە كۆچلۈك مەدەت بېرىشكىلارنى ئۈمىد قىلىمىز.

بىز مۇرىنى مۇرىگە تىرەپ، بىكتۈەن پارتكومى يولغا قويغان بۇرژۇئا

ئەكسىيەتچىل لۇشىيەننى پىچەن قىلىپ ئاغدۇرۇپ تاشلىمىغۇچە، پىچەن قىلىپ سىستېمىغىچە ھەرگىز بولدى قىلمايمىز!

بىكتۈەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى «ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى» قاتارلىق 172 ئورۇن

1966-يىلى 12-ئاينىك 23-كۈنى

ئاچلىق ئېلان قىلىنغان كۈنلەردە، ھەر كۈنى زور خەۋەرلەر بېيجىڭغا يوللىنىپ تۇردى، ئۇنىك ئىچىدە بەزىلىرى كۆپتۈرلگەن بولسىمۇ، ئەما ئۇ يەنە بىر تەرەپتىن شۇ ۋاقىتتىكى رېئاللىقنى ئەكس ئەتتۈرىدۇ.

تۆۋەندىكىسى مەركىزىي «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىغا يوللانغان ئالاھىدە جىددىي تېلېگرامما:

بېيجىڭ مەركىزى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىدىكى يولداش چېن بودا، جىياڭ چىڭ ھەمدە ئەك قەدىرلىك رەئىس ماۋ زېدۇڭ، يولداش لىن بياۋغا:

بىز ئاچلىق ئېلان قىلىش كۈرىشىگە خىزمەت قىلىش ئۈچۈن ھەرقايسى ئورۇنلاردىن تەشكىللەنگەن داۋالاش ئەترىتى. نۆۋەتتىكى ئەھۋال ئىنتايىن ئېغىر بولغانلىقتىن سىلەرگە ئالاھىدە دوكلات قىلىۋاتىمىز.

بىكتۈەننىك دىك شېك قاتارلىق رەھبەرلىرى ئىنتايىن جاھىللىق بىلەن بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشىيەندە چىك تۇرغانلىقى ھەمدە ئاممىدىن ئىنتايىن قورقۇپ، كۆپ سانلىقلارنى كۈرەش قىلىشقا داۋاملىق كۇشكۈرتۈپ، ئىنقىلابىي ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنى باسقانلىقتىن، ئىنقىلابىي ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلار ئاچلىق ئېلان قىلىش كۈرىشى ئېلىپ بېرىشقا مەجبۇر بولغان. نۆۋەتتە، تۇنجى تۈركۈمدە كۈرەشكە قاتناشقان 500 دىن ئارتۇق كىشىنىك ئاچلىق ئېلان قىلغىنىغا 72 سائەتتىن ئاشتى،

ئىنقىلابىي ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەن ساغلاملىقى كۈندىن-كۈنگە ياماناشسىپ، ئومۇميۈزلۈك باش قېيىش، ماغدۇرسىزلىنىش، يۈرەك سېلىش، ھەرىكىتى قېيىنلىشىش، ئۆرە تۇرالماسلىق ئەھۋالى كېلىپ چىقتى، ساغلاملىقى ئاجىزلاشقانلىقتىن باشقا كېسەلگە گىرىپتار بولۇش نىسبىتى كۆپەيىپ، 36 كىشىدە شوك بولۇپ قېلىشقا ئوخشاش ئېغىر ئەھۋال كۆرۈلۈپ، دوختۇرخانىغا ئاپىرىلىپ قۇتقۇزۇلدى.

ئەمما، ئاپتونوم رايون ۋە بىكىتۈەن پارتكومى ھازىرغىچە پەرۋاسىز يۈرۈشاتىدۇ. دېگەن شېئىر يەنىلا ئۆزىنى كۆرسەتمىدى. كەڭ ئىنقىلابىي ئاممانى بۇنىڭدىن قاتتىق غەزەپلەندى، نەچچە ئون مىڭ كىشى يىغىلىش قىلىپ، نامايىش ئۆتكۈزۈپ ئاۋاز قوشتى. ئاچلىق ئېلان قىلىشقا قاتنىشىۋاتقان قوشۇن بارغانسېرى چوڭىيىپ، ھازىرغا قەدەر 150 نەچچە ئورۇن، 2000 دىن ئارتۇق كىشىگە يەتتى. بۇگۈن 50 نەچچە زاۋۇت، كارخانا ئىشنى توختاتتى، پۈتۈن شەھەردىكى ئاممىۋى ئاپتوبۇسلارمۇ قاتناشتىن توختىدى.

ئەھۋال ئىنتايىن جىددىي، مەركىزىي مەدەنىيەت ئىنقىلابى رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ تېزلىك بىلەن ھەل قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

شىنجاڭ «18-دېكابىر» ئاچلىق ئېلان قىلىش قوماندانلىق شتابى، شىنجاڭ قىزىل ئىسيانچىلىرى داۋالاش ئەترىتىدىكى بارلىق خادىملار

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 22-كۈنى سائەت 10.

ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەزىيىتى بارغانسېرى كەسكىنلەشتى. ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى بىر قىسىم جايلاردا سۇ، توك توختىدى، ئاممىۋى قاتناش ئاپتوبۇسلىرىمۇ قاتناشتىن توختىدى. شۇ ۋاقىتتا، كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىدا ئېچلىنىۋاتقان ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ 3-قېتىملىق كادىرلار يىغىنىنى 20-چېسلا مايتاغقا يۆتكەپ ئېچىشقا مەجبۇر بولدى.

ئاچلىق ئېلان قىلىنىپ 2-كۈنى (20-چېسلا) ھەربىي رايوننىڭ باش قوماندانى گو پېڭ، مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى زو چى ئاچلىق ئېلان قىلىش نەق مەيدانىغا بېرىپ نەسىھەت قىلغان بولسىمۇ ئۇنۇمى بولمىدى. ئۇلار دېگەن شېئىر، پېي جۈيۈەلەرنىڭ ھىمايىچىلىرى دەپ قوغلاپ چىقىرىلدى.

22-كۈنى چۈشتىن كېيىن ژۇ گۇاڭ (ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ شۇجىسى) ئاچلىق ئېلان قىلىش نەق مەيدانىغا كېلىپ خىزمەت ئىشلىدى. ئۇ ۋاقىتتا كۆپ سانلىقلار ئېقىمىدىكىلەر ئۇنىڭ ۋە جاڭ جۈڭخەن (بىكىتۈەننىڭ 2-سىياسىي كومىسسارى) نى ئاچلىق ئېلان قىلىشنىڭ قارا ئارقا تىرىكى دەپ ئاتىغانىدى.

23-كۈنى ئۇرۇمچىدە ئادەتتىن تاشقىرى سان ئەڭ كۆپ تارقىتىلغان كۈن ھەمدە ئىككى كۆز قاراشتىكىلەر ئەڭ خۇشال بولغان كۈن بولدى. ئالدى بىلەن كۆپ سانلىق كۆز قارىشىدىكىلەر ئىككى ئادەتتىن تاشقىرى سان ئېلان قىلدى:

ھەربىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى يې جيەنيىڭنىڭ تېلېفۇنى (گوۋۈيۈەن، ھەربىي كومىتېتنىڭ 12-ئاينىڭ 23-كۈنىدىكى تېلېگراممىسى)

(مۇئاۋىن رەئىس لىن بياۋ، جۈئېنلەي زۇڭلىنىڭ قوشۇلۇشى ۋە رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكەن)

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتنىڭ ئىنقىلابنى تۇتۇپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈش توغرىسىدىكى قارارى ۋە يېزىلاردىكى پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىگە ئائىت 10 تۈرلۈك كۆرسەتمىسىنى ئېلان قىلدى، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى ھەرىكىتى

مەكتەپلەردىن زاۋۇت، يېزىلارغا كېڭەيدى. ھەربىر ئۇزلۇكسىز تەرەققىي قىلىپ چوڭقۇرلىماقتا.

ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتىۋەنى بىلەن دۆلەت مۇداپىئە ئارمىيىسىنىڭ ئورتاقلىقى ۋە ئۆزگىچە ئالاھىدىلىكى بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە بىكىتىۋەن چېگرا رايونغا جايلاشقانلىقتىن رولى ئىنتايىن مۇھىم، چوقۇم 16 تۇرلۇك ماددا ۋە قوش 10 تۇرلۇك ماددا بويىچە ئىش كۆرۈشى كېرەك. بىكىتىۋەندىكى مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى ياخشى ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن، جاڭ شىچىن (ھەربىي رايوننىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانى)، جاڭ جۇڭخەن، دىڭ شىياۋ، پېڭ جۈيۈ قاتارلىق يولداشلار ۋە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ بىر مۇئاۋىن شۇجىسى بېيجىڭغا بىكىتىۋەننىڭ مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنى ئېلىپ بېرىش چارىسىنى مۇزاكىرە قىلىش يىغىنىغا تەكلىپ قىلىنىدۇ.

كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىدا جەم ئولتۇرۇپ ئاچلىق ئېلان قىلغان ئوقۇنقۇچى، ئوقۇغۇچىلار مەسلىسىنى جاڭ جوڭخەن يۇزتۇرانە چىقىپ ھەل قىلىدۇ. ئۇلارنى گوۋۇيۈەن، ھەربىي كومىتېتىنىڭ دىڭ شىياۋ قاتارلىق يولداشلارنىڭ مەسلىسىنى چوقۇم ھەل قىلالايدىغانلىقىغا ئىشەندۈرۈش ھەمدە ئۇلارنى ئۆز ئورۇنلىرىغا قايتىپ كېتىشكە ئۈندەش كېرەك.

ئالاھىدە سان

(12-ئاينىڭ 23-كۈنى بېيجىڭ ۋاقتى سائەت 3)

جۇئېنلەي زۇڭلىدىن كەلگەن تېلېفون:

(1) جاڭ جوڭخەن كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىدىكى ئىسيانچىلارنىڭ يېنىغا بېرىپ ئاچلىق ئېلان قىلغان يولداشلار بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇلارنى بېيجىڭغا ۋەكىل ئەۋەتىشگە ماقۇل قىلسۇن (ئادەم سانى كۆپ بولمىسۇن،

ئادەم كۆپ بولسا ياخشى پىكىرلەشكىلى بولمايدۇ)، ئۇلارغا ئايروپىلان بىلىتى ئېلىپ بېرىلسۇن، ئۇلار ئوتتۇرىغا قويغان شەرتلەرنى بېيجىڭغا كەلگەندە بىر تەرەپ قىلايلى.

(2) ئۇلارغا ئاچلىق ئېلان قىلىشنى توختىتىشنى ئېيتىش كېرەك. سىلەر شيۇجېڭجۇيىغا قارشى كۈرەشنىڭ ئالدىنقى سەپىدە، شيۇ جېڭجۇيىچىلار خەۋەر تېپىپ قالسا يۇزىمىزگە قارا سۈركىگەن بولىمىز، بۇنىڭ نېمە پايدىسى بار؟ ئاچلىق ئېلان قىلمىسۇن، سالامەتلىكىنى ئاسرىغاندا، ئاندىن ئىنقىلاب قىلغىلى بولىدۇ. بۇلارنى مەن ئېيتتىم، ئۇلار ئىشەنمىسە ماڭا بىۋاستە تېلېفون قىلسا بولىدۇ.

(3) ھەربىي رايونغا ھۇجۇم قىلىش رەئىس ماۋ زېدۇڭ ۋە مەركەزنىڭ كۆرسەتمىسىگە خىلاپ، ئۇلار رەئىس ماۋ زېدۇڭنى، ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى، ئازادلىق ئارمىيىنى ھىمايە قىلىپ تۇرۇغلۇق، نېمە دەپ يەنە ئازادلىق ئارمىيىگە ھۇجۇم قىلىدۇ؟

شىنجاڭ ئىشچى، دېھقان، ئەسكەرلەر باسما زاۋۇتى ماۋ زېدۇڭ ئىدىيىسىنى قوغدىغۇچى جەڭگىۋار تۇەنى

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 23-كۈنى

(بۇ تېلېگراممىنىڭ مەزمۇنى جۇئېنلەي زۇڭلى ئۇلارنى قوبۇل قىلغاندا چىنلىقى ئىسپاتلانغان. تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن، مۇناسىۋەتلىك رەھبەرلەر قەستەن ئاممىنى خەۋەرلەندۈرگەن بولۇشى مۇمكىن)

شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئاز سانلىقلار كۆز قارىشىدىكىلەر، ئىسيانچىلار تەشكىلاتى شۇ كۈنى كەينى-كەينىلەپ ئۈچ ئالاھىدە ئادەتتىن تاشقىرى سان بېسىپ تارقاتتى:

ئالاھىدە ئادەتتىن تاشقىرى سان

(جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ ۋاڭ بىڭ بىلەن قىلغان 2-قېتىملىق تېلېفون

سۆھبتى)

3-كۈنى سەھەر سائەت 6 دە

جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ شىنجاڭ قىزىل ئىسيانچىلىرى ئاچلىق ئېلان قىلىش قوماندانلىق شتابىدىكى (كۈنلۈن مېھمانخانىسى) يولداش ژاڭ بىڭ (ئاچلىق ئېلان قىلىش باش قوماندانى) بىلەن قىلغان تېلېفون سۆھبىتىنىڭ خاتىرىسى.

جۇئېنلەي زۇڭلى: يولداش ژاڭ بىگۇ؟

ژاڭ بىڭ: ھەئە، ساۋاقداشلارنىڭ بىر تەلىپى بار، بۇ قېتىم ئاچلىق ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن ژاڭ ئېنماۋ كېلىپمۇ قويمىدى، شۇڭا، ساۋاقداشلار ئۇنىڭ بىۋاستە كېلىشىنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ.

زۇڭلى: مەن ئۇنى ھازىرلا سىلەرنىڭ يېنىڭلارغا ئەۋەتەي، بايا تىن ئۇنىڭغا تېلېفون قىلىپ نەرسە ئېلىپ سىلەرنى يوقلاشنى تاپشۇردۇم. . . سىلەر قانچە ۋەكىل سايلىدىڭلار؟

ژاڭ بىڭ: ھازىر مۇزاكىرە قىلىۋاتىمىز، ساۋاقداشلار ئالدى بىلەن بىرنەچچەيلەننى ۋەكىل قىلىپ ئايروپىلان بىلەن يولغا سېلىشنى ئوتتۇرىغا قويدى، ساۋاقداشلار بىز بىرنەچچەيلەننىڭ دەيدىغان پىكرىنى تولۇق ئىنكاس قىلالماسلىقىمىزدىن ئەنسىرەپ كۆپرەك ۋەكىل ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلىشىۋاتىدۇ. ئەگەر ماقۇل كۆرۈلسە، ئۇلار پويىزدا يولغا چىقىدۇ.

زۇڭلى: بولىدۇ، ئالدى بىلەن 10 نەچچىڭلار كېلىڭلار.

ژاڭ بىڭ: ماقۇل، بىز ئالدى بىلەن 10 نەچچەيلەن بارايلى.

زۇڭلى: باشقىلارچۇ؟ مەسىلەن، 20-30 ئادەم ياكى ئۇنىڭدىن كۆپرەك بولسىمۇ، سىلەر بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىن ئۇلار بىلەن مەسلىھەتلىشىڭلار، بىرەر جايىنى تېپىپ تاماق مەسلىسىنى ھەل قىلايلى.

ژاڭ بىڭ: توغرا، ياخشى بولدى.

زۇڭلى: شۇنداق بولسۇن، ساۋاقداشلارغا ئېيتىڭ، ئۇلار غىزاغا كىرىشسە بىز خۇشال بولىمىز، رەئىس ماۋ زېدۇڭ ئاڭلىسىمۇ بەك خۇش بولىدۇ!

ژاڭ بىڭ: زۇڭلى، ساۋاقداشلار سىزنىڭ كۆپرەك ئارام ئېلىشىڭىزنى سىزگە ئېيتىپ قويۇشۇمنى ئېيتتى، بۇ ئىش بىلەن سىز خېلىدىن بېرى ئارام ئالالمىدىڭىز.

زۇڭلى: ھېچقىسى يوق، ھېچقىسى يوق.

ژاڭ بىڭ: رەئىس ماۋ زېدۇڭ، مۇئاۋىن رەئىس لىن بياۋغا بىزگە غەمخورلۇق قىلغانلىقىغا كۆپ تەشەككۇر بىلدۈرىدىغانلىقىمىزنى ئېيتىپ قويارسىز.

زۇڭلى: بولىدۇ، بولىدۇ. سىزمۇ ساۋاقداشلارغا مېنىڭ سالىمىمنى يەتكۈزۈڭ!

ژاڭ بىڭ: سالىمىڭىزنى ساۋاقداشلارغا تولۇق يەتكۈزىمەن.

زۇڭلى: مەكتەپ، زاۋۇت، كوچىلاردىكى سىلەرنى قوللىغان كىشىلەرگە، ئىشچى، شەھەر ئاھالىسى، ساۋاقداشلارغىمۇ رەھمىتىمنى ئېيتىپ قويارسىز، ئۇلار ئۆيىگە قايتىپ خاتىرجەم ياخشى ئارام ئالسۇن.

ژاڭ بىڭ: زۇڭلى، يەنە ئىشچى يولداشلارمۇ بار.

زۇڭلى: سىز تۇرۇپ تۇرۇڭ، يەنە ئېلىكتر زاۋۇتى ۋە ژودوپروۋود زاۋۇتىغا يەتكۈزۈپ قويسىڭىز، ئۇلارنىڭ سىلەرنى قوللىغانلىقىدىن بىز ئىنتايىن خۇشال. ھەرقانداق بولسىمۇ سۇ بىلەن توكنى توختىتىپ قويماسلىقىنى ئېيتىڭ، بۇ خەلقنىڭ مەنپەئىتىگە چېتىلىدۇ. بۇنى ئەسكەرتىڭ.

ژاك بەك: بولىدۇ، مەن بۇنى چوقۇم يەتكۈزىمەن. زۇكلى، ئىشچىلار سىز بىلەن سۆزلەشمەكچى.

زۇكلى: ياخشىغۇ! (كۈلكە)

ئىشچى: زۇكلى، ياخشىمۇسىز؟ بىز ئىنتايىن ياخشى تۇرىۋاتىمىز.

زۇكلى: سىز قايسى زاۋۇتتىن؟

ئىشچى: 10-ئاينىك 14-كۈنى قۇرۇلغان شىنجاك ئىشچىلار بىرلەشمە ئىسيان كۆتۈرۈش باش شتابىدىن.

زۇكلى: ھە، ئىسيان كۆتۈرۈش باش شتابىدىن دەك.

ئىشچى: شۇنداق، سىزنىك بايانىن تېلېفوندا قىلغان سۆزىڭىزنى ئاڭلاپ بىز بەك خۇش بولدۇق!

زۇكلى: ناھايىتى ياخشى بوپتۇ.

ئىشچى: بىزنىك زاۋۇتىمىزدا تۈنۈگۈن سائەت 9 دىن باشلاپ نەچچە 10 ئىشچى ئىش تاشلىدى، بۇنىڭغا سىز نارازى بولۇشىڭىز مۇمكىن، بۇنداق بولۇشىنى بىزمۇ خالىمايمىز.

زۇكلى: بۇنى مەن چۈشىنىمەن.

ئىشچى: بۇنىك ئاساسلىق سەۋەبى-بىرىنچى كۈنى ئاچلىق ئېلان قىلغاندا، بىز ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومغا بىر تەرەپ قىلىشنى ئۈتتۈرىغا قويغان بولساقمۇ، ئۇلار سايىسىنىمۇ كۆرسەتمىدى، 2-كۈنى بىز يەنە ئۈتتۈرىغا قويدۇق، ئۇلار يەنە كۆرۈنمىدى، نەتىجىدە كادىرلارمۇ كېتىپ قالدى. 3-كۈنى ئامالسىزلىقتىن ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومغا ئاخىرقى بۇيرۇقنى چۈشۈردۇق، بۇنىك بىلەن ئۇلار ئازراق جىددىيلەشتى، بۇ خىل ئەھۋالدا بىزمۇ ئاساسلىق زاۋۇتلارنى ئىشتىن توختاتمىدۇق.

زۇكلى: توغرا، سىلەرنىك ئېلېكتر، ژودوپروۋود زاۋۇتلىرىڭلار

توختىمىدى.

ئىشچى: شۇنداق، توختىمىدى.

زۇكلى: توختاتمىغىنىڭلار توغرا بوپتۇ.

ئىشچى: تۈنۈگۈن توختىماقچى ئىدى، ئۇلارنىك پىكرى بويىچە بىز توختاتمىدۇق.

زۇكلى: بۇ نەسىھەتىڭلارنىك نەتىجىسى، توختاتمىغىنىڭلار ياخشى بولدى.

ئىشچى: ماقۇل ئەمىسە زۇكلى، خەير-خوش!

(ئۈنئالغۇغا ئاساسەن رەتلەنگەن)

بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرى

1966-يىلى 12-ئاينىك 23-كۈنى سائەت 18 دە.

ئالاھىدە ئادەتتىن تاشقىرى سان

جۇ ئېنلەي زۇكلىدىن 3-قېتىم كەلگەن تېلېفون

ۋاقتى: 1966-يىلى 12-ئاينىك 23-كۈنى سائەت 6 دىن 20 مىنۇت ئۆتكەندە

ئورنى: كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىنىك 3-قەۋەت 340-ئۆي

تېلېفون قوبۇل قىلغان كىشى: بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتى ئىنقىلابىي ئىسيانچىلىرىدىن ژاك بەك .

ژاك بەك: سىز زۇكلىمۇ؟

زۇكلى: سىز بىكتۇەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتوتىدىنمۇ؟

ژاك بەك: شۇنداق، مەن سىز بىلەن بۇگۈن ئەتىگەن تېلېفوندا سۆزلەشكەن.

زۇكلى: سىلەر نېمىشقا ئۆزگىرىپ قالدىڭلار؟

ژاك بەك: ئۆزگىرىپ قالمىدۇق، ھازىر مۇنداق ئەھۋال بولۇپ قالدى، كۆپچىلىك سىزنىڭ كۆرسەتمىڭىزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بەزىلەر تەسىرلەندى، بەزىلەر كۆز يېشى قىلىشتى ۋە دەرھال غەزاغا كىرىشىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

زۇڭلى: شۇنداق.

ژاك بەك: بىز بەزى ئەھۋاللارنى ئەتراپلىق ئويلاشقاندىن كېيىن، بەزى يولداشلار ئۇنداق قىلىشقا (غىزاغا كىرىشكە) ئۇنىمىدى. يەنە بىرى، سىز ژاك ئېنىماۋغا تېلېفون بەردىڭىزمۇ؟

زۇڭلى: بەردىم.

ژاك بەك: ژاك ئېنىماۋ بىزنىڭ يېنىمىزغا كېلىپ كەتكەن بولسا ئىكەن.

زۇڭلى: بولىدۇ، بولىدۇ.

ژاك بەك: لېكىن ژاك ئېنىماۋ ھازىرغىچە كەلگىنى يوق.

زۇڭلى: ئەسلىدە.... (ئاڭلىغىلى بولمىدى) ئۇ مايتاغدا ئىكەن.

ژاك بەك: ئۇ مايتاغدا ئىكەن.

زۇڭلى: مەن بايانتىن ئۇنىڭغا تېلېفون قىلدىم. ئۇ ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى. سىلەرنىڭ ئۇ يەردە چاتاق چىققانلىقى، بايانات ئېلان قىلغانلىقىڭلارنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭ كەلمەسلىكىنى، سىلەرنىڭ بايانىتىڭلارنى مۇزاكىرە قىلغاندىن كېيىن ئاندىن كېلىشنى ئېيتقانىدىم. شۇڭا ئۇ، تۇنۇگۈن كەچتىن بۇگۈن ئەتىگەنگىچە مايتاغدا بولۇشى مۇمكىن. تۇرغان جايىنى ماڭا دېمىدى، ئۇنى بىر بولسا ھەربىي رايوندا، بىر بولسا ھەربىي رايون دوختۇرخانىسىدىمىكىن دەپ ئويلىغانىدىم، ئۇ مايتاغدا ئىكەن، شۇڭا بۇنى سىلەرگە ئەسكەرتىپ قويايى.

ژاك بەك: شۇنداق.

زۇڭلى: مەن ئۇنى ماشىنا بىلەن تېزراق كېلىشنى تاپىلىدىم... (ئاڭلىغىلى بولمىدى) سىلەر ئۇنى كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىدا ساقلاڭلار.

ژاك بەك: بولىدۇ.

زۇڭلى: كەلگەندىن كېيىن... (ئاڭلىغىلى بولمىدى) مەن ئۇنىڭغا تاپشۇردۇم. ئۇقتىڭىزمۇ؟

ژاك بەك: ئۇقتۇم! ئىشىنىمەن. ھازىر، بىرى، ژاك ئېنىماۋ كەلمىدى، يەنە بىرى، كۆپچىلىك، بولۇپمۇ ئىشچىلار بۇ مەسىلە بىكىتۈەننىڭلا مەسلىسى ئەمەس، ئاپتونوم رايونغىمۇ كېڭەيگەن مەسىلە بولۇپ قالدى، دېگەن قاراشتا بولىۋاتىدۇ. چۈنكى، تۇنۇگۈن بىر نەچچە مەكتەپتىكى قىزىل قوغدىغۇچى ئىسيانچىلار قوماندانلىق شتابى ھەرقايسى ۋىلايەت، ئوبلاستلارغا تېلېگراممىا يوللاپ: ژاك ئېنىماۋ سائەت 12 دىن بۇرۇن بىكتۈەن يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتى ۋە باشقا بىرنەچچە ئورگانلار ئوتتۇرىغا قويغان شەرتلەرگە قوشۇلمىسا جايلار ئومۇمەن ئاچلىق ئېلان قىلىدۇ، دەپتۇ.

زۇڭلى: بۇنداق بولسا قانداق بولىدۇ!

ژاك بەك: يەنە بىر تەرەپتىن، زاۋۇتلارنىڭ ھەممىسى قوزغۇلۇپتۇ، كۆپلىگەن زاۋۇتلار ئىشنى توختاتتى.

زۇڭلى: تۇنۇگۈن سىز ماڭا تېلېفون قىلغاندا، يەنە بىر ئىشچى يولداشمۇ ماڭا تېلېفون قىلغانتىغۇ؟

ژاك بەك: شۇنداق، شۇنداق.

زۇڭلى: دەرھال ئىشنى ئەسلىگە كەلتۈرمەكچى بولغانغۇ؟ نېمىشقا يەنە بىراقلا ئۆزگىرىپ قالىسىلەر؟

ژاڭ بەگ: ھازىر تۆۋەندە مۇشۇنداق ئەھۋال بولىۋاتىدۇ، چېتىلىش دائىرىسىمۇ كەڭ.

زۇڭلى: چېتىلىش دائىرىسى كەڭ بولغاندىمۇ، زاۋۇتلار ئاچلىق ئېلان قىلىشقا چېتىلماسلىقى كېرەكتە! بۇ رەئىس ماۋ زېدۇڭنىڭ يۇزىگە قارا سۈركىگەنلىك ئەمەسمۇ؟

ژاڭ بەگ: شۇنداق، مەن مۇشۇ ئەھۋالنى زۇڭلىغا دوكلات قىلماقچى ئىدىم، ھازىر ئىشچىلار زۇڭلىنىڭ كۆرسەتمىسىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى، زاۋۇتلاردا دەرھال ئىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەك، ساۋاقداشلار دەرھال غىزاغا كىرىشىشى كېرەك، دېيىشۋاتىدۇ.

زۇڭلى: شۇنداق.

ژاڭ بەگ: ئەمما، مەسىلە-ژاڭ ئېنماۋ بىز بۇرۇن ئوتتۇرىغا قويغان شەرتلىرىمىزگە تېخى ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئىشچىلار قايتىپ كەتكەندىن كېيىن «3-سېنتەبىر» ژەقەسىگە ئوخشاش ئەكسىلئىنقىلابچى قىلىپ قويۇلۇشتىن ئەندىشە قىلىۋاتىدۇ.

زۇڭلى: ئۇنداق بولسا قانداق بولىدۇ، بىز مەركەز ئارقىلىق بۇيرۇق چۈشۈرەيلى.

ژاڭ بەگ: مەركەز بۇيرۇق چۈشۈرەمدا!

زۇڭلى: بۇيرۇق چۈشۈرىدۇ، بۇ ژاڭ ئېنماۋنىڭ كاپالىتىدىن ئۇنۇملۇك بولىدۇ.

ژاڭ بەگ: شۇنداق.

زۇڭلى: ئىشقا چىققاندىن كېيىن، مۇئامىلە ئوخشاش بولىدۇ، ماۋاشىنى تۈتۈپ قىلىشقا، ئۆچ ئېلىشقا، ئائىلە تاۋابىئاتلىرىنى كەمستىشكە بولمايدۇ. بۇ مەسىلە توغرۇلۇق مەن ھازىرلار بۇيرۇق

چۈشۈرەي!

ژاڭ بەگ: ھازىرقى مەسىلە-ئىشچىلار بىزنىڭ بۇ يەردىكى كۆپ سانلىقلار كۆز قارىشىدىكىلەردىن بەكمۇ ئەندىشە قىلىۋاتىدۇ، بولۇپمۇ زاۋۇتتىكى كۆپ سانلىقلار كۆز قارىشىدىكىلەر قايتىپ كەتكەندىن كېيىن.....

زۇڭلى: تەڭلىكتە قالدىڭلار، شۇنداقمۇ؟ بىز ھازىرلا بۇيرۇق چۈشۈرۈپ، بۇ ئىشتا ھېچ كىشىنىڭ ئاۋارە قىلماسلىقىنى ئېيتايلى.

ژاڭ بەگ: توغرا، سىز ھەر قانداق كىشىنىڭ ئاۋارە قىلماسلىقى توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرۈڭ. بىزنىڭ بىر شەرتىمىز بار، ژاڭ ئېنماۋ كېلىپ ئىپادە بىلدۈرسۇن.

زۇڭلى: مەن ژاڭ ئېنماۋنى ئاللىبۇرۇنلا ئەۋەتكەنلىكىم توغرىسىدا سىلەرگە ئېيتتىمغۇ؟ سائەت 12 دىن بۇرۇن بېرىپ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس، ئۇ ھازىر ئۇرۇمچىدە. ئۇ، سىلەرنىڭ ئىچىڭلاردىكى بەزى يولداشلارنىڭ بارغۇزمىغانلىقىنى ئېيتتى، بۇنىڭ ئىچىدە زادى نېمە ئىش بارلىقىنى بىلمىدىم....

ژاڭ بەگ: ئۇنى كەلگىلى قويمىغانلىق توغرىسىدىكى ئىشنى بىلمەيدىكەنمەن، بىز كۆپچىلىك ئۇنىڭ بۇرۇنراق كېلىشىنى ئارزۇ قىلمىز.

زۇڭلى: مەن ئۇنىڭ ھازىرلار بېرىشىنى، ئىشچىلار، ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەمىناتىغا، تۇرمۇشىغا كاپالەتلىك قىلىشنى بۇيراي. مەن بېيجىڭدىن بىۋاستە تېلېگرامما ئەۋەتەي.

ژاڭ بەگ: بولىدۇ.

زۇڭلى: مەن بۇ بۇيرۇقنى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم

رايونلۇق خەلق كومىتېتى، ھەربىي رايون، بىكتۇەن ھەم سىلەرگە ئەۋەتەي. بۇ قېتىمقى ھەربىكەتكە قاتناشقان بارلىق ئاممىنى، مەيلى ئوقۇغۇچى، ئىشچى، دېھقان، ئورگان خادىمى، شەھەر ئاھالىسى بولسۇن بىردەك كەمىستىشكە بولمايدۇ.

ژاك بىك: سىزنىڭ بۇ بۈيرۇقىڭىز قاچان يېتىپ كېلىدۇ؟

زۇڭلى: ھازىر سائەت 6 بولدى، ھازىرلا تەييارلىنىدۇ، سائەت 8 ئەتراپىدا يېتىپ بېرىشى مۇمكىن.

ژاك بىك: ياخشى.

زۇڭلى: قانداقلا بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ساۋاقداشلارغا نەسىھەت قىلىڭ. دەسلەپتە سۈيۇق غىزالىنىپ ئاندىن رەسمىي غىزاغا كىرىشىسە بولىدۇ.

ژاك بىك: بولىدۇ، بولىدۇ.

زۇڭلى: ئۇنىڭدىن باشقا، سىلەرنى قوللىغانلارغا تەشەككۈر ئېيتىش كېرەك.

ژاك بىك: بولىدۇ، بولىدۇ، ئۇلارغا تەشەككۈر ئېيتىمىز.

زۇڭلى: مەن سائەت 8 لەردە بۈيرۇقنى ئېلان قىلغاندىن كېيىن، سىلەرگە تېلېفون قىلىمەن، سىلەر ئۇلارغا ئېلان قىلساڭلار بولىدۇ.

ژاك بىك: بولىدۇ، بولىدۇ.

زۇڭلى: يەنە بىرسى، مەن دەرھاللا ژاك ئېنىماۋغا تېلېفون قىلىپ سىلەرنىڭ يېنىڭلارغا بېرىشنى ئېيتاي.

ژاك بىك: ماقۇل.

زۇڭلى: مەن سىلەرنى بۇگۈن كېلىدۇ دەپ، ئورنۇمدىن تۇرۇپلا كەلگەن، كەلمىگەنلىكىڭلارنى سورىغانىدىم.

ژاك بىك: ھە، پىلان بويىچە بۇگۈن يېنىڭىزغا بارماقچى ئىدۇق، ئەمما، دوختۇر ماڭغىلى قويمىدى.

زۇڭلى: ئۇنداقتا بىر-ئىككى كۈن كېچىكىپ كەلسەڭلار بولىدۇ.

ژاك بىك: بىز ئامال قىلىپ يېنىڭىزغا تېزراق بارىمىز.

زۇڭلى: يەنە بىرسى، باشقا ۋەكىللەرنىڭ قاچان كېلىدىغانلىقى توغرىسىدا ئوبدان مەسلىھەتلىشىپ، مېنى ۋاقىپ قىلىڭلار.

ژاك بىك: بولىدۇ، بولىدۇ.

زۇڭلى: قانداقلا بولمىسۇن، بۇ ئىشنى ياخشى ئورۇنلاڭ!

ژاك بىك: بولىدۇ، مەن چوقۇم ياخشى ئورۇنلايمەن.

زۇڭلى: مەن خاتىرجەم بولدۇم، خوش! (ئۇنئالغۇغا ئاساسەن رەتلەندى. تېلېفوننى ئالغان ژاك بىك بېيجىڭغا يۈرۈپ كەتكەنلىكتىن، سېلىشتۇرۇشقا ئامال بولمىدى).

شىنجاڭ قىزىل ئىسيانچىلار ئاچلىق ئېلان قىلىش قوماندانلىق شتابى
1966-يىلى 12-ئاينىڭ 24-كۈنى

3. ژاك ئېنىماۋ شۇجىنىڭ ئاچلىق ئېلان قىلىش مەيدانىغا كېلىشى

12-ئاينىڭ 23-كۈنى سەھەردە، مايتاغدا 3-قېتىملىق كادىرلار يىغىنىغا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان يولداش ژاك ئېنىماۋ جۇئېنلەي زۇڭلىنىڭ ئۇنىڭ كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىغا بېرىشى توغرىسىدىكى كۆرسەتمىسىنى ئېلىپ، دەرھال يولغا چىقىپ چۈشتىن كېيىن سائەت 4 تە ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن. ۋەھالەنكى، ئۇ كۇئېنلۇن مېھمانخانىسى

بىلەن ئالاقىلاشقاندا، بىكىتۈەننىڭ بىر رەھبىرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئۇنى كۈئېنلۇن مېھمانخانىسىغا بارغۇزمىدى دېگەن باھانە توقۇغان. ۋاڭ بىكىنكىمۇ بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىكەن. كەچ سائەت 6 دىن ئۆتكەندە، يولداش ۋاڭ ئېنماۋ زوچى (ھەربىي رايوننىڭ مۇئاۋىن سىياسىي كومىسسارى)، لى جىكشەن (بىكىتۈەن سىياسىي بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى) لەر بىلەن كۈئېنلۇن مېھمانخانىسىدىكى ئاچلىق ئېلان قىلىنىۋاتقان نەق مەيدانغا كەلدى. بىرىنچى قەۋەت زالدىكى لېفىت ئالدىدا توسۇپ تۇرغان ئاچلىق ئېلان قىلىش قۇماندانلىق شتابىنىڭ ئادەملىرى ۋاڭ، زو، لى ئۇچەيلەننىلا لېفتكە چىقىشقا رۇخسەت قىلىپ، ئەگىشىپ كەلگەن خىزمەتچى خادىملارنىڭ ھەممىسىنى توسۇپ قالدى. دەسلەپتە ۋاڭ، زو، لىلارغا ئاچلىقتىن ھوشىدىن كەتكەن ئوقۇغۇچىلارنى بىنادىن كۆتۈرۈپ چۈشۈشنى بۇيرىدى. خىزمەتچى خادىملار يېنىدا بولمىغانلىقتىن، بۇ ئۇچەيلەننىڭ ھەربىي جۇڭسىمۇ قىستا-قىستاڭدا يوقلىپ كەتتى. بەزىلەر ۋاڭ ئېنماۋدىن ئۆزلىرىنىڭ شەرت-تەلەپلىرىگە نەق مەيدانغا جاۋاب بېرىشنى تەلەپ قىلىشىپ، بۇ ئۇچەيلەننى كۈئېنلۇن مېھمانخانىسىنىڭ 2-قەۋىتىكى زال، يەنى ئاچلىق ئېلان قىلىنىۋاتقان نەق مەيدانغا ئەكىردى، بۇ چاغدا ھەرقايسى قەۋەتلەردىكى ئوقۇغۇچىلار يىغىلىپ، ۋاڭ، زۇ، لى ئۇچەيلەنگە قورشاپ ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. «ۋاڭ ئېنماۋنى يوقىتايلى»، «ۋاڭ ئېنماۋنى ئېتىپ تاشلايلى» دېگەن شوئارلار توۋلىنىشقا باشلىدى.

كېيىن، ۋاڭ ئېنماۋ ئوقۇغۇچىلار تەرىپىدىن گىرىم قىلىش ئۈچۈن سولىنىپ داۋاملىق قورشاپ ھۇجۇم قىلىندى (بەزىلەر، بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ بۇزۇق كىشىلەرنىڭ ۋاڭ ئېنماۋغا زىيان زەخمەت سېلىشىدىن ئەنسىرەپ دالدىغا ئېلىشى دەيدۇ). ئىشچىلار ئىسيان

كۆتۈرۈش شتابىدىكى بىر قىسىم كىشىلەر داۋاملىق ئاچلىق ئېلان قىلدى. ئۇلار ئوقۇغۇچىلار ئوتتۇرىغا قويغان چوڭ-كىچىك 11 شەرتتىن باشقا، يەنە بەش شەرتنى غىزاغا كىرىشنىڭ شەرتى قىلدى. يەتتە سائەت قورشاپ ھۇجۇم قىلىنغانلىقتىن، يولداش ۋاڭ ئېنماۋ ھوشىدىن كەتتى. ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەكىللىرى بېيجىڭغا 30 ۋەكىلنى ئەۋەتىشنى ئوتتۇرىغا قويدى، ۋاڭ ئېنماۋ 15 كە قوشۇلدى، تېلېفوندا ئاڭلاپ تۇرىۋاتقان جۇ ئېنلەي زۇڭلى «ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى»نى تېزدىن بىرتەرەپ قىلىش ئۈچۈن، 30 ۋەكىلنىڭ كېلىشىگە قوشۇلدى.

12-ئاينىڭ 23-كۈنى چۈشتىن كېيىن سائەت 8 دە، 88 سائەت داۋاملاشقان ئاچلىق ئېلان قىلىش ھەرىكىتى جۇ ئېنلەي زۇڭلىنىڭ بىۋاسىتە غەمخورلۇقىدا بېسىقتى.

بۇ قېتىمقى ئاچلىق ئېلان قىلىشنىڭ كۆلىمى زور بولۇپ، مەملىكەت بويىچە 1-ئورۇندا تۇردى، بىكىتۈەندىن تارتىپ يەرلىككىچە 190 نەچچە ئورۇن، 3000 غا يېقىن ئادەم قاتناشتى.

بۇ قېتىمقى ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسىنىڭ تەشكىللىنىشى ئىنتايىن پۇختا بولۇپ، قوماندانلىق شتابىدىكى خادىملارنىڭ كىنىشكىسى ئۇچ تامغا بېسىلغاندىن كېيىن ئاندىن كۆچكە ئىگە بولاتتى؛ ئاچلىق ئېلان قىلىش قوماندانلىق شتابىدا مەخسۇس خادىملار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىر تۈتاش نومۇرى بار ئىدى؛ ئاچلىق ئېلان قىلىشقا قاتناشقانلارغا بىر تۈتاش يول خېتى تارقىتىلغان ئىدى؛ ئاچلىق ئېلان قىلىش نەق مەيدانىدا كېچە-كۈندۈز ئىشىكە قارايدىغانلار بولۇپ، ئاچلىق ئېلان قىلىشقا قاتنىشىشقا سەپەرۋەرلىك قىلىنغانلار ئالدى بىلەن تىزىملىتىپ، ئاندىن «ئاچلىق ئېلان قىلىش كېنىشكىسى» ئالاتتى، كىرىشكىلا بولاتتى، چىقىشقا بولمايتتى،

ئاچلىقتىن هوشسىدىن كەتكەنلەرنى ئەلۋەتتە يۆتكەپ چىقىپ كېتەتتى.

بۇ قېتىمقى ئاچلىق ئېلان قىلىش هەرىكىتىنىڭ جامائەت پىكرى تەشۋىقاتى تېز هەم كەڭ دائىرىدە بولۇپ، ئىلگىرى كۆرۈلۈپ باقمىغانىدى، نەچچە سائەتتە بىر چىقىرىلىدىغان «ئاچلىق ئېلان قىلىش تېز گېزىتى» نى هەممىلا يەردە ئۇچراتقىلى بولاتتى.

بۇ قېتىمقى ئاچلىق ئېلان قىلىش هەرىكىتىگە خىزمەت قىلىدىغان قوشۇن ئىنتايىن زور بولۇپ، ئاچلىق ئېلان قىلىنغان تۇنجى كۈن ئىچىدىلا 1500 كىلوگرام گۈرۈچ، 2000 دىن كۆپ هور نان (جەڭ مومۇ) 4200 داندىن كۆپ بولكا، 500 كىلوگرامدىن كۆپ پېچىنە، 181 كىلوگرام تۇخۇمدا قىلىنغان تورت، 2500 دانە تۇخۇم، 20 نەچچە چىلەك پۇرچاق سۇتى، 875 كىلوگرام ئاق شېكەر. . . . ئىستىمال قىلىنغانىدى.

تاماق يېيىشكە قوشۇلغانلىقىنى جاكارلىغان بولسىمۇ، ئەمما ئاچلىق ئېلان قىلغانلارنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمى، بولۇپمۇ ئاچلىق ئېلان قىلىشنى قوللىغۇچىلار ئەسلى خىزمەت ئورنىغا قايتقاندىن كېيىن باشلىقلىرىنىڭ ئۆچ ئېلىشىدىن، كۆپ سانلىقلار كۆز قارىشىدىكىلەرنىڭ ئۆچ ئېلىشىدىن ئەندىشە قىلىپ كۈنلۈن مېهمانخانىسىدىن ئايرىلمىدى، ئۇلار زۇڭلى ۋەدە قىلغان «بۇيرۇقى» نى كۈتىۋاتاتتى.

بېيجىڭدىن كەلگەن ئالاهىدە جىددىي تېلېگراممىا

شىنجاڭنىڭ ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم، ئاپتونوم رايونلۇق خەلق كومىتېتى، ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى هەمدە هەر دەرىجىلىك رەهبەرلەر ۋە بۇ قېتىمقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى پارتكومىنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلىنقىلابىي لۇشىيەننىڭ تەنقىد قىلىشقا قاتناشقان ئىنقىلابىي ئوقۇغۇچىلار ۋە ئىشچىلار: مەركەز

شىنجاڭدا ئېلىپ بېرىلغان بۇ قېتىمقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە بىكىتۈەن پارتكومىنىڭ بۇرژۇئا ئەكسىلىنقىلابىي لۇشىيەننىڭ تەنقىد قىلىش ئاممىۋى ئىنقىلابىي هەرىكىتىنى ئاكتىپ قوللايدۇ.

ئىنقىلابىي ئوقۇغۇچىلار ۋە ئىشچىلارنىڭ غەزەپلەنگەنلىكىتىن قوللانغان جىم ئولتۇرۇش، ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋە ئىش توختىتىش هەرىكەتلىرىنىڭ مەسئۇلىيىتى پۈتۈنلەي ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە بىكىتۈەن پارتكومىدا، مەركەز بۇنىڭغا بەكمۇ كۆڭۈل بۆلىدۇ.

مەركەز ئىنقىلابىي ئوقۇغۇچىلار ۋە ئىشچىلارنىڭ مەركەزنىڭ ئاچلىق ئېلان قىلىشنى توختىتىش ۋە ئىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش توغرىسىدىكى تەكلىپىگە قوشۇلغانلىقىدىن بەكمۇ رازى هەم بۇنى قىزغىن قارشى ئالىدۇ.

بۇ قېتىمقى ئىنقىلابىي هەرىكەتكە قاتناشقان ۋە ئۇنى قوللىغان بارلىق ئوقۇغۇچى، ئىشچى، دېهقان، شەهەر ئاهالىسى، مۇلازىم ۋە ئورگان كادىرلىرى توغرىسىدا مەركەز ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم ۋە بىكىتۈەن پارتكومىدىن تۆۋەندىكى ئىشلارغا كاپالەتلىك قىلىشنى بۇيرۇيدۇ:

1. پۈتۈن شەهەر، پۈتۈن شىنجاڭ خەلقىنى بۇ ئىنقىلابىي هەرىكەتنى قوللاشقا سەپەرۋەر قىلىش.

2. كۆرەشكە قاتناشقان يولداشلارنىڭ غىزاغا كىرىشى ۋە ئىشنى ئەسلىگە كەلتۈرۈشىنى قارشى ئېلىش.

3. زەخمىلەنگەن يولداشلارنىڭ كېسىلىنى تېزلىكتە داۋالاش.

4. هەرقانداق كەمستىش ۋە ئۆچ ئېلىش ئىشلىرىنىڭ بولۇشىغا قەتئىي يول قويۇلمايدۇ.

5. مائاشىنى تۈتۈپ قېلىشقا ۋە خىزمەت ئورنىنى ئالماشتۇرىۋېتىشكە بولمايدۇ.

6. ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرىغا زىيانكەشلىك قىلىشقا بولمايدۇ.

ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەر يۇقارقى كاپالەتكە خىلاپلىق قىلسا قاتتىق بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. مەركەز بۇ قېتىمقى ئىنقىلابىي ھەرىكەتكە قاتناشقان ئوقۇغۇچىلار ۋە ئىشچىلارنىڭ تېزراق ۋەكىل سايلاپ ۋاقىت ئېنىقلاپ بىلەن بىرلىكتە بېيجىڭغا كېلىپ، بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشنى تەقەززالىق بىلەن كۈتىدۇ.

ج ك پ مەركىزىي كومىتېت گوۋۇيۈەنى

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 23-كۈنى

شۇنىڭ بىلەن، بارلىق ئاچلىق ئېلان قىلىشقا قاتناشقان، ئاچلىق ئېلان قىلىشنى قوللىغۇچىلار ئاچلىق ئېلان قىلىش مەيدانى-كۇئېنلۇن مېھمانخانىسىدىن ئايرىلدى.

4. بېيجىڭدا

ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ 10 نەچچە ۋەكىلى 12-ئاينىڭ 24-كۈنى ئايروپىلان بىلەن بېيجىڭغا يېتىپ كەلدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، زۇڭلى مەخسۇس ئايروپىلان ئەۋەتىپ شىنجاڭنىڭ ۋاقىت ئېنىماۋ، جاڭ شىچىن، پېي جۇيۇ، جاڭ جۇڭخەن (دىڭ شىياۋ بېيجىڭدا ئىدى) قاتارلىق رەھبەرلىرىنى بېيجىڭغا كەلتۈردى.

ئەرز قىلغۇچىلار بېيجىڭغا كەلگەن 2-كۈنى پېي جۇيۇ، دىڭ شىياۋلار ئۇلارنىڭ چۈشكۈنىگە يوقلاپ كەلدى ھەمدە ئۆزىنى تەكشۈرۈپ خاتالىقىنى تونۇدى. شۇ ئاخشىمى مېتىرولوگىيە ئىدارىسىنىڭ زالىدا ۋاقىت بىڭنىڭ رىياسەتچىلىكىدە يىغىن ئېچىلىپ دىڭ، پېيلەرنى ئالتە سائەتتىن ئارتۇق

كۈرەش قىلدى.

يولداش جاڭ شىچىن زۇڭلىنىڭ يولىورۇقىغا ئاساسەن 3-كۈنى تاشقى سودا مىنىستىرلىكىگە بېرىپ ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلار ۋەكىللىرىنى يرقلىدى ھەمدە كۆپچىلىك ئالدىدا ئۆزىنى تەكشۈردى، مەزكۇر مىنىستىرلىك زالىنىڭ سىرتىدىكى ئوچۇقچىلىقتا كۈرەش يىغىنى ئېچىلىپ، جاڭ شىچىنغا «جاھىل قوماندان» دېگەن قارا تاختاي ئېسىلىپ، ئۇچ سائەت كۈرەش قىلىندى.

قەدىردان جۇ زۇڭلىمۇ 26-كۈنى كەچتە ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلار ۋەكىللىرىنى يوقلاپ، ئۇلارنىڭ پىكىرلىرىنى ئاڭلىدى ھەمدە ۋەكىللەر ئوتتۇرىسىدا ئىختىلاپ بارلىقىنى بايقىدى.

ئارقىدىن يەنە بىر چوڭ تۈركۈمدىكى ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلار ۋەكىللىرى پويىز بىلەن بېيجىڭغا كەلدى ھەمدە بېيجىڭدا «ئۇرۇش مەيدانى» ئاچىمىز دېيىشتى، شىنجاڭ «19-دىكابىر» قىزىل ئىسيانچىلىرىنىڭ بېيجىڭغا بېرىش خىتابنامىسىنى تارقاتتى. ئۇنىڭ مەزمۇنى:

بېيجىڭ، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ يۈرىكى، بىز يېتىپ كەلدۇق!

بېيجىڭ، پرولېتارىيات مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ مەركىزى، بىز يېتىپ كەلدۇق!

بېيجىڭ، دۇنيا ئىنقىلابىي خەلقلىرىنىڭ بازىسى، بىز يېتىپ كەلدۇق!

بىز ئۇلۇغ داھىيمىز ماۋ جۇشىنىڭ يېنىغا كېلىپ چەكسىز بەخت ھېس قىلدۇق، چەكسىز ھاياجانلاندۇق...!

بىزنىڭ ئىنقىلابىي قىزغىنلىقىمىز ئىنتايىن جۇشقۇن، بىزنىڭ

ئىنقىلابىي ئىرادىمىز ئىنتايىن مۇستەھكەم!

بىز يېتىپ كەلدۇق، بىز ماۋ جۇشىنىي ھەمدە ماۋ جۇشىي باشچىلىقىدىكى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنى قەتئىي قوغدايمىز! ماۋجۇشى ۋەكىللىكىدىكى پرولېتارىيات ئىنقىلابىي لۇشيەننىنى قەتئىي قوغدايمىز!

بىز يېتىپ كەلدۇق، بېيجىڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتتىكى قىزىل ئىسيانچىلار قەتئىي بىرلىشىپ، پارتىيە ئىچىدىكى بۇرژۇئازىيە ۋەكىللىرى لىيۇ شاۋچى، دېڭ شياۋپىڭ ھەمدە پىڭ جېن، لۇ دىڭيى، لو رۇيچىڭ، ياڭ شاڭكۇن قاتارلىق ئەكسىلىنقىلابىي شيۇجىڭجۇيىچىلارنى يوقىتايلى، لىيۇ، دېڭ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشيەنى بىلەن پىداكارانە كۈرەش قىلايلى!

.....

ۋاڭ ئېنىماۋ، جاڭ شىچىن، جاڭ جۇڭخەن، دېڭ شېڭ، پېي جۇيۇ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشيەنىدە ماڭدى، ئۇلار لىيۇ، دېڭ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشيەننىڭ شىنجاڭ، بېكتۈەندىكى سادىق ئىجراچىلىرى ۋە جاھىل ھىمايىچىلىرى.

ئۇلار.....

بىز.....

ھازىر دېڭ شېڭ جىنايىتىدىن قورقۇپ بېيجىڭغا قېچىپ كېلىۋالدى، ۋاڭ ئېنىماۋ، جاڭ شىچىن، جاڭ جۇڭخەن، پېي جۇيۇلەر بۇيرۇق بىلەن بېيجىڭغا چاقىرتىلدى. بىز پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى ۋە ماۋ جۇشىنىڭ غەمخورلۇقى ۋە قوللىشى ئارقىسىدا، بېيجىڭ ۋە پۈتۈن مەملىكەتتىكى قىزىل ئىسيانچىلار بىلەن بىرلىشىپ، لىيۇ، دېڭ بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل

لۇشيەننىنى ئۆزۈل-كېسىل بىت-چىت قىلىمىز، لىيۇ، دېڭلارنىڭ شىنجاڭدىكى بۇرژۇئا ئەكسىيەتچىل لۇشيەننىڭ جاھىل قورغىنىنى پاچاقلاپ تاشلايمىز.

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بېكتۈەنى «19-دېكابىر» قىزىل ئىسيانچىلىرىنىڭ بېيجىڭغا بېرىش ۋەكىللەر ئۆمىكى

1967-يىلى 1-ئاينىڭ 7-كۈنى بېيجىڭ

ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ بېيجىڭغا بېرىپ ئەرز قىلىش ئۆمىكى شىئەن ژوگزالدا بىر قېتىملىق «ئىسيان كۆتۈرۈش» ھەرىكىتى ئېلىپ بارىدى. زور تۇركۈمدىكى ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلار ۋەكىللىرى 1-ئاينىڭ 6-كۈنى كەچتە شىئەنگە يېتىپ كېلىدۇ. پويىز كېچىككەنلىكتىن شۇ كۈنى كەچتە بېيجىڭغا ماڭدىغان پويىزغا ئولگۈرەلمەيدۇ. كېيىن ئالاقىدار ئورۇنلار بىلەن ئالاقىلىشىپ 7-كۈنى كەچ سائەت 11 دە 80-قېتىملىق تېز پويىزغا ئولتۇرۇپ بېيجىڭغا ماڭماقچى بولىدۇ. نەتىجىدە، شۇ كۈنى بۇ قېتىمقى پويىزغا چىققىدىغانلار بەك كۆپ بولۇپ كەتكەچكە، كۆپ قىسىملىرى پويىزغا چىقالمايدۇ، نەچچە يۈزلىگەن كىشى ژوگزالدا قىسىلىپ تۇرۇپ قالىدۇ. بۇنىڭ بىلەن، پويىز قوزغىلىش ئالدىدا ئۇلار ئىسيان كۆتۈرىدۇ، كۆپلىگەن كىشى بايراق كۆتۈرۈپ رېلىستا تۇرىۋېلىپ پويىزنى ماڭغىلى قويمايدۇ، ئاللىبۇرۇن پويىزغا چىققانلار قايتىدىن چۈشىدۇ. ئۇلار ژوگزالنىڭ دەرىزە ئەينەكلىرىنى چىقىپ، رادىئو ئاڭلىتىش ئۈسكۈنىسىنى ئىگىلىۋالىدۇ. ئىككى رېلىسنى توسۇۋالىدۇ. ژوگزال مەسئۇلى تۆمۈرىول مىنىستىرلىكى بىلەن ئالاقىلاشقاندىن كېيىن، تۆمۈرىول مىنىستىرلىكى مەخسۇس پويىز ئاجرىتىشقا قوشۇلىدۇ. شىئەن پويىز ئىستانسىسى باشچىغا قاتناشقان پويىزنى ۋەكىللەر ئۆمىكىنى

بېيجىڭغا ئاپىرىدىغان ۋاقىتلىق مەخسۇس پويىز قىلىپ يۆتكەيدۇ.

بۇ قېتىمقى ۋەقە 7-كۈنى كەچ سائەت 11 دە، باشلىنىپ ئەتىسى ئەتىگەن سائەت 5 كىچە 7 سائەت داۋاملىشىدۇ.

فېۋرال ئېيىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا جياڭ چىڭ جاڭ جۇڭخەننىڭ ئىسمىنى ئاتىغاندىن كېيىن، ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ ۋەكىللىرى 1-ئاينىڭ 15-كۈنى تاشقى سودا مىنىستىرلىكىنىڭ زالىدا جاڭ جۇڭخەننى كۈرەش قىلدى. ئۇلار جاڭ جۇڭخەننى يىغىن زالىغا ئەكىرىپ رەئىس سەھنىسىدە تىزلاندۇرۇپ تۇرغۇزۇپ، چاچلىرىنى تارتىپ، قوللىرىنى قايرىپ، 5 سائەتتىن ئارتۇق كۈرەش قىلدى.

زۇڭلى ئىشخانىسىنىڭ قوشۇلۇشى بىلەن جاڭ جۇڭخەن يەنە كۆپ سانلىقلار كۆز قارىشىدىكىلەر ئاچقان كۈرەش يىغىنىغا قاتناشتى. كۆپ سانلىقلار كۆز قارىشىدىكىلەر بېيجىڭدا ئادەمى ئاز بولغانلىقتىن، ئۆز بېشىمچىلىق بىلەن جاڭ جۇڭخەننى باشقىچە ياساندۇرۇپ پويىز بىلەن ئۇرۇمچىگە ئېلىپ كەلدى ھەمدە 1-ئاينىڭ 19-كۈنى ئۇرۇمچى خەلق مەيدانىدا 100 مىڭ كىشىلىك كۈرەش يىغىنى ئاچتى. ئۇ ۋاقىتتا زۇڭلى ئىشخانىسى كۆپ قېتىم جاڭ جۇڭخەننىڭ دېرىكىنى قىلغان بولسىمۇ، بېيجىڭدىكى شىنجاڭ رەھبەرلىرى بىلمەيدىغانلىقىنى بىلدۇرۇشتى. جاڭ جۇڭخەن ئۇرۇمچىدىكى كۈرەش يىغىنىدا پەيدا بولغاندىن كېيىن، رەھبەرلەر جاڭ جۇڭخەننىڭ بىخەتەرلىكىدىن بەكمۇ ئەنسىرەشتى. جاڭ جۇڭخەننىڭ يۈرەك كېسىلى بار ئىدى، ئادەتتە ئايروپىلانغا چىققاندىمۇ دوختۇرلار ھەمراھ بولاتتى، ئاما بۇنى بىلمىگەنلىكتىن ئۇنى 7-8 كۈن پويىزدا ئولتۇرغۇزىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھورنان بىلەن سوغۇق سۇلا بېرىدۇ. بەختكە يارىشا ئۇ ھېچنېمە بولمايدۇ.

جاڭ جۇڭخەن بېيجىڭغا كەلگەندىن كېيىن سىرت بىلەن ئايرىۋىتىلىدۇ. مەن ئۇنىڭغا مەخسۇس قاراشقا بەلگىلەندىم. ئۇنىڭ ھەر ئايلىق خىراجىتى 50 يۈەن بولۇپ، تامىقىغا 15 يۈەن كېتەتتى، ھەر ۋاخ تامىقىغا ئىككى تەخسە قورۇما ۋە بىر چىنە كۆكتات شورپىسى بېرىلەتتى، ئۇ بۇنىڭغا رازى ئىدى. «داچيەنمىن»، «خېڭدا» دېگەنگە ئوخشاش ئوتتۇرا دەرىجىلىك تاماكا ئېلىشقا بولاتتى. ئۇ «جۇڭخۇا» ماركىلىق تاماكىنى چەكمەكچى بولغاندا، مەن قوشۇلمىدىم. كېيىنچە بىز چىقىشىپ كەتتۇق. پۇل تېجىلىپ قالغاندا ئېلىپ بېرىدىغان بولدۇم.

مەن جاڭ جۇڭخەن بىلەن ئىككى ئايدىن ئارتۇق بىللە بولدۇم، دەسلەپتە ئېھتىياتچان بولۇپ ئارتۇقچە سۆز قىلمىدىم. مەن قىسمدا ئالاقچى بولغانىدىم، شۇڭا ئىشلارغا خېلى چاققانىدىم. مەن ھەم مۇھاپىزەتچىلىق قىلاتتىم، ئۇ مېنىڭ شىنجاڭغا كەلگىنىمگە ئانچە ئۇزۇن بولمىغانلىقىنى بىلگەندىن كېيىن، مېنى ساددا، كىچىك دەپ بىلىپ، مەندىن ئانچە پەخەس بولمايدىغان بولدى. ئۇزۇنارا پاراڭلىشىدىغان بولدۇق. مەن ئۇنىڭدىن: يالغاندىن ئاغرىق بولىۋالدىڭىزمۇ، دەپ سورىسام، ئۇ راستىنلا ئېغىر يۈرەك كېسىلى بارلىقىنى ئېيتتى.

شىنجاڭدا، ئۇرۇمچىدە «19-دىكابىر» ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى يۈز بەردى، ئارقىدىنلا 1967-يىلى 1-ئاينىڭ 26-كۈنى شىخەنزىدە مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى جەريانىدىكى مەملىكەت بويىچە تۇنجى قورال بولاش ۋەقەسى يۈز بېرىپ كۆپلىگەن كىشى ئۆلدى. بۇنىڭ بىلەن مەركەز شىنجاڭ مەسىلىسىنى قەتئىي بىرتەرەپ قىلىش قارارىغا كەلدى. شىنجاڭنىڭ يەرلىك، ھەربىي، بىكتۇەننىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىنى بېيجىڭغا چاقىرىپ يىغىن ئاچتى، يىغىنغا كۆپ سانلىقلار كۆز

قارىشىدىكىلەر ۋەكىللىرىمۇ قاتناشتى. كۆپ سانلىقلار كۆز قارىشىدىكىلەر جامائەت پىكرى توپلاش ئۇچۇن، مېھمانخانىنىڭ 5-قەۋىتىدىكى كىچىك يىغىن زالىدا «جاڭ جۇڭخەننىڭ چىرىكلەشكەن ماددىي بۇيۇملار كۆرگەزمىسى» ئۆتكۈزدى. بىر كۈنى جياڭ چىڭ ۋاڭ ئېنماۋۇنىڭ ھەمراھلىقىدا كۆرگەزمىنى كۆرگىلى كېلىدۇ، ئۇ ۋاڭ جېننىڭ جاڭ جۇڭخەنگە بېرىڭ، دەپ ۋاڭ ئېنماۋغا بەرگەن ئېغىزى ئېچىلمىغان خېتىنى كۆرۈپ، ۋاڭ ئېنماۋغا: 10 يىل بۇرۇن سىزگە بېرىلگەن بۇ خەتنى (لېپاپ ئۇستىگە 1955-يىلى 9-ئاي دەپ يېزىلغانىدى) ئەمدى ئاچسىڭىز بولىدۇ، دەيدۇ. ۋاڭ ئېنماۋ خەتنى ئېچىپ ئوقۇپ كۆلۈپ كېتىدۇ ۋە خەتنى جياڭ چىڭغا بېرىدۇ. جياڭ چىڭ خەتنى ئوقۇپ، ۋاڭ جېن جاڭ جۇڭخەنگە بەكمۇ كۆيۈنىدىكەن ئەمەسمۇ-دەيدۇ! ئەسلىدە ئۇ خەتتە ۋاڭ ئېنماۋنى جاڭ جۇڭخەننىڭ شەخسىي تۇرمۇشىغا ئەمخۇرلىق قىلىپ قويۇڭ، دېيىلگەنىدى.

مەن جاڭ جۇڭخەن بىلەن مۇڭداشقىنىمدا بۇ ئىشنى ئۇنتۇرىغا قويغانىدىم. ئۇ: مەن ھەر قېتىم بېيجىڭغا كەلگىنىمدە يولداش ۋاڭ جېننى يوقلايتتىم. ئۇرۇش مەزگىلىدە ئۇ مېنىڭ رەھبىرىم ئىدى، بىزنىڭ ھايات قېلىشىمىزنىڭ ئۆزى بىر چوڭ بەخت، بىر قېتىم مەن ئۇنى يوقلاپ بارغىنىمدا، ئۇ مەن توغرىلىق بەزى ئىنكاسلارنى ئاڭلىغانلىقىنى، مېنىڭ دىققەت قىلىشىمنى ئېيتتى ھەمدە مېنىڭ ئالدىمدىلا ۋاڭ ئېنماۋغا خەت يازدى، مەن خەتنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەردار بولغانلىقىمدىن خەتنى ۋاڭ ئېنماۋغا بەرمىگەنىدىم ھەم بېرىشىنىڭمۇ زۆرۈرىيىتى يوق ئىدى. ياش ۋاقىتلىمىزدا بىز كاللىمىزنى قولتۇقىمىزغا قىستۇرۇپ ئۇرۇشقا قاتنىشاتتۇق، قايسى كۈنى نېمە بولىدىغانلىقىمىزنى بىلمەيتتۇق، شۇنداق ئەھۋالدا ئاياللارنى ئويلايدىغان ئەدە چولا بولسۇن، دېدى.

مەدەنىيەت ئىنقىلابى جەريانىدا شىنجاڭدا: «ۋۇ، لۇ، جاڭ، يى، باۋلارنى يوقىتايلى» دېگەن شوئار بار ئىدى، مەن: ئەمەلىكىز ئۇنچە چوڭ ئەمەس، ئالدىڭىزدا يەنە ئىككى ئادەم بار. . . . دېگىنىمدە، ئۇ: سىز ئانچە چۈشىنىپ كەتمەيسىز، شىنجاڭدا ئۇچ كىشىنىڭ ھوقۇقى ئەڭ چوڭ، يەرلىكتە ۋاڭ ئېنماۋنىڭ دېگىنى ھېساب، ھەربىي رايوندا گو پېڭنىڭ دېگىنى ھېساب، بىكتۇەندە مېنىڭ دېگىنىم ھېساب؛ شىنجاڭدا «زىم» ماركىلىق پىكاپتىن ئۇچىلا بار ئىدى، بىز ئۇچەيلەن ئولتۇرمىز، شىنجاڭ خۇددى ئۇچ پادىشاھلىققا ئوخشايدۇ. ئەما ھەممىمىز كومپارتىيە ئەزاسى بولغاچقا، ۋاڭ ئېنماۋنىڭ گېپىنى ئاڭلايمىز، دېدى.

كېيىنچە بىز ھەمە ئىش توغرىسىدا سۆزلىشىدىغان بولدۇق. كۆنىبويى ئىككىمىزدىن باشقا كىشى ۋە باشقا پائالىيەت بولمىغاچقا، پاراڭدىن باشقا ئىش يوق ئىدى. جاڭ جۇڭخەن سۆزمەن، بىلىمى مول، سۆز قابىلىيىتى يۇقىرى كىشى ئىدى. ئۇ ماڭا، بىكتۇەنگە قايتىپ خىزمىتى ئەسلىگە كەلسىلا، مېنى لىيەنجاڭلىققا ئۆستۇرىدىغانلىقىنى ۋەدە قىلدى.

جاڭ جۇڭخەننى شىنجاڭغا قايتۇرۇپ كۆرەش قىلىش ساۋقىنى قوبۇل قىلغان ئىسيانچىلار ۋاڭ ئېنماۋنى كۆرەش قىلماقچى بولدى. زۇڭلى ئىشخانىسى ئىككى كۆز قاراشتىكى ئاممىنىڭ ۋەكىل ئەۋەتىپ قاتناشتۇرۇشنى، كۆرەش ئورنىنىڭ مېھمانخانا دەرۋازىسى يېنىدىكى كۈتۈۋېلىش ئۆيىدە بولۇشنى تەلەپ قىلدى. كۆرەش يىغىندا بىر تەرەپ راست كۆرەش قىلدى، يەنە بىر تەرەپ يالغان كۆرەش قىلىپ ئەمەلىيەتتە قوغدىدى. ۋاڭ ئېنماۋ ئالدىرىماي سۆز قىلاتتى، ئۇنىڭ ئۇستىگە سەۋەب تاپالمىغاچقا ئىككىلا تەرەپ زېرىكىپ، ئىككى سائەتتىن كېيىن كۆرەشنى بولدى قىلدى.

جۇ زۇڭلى بېيجىڭغا كەلگەن ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلار ۋەكىللىرىنى كۆپ قېتىم قوبۇل قىلدى، 1967-يىلى 3-ئاينىڭ 4-كۈنى سائەت 20 دە، جۇڭنەنخەيدە شىنجاڭدىكى نەچچە تەرەپنىڭ ۋەكىللىرىنى قوبۇل قىلغاندا ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسىنى ئەگىتىپ تەنقىد قىلدى.

زۇڭلى: تۇنجى قېتىم كۆرۈشكەندىلا بۇ مەسىلىنى ئوتتۇرىغا قويغانىدىم، ئوخشاش بىر ۋەكىللەر ئۆمىكىدە ئۈرۈمچىدىلا پىكىر بىرلىكى يوق ئىكەن. مېھمانخانىغا چۈشكەندىن كېيىن، مەن خاتىرجەم بولالماي كەچتىلا يوقلاپ باردىم. مېھمانخانىغا بارغاندىن كېيىن زىددىيەت ئاشكارىلاندى، ئالدى بىلەن ئاچلىق ئېلان قىلىشنى قوللىغۇچى يەرلىكتىكى ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئىشچىلار سىلەر بىلەن بىرگە بولۇشنى قوللىمىدى ۋە خالىمىدى. ئىككىنچىدىن، ئاچلىق ئېلان قىلىشنى قوللىغۇچى ئوقۇغۇچىلار بىلەن ئىشچىلارنىڭ پىكرى بىردەك ئەمەس، ئىختىلاپ بار، بىر قىسمى بىلەن كۆرۈشەلمىدىم. ئىككىنچى كۈنى ئايرىم قوبۇل قىلدىم، بىرىنچى قېتىم قوبۇل قىلغىنىم ۋاڭ بىڭ بولدى. ئۇلار ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ ئاساسلىق قوشۇنى ئىدى، مەن ئۇلار تولدۇرغان جەدۋەلنى كۆرۈپ، ئاچلىق ئېلان قىلمىغانلاردىن 5 نەپەر بارلىقىنى بايقىدىم، ئۇلار بىكتۇەن ئورگىنىڭ خادىملىرى ئىكەن، ئۇلار ئوقۇغۇچىمۇ ئەمەس، ئىشچىمۇ ئەمەس، بەلكى ئورگان كادىرى، يەنى كېلىپ سىياسىي قانۇن بۆلۈمى، تەشكىلات بۆلۈمى، كادىرلار بۆلۈمى، سەھىيە بۆلۈمى، سەنئەت ئۆمىكىدىن ئىكەن. مەن سىلەر ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ ۋەكىلى تۇرۇپ نېمىشىگە ئاچلىق ئېلان قىلمايسىلەر؟ دېسەم، ئۇلار بىز ئارقا سەپ ئىشلىرىغا مەسئۇل دېيىشتى.

مېنىڭچە بۇنداق ئاچلىق ئېلان قىلىش تازا مۇۋاپىق ئەمەس! مەن

ھازىرغىچە 5.6 قېتىملىق ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسىنى بىرتەرەپ قىلىپ بەزى تەجرىبىلەرگە ئىگە بولدۇم، ئەمدى ئاچلىق ئېلان قىلىش توغرىسىدىكى خەۋەرلەرنى ئاڭلىسام بۇرۇنقىدەك جىددىيلەشمەيمەن. تۇنجى قېتىم شىئەندە يۈز بەرگەندە مەن جىددىيلىشىپ تېلېفون يېتىدىن خېلى ۋاقىتقىچە كېتەلمىدىم، سىلەرنىڭكى 4.5-قېتىملىقى ھېسابلانسىمۇ، مەن يەنىلا ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلدىم. ئاچلىق ئېلان قىلىشقا نىسبەتەن ئۇچ تۈرلۈك تەجرىبىگە ئىگە بولدۇم، بىرى، ئەگەر بەزىلەر مۇراجىئەت قىلىپ، مەدەنىيەت زور ئىنقىلابىنىڭ تەلىپىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش يۈزىسىدىن ئاچلىق ئېلان قىلسا، مەن ئۇلارنى ئاچلىق ئېلان قىلماسلىققا دەۋەت قىلىمەن، چۈنكى رەئىس قورساق توق، ئۈيقا ياخشى بولغاندا روھلۇق بولغىلى بولىدۇ، پىكىر ئىقتىدارى بولىدۇ، دېگەن؛ ئەگەر گېپىمگە كىرمىسە ئۇلارغا ھېسداشلىق قىلىش يۈزىسىدىن ئۇلار بىلەن بىرگە ئاچلىق ئېلان قىلىمەن. ماڭا ئوخشاشلار 2.3 كۈن ئاچلىق ئېلان قىلىپلا يىقىلىپ قېلىشى مۇمكىن، سىلەردەك ياشلارمۇ 10.20 كۈن بەرداشلىق بېرەلمىگىلار مۇمكىن، مېنىڭ يېشىم سىلەردىن چوڭ، 70 ياشقا يېقىنلاپ قالدىم، مەن ئاچلىق ئېلان قىلسام، بەزىلەر كېلىپ ياشىنىپ قالدىڭىز، ئاچلىق ئېلان قىلسىڭىز يىقىلىپ قالسىز، ئوندىق قىلماڭ دەپ نەسىھەت قىلىشى مۇمكىن. سىلەر مېنىڭ يېقىلىپ قېلىشىمدىن ئەنسىرەيسىلەر، مەن سىلەرنىڭ يىقىلىپ قىلىشىڭلاردىن ئەنسىرىمەيمەنمۇ؟ سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا ئاچلىق ئېلان قىلمىغان، ئەمما ۋەكىل بولغانلار بار ئىكەن، مەن بۇنى شۇ چاغدىلا بىلگەن، ئەمما ئوتتۇرىغا قويمىغانىدىم. شۇ چاغدا ئۇلار خاتالىقىنى تونۇدى. ھازىر ئارقا تەرەكنىڭ كىم ئىكەنلىكى ئايان بولدى، بېيجىڭدا 10 نەچچە كۈن

يـــغـــن ئېچىلغان. . . .

زۇڭلى ئېيتقان يىغىن-1967-يىلى 2-ئاينىڭ 15-كۈنىدىن 3-ئاينىڭ 3-كۈنگىچە بېيجىڭنىڭ جەنۇبى مېھمانخانىسىدا ئېچىلغان شىنجاڭدىكى بىكىتۈەن مەسىلىسىنى ھەل قىلىش توغرىسىدىكى يىغىن بولۇپ، زۇڭلى يىغىننىڭ ئېچىلىش ۋە يېپىلىش كۈنىلا قاتنىشىپ، يې جيەنيىڭنىڭ رىياسەتچىلىك قىلىشقا ھاۋالە قىلغان. زۇڭلى 3-ئاينىڭ 3-كۈنى يىغىن ئاياقلاشقاندا ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى توغرىسىدا ئىنتايىن چوڭقۇر مەنىلىك ۋە سەممىيلىك بىلەن: ئۇ ۋاقىتتا بۇنداق چوڭقۇر چۈشەنمىگەن بولسامۇ، باشقىلارنىڭ كەينىدە تۇرۇپ قوماندانلىق قىلىۋاتقانلىقىنى سەزگەنىدىم. ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى يۈز بېرىپ 3-كۈنى مەن ھەربىي رايون، ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومىدىن سۇرۇشتۇرۇپمۇ ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ ۋەكىلىنى تاپالمىدىم، بۇنىڭدا ئاپتونوم رايونلۇق پارتكوم مەسئۇلىيىتىنى ئۈستىگە ئېلىشى كېرەك. ئەلۋەتتە، ئۇلارنىڭ گېپىگە خەق كىرمەيدۇ، شۇڭا مەن جاڭ جۇڭخەنگە بۇۋاستە تېلېفون بەردىم. ئۇنى دوختۇرخانىدىن تېپىپ، ئۇنىڭغا ئاممىنىڭ ئارىسىغا بېرىپ باشلامچىسىنى تېپىشنى ئېيتتىم، ئۇ ماڭا: «ئاغرىپ قېلىپ بىر ئايدىن بۇيان بالنتسادا يېتىۋاتىمەن، ئاممىمۇ گېپىمىزگە كىرمەيدۇ» دېدى. مەن ئۇنىڭغا: ئۆزۈڭىز بارمىسىڭىزمۇ، ماڭا ۋاكالىتەن ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ ۋەكىلىنى تېپىڭ، مەن ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىمەن دېدىم. ئۇ رەت قىلىشقا ئامالسىز بولۇپ، ئاچلىق ئېلان قىلغۇچىلارنىڭ ۋەكىلىنى تاپتى، مەن ئۇنىڭ بىلەن تېلېفوندا سۆزلەشتىم. بۇ تېلېفون قىززىق لېنىيە ئىدى. . . .

يې جيەنيىڭ، نې رۇڭجېن، شۇ شياڭچيەنلەر يىغىن ئاياغلاشقاندا سۆز

قىلدى. شىنجاڭنىڭ ئاساسلىق رەھبەرلىرىدىن ژاڭ ئېنماۋ، جاڭ شىچىن، جاڭ جۇڭخەن، دىڭ شېڭ، پېي جۇيۇ، لىن بومىن، بوز يەر ئۆزلەشتۇرۇش مىنىستىرلىكىنىڭ رەھبەرلىرىدىن چېن مەنيۈەن، لىيۇشىڭ قاتارلىقلار يىغىنغا قاتناشتى. يىغىن تۈگىگەندىن كېيىن رەھبەرلەر يىغىن قاتناشچىلىرى بىلەن بىرلىكتە سۈرەتكە چۈشتى.

يولداش جاڭ جۇڭخەن شۇنىڭدىن باشلاپ سىياسىي سەھنىدىن ئايرىلدى. ئۇ كېيىن ئاقلانغان بولسىمۇ، ئەمما 10 يىللىق تىراگىدىيىنى بېشىدىن ئۆتكۈزدى-دە، . . .

1966-يىلى 12-ئاينىڭ 19-كۈنى شىنجاڭدا يۈز بەرگەن پۈتۈن مەملىكەتنى زىل-زىلىگە سالغان ئاچلىق ئېلان قىلىش ۋەقەسى شۇنىڭ بىلەن ئاياغلاشتى.

(ئاپتور: ئۇرۇمچى ئىقتىساد تەرەققىيات باش شىركىتىنىڭ سابىق شۇجىسى، بىكىتۈەن رەھبەرلىرىنىڭ كاتىپى بولغان، جۇئېنلەي زۇڭلىنى 3 قېتىم كۆرگەن. شۇ قېتىمقى يىغىنغا قاتناشقان، بۇ ماقالىدىكى ۋەقەلەر ئاپتورنىڭ بۇۋاستە كۆرگەن، ئاڭلىغانلىرى)

تۇرغۇن ئۆمەر تەرجىمىسى

پارتىيىنىڭ بىكتۇەندىكى بىرلىك سەپ خىزمىتى

لۇ جېنيۇن

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنى 1954-يىلى قۇرۇلغاندىن بۇيان 50 يىلنى باشتىن كەچۈردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» نىڭ بۇزغۇنچىلىقى ۋە باشقا سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن 1975-يىلى 3-ئايدا شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنى تۈزۈلمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلدى. 1981-يىلى 12-ئايدا مەركىزىي كومىتېت، گوۋۇيۈەن ۋە مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ تەستىقى بىلەن شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەننىڭ تۈزۈلمىسى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. 20 نەچچە يىلدىن بۇيان، بىكتۇەن پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى، گوۋۇيۈەن ۋە مەركىزىي ھەربىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ غەمخورلۇقى ھەمدە ئاپتونوم رايونلۇق پارتكومنىڭ بىۋاستە رەھبەرلىكىدە، دېڭ شياۋپىڭ نەزەرىيىسى بايرىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، پارتىيىنىڭ ئېسىل ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ ۋە ئۇنى جارى قىلدۇرۇپ، شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنى زىچ ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، بىكتۇەندىكى ھەرمىللەت كادىرلىرى ۋە ئاممىسىغا تايىنىپ، ئىدىيىسىنى ئازاد قىلىپ، ئىسلاھاتنى چوڭقۇرلاشتۇرۇپ، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىپ، ئالدىنقىلار يارانقان شانلىق نەتىجىلەر ئاساسىدا داۋاملىق يېڭى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈردى. 2001-يىلى يېزا ئىگىلىك دۆنزىيىلىرى 1954-يىلدىكى 10 دىن 14 گە كۆپەيدى، دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانلىرى 43 تىن 174

كە كۆپەيدى. بىرلا بىناكارلىق قۇرۇلۇش دۆنزىيىسى بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ كۆلىمى 50-يىللارغا قارىغاندا زور دەرىجىدە كېڭەيدى. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنىدە 2 ئالىي مەكتەپ بولۇپ، ئوقۇغۇچى سانى 14 مىڭ 490 غا يېتىدۇ؛ 3 چوڭلار ئالىي مەكتىپى بار؛ 286 ئادەتتىكى ئوتتۇرا مەكتەپ بولۇپ، ئوقۇغۇچى سانى 147 مىڭ 905 كە يېتىدۇ؛ 417 باشلانغۇچ مەكتەپ بولۇپ، ئوقۇغۇچى سانى 291 مىڭ 752 گە يېتىدۇ. 2001-يىلى، بىكتۇەننىڭ ئومۇمىي نوپۇسى دەسلەپتە قۇرۇلغان چاغدىكى 170 نەچچە مىڭدىن كۆپىيىپ 2 مىليون 400 مىڭگە يەتتى؛ ئىچكى ئىشلەپچىقىرىش ئومۇمىي قىممىتى دەسلەپكى 118 مىليون يۈەندىن 19 مىليارد 600 نەچچە مىليون يۈەنگە كۆپەيدى. ئىسلاھات، ئېچىۋېتىشنىڭ تۈرتكىسىدە بىكتۇەننىڭ 2-، 3-كەسىپلىرىمۇ زور دەرىجىدە تەرەققىي قىلدى. نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، بىكتۇەن شىنجاڭنىڭ ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئىجتىمائىي تەرەققىياتنى ئىلگىرى سۈرۈش، ئىجتىمائىي مۇقىملىق ۋە زېمىن پۈتۈنلۈكىنى قوغداش قاتارلىق جەھەتلەردە مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇردى.

شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەننىڭ تەرەققىيات تارىخىنى تەتقىق قىلغاندا، پارتىيىمىز بىرلىك سېپىنىڭ بىكتۇەندىكى ئورنى ۋە رولىغا سەل قاراشقا بولمايدۇ. شۇنىڭ مۇئەييەنلەشتۈرۈشكە بولىدۇكى، پارتىيىمىزنىڭ بىرلىك سەپ سىياسىتى بىكتۇەندە ئىزچىللاشتۇرۇلمىغان ۋە تەرەققىي قىلدۇرۇلمىغان بولسا، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەننىڭ تارىخى ۋە ھازىرقى ئەھۋالى تولۇق بولمايتتى. شۇڭا، بىكتۇەننىڭ بۈرۈنى، ھازىرى ۋە كەلگۈسىنى تەتقىق قىلغاندا، ئۇنى پارتىيىنىڭ بىرلىك سەپ سىياسىتى بىلەن زىچ

بىرلەشتۇرۇش كېرەك. شۇنداق بولغاندىلا تارىخقا، رېئاللىققا ئۇيغۇن كېلىدۇ، بۇ بىكتۇەننىڭ ئىگىلىكى ۋە ئىجتىمائىي تەرەققىياتنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىدە تېخىمۇ چوڭقۇر ئەھمىيەتكە ئىگە.

ھەرقايسى تەرەپلەر بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىق ۋە بىرلىشىشنى كۈچەيتىش شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنى ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىپ زورىيىشىدىكى مۇھىم ھالقا

كەڭ كادىرلار ۋە ئاممىغا مىللەتلەرنىڭ بۈيۈك ئىتتىپاقلىقى توغرىسىدىكى تەلىم-تەربىيىنى چوڭقۇر ۋە ئۇزۇن مۇددەت ئېلىپ بېرىش كېرەك. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش شىنجاڭنىڭ چوڭ ۋەزىيىتى شۇنداقلا شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەننىڭ چوڭ ۋەزىيىتى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بولغان بۈيۈك ئىتتىپاقلىقىنى ئۇزلۇكسىز كۈچەيتكەندىلا سىياسىي مۇقىم بولىدۇ، ئىشلەپچىقىرىش تەرەققىي قىلىدۇ، ئىگىلىك گۈللىنىدۇ. مۇشۇنداق تونۇشقا ئىگە بولغانلىقتىن، بىكتۇەندىكى ھەردەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، مەركەزلەشتۇرۇپ تەربىيىلەش بىلەن ئايرىم تەربىيىلەشنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش؛ رەھبەرلەر تەربىيىلەش بىلەن ئاممانى ئۆز-ئۆزىنى تەربىيىلەشنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش؛ نەزەرىيە بىلەن تەربىيىلەش، داۋالى چۈشەندۈرۈش بىلەن نەق مەيداندا ئىكسكۇرسىيە قىلىش، ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەشنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش، سىرتقا چىقىرىش بىلەن كىرگۈزۈشنى ئۆزئارا بىرلەشتۇرۇش قاتارلىق كۆپ خىل

شەكىللەر ئارقىلىق بىكتۇەننىڭ خاراكتېرى، ۋەزىپىسى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىشنىڭ مۇھىم ئەھمىيىتىنى؛ شىنجاڭنىڭ ئىجتىمائىي مۇقىملىقى، چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش، ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، خەلقنى بايلاشات قىلىشنى، بىكتۇەندىكى كادىر ۋە ئاممىنىڭ شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقى بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقىنى ھەقىقىي كۈچەيتىش كېرەكلىكىنى تەكىتلىدى. بىكتۇەندىكى كادىرلار ۋە ئاممىنىڭ يەرلىكتىكى ھەرمىللەت خەلقى بىلەن بولغان ئىتتىپاقلىقىنى كۈچەيتىش شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەننىڭ تەرەققىياتىغا پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن، شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىگە تېخىمۇ پايدىلىق. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى بۇزغۇنچىلىققا ئۇچرىسا، ئالدى بىلەن شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقى ھەممىدىن چوڭ زىيان تارتىدۇ. شۇڭا ئەتراپلىق، چوڭقۇر مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى تەربىيىسى ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق كەڭ كادىرلار ۋە ئاممانى ئارىسىدا بىكتۇەن بىلەن يەرلىكنىڭ، خەنزۇلار بىلەن ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بىر-بىرىگە تايىنىپ، بىر-بىرىدىن ئايرىلماسلىق ئىدىيىسىنى پۇختا تىكلەپ، شۇ ئارقىلىق شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەننىڭ تەرەققىياتى ۋە زورىيىشى ئۈچۈن پۇختا ئىدىيىۋى ئاساس سالدى.

پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىك سىياسىتىنى قەتئىي ئىزچىللاشتۇرۇپ، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادىتىگە ئەستايىدىللىق بىلەن ھۆرمەت قىلىدى. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەندىكى ھەردەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى، كادىرلار ۋە ئاممانى ئاز سانلىق مىللەتلەر رايوندا ياشاش ئۈچۈن ۋە روناق تېپىش ئۈچۈن، پارتىيىنىڭ

دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىك سىياسىتىنى توغرا ئىزچىللاشتۇرۇش، شۇنداقلا ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە ئائىلىق ھۆرمەت قىلىشنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى چوڭقۇر تونۇپ يەتتى. شۇڭلاشقا، نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، بىكتۆەندىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى ئاممىنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىشىمۇ بولىدىغان، ئېتىقاد قىلمىسىمۇ بولىدىغان؛ بۇ دىنغا ئېتىقاد قىلىشىمۇ بولىدىغان، ئۇ دىنغا ئېتىقاد قىلىشىمۇ بولىدىغان؛ ئىلگىرى دىنغا ئېتىقاد قىلىپ، ھازىر دىنغا ئېتىقاد قىلمىسىمۇ بولىدىغان، ئىلگىرى دىنغا ئېتىقاد قىلمىغان بولسا، ھازىر دىنغا ئېتىقاد قىلىشىمۇ بولىدىغان ئەركىنلىكىنى چىڭ تۇردى. ۋەتەنپەرۋەر دىنىي زاتلارنىڭ توغرا پىكرى ۋە تەكلىپىگە ھۆرمەت قىلىپ نورمال دىنىي پائالىيەتلەرنى پائال قوللىدى، بارلىق قانۇنسىز دىنىي پائالىيەتلەرگە قەتئىي زەربە بەردى. ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىنى ھۆرمەتلەش ئاساسىدا، ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆرپ-ئادەتلىرىگە ئائىلىق ھۆرمەت قىلدى. پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىكى سىياسىتىنى توغرا ئىجرا قىلىش نەتىجىسىدە، دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان كىشىلەر ئامما ئىتتىپاقلاشتۇرۇلدى ھەم ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى كۈچەيتىلدى.

شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنى مەقسەت قىلىپ، ھەر تۈرلۈك تەدبىرلەرنى قوللىنىپ، يەرلىكنىڭ ئىقتىسادىي تەرەققىياتىغا ياردەم قىلدى. شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىقتىسادىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش شىنجاڭنىڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۆەنىنىڭ ئىزچىل نىشان قىلغان ئاساسىي مەقسىتى ۋە ئۇزۇن مەزگىللىك ۋەزىپىسى. شۇڭلاشقا، 1954-يىلى

بىكتۆەن قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدىلا ئازادلىق ئارمىيە شىنجاڭغا كىرگەندىن كېيىن، تېجەش ۋە جاپاغا چىداپ كۆرەش قىلىش ئارقىلىق بەرپا قىلغان زاۋۇتلارنى يەرلىككە ھەقسىز ئۆتكۈزۈپ بەردى؛ 1975-يىلى بىكتۆەننىڭ تۈزۈلمىسى ئۆزگەرتىلگەندىن كېيىن، يەنە بىر تۈركۈم زاۋۇت يەرلىككە ئۆتكۈزۈپ بېرىلدى. بۇ زاۋۇتلارنىڭ كۆپ قىسمى شىنجاڭنىڭ تايانچ كارخانىلىرى سۈپىتىدە، شىنجاڭ ئىقتىسادىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا مۇھىم رولىنى جارى قىلدۇردى. كۆپ يىللاردىن بۇيان، شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۆەنى ئۆز ئىگىلىكىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، قېينىچىلىقلارنى يېڭىپ، مەبلەغ توپلاپ يەرلىكنىڭ تېرىلغۇ يەرلەرنى سالالاشتۇرۇش، ئورمان بەلۋىغى بەرپا قىلىش، يول، كۆۋرۈك ياساش ۋە ئاھالىلار ئولتۇراق نۇقتىسى بەرپا قىلىشىغا پائال ياردەم بەردى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇرۇنقى تولۇق بولمىغان ستاتىستىكىغا ئاساسلانغاندا، نەچچە ئون مىليون مەبلەغ سەرپ قىلىپ شىنجاڭدىكى 58 ناھىيىدە 100 گە يېقىن تۇرنى پىلانلاپ بەرگەن، ئاز سانلىق مىللەتلەرگە ياردەملىشىپ، مىليون مودىن ئارتۇق يەرنى ۋاكالىتەن ھەقسىز تىرىپ بەرگەن، 100 كىلومېتىرغا يېقىن ئۆستەڭ ياساپ بەرگەن، 2000 دىن ئارتۇق كۆۋرۈك-سۆڭگۈچ ياساپ بەرگەن، 300 كىلومېتىرغا يېقىن يول ياساپ بەرگەن، 100 تونناىدىن ئارتۇق خېمىيىۋى ئوغۇت، دېھقانچىلىق دورىلىرىنى ياردەم قىلغان، تۆت مىليونغا يېقىن سورتلۇق ئۇرۇق، 3000 تۈياقتىن ئارتۇق سورتلۇق چارۋا ھەدىيە قىلغان، 80 مىڭغا يېقىن ماشىنا، يېزا ئىگىلىك ماشىنىلىرىنى رېمونت قىلىپ بەرگەن. 1982-يىلى بىكتۆەن ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن بۇيان، يەرلىكتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرگە قىلغان ياردىمى 100 مىليون يۈەندىن ئاشقان، 15

مىليون مودىن ئارتۇق يەرنىڭ زىرائىتىنى ئۇرۇپ بەرگەن، 500 مىليون كىلوگرامدىن ئارتۇق سورتلۇق ئورۇق بىلەن تەمىنلىگەن، 500 كىلومېتردىن ئارتۇق ئۆستەڭ ياسىغان، 100 كىلومېتردىن ئارتۇق يول ياسىغان. نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، بىكتۇەن ئىزچىل تۇردە يەرلىككە پەن-تېخنىكا مۇلازىمەت ئەترىتى، داۋالاش ئەترىتى ئەۋەتىپ، يەرلىكتىكى ئاز سانلىق مىللەت ئاممىسى ئۈچۈن تېخنىك خادىملارنى يېتىشتۇردى، پەن-تېخنىكا بىلىملىرىنى ئۆگەتتى، ئاز سانلىق مىللەتلەر خەلقىنىڭ كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىشى، كېسەلنى داۋالىشى ئۈچۈن ياردەم بەردى. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنىنىڭ دېھقانچىلىق، سۇ ئىنشائاتى، يول قۇرۇلۇشى يەرلىكتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئۆگىنىش ئۆرنىكى بولدى. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنىنىڭ يەرلىككە ئۇزاقتىن بۇيان كۆپ تەرەپلىمە ياردەم بېرىشى، يەرلىكتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىي قىلىشى، تۇرمۇش سەۋىيىسىنىڭ يۇقىرى كۆتۈرۈلۈشىدە زور رول ئوينىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، بىكتۇەن بىلەن يەرلىكتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىقىنمۇ ئىلگىرى سۈردى.

تىنچلىق بىلەن ھەقتەتكە قايتقان ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرگە قارىتا ئىتتىپاقلاشتۇرۇش، ئۇزگەرتىش، ئىشلىتىش فاكۇلتېتى قوللىنىپ، 100 مىڭلىغان تىنچلىق بىلەن ھەقتەتكە قايتقان ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغىدى. گېنېرال تاۋ سيۇ شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولۇشىغا تارىخي تۆھپە قوشتى. بىكتۇەندىكى ھەردەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرى پارتىيىنىڭ تىنچلىق بىلەن ھەقتەتكە قايتقانلارغا قارىتىقان سىياسىتىنى ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھەقتەتكە

قايتقان ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرنىڭ خىزمەت، تۇرمۇشىنى مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇردى. ھەقتەتكە قايتقان ئوفىتسېرلار ئىچىدىكى خېلى كۆپ كىشىلەر سياسي ئىپادىسى ۋە خىزمەت قابىلىيىتىگە ئاساسەن بىكتۇەن، دىۋىزىيە، تۇەن، يىڭ، لىيەنلەرنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىگە قويۇلدى. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دىن بۇرۇنقى بىكتۇەننىڭ باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنى گېنېرال تاۋ سيۇ ئۈستىگە ئالدى؛ مۇئاۋىن باش قوماندانلىق ۋەزىپىسىنمۇ ھەقتەتكە قايتقان گېنېرللار ئۈستىگە ئالدى. بىكتۇەننىڭ ھەر قايسى دىۋىزىيە، تۇەن رەھبەرلىك بەنزىسى ئىچىدە ھەقتەتكە قايتقانلار خېلى كۆپ نىسبەتنى ئىگىلىگەندى. بىكتۇەن دىۋىزىيە، تۇەن دەرىجىلىك ئورگانلارنىڭ باش شتاپ، ئارقا سەپ بۆلۈملىرىنىڭ رەھبەرلىك ۋەزىپىسىنىڭ مۇتلەق كۆپ قىسمىنى تىنچلىق بىلەن ھەقتەتكە قايتقانلار ئۈستىگە ئالدى. تىنچلىق بىلەن ھەقتەتكە قايتقانلار ئىچىدىكى نەچچە ئون مىڭ كىشى ھەر خىل كەسپي تېخنىكا خىزمىتى بىلەن شۇغۇللاندى. كۆپ قىسىم ھەقتەتكە قايتقان ئوفىتسېر، ئەسكەرلەر بىكتۇەندە چېنىقىپ ۋە سىناقتىن ئۆتتى. كۆپ قىسىملىرى مۇنەۋۋەر رەھبەر، مۇتەخەسسىس ۋە ئەمگەك نەمۇنىچىلىرىدىن بولۇپ يېتىشتى، كۆپ قىسمى جۇڭگو كومپارتىيىسىگە ئەزا بولدى، شىنجاڭدا ھەقتەتكە قايتقان خادىملار بىكتۇەن ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا ئۆچمەس تۆھپە ياراتتى. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكتۇەنى پارتىيىنىڭ تىنچلىق بىلەن ھەقتەتكە قايتقان ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرگە قارىتىقان فاكۇجېن، سياسەتلىرىنى ئىزچىل ئەملىيلەشتۇرۇپ، كەڭ ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ سوتسىيالىزم قۇرۇش ئاكتىپلىقىنى قوزغىدى. ئەملىيەت، بۇ فاكۇجېن، سياسەتلەرنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ۋە

توغرا بولغانلىقىنى ئىسپاتلىدى.

بىلىمگە ھۆرمەت قىلىپ، ئىختىساسلىقلارنى قەدىرلەپ، ئىختىساسلىقلارنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇشقا شەرت-شارائىت يارىتىپ بەردى. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى ھەربىي خاراكتېرنى ئالغان تەشكىلات بولغاچقا، سىياسىي جەھەتتە قاتتىق تەلەپ قويىدۇ، ئەمما، يەنە ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش، كەڭچىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلىش پرىنسىپىدا چىڭ تۇرىدۇ. بۇ جەھەتتە ۋاڭ جېن ئاقساقال بىكىتۈەندە ئۈلگە ئىدى. ئوڭچىللىققا قارشى تۇرۇش كۇرىشىنى مىسالغا ئالساق، سىياسىي جەھەتتىكى خاتالىق تۇپەيلىدىن، كۆپلىگەن مۇتەخەسسىس، ئالىم، شائىر، يازغۇچىلار ناھەق ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغاندا، ۋاڭ جېن ئاقساقال پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىنىڭ قورقماس جاسارىتى ۋە كەڭ قورساقلىقى بىلەن ئوڭچىللىققا قارشى كۇرەشتە كۇرەش قىلىنغان ۋە بىرتەرەپ قىلىنغان بىر تۇركۇم مۇتەخەسسىس، ئالىم، شائىر، يازغۇچىلارنى بىكىتۈەنگە يۆتكەپ مۇۋاپىق ئورۇنلاشتۇردى، ئۇلارنىڭ داۋاملىق ھەر تۈرلۈك تەنقىقات بىلەن شۇغۇللىنىشىغا كۆپ جەھەتتىن قولايلىق يارىتىپ بەردى. بۈنىڭ بىلەن بىر تۇركۇم زىيالىيلار قوغدىلىپلا قالماي، پارتىيىنىڭ ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش پرىنسىپى ھىمايە قىلىندى، بىكىتۈەننىڭ تەرەققىياتى ئىلگىرى سۈرۈلدى. بۇ كەڭ زىيالىيلارنىڭ ئاكتىپلىقىنى قوزغىتىشتا مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە ئىدى.

داڭلىق شائىر ئەي چىڭ ئوڭچىللىققا قارشى كۇرەشتە خاتا بىر تەرەپ قىلىنىپ «ئوڭچى» قىلىپ قويۇلۇپ، روھىي جەھەتتە كۆپ ئازاپ تارتقانىدى. ۋاڭ جېن ئاقساقال ئۇنى شىخەنزىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ، ياخشى خىزمەت شارائىتى يارىتىپ بەردى ھەمدە ئۇنىڭ داۋاملىق ئەدەبىي

ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىشىنى قوللىدى ۋە رىغبەتلەندۈردى. ئۇنىڭ بىكىتۈەننىي چۈشىنىشى ئۈچۈن ئۆزى بىۋاستە باشلاپ جەنۇبىي، شىمالىي شىنجاڭلارغا باردى. ئۇنى ئۆزىنىڭ قەدىناس دوستى قاتاردا بىكىتۈەندىكى كەڭ كادىر ئاممىغا تونۇشتۇردى. بۇ ئەي چىڭغا بولغان ھۆرمەت ۋە رىغبەتلەندۈرۈش بولۇپلا قالماي، يەنە ئەي چىڭغا ئوخشاش ئالىم، مۇتەخەسسىسلەرگە بولغان ھۆرمەت ۋە رىغبەتلەندۈرۈش ئىدى. بۇ زىيالىيلار پەن-تېخنىكا، مائارىپ، سەھىيە سەپلىرىدىلا ئەمەس، يەنە مەدەنىيەت-سەنئەت سەپلىرىدىمۇ ئۆزىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق بىكىتۈەننىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن مۇھىم تۆھپىلەرنى قوشتى.

كۆپلىگەن ياشلار ۋە ئوقۇغۇچىلارنى بىكىتۈەننىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتناشتۇرۇپ، بىكىتۈەننىڭ ئىقتىسادى ۋە تۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا يېڭى ھاياتىي كۈچ قوشتى. ئىگىلىكنى راۋاجلاندۇرۇش ئۈچۈن، ئەمگەك، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ سەۋىيىسىنى ئۆزلۈكسىز يۇقىرى كۆتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. ئەمگەك، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ئەمگەكچىلەرنىڭ ساپاسىنى ئۆزلۈكسىز ياخشىلاش ۋە يۇقىرى كۆتۈرۈشكە توغرا كېلىدۇ. نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، بىكىتۈەن ئەمگەكچىلەرنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن كۆپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنى 1955-ۋە 1956-يىللىرى ئىلگىرى-ئاخىر بولۇپ خېبېي، خېنەن، جياڭسۇ، گۇاڭدۇڭ قاتارلىق ئۆلكىلەردىن نەچچە مىڭلىغان ياشلار ۋە ئوقۇغۇچىلارنى قوبۇل قىلىپ بىكىتۈەننىڭ قۇرۇلۇش قوشۇنىغا سەپلىدى. 60-يىللارغا كەلگەندە، يەنە شاڭخەي، بېيجىڭ، تىيەنجىن، ژۇخەن قاتارلىق چوڭ شەھەرلەردە ئون نەچچە مىڭ زىيالىي ياشنى شىنجاڭ

ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەنگە كېلىپ بوز يەر ئېچىپ، چېگرا رايونىنى قوغداش ئىشلىرىغا قاتنىشىشقا سەپەرۋەر قىلدى، كۆپلىگەن زىيالىي ياشلار بىكىتۈەندە چېنىقىپ، ساغلام ئۆسۈپ يېتىلدى، ئۇلار بىكىتۈەننىڭ ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ مەدەنىيەت قۇرۇلمىسىنى يېڭىلاپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ، مۇئەييەن مەدەنىيەت ساپاسىغا ئىگە بىر تۈركۈم ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنىنى شەكىللەندۈردى. بۇ قوشۇندا بىر تۈركۈم كىشى-سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ 1-سېپىدىكى تايانچ كۈچكە ئايلاندى، بىر تۈركۈم كىشى مەدەنىيەت، مائارىپ، سەھىيە سېپىدىكى ئاساسىي كۈچكە ئايلاندى، كۆپلىگەن كىشى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك ئورۇنلىرىغا ئورۇنلاشتۇرۇلدى. بىكىتۈەن باش شتابى، دۇنزىيە ۋە تۈەن، مەيدان، زاۋۇتلارنىڭ رەھبەرلىك بەنزىلىرى ئېچىدە بۇ زىيالىي ياشلار خېلى كۆپ نىسبەتنى ئىگىلىدى. بۇ زىيالىي ياشلار نەچچە يىل مابەينىدە بىكىتۈەنگە خىزمەتكە تەقسىم قىلىنغان ئالىي، ئوتتۇرا تېخنىكوم مەكتەپلىرىنى پۈتتۈرگەن ئوقۇغۇچىلار بىلەن بىرگە بىكىتۈەندىكى مەدەنىيەتلىك، بىلىملىك ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى ۋە شىنجاڭدىكى ھەربىي بوز يەر ئۆزلەشتۇرگۇچى 1-ئەۋلاد ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي خادىملارنىڭ ئاساسىي ۋارىسىغا ئايلاندى. ئۇلار ھەربىي بوز يەر ئۆزلەشتۇرگۇچى 1-ئەۋلاد ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلەرگە ۋارىسلىق قىلىپ، قارىشىنى ئۆزگەرتىپ، ئىدىيىسىنى ئازاد قىلىپ، دەۋرگە مۇناسىپ يول ئېچىپ ئىلگىرىلىدى. شىنجاڭ بىكىتۈەنىنىڭ بۈگۈنكىدەك تەرەققىياتلارغا ئېرىشىشىدە ئۇلارنىڭ پىشقەدەم بىر ئەۋلاد رەھبەرلەرنىڭ ئېسىل ئىستىلىغا ۋارىسلىق قىلىپ ۋە ئۇنى جارىي قىلدۇرۇپ، ۋەزىپىسىنى

جان-دىل بىلەن ئادا قىلىپ، جاپاغا چىداپ كۈرەش قىلىپ، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك خىزمىتىنى ھەقىقىي ئىشلىگەنلىكىدىن ئايرىلالمايدۇ. ئەملىيەت، ھەرقانداق رايون، ھەرقانداق ئورۇنلار خىزمىتىنىڭ رونىق تېپىشى، جەمئىيەتنىڭ يۈكسىلىشىدە يېڭى ھاياتىي كۈچلەرنى ئۇزلۇكسىز قوبۇل قىلىپ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر قوشۇنىنىڭ ساپاسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشنىڭ ئىنتايىن مۇھىم ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى.

ئىچكى ئۆلكىلەردىكى ئىشچى، دېھقانلارنى زور تۈركۈمدە قوبۇل قىلىپ، شىنجاڭ بىكىتۈەنىنىڭ قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا قاتناشتۇرۇش بىكىتۈەننىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىش، ئەمگەك كۈچلىرىنىڭ ئېھتىياجىنى كاپالەتكە ئىگە قىلدى. مارکسىزم بىزگە، ئىجتىمائىي ئەمگەك ئىشلەپچىقىرىش ئۇنۇمىنىڭ يۇقىرى-تۆۋەن بولۇشى، ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىيات سەۋىيىسى ۋە ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىنىڭ مۇكەممەل بولۇش دەرىجىسى، كىشىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش تەجرىبىسى ۋە ئەمگەك تېخنىكا ئىقتىدارىغا باغلىق بولىدۇ، دەپ شەرھىلەيدۇ. ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنىڭ تەرەققىي قىلىشىدا، ئالدى بىلەن ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش كېرەك. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، كىشىلەر ماددىي تۇرمۇش سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ئىشلەپچىقىرىش قوراللىرىنى ياخشىلاشقا تىرىشىدۇ. شۇڭا، ئىجتىمائىي ئەمگەكچىلەرنىڭ ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئۆستۈرۈش جەريانىدىكى رولىغا سەل قارىغىلى بولمايدۇ. بىكىتۈەن ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلغۇچىلارنىڭ ئۇزۇلۇپ قالماسلىقى ۋە ئۇلارنىڭ زورىيىشىغا كاپالەتلىك قىلىش ئۈچۈن، 1949-يىلى شىنجاڭغا كىرگەن بىر قىسىم ئازادلىق ئارمىيە جەڭچىلىرى ۋە تىنچلىق بىلەن ھەققەتكە قايتقان

100 مىڭ ئەسكەرگىلا تايانساق بولمايتتى. تەرەققىي قىلدۇرۇپ زورايتىشتا، ئەمگەك كۈچلىرى قوشۇننىڭ ئۇزلۇكسىز تولۇقلاش ۋە كېڭەيتىشكە توغرا كېلىدۇ. شىنجاڭ بىكتۇەنى مۇشۇ تونۇشنى چىقىش قىلىپ 50-يىللارنىڭ ئوتتۇرىلىرىدىن باشلاپ دۆلەتنىڭ تەستىقى بىلەن پىلانلىق، تەشكىللىك هالدا شاڭخەي، خېنەن، جياڭسۇ، خۇبېي قاتارلىق ئۆلكە، شەهەرلەردىن نەچچە 100 مىڭلىغان سانائەت ئىشچىسى ۋە دېهقانلارنى قوبۇل قىلىپ، سانائەت، يېزا ئىگىلىكىنىڭ 1-سېپىگە تولۇقلىدى. بۇ ئىشچى، دېهقانلارنىڭ سىياسىي ساپاسى يۇقىرى، سانائەت ۋە دېهقانچىلىق تېخنىكا ئىقتىدارى يۇقىرى، شۇنداقلا جاپالىق تۇرمۇشقا چىداشتا ئىدىيە تەييارلىقى بار ئىدى. شۇڭا، ئۇلار بىكتۇەنگە كىرگەندىن كېيىن، بىكتۇەننىڭ سانائەت، يېزا ئىگىلىك تەرەققىياتىنى كۈچلۈك ئىلگىرى سۈرۈپ، بىكتۇەن سانائىتىنى ئاشلىق پىششىقلاپ ئىشلەش، ماشىنا رېمونت قىلىش، كۆمۈر قېزىشتىن پاختا، يۇڭ توقۇمىچىلىق، شېكەر ئىشلەش، قەغەز ياساش، سىمونت، توك، ئېلېكتر، ماشىنا ياساش قاتارلىق تۈرى تولۇق، مۇئەييەن سەۋىيىگە ئىگە سانائەت سىستېمىسىغا تەرەققي قىلدۇردى. دۆلەت ئىگىلىكىدىكى دېهقانچىلىق مەيدانى بىكتۇەن قۇرۇلغان دەسلەپكى مەزگىلدىكى 40 نەچچىدىن تەرەققي قىلىپ 170 نەچچىگە يەتتى. ئىشلەپچىقىرىش تېخنىكىسى ئىزچىل ياخشىلاندى، مەهسۇلات سۈپىتى ئۇزلۇكسىز ئۆستى. بۇ خىل ئىشلەپچىقىرىش كۆلىمىنىڭ كېڭىيىشى ۋە مەهسۇلات سۈپىتىنىڭ ئۆسۈشىدىكى سەۋەب كۆپ خىل بولسىمۇ، ئەمما، كۆپلىگەن ئىشچى، دېهقانلار بىكتۇەننىڭ قۇرۇلۇشىغا قاتنىشىپ، مەيدان (زاۋۇت) لارنى ئۆز ئائىلىسىدەك بىلىپ، جاپا-مۇشەققەتتىن قورقماي، جاپالىق كۆرەش قىلىشىمۇ ئىنتايىن مۇهىم

ئامىل هېسابلىنىدۇ. ئەگەر بۇ زور تۈركۈمدىكى ئىشچى، دېهقانلارنىڭ قاتنىشىشى بولمىسا، شىنجاڭ بىكتۇەننىڭ هەرتۈرلۈك ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتىمۇ بولمىغان بولاتتى.

شىنجاڭ بىكتۇەننىڭ تەرەققي قىلىپ زورىيىشى پارتىيە بىرلىك سەپ سىياسىتىنىڭ غەلبىسى

پارتىيىنىڭ بىرلىك سەپ سىياسىتىنىڭ تۈپ ماهىيىتى بۇيۇك ئىتتىپاقلىق، بۇيۇك بىرلىشىش، يەنى ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغان بارلىق كۈچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، بىرلىشىشكە بولىدىغان بارلىق كۈچلەر بىلەن بىرلىشىپ، سەپەرۋەر قىلىشقا بولىدىغان بارلىق ئاكتىپ ئامىللارنى سەپەرۋەر قىلىپ، پاسسىپ ئامىللارنى ئاكتىپ ئامىلغا ئايلاندۇرۇپ، ئىقتىسادىي تەرەققىياتنى تېزلىتىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى ئىلگىرى سۈرۈش، دۇنيانىڭ تىنچلىقىنى قوغداش. نەچچە ئون يىلدىن بۇيان، شىنجاڭ بىكتۇەنى پارتىيىنىڭ هەر تۈرلۈك مىللەتلەر سىياسىتىنى توغرا ئىجرا قىلدى، ۋەتەنپەۋەر دىنىي زاتلارنى هۆرمەتلەپ، قوللاپ ۋە ئۇلارغا ياردەم قىلدى. 100 مىڭلىغان هەقىقەتكە قايتقان گومىنداڭ ئوفىتسېر، ئەسكەرلىرىنى ئىتتىپاقلاشتۇردى، ئۆزگەرتتى ۋە ئۇلارنى ئىشلەتتى. كۆپلىگەن زىيالىيلارغا غەمخورلۇق قىلدى، تەربىيىلىدى، ئۇلارنى قوغدىدى. مەملىكەتنىڭ هەرقايسى جايلىرىدىن چېگرا رايونغا ياردەمگە كەلگەن نەچچە 10 مىڭلىغان ئىشچى، دېهقانلارنى ئىتتىپاقلاشتۇردى ۋە ئۇلارغا ياردەم بەردى. مانا بۇلار پارتىيە بىرلىك سەپ سىياسىتىنىڭ تۈپ ئىپادىسى. يۇقىرىدا ئېيتىلغان هەر تەرەپلىمە ئىتتىپاقلىق ۋە بىرلىشىش

پارتىيە بىرلىك سەپ ئىدىيىسىنىڭ ئىپادىلىنىشى، ئۇنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك ئەملگە ئاشۇرۇلۇشى پارتىيىنىڭ بىرلىك سەپ سىياستىنىڭ غەلىبىسى ھېسابلىنىدۇ. شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقى بىلەن ئىتتىپاقلاشمىغاندا بىكتۇەن ئىشلىرى تەرەققىي قىلالمايدۇ؛ 100 مىڭلىغان ھەقىقەتكە قايتقان گومىنداڭ ئەسكىرىنى ئىتتىپاقلاشتۇرمىغاندا، ئۆزگەرتمىگەندە، ئىشلەتمىگەندە ھەمدە زىيالىيلار، ياشلار، ئوقۇغۇچىلارغا غەمخورلۇق قىلمىغاندا، تەربىيىلىمىگەندە، يېتىشتۇرمىگەندە بىكتۇەن ئىشلىرى ئوخشاشلا تەرەققىي قىلالمايدۇ؛ چېگرا رايونغا يارەمگە كەلگەن كۆپلىگەن ئىشچى، دېھقانلارغا غەمخورلۇق قىلمىغاندا ۋە كۆڭۈل بۆلمىگەندە بىكتۇەن ئىشلىرى يەنىلا تەرەققىي قىلالمايدۇ. ئەملىيەت شۇنى ئىسپاتلىدىكى، بىكتۇەننىڭ بۈگۈنكى تەرەققىياتىنى بىكتۇەندىكى ھەر دەرىجىلىك پارتىيە تەشكىلاتلىرىنىڭ نەچچە ئون يىلدىن بۇيان پارتىيە بىرلىك سەپ ئىدىيىسىنى ئەستايىدىل ئەملىيلەشتۇرگەنلىكىدىن ئايرىپ قارىغىلى بولمايدۇ. شىنجاڭ بىكتۇەنى ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى پارتىيە بىرلىك سەپ سىياستىدىن ئايرىلالمايدۇ. بىكتۇەن ئىشلىرىنىڭ زورىيىشى پارتىيە بىرلىك سەپ سىياستىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىك بولغانلىقىنىڭ ئىپادىسى. يىغىنچاقلىغاندا، جۈڭگو كومپارتىيىسىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىدە ئىتتىپاقلىشىشقا بولىدىغان بارلىق كۈچلەر بىلەن ئىتتىپاقلىشىپ، بىرلىشىشكە بولىدىغان بارلىق كۈچلەر بىلەن بىرلىشىپ، سەپەرۋەر قىلىشقا بولىدىغان بارلىق ئاكتىپ ئامىللارنى سەپەرۋەر قىلىپ، پاسسىپ ئامىللارنى ئاكتىپ ئامىللارغا ئايلاندۇرۇپ، بىر نىيەت بىر مەقسەتتە شىنجاڭنىڭ بۈز يەر ئۆزلەشتۇرۇش ئىشلىرىنى تەرەققىي قىلدۇرۇش، ئىجتىمائىي مۇقىملىق ۋە چېگرا مۇداپىئەسىنى مۇستەھكەملەش، مانا بۇ

نەچچە ئون يىلدىن بۇيانقى شىنجاڭ بىكتۇەنىنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدىكى ئاساسىي تەجرىبە. پارتىيە بىرلىك سەپ سىياستىنىڭ بۈز يەر ئۆزلەشتۇرۇش، چېگرا رايونىنى قوغداش ئىشلىرىدا مۇۋەپپەقىيەتلىك قوللىنىشى ھېسابلىنىدۇ.

ئېسىل ئەنئەنىلەرگە ۋارىسلىق قىلىپ، دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەپ، پارتىيىنىڭ بىرلىك سېپىنى داۋاملىق مۇستەھكەملەيلى ۋە كېڭەيتەيلى

ماۋزېدۇڭ تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ مۇنداق كۆرسەتكەن: «بىرلىك سەپ، قوراللىق كۈرەش، پارتىيە قۇرۇلۇشى جۈڭگو كومپارتىيىسىنىڭ جۈڭگو ئىنقىلابىدا دۇشمەننى يېڭىشىدىكى ئۈچ ئەڭگۈشتەر» («ماۋزېدۇڭ تاللانما ئەسەرلىرى» 2-توم). سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش باشلانغان يېڭى دەۋردە دېڭ شياۋپىڭ: «بىرلىك سەپ يەنىلا بىر مۇھىم ئەڭگۈشتەر، ئۇنى كۈچەيتىشكە بولىدۇكى، ئاجىزلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ، كېڭەيتىشكە بولىدۇكى، كىچىكلىتىشكە بولمايدۇ» دېگەن («دېڭ شياۋپىڭ تاللانما ئەسەرلىرى» 2-توپلام). بۇ پۈتۈن پارتىيە، پۈتۈن مەملىكەتكە قارىتا ئېيتىلغان بولۇپ، بىكتۇەندىكى ھەر دەرىجىلىك رەھبىرى يولداشلار بۇ نۇقتىنەزەرنى مۇستەھكەم تىكلىشى لازىم. ئېسىل ئەنئەنىلەرگە ۋارىسلىق قىلىپ، دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەپ پارتىيىنىڭ بىرلىك سېپىنى داۋاملىق مۇستەھكەملىشى ۋە كېڭەيتىشى كېرەك. مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى خىزمىتىنى داۋاملىق ياخشى ئىشلەپ، ھەر مىللەت خەلقى ئىتتىپاق بولۇشتەك ياخشى ۋەزىيەتنى ئۈزلۈكسىز مۇستەھكەملەش ۋە

راۋاجلاندۇرۇش لازىم. شىنجاڭ بىكتۇەنى ئۇچۇن ئېيتقاندا، مەيلى ئىلگىرى، ھازىر ياكى كەلگۈسىدە بولسۇن، ئوخشاشلا مۇھىم ۋەزىپە ھېسابلىنىدۇ، بۇنى چوقۇم قەتئىي تەۋرەنمەي ياخشى ئىشلەش لازىم. شىنجاڭ بىكتۇەننىڭ ئەمەلىيىتىنى چىقىش قىلىپ، پارتىيىنىڭ دىنىي ئېتىقاد ئەركىنلىك سىياسىتىنى داۋاملىق ئەستايىدىل ئىزچىللاشتۇرۇپ، ھەر قانداق شەكىلدىكى قانۇنسىز دىنىي پائالىيەتلەرنى توسۇش ۋە ئۇنىڭغا قارشى تۇرۇش لازىم. ئىدىيىۋى تونۇشنى، «بىرلىك سەپ خىزمىتى يۇقىرى قاتلامدا»، دەيدىغان بىر تەرەپلىمە قاراشنى توغرىلاپ، بىكتۇەننىڭ بىرلىك سەپ خىزمىتىنى ئاساسىي قاتلامغا قارىتىش لازىم. ئاساسىي قاتلامدىكى دىنىي زاتلار ۋە دىنغا ئېتىقاد قىلىدىغان ئاممىغا بولغان خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش، ۋەتەنگە قايتقان مۇھاجىرلار، مۇھاجىرلار ئائىلە تاۋابئاتلىرى ۋە تەيۋەنلىك قېرىنداشلار ۋە ئۇلارنىڭ ئائىلە تاۋابئاتلىرىغا بولغان خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش لازىم، پارتىيە سىرتىدىكى زىيالىيلار خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەش لازىم. دېڭ شياۋپىڭ مۇنداق كۆرسەتكەن: «سوتسىيالىستىك ئەمگەكچىلەر ئاساسىدىمۇ بىرلىك سەپ بار، ئىشچى، دېھقانلار ئىتتىپاقداش، بۇ ئۇلار ئايرىم-ئايرىم ئىككى ئۇقۇم بولۇپ، بىر-بىرىگە ئوخشىمايدىغانلىقىنى چۈشەندۇرىدۇ»، («دېڭ شياۋپىڭ بىرلىك سەپ توغرىسىدا»). دېڭ شياۋپىڭنىڭ بۇ بايانى ئىشچى، دېھقانلار ئاساسىدىكى ئىتتىپاقلىق خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەشمۇ بىرلىك سەپنىڭ مۇھىم بىر خىزمىتى ئىكەنلىكىنى چۈشەندۇرۇپ بېرىدۇ. شۇنى ئېتىراپ قىلىش كېرەككى، بۇ جەھەتتە بىزنىڭ تونۇشىمىز دېگەندەك بولمىغاچقا، ئىشلىگەن خىزمەتلىرىمىزمۇ دېگەندەك تولۇق بولمىدى. بۇ خىزمەتكە ئەھمىيەت بېرىشنى كۈچەيتىپ، ئەخلاقلىق ۋە قابىلىيەتلىك، كۈچ

قوۋۇەتكە تولغان پارتىيىسىز زىيالىيلارنى ھەر دەرىجىلىك مەمۇرىي رەھبەرلىك بەنزىلىرىگە قوبۇل قىلىش لازىم. شىنجاڭ بىكتۇەندىكى زىيالىيلار قوشۇنى ئىچىدە پارتىيىسىز زىيالىيلار 60-70 پىرسەنتنى ئىگىلەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە خېلى كۆپلىگەن كىشى ھەر خىل رەھبەرلىك ماھارىتىنى ئىگىلىگەن ھەم ئاساسىي جەھەتتىن ئىگىلىگەن. ھەر دەرىجىلىك پارتكوم تەشكىلات بۆلۈملىرى ئىدىيىسىنى يەنمۇ ئازاد قىلىپ، يىراقنى نەزەردە تۇتۇپ، پارتىيىسىز زىيالىيلار ئىچىدىكى ئەڭ ئىلغارلارنى ھەردەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىگە تاللاپ كىرگۈزۈپ، ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىنىڭ ھاياتي كۈچىنى ئۇرغۇتۇشى كېرەك. ھەر دەرىجىلىك پارتكوملارنىڭ بىرلىك سەپ بۆلۈملىرى تەشكىلات بۆلۈملىرىگە پائال ماسلىشىپ پارتىيە سىرتىدىكى مۇنەۋۋەر زىيالىيلارنى بايقاش، تەربىيەلەش خىزمىتىنى ياخشى ئىشلەپ، پارتكوملارغا ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىگە كىرىش شەرتىنى ھازىرلىغان پارتىيىسىز زىيالىيلارنى كۆرسىتىشى لازىم.. شىنجاڭ بىكتۇەنى پارتىيە سىرتىدىكى يولداشلارنى ھەر دەرىجىلىك رەھبەرلىك بەنزىلىرىگە قاتناشتۇرۇشتەك قىممەتلىك تەجرىبىگە ئىگە، يېڭى تارىخىي شارائىتتا، دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەپ بۇ تەجرىبىلىرىنى جارى قىلدۇرۇپ، خىزمەتنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش لازىم. غەيرى ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك ئىگىلىكىدىكى ۋەكىللىك زاتلارنى تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بېرىپ، غەيرى ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك ئىگىلىكىدىكى ۋەكىللىك زاتلارنىڭ سىياسىي ساپاسى ۋە تىجارەت، باشقۇرۇش سەۋىيىسىنى ئۇزلۇكسىز يۇقىرى كۆتۇرۇپ، شىنجاڭ بىكتۇەننىڭ غەيرى ئومۇمىي مۇلۇكچىلىك ئىگىلىكىنىڭ ساغلام راۋاجلىنىشىغا كاپالەتلىك قىلىش لازىم. غەربىي

رايونى كەڭ كۆلەمدە ئېچىش ئىستراتېگىيىسىنىڭ يولغا قويۇلۇشى ۋە دېھقانچىلىق، چارۋىچىلىق تۇمەن، مەيدانلىرىدىكى يېڭى ئەزالارنىڭ كۆپلەپ كۆپەيىشىگە ئەگىشىپ، شىنجاڭ بېكتۇەنىنىڭ بىرلىك سەپنى كېڭەيتىشگە شارائىت يارىتىلدى، شۇنداقلا بىرلىك سەپ خىزمىتىگە يېڭى خىزمەت قوشۇلدى.

بۇرۇنقى ئىشلارغا نەزەر سالساق، پارتىيە بىرلىك سەپىنىڭ بېكتۇەندىكى رولىغا سەل قارىغىلى بولمايدىغانلىقىنى كۆرۈۋالىمىز. هازىرقى ۋاقىتتا بولسا، پارتىيىنىڭ شىنجاڭ بېكتۇەندە ئىشلەشكە تېگىشلىك بىرلىك سەپ خىزمەتلىرى تېخىمۇ كۆپ، ۋەزىپىسى تېخىمۇ ئېغىر بولۇۋاتىدۇ. كەلگۈسىگە نەزەر سالغاندا، شىنجاڭ بېكتۇەنىنىڭ بىرلىك سەپ خىزمىتىنىڭ ئىستىقبالى پارلاق، ئۇنى كۈچەيتىشكىلا بولىدۇكى، هەرگىز ئاجىزلاشتۇرۇشقا بولمايدۇ، كېڭەيتىشكىلا بولىدۇ، هەرگىز كىچىكلىتىشكە بولمايدۇ. بىز ئىدىيىۋى قارىشىمىزنى ئۆزگەرتىپ تولۇق تونۇشقا كېلىشىمىز؛ خىزمەت دائىرىمىزنى پائال كېڭەيتىپ، خىزمەتنى تولۇق ئىشلىشىمىز؛ پۈختا خىزمەت ئىشلەپ، ياخشى نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈشىمىز لازىم. پارتىيە بىرلىك سەپ سىياسىتىنىڭ شىنجاڭ بېكتۇەندىكى ئېسىل ئەنئەنىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، رېئاللىققا يۈزلىنىپ، دەۋر بىلەن تەڭ ئىلگىرىلەپ، بىرلىك سەپنى ئۈزلۈكسىز مۇستەهكەملەپ ۋە كېڭەيتىپ، شىنجاڭ بېكتۇەن ئىشلىرىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن تۆهپە قوشۇشىمىز لازىم.

(ئاپتورى: شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بېكتۇەنى بىرلىك سەپ بۆلۈمىنىڭ سابىق باشلىقى)

تۇرغۇن ئۆمەر تەرجىمىسى

ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ دائىمىي كومىتېت ئەزاسى هامۇت دامۇللا هاجى توغرىسىدا

خې جىڭنەن

هامۇت دامۇللا هاجى شىنجاڭدىكى هەر مىللەت مۇسۇلمان ئاممىسى ئارىسىدا يۇقىرى ئابرويغا ئىگە داڭلىق ئۆلىما، جامائەت ئەربابى، دىنىي داهى، سادىق ۋەتەنپەرۋەر هەمدە جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ جان-جىگەر دوستى

1949-يىلى 12-ئايدا، مەن ئازادلىق ئارمىيە قوشۇنى بىلەن، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى مۇهىم بازار كۇچاغا كەلگەن چېغىمدا، هامۇت دامۇللا شاد-خۇراملىققا چۆمگەن هەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ئالدىنقى قاتاردا، دىنىي ساهەدىكى زاتلارنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە ئازادلىق ئارمىيىنى كۈتۈۋالغانىدى. بىز شۇ چاغدىن باشلاپ تونۇشۇپ قالدۇق هەمدە 40 نەچچە يىلدىن بۇيان ئۆزئارا ئىزدىشىپ تۇردۇق. چوڭقۇر دوستلۇق ئورناتتۇق.

1993-يىلى 9-ئاينىڭ 13-كۈنى، ئۇ 93 يېشىدا بىزدىن ئايرىلدى، هازىر بۇنىڭغا 10 نەچچە يىل بولۇپ قالغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ خۇشخۇي سىماسى هېلىغىچە كۆز ئالدىمدىن كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ قەدىناس دوستى ۋە تارىخىي گۇۋاهچى بولۇش سۈپىتىم بىلەن، جامائەتكە مانا بۇ ۋەتەنپەرۋەرنىڭ هاياتى، ئىش ئىزلىرىنى تونۇشتۇرۇشنى خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان خىيال قىلىپ كەلگەنىدىم. مانا ئەمدى قەلەم تەۋرىتىشكە پۇرسەت

بولدى.

هامۇت دامولا 1898-يىلى كۇچا ناھىيىسىدە نامرات دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ئۆسمۈرلۈك چاغلىرىدىلا كۇچا كوناشەھەر سامساق مەدرىسىدە ئوقۇغان، قىتىرقىنىپ ئىزدىنىپ، پۇختا دىنىي بىلىم ئاساسىنى تىكلىگەن. كېيىنچە قەشقەردىكى ئالىي دەرىجىلىك مەدرىسىگە بېرىپ بىلىم تەھسىل قىلغان.

تارىختىكى شىنجاڭنىڭ مەدرىسە مائارىپى شەكىل جەھەتتىن بىر خىل دىنىي مائارىپ بولسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۇ دىندىن خالىي مائارىپ خاراكتېرى ۋە ئىقتىدارىنىمۇ ئالغاندى. تەلىم-تەربىيە مەزمۇنىدىن قارىغاندا، بۇ خىل مەدرىسىلەر بىرلا ۋاقىتتا جۇغراپىيە، ئىلمىي نوجۇم، تارىخ، چەت ئەل تىلى (ئەرەپ ۋە پارس تىلى) قاتارلىق دەرسلىكلەرنى تەسىس قىلغاندى. شۇ ۋەجىدىن هامۇت دامولا قەشقەردىكى ئالىي دەرىجىلىك مەدرىسىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان چېغىدا ئىسلام دىنىنىڭ كىلاسسىك ئەسەرلىرىنى ئوقۇپلا قالماي، يەنە دۇنيا جۇغراپىيىسى، دۇنيا تارىخى ۋە ئاسترونومىيە بىلىملىرىنىمۇ ئىگىلىگەن، ئەرەپ ۋە پارس تىلى سەۋىيىسىنى يۇقىرى كۆتۈرگەن.

ئۇ قەشقەردىن كۇچاغا قايتقاندا، جامائەت ئۇنىڭ مول بىلىمى ۋە ئىستىداتىنى ھۆرمەتلەپ هامۇت دامولا هاجى دەپ ئاتايدۇ، 1929-يىلى هامۇت دامولا ھىندىستانغا بىلىم تەھسىل قىلىشقا چىقىپ، ئىسلام دىنى ئۇنىۋېرسىتېتىدا ئوقۇيدۇ ۋە ئىسلام مەدەنىيىتى تەتقىقاتى ئېلىپ بارىدۇ. 1935-يىلى ئوقۇشنى تاماملاپ، مەۋلىۋى دامولا (ئۇلۇغ ئۆلىما دېگەن مەنىدە) دېگەن ئاتاقنا ئېرىشىدۇ. شۇ يىلى ۋەتەنگە قايتىپ، كۇچا دارىلمۇئەللىمىنىدە ئوقۇتقۇچىلىق قىلىدۇ. ئۇ ئوقۇتۇشتا ناھايىتى

ئەستايىدىل، ئىدىيىسى ئوچۇق بولۇپ، ئوقۇغۇچىلارغا هازىرقى زامان بىلىملىرىنى ئۆگىتىشنى ئاكتىپ تەشەببۇس قىلىدۇ، كېيىنچە ئۇ كۇچا مەدرىسىنىمۇ قوشۇمچە باشقۇرۇپ، تارىخ، جۇغراپىيە، ئەدەبىيات بىلىمىدىن شەخسەن دەرس بېرىپ، ئوقۇغۇچىلارنى دۆلەتنىڭ چوڭ-چوڭ ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشكە رىغبەتلەندۈرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئالاهىدە هۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ.

ياپونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ئىلغارلىق تونىغا ئورنىۋالغان شېڭ شىسەي بىلەن ياپونغا قارشى بىرلىك سەپ قۇرۇپ، جۇڭگو-سوۋېت ئىتتىپاقى خەلقئارا قاتناش لىنىيىسىنى مۇستەھكەملىدى ھەمدە بۇ قاتناش لىنىيىسىدىن پايدىلىنىپ، ياپونغا قارشى ئالدىنقى سەپكە زور مىقداردىكى هەربىي ماددىي-ئەشيالارنى توشىدى. ئەينى چاغدا شېڭ شىسەينىڭ تەكلىپى بىلەن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى بىر تۈركۈم كوممۇنىستلارنى ئىقتىسادى ئارقىدا قالغان شىنجاڭغا خىزمەتكە ئەۋەتكەندى. ئۇلار مەمۇرىي، خەلق ئىشلىرى، مائارىپ، ئاخبارات، مەدەنىيەت قاتارلىق ئورۇنلاردا ۋە ئاممىۋى تەشكىلاتلاردا رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئۈستىگە ئالغاندى. ئاقسۇغا ۋالىي قىلىپ ئەۋەتىلگەن خۇاڭ خوچىڭ، مائارىپ ئىدارە باشلىقى قىلىپ ئەۋەتىلگەن لىن جىلۇ قاتارلىق كوممۇنىستلار هەر مىللەت ئاممىسىغا ياپونغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش تەشۋىقاتىنى ئاكتىپ قانات يايدۇرۇپ، ئاممىنى پۈتۈن بارلار پۈتۈل، كۇچى بارلار كۈچ چىقىرىپ، ياپونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ غەلبىسى ئۈچۈن كۈچ قوشۇشقا سەپەرۋەر قىلدى.

ئەينى چاغدا هامۇت دامولا هاجى جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ياپونغا قارشى تۇرۇش تەشەببۇسىنى همايە

قىلدى. كومموٴنىستلارنىڭ ژەتەنپەرژەرلىك روھى ئىلھامى ئاستىدا، خۇاڭ خوچىڭ، لىن جىلۇلارنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، كۆچا، توقسۇ، شايارداكى خەلق ئاممىسى ئىچىدە تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، كۆچادكى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ياپونغا قارشى تۇرۇپ ژەتەننى قۇتقۇزۇش ھەرىكىتىنى قوللىدى. «7-ئىيۇل» نى خاتىرلەش ئاممىۋى چوڭ يىغىنىدا، ياپونغا قارشى تۇرۇپ ژەتەننى قۇتقۇزۇش پائالىيىتىگە قاتناشقان مائارىپ ژە دىنىي ساھە ئەھلى ياپونغا قارشى تۇرىۋاتقان جەڭچىلەرگە ياردەم بېرىش ئۈچۈن، نۇرغۇن پۇل ژە ئالتۇن-كۈمۈش بۇيۇملىرىنى ئىئانە قىلغانىدى. ھامۇت داموللا ھاجىنىڭ باشچىلىقىدا ياپونغا قارشى تۇرۇشقا پۇل، مال ئىئانە قىلىنىپلا قالماستىن، ئەڭ مۇھىمى، ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىتتىپاقلىقى كۈچىيىپ، ياپونغا قارشى تۇرۇپ ژەتەننى قۇتقۇزۇشتەك ژەتەنپەرژەرلىك قىزغىنلىقى قوزغىتىلغانىدى.

شېڭ شىسەي ھاكىمىيىتى كۆچا، توقسۇ، شايار ئۇچ ناھىيىدكى ھەر مىللەت ئاممىسىنىڭ ئۆزلۈكسىز كۆتىرىلىۋاتقان ياپونغا قارشى تۇرۇپ ژەتەننى قۇتقۇزۇش قىزغىنلىقىدىن خاتىرجەمسىزلىنىپ، ئىلغار زاتلارنى ھەدەپ تۇتقۇن قىلدى، شۇ قاتاردا ھامۇت داموللامۇ 1938-يىلى كۆزدە قولغا ئېلىنىپ تۇرمىگە قامالدى. ھامۇت داموللا تۇرمىدە دۈشمەنلەرنىڭ دەھشەتلىك قىيىن قىستاقلىرىغا باش ئەگمەي، كۈرەشنى قەتئىي داۋاملاشتۇردى. ئۇ جۇڭگو خەلقىنىڭ ياپون تاجاۋۇزچىلىرىغا قارشى كۈرىشىنىڭ چوقۇم غەلىبىگە ئېرىشىدىغانلىقىغا قەتئىي ئىشىنەتتى. 1941-يىلى تۇرمىدىن چىققاندىن كېيىن داۋاملىق ئوقۇتقۇچىلىق بىلەن شۇغۇللاندى.

1949-يىلى كۆزدە، جۇڭگو خەلقىنىڭ ئازادلىق ئۇرۇشى مەملىكەت

دائىرىسىدە ھەل قىلغۇچ غەلىبىنى قولغا كەلتۈردى. ئازادلىق ئارمىيە بىرىنچى بىكتۇەننىڭ 2 -، 6-كورپۇسلىرى جيۇچۇەنگە يىغىلىپ، شىنجاڭنى ئازاد قىلىشقا تەييارلاندى. بۇ چاغدا تاۋسىيۇ، بۇرھان شەھىدىلەر ژەزىيەتنى توغرا مۆلچەرلەپ، ئايرىم-ئايرىم ھالدا 9-ئاينىڭ 25-ژە 26-كۈنلىرى ج ك پ مەركىزىي كومىتېتى ژە رەئىس ماۋ زېدۇڭغا تېلېگراممىلا ئەۋەتىپ، ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى جاكارلىدى.

ھامۇت داموللا ھاجى شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھاياجىنىدىن ھېرىپ چارچىغىنىغىمۇ قارىماي كوچىمۇ كوچا يۈرۈپ، مۇسۇلمان ئاممىسىنى يىغىپ يىغىنلارنى ئاچتى ژە بايرىقى روشەن ھالدا شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغانلىقىنى قەتئىي ھمايە قىلىدىغانلىقىنى، خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ شىنجاڭغا بالدۇرراق كىرىپ، ھەر مىللەت خەلقىنى ئازاد قىلىشىنى قارشى ئالىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ئۇ بىر تەرەپتىن ئاممىنى قوزغاپ ئۇلار بىلەن بىرلىكتە گومىنداڭ ئىشپىيۇنلىرى ژە مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرى بىلەن كۈرەش قىلىپ، جەمئىيەت تەرتىپىنى ساقلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئازادلىق ئارمىيىنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن، ھەر مىللەت ئاممىسىنى سەپەرۋەر قىلىپ ھال سوراش بۇيۇملىرىنى تەييارلىدى، سەنئەت ئۆمەكلىرىنى تەشكىللىدى. ئازادلىق ئارمىيە 2-كورپۇس 5-دىۋىزىيىسى 13-پولكىدكى كوماندىر جەڭچىلىرىمىز كۆچا شەھىرىگە كىرىپ لىن جىلۇ كۆۋرۈكىدىن ئۆتكەندە، ھامۇت داموللاھاجى قولىغا قىزىل بايراقچىلارنى ئالغان دىنىي، سودا، مائارىپ ساھەسىدكى ھەر مىللەت ئامما ژە سەنئەت ئۆمەكلىرىنى باشلاپ، ئازادلىق ئارمىيە چوڭ قوشۇنىنى قىزغىن

كۆتۈزالدى. ئۇ تەمبەل كەلگەن ئادەم بولۇپ، جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ، «ياشسۇن كومپارتىيە»، «ياشسۇن ماۋجۇشى»، «ئازادلىق ئارمىيىنى قارشى ئالىمىز» دەپ شۇئار توۋلىدى، ئازادلىق ئارمىيىنىڭ توپچى روتىسىدىكى جەڭچىلەر بىلەن قىزغىن قوچاقلىشىپ كۆرۈشتى. شۇ چاغدا ناغرا-سۇناي چېلىنىپ، شۇئار سادالىرى كۆكتە ياڭرىدى. ھامۇت دامۇللاھاجى ھايا جانلانغان ھالدا 13-پولكنىڭ كوماندىرى يولداش فېڭ زۇڭۈنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ: «ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ئىنتىزار بولغان كۈنلىرى ئاخىرى يېتىپ كەلدى!» دېدى. كىشىنى ھايا جانغا سالىدىغان بۇ تارىخىي كۆرۈنۈش تاھازىرغىچە قەلبىمدە چىڭ ساقلانماقتا.

ئازادلىقتىن ئىلگىرى، شىنجاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدا ئوخشىمىغان دەرىجىدىكى قازىخانىلار (مەھكىمە شەرئىەت) بار بولۇپ، قازىلار ئاممىنى ئىزىدىغان فېئودالىلىق ئالاھىدە ئىمتىيازغا ئىگە ئىدى، كەڭ ئامما ئۇلارنىڭ زىيانكەشلىكىگە چوڭقۇر ئۇچرىغانىدى. ھامۇت دامۇللا ھاجى بۇنىڭدىن قاتتىق يىرگىنەتتى. 1950-يىلى كۈزدە، ج ك پ شىنجاڭ ۋىۇرومىنىڭ 1-شۇجىسى، شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ مۇۋەققەت باش قوماندانى، قوشۇمچە سىياسىي كومىسسارى يولداش ۋاڭ جېن جەنۇبىي شىنجاڭنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، كۈچا ناھىيىسىدىن ئۆتكەن چېغىدا، ج ك پ 13-پولك پارتىيە كومىتېتى چاقىرغان ئۈچ ناھىيىدىكى دىنىي زاتلار (تەخمىنەن 100 دەك ئادەم) سۆھبەت يىغىنىدا مۇھىم سۆز قىلدى. يولداش ۋاڭ جېننىڭ سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن، ھامۇت دامۇللا ھاجى ئالدى بىلەن سەممىي سۆز قىلىپ يولداش ۋاڭ جېننىڭ مۇھىم يولىورۇقىنى قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ: «مەن

كومپارتىيىنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىك سىياسىتىنى قەتئىي ھىمايە قىلىمەن، دىنىڭ ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلاشماسلىق بەلگىلىمىسىنى ھىمايە قىلىمەن، كونا دەۋردە تەسىس قىلىنغان قازىخانىلار چوقۇم ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇشى كېرەك. ئاخۇن ۋە قازىلار ئىمتىيازدىن بەھرىمەن بولماسلىقى كېرەك» دېدى. ئارقىدىنلا ئۇ دىنىي ئىمتىيازغا سىمۇۋول قىلىنغان مۆھۈرىنى ھۆكۈمەتنىڭ بىرتەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ بەردى. خەلق ھۆكۈمىتىنىڭ قازىخانىلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇش، ئاخۇن ۋە قازىلارنىڭ ئىمتىيازىنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشىغا يېقىندىن يارەمدە بولىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ سۆزى ۋە پۈزىتسىيىدىن شۇ سورۇندىكى دىنىي زاتلار تەربىيە ئېلىپ، ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشۇپ، ھۆكۈمەتنىڭ تۈرلۈك ئەمىر-پەرمانلىرىغا ئەمەل قىلىپ، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلاشماي، ۋەتەننى سۆيۈپ، قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان دىنىي زات بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى ۋە مۇھۈرلىرىنى تاپشۇرۇپ، ئۆز سەمىمىيىتىنى ئىزھار قىلدى.

سۆھبەت يىغىنىدىن كېيىن، يولداش ۋاڭ جېن ھامۇت دامۇللىنى ئايرىم قوبۇل قىلدى، يولداش جۇ جيەنخۇا يولداش ۋاڭ جېننىڭ كەينىدە تۇرۇپ ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ: «بىز پارتىيىنىڭ دىنىي سىياسىتىنى قەتئىي ھىمايە قىلىمىز» دېگەن مەزمۇندىكى سۆزلىرىنى تەرجىمە قىلىپ بەردى. يولداش ۋاڭ جېن ئۇنىڭغا: «سىز شىنجاڭدىكى مۇسۇلمانلارنىڭ كۆزگە كۆرۈنگەن ۋەكىلى» دېدى.

ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ تارىخىي ۋە ئەمەلىيەتتىكى سۆز ھەرىكىتى شۇنى بىلدۈرۈدىكى، ئۇ ھەقىقەتەن ۋەتەنپەرۋەر مىللىي، دىنىي رەھبىرى

زات بولغاچقا، پارتىيە ئۇنىڭغا ناھايىتى ئىشەندى. ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ ئۇنى مۇھىم ۋەزىپىلەرگە قويدى. ئۇ كۇچا ناھىيىلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى بولغاندىن كېيىن، تېخىمۇ ئاكتىپلىق بىلەن دىنىي ساھەدىكى زاتلارنى يېتەكلەپ پارتىيىنىڭ دىنىي سىياستىنى ئۆگەندى، ھۆكۈمەتنىڭ بەلگىلىمىسى بويىچە دىنىي ئىشلارنى بىرتەرەپ قىلىشنى، قانۇنغا خىلاپ ھەرقانداق ئىشلارنى قىلماسلىقنى تەلەپ قىلدى. 1953-يىلى يازدا، كۇچا مەركىزىي ناھىيىلىك پارتىيە كومىتېتىدا كۇچا، شايار، توقسۇ ئۇچ ناھىيىدىكى دىنىي زاتلارنىڭ سۆھبەت يىغىنى چاقىرىلدى. ھامۇت دامۇللا ھاجى نۇرغۇنلىغان پاكىتلار ئارقىلىق پارتىيىنىڭ دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىك سىياسىتىنىڭ مۇتلەق توغرىلىقىنى بايان قىلدى. ئۇ تەكىتلەپ مۇنداق دېدى: «ئاخۇنلار باشقىلارنى دىنغا ئېتىقاد قىلىشقا زورلىماسلىقى كېرەك، دىنغا ئېتىقاد قىلىش ۋە ئېتىقاد قىلماسلىق ئامان-ئېسەنلىكى ئەركىنلىكى، ئاخۇنۇملار بۇنىڭغا ئارىلاشماسلىقى كېرەك. بىز ھۆكۈمەت بىلەن دىننى ئايرىش سىياستىنى قەتئىي ھىمايە قىلىشىمىز، ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلىشۇالماسلىقىمىز كېرەك. بىز بۇ تەلەپلەرگە قاتتىق ئەمەل قىلساقلا، ۋەتەننى سۆيۈپ قانۇنغا رىئايە قىلىدىغان ياخشى ئاخۇنۇملاردىن بولالايمىز». دېمەك، ھامۇت دامۇللا ھاجى پارتىيىنىڭ دىنىي سىياستىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش ئۈچۈن نەمۇنىلىك رول ئوينىغانىدى.

شىنجاڭ تارىخىدا ئىسلام روھانىلىرى فېئودالىلىق ئىمتىيازدىن بەھرىمەن بولىدىغان، مەسچىتلەر قازىخانا تەسىس قىلىدىغان، دىن ھۆكۈمەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىدىغان مەسىلىلەر مەۋجۇت بولۇپ، چىڭ

سۇلالىسىدىن مىنگو دەۋرىگىچە ھەل قىلىنمىغانىدى. ھامۇت دامۇللا ھاجى ئالدى بىلەن قازىخانىلارنى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، دىنىي ئامما ئىچىدە دىنغا ئېتىقاد قىلىش ئەركىنلىكى سىياستىنى تەشۋىق قىلىپ، دىنىنىڭ ھۆكۈمەتنىڭ مەمۇرىي ۋە ئەدلىيە خىزمىتىگە ئارىلاشماسلىقىنى تەشەببۇس قىلدى. بۇ پۈتۈن شىنجاڭدىكى ئىسلام ساھەسىدە باشلامچىلىق رولىنى ئوينىغان، تەسىرى چوڭ بولغانىدى.

1950-يىلى پۈتۈن مەملىكەت خەلقى كومپارتىيىنىڭ رەھبەرلىكىدە، ئۇرۇش جاراھەتلىرىنى تېزلىك بىلەن ساقايتىپ، ھەر قايسى جەھەتلەردىن مالىيە، ئىقتىسادىي ئەھۋالىنى تۈپتىن ياخشىلاش ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقاندا، ئامېرىكا جاھانگىرلىكى چاۋشيەنگە تاجاۋۇزچىلىق ئۇرۇشى قوزغىدى. ج ك پ كۇچا مەركىزىي ناھىيىلىك كومىتېتىنىڭ رەھبەرلىكىدە، كۇچا، توقسۇ، شايار ئۇچ ناھىيىدىكى ھەر مىللەت خەلقى بەس بەستە ئىئانە قىلىش، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش، ئىختىساتچىل بولۇش تەدبىرلىرىنى يولغا قويۇش قاتارلىق ئەمەلىي ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ھەرىكىتىگە مەدەتكار بولدى. ج ك پ كۇچا ناھىيىلىك كومىتېتى بىرلىك سەپ بۆلۈمى چاقىرغان بىر قېتىملىق دىنىي زاتلار سۆھبەت يىغىنىدا ھامۇت دامۇللا ھاجى: «بىز ئازادلىقىنىڭ غەلىبە مېۋىسىنى ئەمەلىي ھەرىكىتىمىز بىلەن ھىمايە قىلىشىمىز كېرەك، ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىشنىڭ ئۆزى ۋەتەننى قوغدىغانلىقتۇر». دېدىدە، نەق مەيداندىلا 100 كۈمۈش تەڭگە ئىئانە قىلدى. ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ سۆز-ھەرىكىتى نەمۇنىلىك رول ئويناپ، ھەرمىللەت خەلقىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقىنى قوزغىدى.

ئامېرىكىغا قارشى تۇرۇپ چاۋشيەنگە ياردەم بېرىش ھەرىكىتىنى قانات يايدۇرۇش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ج ك پ جەنۇبىي شىنجاڭ رايونلۇق پارتىيە كومىتېتى 1950-يىلى قىشتىن 1953-يىلى ئەتىيازغىچە جەنۇبىي شىنجاڭدا يەر ئىسلاھاتى ئېلىپ بېرىشنى قارار قىلدى. شۇ چاغدىكى ئەڭ چوڭ قىينىچىلىق كادىر يېتىشمەسلىك ئىدى. ج ك پ كۇچا مەركىزىي ناھىيىلىك كومىتېتى كۇچا، توقسۇ، شايار ئۈچ ناھىيە ئۈچۈن يەر ئىسلاھاتى كادىرلىرىنى تەربىيىلەپ بېرىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى. ئىجارە كېمەيتىپ، زومىگەرلەرگە قارشى تۇرۇش كۆرۈشىدە مەيدانغا چىققان 500 دىن ئارتۇق ئاكتىپلار كۇچا ناھىيىسىدە بۇ تەلىم-تەربىيىگە قاتناشتى. بىز يولۇققان قىينىچىلىق ياتاق مەسلىسى ئىدى. بىز ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ مىڭ كىشى سىغىدىغان مەدرىسگە مەسئۇل ئىكەنلىكىدىن خەۋەر تاپقان بولساقمۇ، بىراق بىۋاستە ئېغىز ئېچىشتىن خىجىل بولۇپ، تەرجىمان مامۇت ھاشىمنى ئۇنىڭ رايىنى بىلىپ بېقىشقا ئەۋەتتۇق. ھامۇت دامۇللا ھاجى بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن دەرھاللا مەدرىسنى ھۆكۈمەتنىڭ ئىشلىتىشىگە ئارىيەتكە بېرىشكە قوشۇلدى ۋە بىزگە: (1) مەدرىسگە ئاياقنى سېلىۋېتىپ كېرىش؛ (2) مەدرىسدە كۆرگەنلا جايغا تۇكۇرمەسلىك، تاماكا چەكمەسلىك؛ (3) مەدرىسنىڭ ئەسلىھەلىرىنى ئاسراش، دېگەندەك ئۈچ تۈرلۈك تەلەپنىلا ئوتتۇرىغا قويدى. ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ كۆچلۈك قوللىشى ئارقىسىدا، بىز ئۆز قەرەلىدە يەر ئىسلاھاتى كادىرلىرىنى تەربىيىلەش كۇرسىنى ئېچىۋالدۇق.

يەر ئىسلاھاتى خىزمىتى ئومۇميۈزلۈك قانات يايدۇرۇلغاندىن كېيىن، كۇچا ناھىيىلىك پارتكوم ئورگىنى يېزىغا يۆتكىلىپ، نەق مەيداندا ئىش بېجىردى. ھامۇت دامۇللا ھاجى يەر ئىسلاھاتى تەشۋىقات ئۆمىكى

تەشكىللەپ، ئۆزى بىۋاستە كەڭ يېزىلارغا چۆكۈپ، يەر ئىسلاھاتى خىزمەت ئەترىتىگە ياردەملىشىپ ناھايىتى كۆپ تەشۋىقات خىزمەتلىرىنى ئىشلەپ، دىنىي تەرەپتىن كەلگەن توسالغۇلارنى يېڭىپ، يەر ئىسلاھاتى خىزمىتىنىڭ ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلىشىنى ئىلگىرى سۈردى. پارتىيە سىياسىتىنىڭ چاقىرىقى ۋە ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ تەسىرىدە، تۇردى ھاجى دامۇللا ئىسمىلىك چوڭ پومىشچىك ئۆزىنىڭ بارلىق مال-مۇلكىنى ھۆكۈمەتنىڭ نامرات دېھقانلارغا بۆلۈپ بېرىشىگە تاپشۇرۇپ بەردى، كېيىنكى تەركىب ئايرىشتا بۇ چوڭ پومىشچىك تەرەققىيپەرۋەر پومىشچىك قاتارىغا كۆرگۈزىلدى.

ھامۇت دامۇللا ھاجىنىڭ ئۆمرىدىكى ئەڭ چوڭ تۆھپىسى دەل ئۇنىڭ بارلىقى بىلەن مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغدىغانلىقىدا. ئۇ پارتىيە ۋە خەلقنىڭ مەيداندا چىڭ تۇرۇپ، مىللەتلەر ئىتىپاقلىقى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە پايدىلىقلا ئىشلار بولسا قەتئىي قوللىدى، ھمايە قىلدى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى ۋە ۋەتەننىڭ بىرلىكىگە زىيانلىق ئىشلا بولسا، قەتئىي قارشى تۇردى.

ھامۇت دامۇللا ھاجى ۋەتەنپەرۋەر ئىدى، ئۇ دىنىي تونغا ئورنۇالغان ئاز سانلىق مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىقلىرىغا قارشى قەتئىي كۈرەش قىلدى. مىللىي بۆلگۈنچىلەر كۇچەپ تەرغىپ قىلغان «شەرقىي تۈركىستان» سەپسەتىسىگە بايرىقى روشەن ھالدا: «شىنجاڭ ئەزەلدىن جۇڭخۇا مىللەتلىرى چوڭ ئائىلىسىنىڭ ئايرىلماس بىر قىسمى، شىنجاڭنى ۋەتەننىڭ قويىنىدىن ئايرىپ چىقىشتا ئۈرۈندىغان ھەرقانداق سۇيقەست يىرگىنىشلىك، بەھۇدە ئىشتۇر. ھەرگىز ئەملگە ئاشمايدۇ!» دەپ كەسكىن رەددىيە بەردى. ئۇ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام دىنى

جەمئىيىتىنىڭ 4-قېتىملىق ۋەكىللەر قۇرۇلتىيىدا سۆزگە چىقىپ مۇنداق دېدى: «دىنىي نىقابقا ئورنىۋالغان مىللىي بۆلگۈنچىلەرنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىگە قەتئىي قارشى تۇرۇش كېرەك؛ ئىجتىمائىي مۇقىملىقنى ساقلاپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش بىز ھەر مىللەت دىنىي زاتلىرىنىڭ مۇقەددەس بۇرچى. بىز مەيدانىمىز مۇستەھكەم، بايرىقىمىز روشەن ھالدا مىللىي بۆلگۈنچى ئۇنسۇرلارنىڭ بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلىرىنى قەتئىي پاش قىلىشىمىز ۋە ئۇلارغا زەربە بېرىشىمىز لازىم».

1990-يىلى ئاقتۇ ناھىيىسىنىڭ بارىن يېزىسىدا ئەكسىلئىنقىلابىي قوراللىق توپىلاڭ يۈز بەرگەن چاغدا، كۆچا ناھىيىسىدىكى ئايرىم دىنىي ساھەدىكى كىشىلەر دىنىي پائالىيەت ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ قۇتراتقۇلۇق قىلىدۇ. ھامۇت دامۇللا ھاجى ئاممىۋى چوڭ يىغىندا سۆز قىلىپ، بارىن يېزىسىدىكى ئىنتايىن ئاز سانلىق ئەكسىلئىنقىلابچىلارنىڭ دىنىي تۇغنى كۆتۈرۈۋېلىپ مىللىي بۆلگۈنچىلىك پائالىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىپ، توپىلاڭ كۆتۈرگەنلىكىدىن ئىنتايىن غەزەبلەنگەنلىكىنى بىلدۈردى. ئۇ تەھدىت ۋە پوپوزىلاردىن قورقۇپ قالمىدى، خەلق ھۆكۈمىتىدىن قۇتراتقۇلۇق، بۇزغۇنچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان ئايرىم دۈشمەن كۈچلەرنى قانۇن بويىچە بىر تەرەپ قىلىشنى تەلەپ قىلدى.

ھامۇت دامۇللا ھاجى ئازادلىقتىن كېيىنكى 40 نەچچە يىل جەريانىدا، پارتىيىنىڭ مىللەتلەر، دىن سىياسىتىنى ئىزچىللاشتۇرۇش ۋە ئىجرا قىلىش، ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداش ئۈچۈن زور تۆھپە قوشتى.

ھامۇت دامۇللا ھاجى نامرات دېھقان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان، ئۇزاق ۋاقىت كۆچادا ياشىغان. ئۇ ئۆز ئۆمرىدە شېكى شىسەي ۋە گومىنداڭ ھاكىمىيەتلىرىنىڭ ھەر مىللەت خەلقى ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان ۋەھشىيانە

ئېكسپلاتاتسىيە ۋە زۇلۇمىنى بېشىدىن كەچۈرۈپ، شېكى شىسەي ۋە گومىنداڭ ھاكىمىيەتىنىڭ ئەكسىيەتچىل ماھىيىتىنى ئېنىق تونۇپ يەتكەنىدى. 40-يىللارنىڭ بېشىدا ئۇ ئاقسۇدا خىزمەت قىلىۋاتقان جۇڭگو كوممۇنىستلىرى خۇاڭ خوچىڭ، لىن جىلۇلارنىڭ سۆزلىرىنى بىۋاسىتە ئاڭلىغان ۋە ئىلھام ئېلىپ، ياپونغا قارشى ئۇرۇشنى قوللاش تەشۋىقات پائالىيەتلىرى بىلەن ئاكتىپ شۇغۇللانىدى. 1949-يىلى شىنجاڭ تىنچلىق بىلەن ئازاد بولغاندا، ئۇ قەتئىي ھىمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئازادلىقتىن كېيىن، كومپارتىيە رەھبەرلىكىنى ھىمايە قىلىپ، سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇش ئىشلىرىغا ئاكتىپ قاتنىشىپ، ئىنقىلابىي خىزمەت ئەھلىيىتى ئارقىلىق «كومپارتىيە بولمىسا يېڭى جۇڭگو بولمايدۇ؛ سوتسىيالىزم بولمىسا، شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ بۈگۈنكى بەختىيار تۇرمۇشى بولمايدۇ» دېگەن ھەقىقەتنى چوڭقۇر چۈشەندى. ئۇنىڭ كومپارتىيىگە مۇھەببىتى چوڭقۇر ئىدى. ئۇ گەرچە كومپارتىيە ئەزاسى بولمىسىمۇ، پارتىيە ئەزالىرىغا قويۇلغان ئۆلچەم بىلەن ئۆزىگە قاتتىق تەلەپ قويۇپ، جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن باشتىن-ئاخىرى سىر ساقلىماي ھەمكارلاشتى. ھەرۋاقىت پارتىيە ئەزالىرىدەك نەمۇنىلىك رول ئوينىدى. نەزەرىيە ۋە پەن-مەدەنىيەتنى ئۆگىنىش، خىزمەتنى ياخشى ئىشلەش، خەنزۇ يولداشلار بىلەن بولغان چۈشىنىشنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن، خەنزۇ تىلىنى تىرىشىپ ئۆگەنىدى، ئۇ يەنە ئۆزبېكنىڭ پەرزەنتلىرىنى خەنزۇ مەكتەپلەرگە بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتتى.

ھامۇت دامۇللا ھاجى جەمئىيەتنىڭ ئالغا بېسىشى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقى، ۋەتەننىڭ بىرلىكى ئۈچۈن نۇرغۇن پايدىلىق ئىشلارنى قىلىپ، كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپ، پارتىيە ۋە خەلقنىڭ

ئىشەنچىسى ۋە ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولدى. پارتىيە ۋە خەلقىمۇ ئۇنىڭغا جەمئىيەتتە ناھايىتى يۇقىرى مەرتىۋە ۋە شان-شەرەپ بەردى.

1953-يىلىدىن كېيىن، ئۇ ئىلگىرى-كېيىن بولۇپ كۆچا ناھىيىلىك 1 -، 2 -، 3 -، 4 -، 5 -، 6-نۆۋەتلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ۋەكىلى، ناھىيىلىك خەلق قۇرۇلتىيىنىڭ ھەيئىتى، مەملىكەتلىك سىياسىي كېڭەشنىڭ ئەزاسى، 1-، 2-، 3-، 4-نۆۋەتلىك ئاپتونوم رايونلۇق ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، جۇڭگو ئىسلام دىنى جەمئىيىتىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى، شىنجاڭ ئىسلام دىنى ئىنستىتوتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى قاتارلىق ۋەزىپىلەرگە تەيىنلەندى. ھايات ۋاقتىدا، ماۋ زېدۇڭ، جۇ ئېنلەي، لىيۇ شاۋچى، دېڭ شياۋپىڭ قاتارلىق دۆلەت رەھبەرلىرىنىڭ كۆپ قېتىم قوبۇل قىلىشىغا مۇيەسسەر بولدى.

ھامۇت دامولللا ھاجى پارتىيە ۋە خەلقنىڭ ئىشەنچىسىنى يەردە قويماي، پۈتۈن ئۆمرىدە ھەقىقەت ۋە يورۇقلۇقنى قوغلىشىپ، ۋەتەننىڭ بىرلىكى ۋە مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى قوغداپ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى ۋە سوتسىيالىزم ئىشلىرىنى قىزغىن سۆيدى، بايرىقى روشەن ھالدا مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە قارشى تۇردى، پارتىيە بىلەن «ئۇزۇن مەزگىل ھەمكارلىشىش، ئېغىر كۈنلەردە بىللە بولۇش، بىر بىرىدىن سىر ساقلىماسلىق، باشقا كەلگەننى تەڭ كۆرۈش»نى ھەقىقىي ئەملگە ئاشۇرۇپ، ھەر مىللەت دىنىي زاتلىرى ۋە ئاممىنىڭ ياخشى ئۇلگىسى بولدى. ئۇ گەرچە ئالەمدىن ئۆتكەن بولسىمۇ، قەلبىمىزدە مەڭگۈ ھايات، ئۇنىڭ نامى ۋە ئىش ئىزلىرى تارىختا مەڭگۈ ئۆچمەيدۇ.

(ئاپتورى: شىنجاڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىڭتۇەننىڭ سابىق مۇئاۋىن سىياسىي كومىسارى)

جۇرئەت ئابلىمىت تەرجىمىسى

شىنجاڭنىڭ «25-سېنتەبىر» ھەقىقەتكە قايتىش جەريانىدىكى بىرقانچە قېتىملىق توپىلاڭ، بۇلاڭچىلىق دىلولىرىنىڭ بىرتەرەپ قىلىنىش خاتىرىسى

لىيۇ زۇنشيەن

شىنجاڭدىكى «25-سېنتەبىر» ھەقىقەتكە قايتىشنىڭ غەلىبىلىك بولۇشى خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ توسالغۇسىز غەلىبىلىك ئىلگىرىلەش ۋەزىيىتىنىڭ تۈرتكىسى، شۇنداقلا ھەرقايسى تىنچلىقپەرۋەر كۈچلەرنىڭ جاپالىق تىرىشىشنىڭ نەتىجىسى. گېنېرال تاۋ سىيۈنىڭ ئەقىل-پاراسەتلىك بىلەن مەسىلىلەرنى بىرتەرەپ قىلىشى ۋە كۈچلۈك تەدبىر قوللىنىشى بىلەن ھەقىقەتكە قايتىش ئىشى ئاساسەن ئوڭۇشلۇق ئېلىپ بېرىلدى. ئەمما، ھەرقايسى جايلارغا يوشۇرۇنغان ئىشپىيونلار ۋە ئاز ساندىكى ئەكسىيەتچى ئوفىتسېرلارنىڭ پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ قۇتراتقۇلۇق قىلىشى بىلەن، بىرقانچە قېتىملىق كىچىك كۆلەمدىكى پاراكەنچىلىك ۋە بۇلاڭچىلىق دىلولىرى يۈز بەردى. ھەقىقەتكە قايتىشنىڭ زور غەلىبىسىگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، بۇلار ساغلام بەدەنگە چىققان بىرقانچە «تەمرەتكىگە» ئوخشىسىمۇ، ئەمما باش قوماندان تاۋ سىيۈنىڭ يۈكسەك دىققىتىنى قوزغىدى ھەمدە كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ بۇ پاراكەنچىلىك ۋە بۇلاڭچىلىق دىلولىرىنى بىرتەرەپ قىلدى. شۇ ئارقىلىق «تەمرەتكە»نىڭ يامراپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، غەلىبە مېۋىسىنى ساقلاپ قالدى.

ئەينى چاغدا، مەن شىنجاڭ گارنىزونى باش شتابى ھەربىي سوت باشقارمىسىنىڭ پودپولكوۋنىك دەرىجىلىك بۆلۈم باشلىقى ئىدىم. تاۋ باش قوماندان ماۋا يۇقىرىقى دېلولارنى بىرتەرەپ قىلىشقا تولۇق ھوقۇق بەردى. بۇ ئىشلارغا 40 يىلدىن ئاشقان بولغاچقا، نۇرغۇن ئىشلار ئېسىمدىن تەبىئىي چىقىپ قالدى، شۇنداق بولسىمۇ شۇ ۋەقەلەرنىڭ قىسقىچە ئەھۋالىنى ئوقۇرمەنلەرگە سۆنماقچىمەن.

تاۋ باش قوماندان ماۋا «خان شەمشىرى»[1] بەردى

1949-يىلى 10-ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرىدىكى مەلۇم بىر كۈنى تاۋ باش قوماندان ماۋا تېلېفون بېرىپ، كۆرۈشۈشكە چاقىردى. كۆرۈشۈپلا ئۇ ناھايىتى مۇلايىملىق بىلەن: -بىر ۋەزىپە بار ئىدى، مەن قايتا-قايتا ئويلىشىپ، پەقەت سىز بېجىرىسىزلا مۇۋاپىق بولارمىكىن دېگەن ئويغا كەلدىم» دېدى.

«نېمە ئىش؟»، دەپ سورىدىم.

«يېقىندىن بۇيان جايلاردا قالايمىقانچىلىق يۈز بەردى، خەۋەر تاپقانسىز» دېدى ئۇ.

«خەۋەر تاپتىم» دېدىم مەن.

«بۇنى دەرھال بىرتەرەپ قىلىپ، ۋەقەنىڭ كېڭىيىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. ھازىر سىز دەرھال ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسىنى تەشكىللەڭ، تېلېگراف ئاپپاراتىنى ئېلىۋېلىڭ، ۋەقە يۈز بەرگەن ھەرقايسى

① كونا زاماندا پادىشاھلار ئەمەلدارلىرىغا خانلىق شەمشىر ئىنئام قىلىپ ئالدى بىلەن ئۆلتۈرۈپ كېيىن مەلۇم قىلىش ھوقۇقى بېرىدۇ.

جايلارغا بېرىپ، بۇ بۇلاڭچىلىق ۋە قاچقۇنلۇق دېلولىرىنى بىرتەرەپ قىلىڭ. بىرەر ئىش بولسا ئۆزىڭىز قاراپ بىرتەرەپ قىلىڭ، مەندىن يولىورۇق سورىمىسىڭىزمۇ بولىدۇ. مەقسەت-ئارمىيە ۋە خەلقنىڭ كۆڭلىنى ئەمىن تاپقۇزۇش» دېدى. ئۇ بىر ئاز توختىتىۋالغاندىن كېيىن مەندىن: سۆزۈمنىڭ مەنىسىنى چۈشەندىڭىزمۇ؟» دەپ سورىدى. مەن كەسكىنلىك بىلەن: «چۈشەندىم. دېلولارنى بىرتەرەپ قىلىشنىڭ ئۆزى قالايمىقانچىلىقلارنى يېلتىزىدىن يوقىتىش. تېخىمۇ چوڭ قالايمىقانچىلىقنىڭ كېلىپ چىقماسلىقى ئۈچۈن، ھەرگىزمۇ نامۇۋاپىق تەدبىر قوللانماسلىق كېرەك» دەپ جاۋاب بەردىم.

تاۋ باش قوماندان كۈلۈپ تۇرۇپ بېشىنى لىڭشىتتى. مەن بۈيرۇقنى ئېلىپ قايتتىم، ئېغىر ۋەزىپە زىممەمگە يۈكلەنگەن ئىدى، گەرچە بىرئاز دەككە-دۈككىدە بولغان بولساممۇ، ئالاھىدە ئەتىۋارلاپ ماۋا «خان شەمشىرى» بەرگەنلىكى ئۈچۈن، «ئارمىيە ۋە خەلقنى ئەمىن تاپقۇزۇش» ۋەزىپىسىنى ئورۇنداش ئۈچۈن، بارلىق كۈچۈم بىلەن ساداقىتىمنى نامايەن قىلسام بولىدۇ، ئەلبەتتە.

ئەينى چاغدا مەن بودپولكوۋنىك دەرىجىلىك بۆلۈم باشلىقى ئىدىم، ئۈستۈمدە گېنېرال مايور دەرىجىلىك باشقارما باشلىقىمۇ بار ئىدى. بۇ ئېغىر يۈكنى ماۋا ئارتىشتا ئۇلارنىڭ مۇنداق ئويى بار ئىدى: تېلېگراممىا يوللاپ ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭ ئۈچىنچى كۈنى، يەنى 9-ئاينىڭ 27-كۈنى بەزى كىشىلەر ئامېرىكا نامايىش قىلىپ ھەقىقەتكە قايتقانلىقىنى تەبرىكلەۋاتقان پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، باش شتابنىڭ ھەربىي سوت باشقارمىسىنى قورشاپ، تۇرمىلەرنى ئېچىپ بارلىق جىنايەتچىلەرنى قويۇپ بېرىشنى قاتتىق تەلەپ قىلدى. ئەينى چاغدا قاماقتىكىلەرنىڭ ھەممىسى

جنايى ئىشلار جىنايەتچىلىرى بولۇپ، بىرەرمۇ سىياسىي جىنايەتچى يوق ئىدى، گەرچە قايتا-قايتا چۈشەندۈرسەكمۇ لېكىن غەلۋە قىلىپ توختىمىدى. ئەھۋال جىددىي ئىدى. مەن دەرھال جىددىي تەدبىر قوللىنىپ، مۇھاپىزەتچىلەر لىيەنجاڭنى چاقىرىپ كېلىپ ئۇنىڭغا: «دەرھال تۈرمە ئۆگزىسىگە يېنىك پىلىموتلارنى ئورنىتىپ، تۆمۈر ئىشىكنى تاقاپ تەييارلىقنى ياخشى قىل، ئەگەر نەسىھەت قىلىش ئۇنۇمبەرمەي، ئىش تىرىغۇچىلار تۈتۈپ تۈرۈش ئورنىغا بېسىپ كىرگىدەك بولسا، تۈرمىدىكى جىنايەتچىلەر پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرسا، سەن مېنىڭ قول ئىشارىتىم بىلەن تۈرمىدىكى قالايمىقانچىلىق تۇغدۇرغان جىنايەتچىلەرگە ئوق چىقار» دېدىم. مۇھاپىزەتچىلەر تەييارلىنىپ بولدى، ئەھۋال قىل ئۇستىدە ئىدى. تۈرمىنى قوراشۇالغانلار بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئۆزلىكىدىن تارقاپ كەتتى. ئەسلىدە بۇ كىشىلەرنىڭ كۆپ قىسمى تاماشا كۆرگىلى كەلگەنلەر، بىر قىسمى ساددا ئوقۇغۇچىلار ئىكەن. كېيىن تەكشۈرسەك، باشتىن ئاخىرى ئەلپازىنى بۇزۇپ، چۈشەندۈرۈشمىزگە پەقەت قولاق سالمىغانلار جىنايەتچىلەرنىڭ ئۇرۇق-تۇغقان، دوست يارەنلىرى ئىكەن. تاۋ باش قوماندان بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى مەمنۇن بولغان، مېنىڭ جىددىي ئەھۋالدا قوللانغان تەدبىرىمنى ماختىغانىدى.

مەركىزىي شەھەردىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى بىرتەرەپ قىلىش

«25-سېنتەبىر» تېلېگراممىا يوللاپ ھەقىقەتكە قايتقانلىقىڭ ئىككىنچى

كۈنى، قۇمۇلدا ئالتۇن بۇلاش دېلوسى يۈز بەردى. بۇنىڭغا ئەگىشىپلا ئۇرۇمچى، قاراشەھەر، بۈگۈر، كۇچا قاتارلىق جايلاردا ئارقا-ئارقىدىن توپىلاڭ كۆتۈرۈش ۋە بۇلاڭ-تالاڭ قىلىش ۋەقەلىرى يۈز بەردى.

10-ئاينىڭ بېشىدا ئۇرۇمچى شەھىرىدىكى «باڭخۇي» گۇرۇھىنىڭ كاتتىبېشى لیۇ شياڭپۇ، لیۇ گۇاڭخۇا قاتارلىق كىشىلەر قىسمىدىكى باڭخۇي گۇرۇھىدىكىلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، كېچە-ئاخشاملىرى كۆپ قېتىم بۇلاڭچىلىق قىلدى. دېلونىڭ پاش قىلىنىشى تازا دېگەندەك بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ۋەقە بارغانسېرى ئەۋج ئالدى. بۇ قاراقچىلارنىڭ خورىكى شۇنداق ئۆسۈپ كەتكەنكى، ھەتتا كۈپ-كۈندۈزدىلا شەھەر ئىچىدىكى ئەڭ ئاۋات «داشىزى» كوچىسىدىكى بىر تاۋار-دۇردۇن دۇكىنىنى بۇلىدى. بۇنىڭ تەسىرى ئىنتايىن يامان بولدى، ئەگەر ئۇلارنى قاتتىق جازالىمىغاندا چوقۇم تېخىمۇ چوڭ پاراكەنچىلىكلەرنىڭ يۈز بېرىشى مۇمكىن ئىدى.

ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ئۇرۇمچى گارنىزون قوماندانلىق شتابى يەتتە جىنايەتچىنى تۇتۇپ قامىدى. بۇ يەتتە جىنايەتچىنىڭ ئىچىدە ئەسكەرلەرمۇ، پۇقرالارمۇ بار ئىدى. بۇلارنىڭ بەزىلىرى كۆپ قېتىم بۇلاڭچىلىق قىلغانلار، بەزىلىرى بولسا بىرىنچى قېتىم بۇلاڭچىلىققا قاتناشقانلار ئىدى. مەن، مەركىزىي شەھەرنىڭ تىنچ-ئامانلىقى پۈتۈن ئۆلكىنىڭ تىنچ-ئامانلىقى بىلەن مۇناسىۋەتلىك، ئەگەر ئۇرۇمچى شەھىرىنى تىنچىتساق بىرنى ئۆلتۈرۈپ يۈزگە ئىبرەت قىلىش ئۇنۇمىگە ئېرىشەلەيمىز. دەپ ئويلىدىم. شۇ ۋەجدىن، مەيلى ئاساسلىق جىنايەتچى بولسۇن، مەيلى ئەگەشكۈچى بولسۇن، جىنايىتىنىڭ يېنىك ئېغىرلىقىغا

قارىماي بىردەك ئېتىپ تاشلاش قارارىغا كەلدۇق. ئەمما ئۇرۇمچى گارنىزون قوماندانى ھەربىي قانۇننى بىلەتتى، «ئالتە قانۇن قامۇسى» دىن تولۇق خەۋەردار ئىدى، ئۇ قانۇن-قائىدىلەر بويىچە ئىش كۆرۈشنى تەلەپ قىلاتتى. مەن: «ھەقمەتكە قايتقاندىن كېيىن گومىنداڭنىڭ قانۇن، قائىدىلىرىنىڭ رولى قالمىدى، قالايمىقانچىلىقلارنى تىنجىتىپ، ئارمىيە ۋە خەلقنى ئەمىن تاپقۇزۇش ئۈچۈن، قانۇن، قائىدىلەرنى زامان، ماكان، ئادەمگە قاراپ جانلىق تۈزۈش كېرەك» دېگەن پىكىرده بولدۇم. چېن دېغا باش شتابنىڭ شتاب باشلىقى تاۋ جىڭچۇغا تېلېفون بېرىپ يولىيورۇق سورىدى. تاۋ جىڭچۇ دەرھاللا مېنىڭ باشلىقىم باش شتاب ھەربىي سوت باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لىيۇ شىچۈنى مەسلىھەتلىشىشكە ئەۋەتتى. مەسلىھەت نەتىجىسىدە ھەممىنى ئېتىپ تاشلاش قارار قىلىندى. باشقا جايلاردىكى بۇلاڭچىلىق دېلولىرىنى جىددىي بىرتەرەپ قىلىش لازىم بولغاچقا، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىغا ئاتلىنىشتىن بىركۈن ئىلگىرى، يەنى بازار ئېچىش قاينايدىغان يەكشەنبە كۈنى قاق چۈشتە، يەتتە جىنايەتچى كوچىلاردا سازايى قىلغاندىن كېيىن، ئۇرۇمچى شخابادا ئېتىپ تاشلاندى ھەمدە «شىنجاڭ گارنىزونىنىڭ باش قوماندانى تاۋ سيۈنىڭ ھەربىي قانۇن بويىچە تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى لىيۇ زۇنشيەن» نىڭ نامىدا پۈتۈن شىنجاڭغا ئېلان قىلىندى.

يەتتە جىنايەتچى ئېتىلغاندىن كېيىن، مەن يەنە ئۇرۇمچى شەھىرىنىڭ مۇداپىئەسىنى ئۈستىگە ئالغان 179-بىرىگادانىڭ بىرىگادا كوماندىرى لو رۇجېنغا تېلېفون بېرىپ ئۇنىڭغا: «ئەگەر بۇنىڭدىن كېيىن مۇشۇنداق ئىشلار يەنە يۈز بەرسە ئەسكىرىي باشلىقلارنىڭ جاۋابكارلىقى سۈرۈشتۈرۈلىدۇ» ، دەپ قول ئاستىدىكىلىرىنى قاتتىق تەرتىپكە سېلىشنى

تەلەپ قىلدىم.

جازا ئىجرا قىلىنغان شۇ كۈنى كەچتە مەن يەنە ھەرقايسى باتالىيون، لىيەنلەرنى چارلىغاندا، بەزى كوماندىرلارنىڭ قىسمىدىكىلىرىگە، سىرتقا چىقىشقا رۇخسەت قىلىنمايدۇ، دېگەنگە ئوخشاش بەلگىلىمىلەرنى ئېلان قىلىۋاتقانلىقىنى ئاڭلىدىم. مەلۇم پولك كوماندىرى ماڭا: «قىسمىدىكىلەرگە بولغان تىزگىننى كۆچەيتىپ، قايتا ئىش چىقماسلىققا كاپالەتلىك قىلىمەن» دەپ ئېپادە بىلدۇردى.

ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە بىر توپىلاڭ كۆتۈرۈپ ئادەم ئۆلتۈرۈش دېلوسىمۇ شۇ كۈنى بىرتەرەپ قىلىندى. 179-بىرىگادا 536-پولكتىكى لىيەنجاڭ لىيۇ شياۋنۇڭ ھەقمەتكە قايتىشقا قارشى تۇرۇپ، توپىلاڭ كۆتۈرۈپ ھەقمەتكە قايتىشنى ياقلىغان پولك كوماندورى لى مىنخەينى ئېتىپ ئۆلتۈرۈۋېتىپ، بىر قىسىم ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرنى مەجبۇرىي ئېلىپ قېچىپ كەتكەن. مەن بىر سوتچىنى 78-دىۋىزىيىگە ئەۋەتىپ، مەزكۇر دىۋىزىيىگە ھەمكارلىشىپ بەش نەپەر جىنايەتچىنى قاتتىق بىرتەرەپ قىلدۇق.

باش جىنايەتچىنى جازالاپ، ھارام مالالارنى قايتۇرۇۋېلىپ قاراشھەردىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى بىرتەرەپ قىلىش

ھەقمەتكە قايتقانلىق ئېلان قىلىنىپ ئۇزاق ئۆتمەي قۇمۇلدا يۈز بەرگەن ئالتۇن بۇلاش دېلوسى ۋە باشقا مۇناسىۋەتلىك ئادەم، ئىشلارنىڭ تەسىرىدە قاراشھەردىمۇ بۇلاڭچىلىق دېلوسى يۈز بەردى.

قاراشھەردە تۇرۇشلۇق قىسىم 128-بىرىگادا بولۇپ، بىرىگادا

كوماندىرى جۇك زۇيىن ئەسلىدە تاۋ گېنېرالغا ھەقىقەتكە قايتىشنى ھمايە قىلىدىغانلىقىنى بىلدۈرگەنىدى، ئەمما كېيىن ماچىكشياك، يې چېك، لوشۇرىن قاتارلىقلار قاراشھەردىن ئۆتكەندە، ئۇ ئۇلارغا ئەگىشىپ ماڭغان. قېچىشتىن ئىلگىرى، ئۇ ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى بەزى ئىغۇالارنى تارقىتىپ، قاراشھەردىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنىڭ يۈز بېرىشىگە قۇترانتقۇلۇق قىلغان. ئۇنىڭ ئۇستىگە قىسمىغا نەچچە ئاي ماڭاش تارقىتىلمىغاچقا، بىر ئەكسىيەتچى ئوفىتسېر (ئىسمىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن، ئەسلى ھەربىي ستاتىستىكا ئىدارىسىنىڭ ئىشپىيۇنى) بۇنى باھانە قىلىپ بۇلاڭچىلىق قىلىشقا قۇترانتقۇلىق قىلغان. بۇلاڭچىلىققا قاتناشقانلار تەشكىلىي تۈزۈلمىدىكى لېيەندۇيلەر بولماستىن، بەلكى بىرىگادىغا بىۋاستە قاراشلىق قىسىملار ۋە باشقا قىسىملاردىن بولۇپ، جەمئىي 100 نەچچە ئادەم ئىدى. ئۇلار بەزى دۇكان ۋە ئاھالىلەرنى بۇلىغان. بىز زىيانكەشلىككە ئۇچرىغۇچىلاردىن ئەھۋال ئىگىلەش ئارقىلىق، قىسىمغا بېرىپ ئۆسەك سۆزلەرنى تارقاتقانلارنى تەكشۈرۈپ باش جىنايەتچىنى، يەنى ھېلىقى بۇلاڭچىلىق قىلىشقا قۇترانتقۇلۇق قىلغان ئىشپىيوننى تېپىپ چىقتۇق ۋە پۈتۈن قىسىم بويىچە يىغىن ئېچىپ ئۇنى ئېتىپ تاشلىدۇق. باشقا ئەگەشكۈچىلەر بۇلىغان ھارام مالالارنى قايتۇرسىلا سۈرۈشتۇرمىدۇق. ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە يېڭى بىرىگادا كوماندىرى چېن جۇنغا ھارام مالالارنى قايتۇرۇۋېلىش، قايتۇرۇش ۋە زىيانكەنلىككە ئۇچرىغان ئاممىنى قۇتقۇزۇش قاتارلىق خىزمەتلەرنى ئەستايىدىل ياخشى ئىشلەشنى تاپشۇردۇق.

ئىككى مۇناپىقنى يوقىتىپ، ئارمىيە ۋە خەلقنى ئەمىن تاپقۇزۇپ، كۇچادىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى بىر تەرەپ قىلىش

1949-يىلىدىكى تاۋۇز چاغىنىڭ ئالدىدا، كۇچانىڭ ھاكىمى دىڭ لىنەن كۇچادا تۇرۇشلۇق 65-بىرىگادا ئاتلىق پولكىدىكى ھەر بىر دەيلەنگەن، بايراملىق بىردىن كۆمۈش تەڭگە بېرىپ ھال سورىماقچى بولغان بولسىمۇ، ئەمما نەقلەشتۇرمىگەن. تاۋۇز چاغىنى كۇنى ھەرقايسى قىسىملاردا زىياپەت بولغان. زىياپەتتە كۆپچىلىك ھاراق ئىچىپ قىزىغاندىن كېيىن، ئۇزۇلا مۇنازىرىلىشىپ، غوتۇلدىغىلى تۇرغان. شۇ چاغدا مەزكۇر پولكنىڭ مۇئاۋىن پولك كوماندىرى گو بىتيەن بىرقانچە ئېغىز قۇترانتۇ سۆزلەرنى قىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئوتتا ماي چاچقاندەك ئاران تۇرغان ئەسكەرلەر توپىلاڭ كۆتۈرۈپ، بىرقانچە پۇقرانىڭ ئۆينى كۆيدۈرۈۋەتكەن. ھەتتا بەزى ئەسكەرلەر دىڭ ھاكىمنىڭ ئۆيىنى بۇلىغان، مەلۇم بىر ئەسكەر ئۇنىڭ 17 ياشلىق قىزىغا باسقۇنچىلىق قىلغان.

بۇ ئىشتىن كېيىن، 65-بىرىگادانىڭ ھەربىي قانۇن ئىشخانىسى گو بىتيەننىڭ ئوت قۇيرۇقلۇق قىلىپ بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىق جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئۇنى ئېتىپ تاشلىدى. دىڭ ھاكىمنىڭ قىزىغا باسقۇنچىلىق قىلىش دېلوسىنى پاش قىلىش ئۈچۈن، گۇرۇپپىمىز خېلى كۈچ سەرپ قىلدى.

ئالدى بىلەن دىڭ ئائىلىسىنى بۇلىغان بىرقانچە ئەسكەرنى تېپىپ، ئاندىن دىڭ ھاكىمنىڭ قىزى ۋە ئۆي خىزمەتچىسىنىڭ ئەيىپنامىسىدە

تەسۋىرلەنگەن باسقۇنچىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى بۇلاڭچىلىققا قاتناشقان ئەسكەرلەرنىڭ ئېغىز ئىقرارىغا بىرلەشتۈرۈپ، باسقۇنچى جەنايەتچىنىڭ تېپىپ چىقتۇق. مەزكۇر جىنايەتچى مۇئاۋىن بەنجاڭ بولۇپ، ئىنتايىن ھىيلىگەر ئىدى، ئۇ قەتئىي ئىنكار قىلىپ تۇرىۋالدى. شۇنىڭ بىلەن ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسى كۆچادىكى سۇن جۇڭشەن خاتىرە سارىيىنى سوت مەھكىمىسى قىلىپ ئوچۇق سوت ئېچىپ، باشقىچە شەكىلدىكى «جۇڭكۇينىڭ جىن تۇتۇشى» ئويۇننى قوللاندۇق.

ئالدى بىلەن گۇناھسىز تۆت ئەسكەرنى بىر قاتار قىلىپ تىزىپ، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا ھېلىقى ھىيلىگەر باسقۇنچى جىنايەتچىنى تۇرغۇزدۇق. تەسادىپى ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئۇلارنى زەنجىر بىلەن چېتىپ قويدۇق. مەن:

«ھازىر سوت باشلاندى! دەۋاگەر سوتقا كىرسۇن» دەپ جاكارلىدىم.

سۆزۈم ئەمدى تۈگىشى بىلەن ئوتتۇرىدا تۇرغان ھېلىقى باسقۇنچى جىنايەتچىنىڭ چىرايى تۈيۇقسىز ئۆزگۈرۈپ، ئىككى پۇتى غال-غال تىترەشكە باشلىدى؛ باشقا تۆت «جىنايەتچى» بولسا ھېچقانداق جىددىيلەشمەي تەمكىن تۇردى. ھايال ئۆتمەي دىڭ ھاكىمنىڭ قىزى ئېغىر قەدەملىرىنى كۆتۈرۈپ سوتقا كىردى، ئۇنىڭ چىرايى سۇلغۇن، ھەسرەتكە تولغاندى. ئۇ ئۆزىنى توختاتقاندىن كېيىن، مەن: «دىڭ خانقىز سىز تۆۋەندە تۇرغان 5 جىنايەتچىگە ئىنچىكىلەپ سەپ سېلىڭ، ھېلىقى ئەبلەخنىڭ كىملىكىنى بىزگە كۆرسىتىپ بېرىڭ» دېدىم. دىڭ ھاكىمنىڭ قىزى بىر قۇر كۆز يۇرگۈرتىپ چىققاندىن كېيىن، ئوتتۇرىدا تۇرغان ھېلىقى ئەبلەخنى بىرقاراشتىلا تونىدىدە، غەزەپلىك كۆزلىرى بىلەن قادالدى. ھېلىقى ئەبلەخ دەرھال روھىي جەھەتتىن تۆگىشىپ، يوغان

ئاچقان كۆزلىرى يۇمۇلۇپ، ئېگىز كۆتەرگەن بېشى ساڭگىلىدى. پىشانىسىدىن مۇنچاق-مۇنچاق تەر چىقىپ، پۇتۇن بەدىنى بەزگەكتەك تىترەپ كەتتى. بۇ چاغدا، پۇتۇن سوت مەيدانى جىمجىتلىققا چۆمگەنىدى. دەل شۇ پەيتتە، ھېلىقى خورلانغان قىز قەھرى-غەزىپى بىلەن:

«دەل ئاشۇ شۇ، دەل ئاشۇ شۇ، دەل ئاشۇ ئالۋاستى شۇ!» دەپ ۋارقىرىدى. بۇ چاغدا، ھېلىقى ئەبلەخ پوككىدە قىلىپ تىزلاندى-دە:

«بىر قوشۇق قېنىمدىن كېچىڭلار، بىر قوشۇق قېنىمدىن كېچىڭلار، ئەمدى ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن»، دەپ قايتا-قايتا يېلىنىشقا باشلىدى.

ئۇ قولىنى قويغاندىن كېيىن، ۋاقىتلىق قاماپ قويۇشقا بۇيرۇق قىلدىم. سوئال-سوراقمۇ شۇ يەرگىچە بولۇپ، سوتنىڭ يېپىلغانلىقىنى جاكارلىدىم.

ئىككىنچى كۈنى، ئوچۇق ھۆكۈم قىلىش يىغىنى ئېچىلىپ، ھېلىقى باسقۇنچى جىنايەتچى ئېتىپ تاشلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسىنىڭ نامىدا بۇلاڭچىلىق قىلىشقا قۇتراتقۇلۇق قىلغان ئاساسلىق جىنايەتچى گو بىتيەننىڭ جىنايىتى ۋە ئۇنىڭغا چېقىرىلغان ھۆكۈم ئاممىغا ئېلان قىلىندى. بۇلاڭچىلىق قىلىشقا ئەگەشكۈچىلەرنى بولسا، ھارام مالنى قايتۇرسىلا، جىنايىتى سۇرۇشتۇرۇلمىدى.

جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇچ بۇلاڭچىلىق دېلوسى ئىچىدە، كۆچادىكىسى ئەڭ ئېغىر، پۇقرالارنىڭ زىيانغا ئۇچرىشى ئەڭ چوڭ بولدى. تاۋ گېنېرال بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، مېنىڭ ئىلتىماسىمنى تەستىقلاپ، دەرھال لیۇ دۇن باشلىقلىقىدىكى قۇتقۇزۇش گۇرۇپپىسىنى ئەۋەتتى. ئۇلار ماشىنىغا بېسىلغان ھەرخىل ماددىي ئەشيا ۋە كۆمۈش تەڭگىلەرنى ئېلىپ، كۆچا قاتارلىق جايلارغا بېرىپ، پۇقرالارنى قۇتقۇزدى. كۆيۈپ كەتكەن ئۆيلەرنى

65-برىگادانىڭ دەرھال قايتىدىن رىمۇنت قىلىپ ياسىشىغا بۇيرۇق قىلىپ، پۇقرالارنىڭ قىشتىن بىخەتەر ئۆتۈشىگە كاپالەتلىك قىلىندى.

ئاساسىي جىنايەتچىنى ئۆلتۈرۈپ، خەلقنىڭ غەزىپىنى بېسىپ، بۇگۇردىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى بىرتەرەپ قىلىش

بۇگۇر بۇلاڭچىلىق دېلوسى يۈز بېرىشتىن ئىلگىرى، بۇگۇردە تۇرۇشلۇق 128-برىگادا 383-پولكنىڭ كوماندىرى ياڭ گۇيشېڭ مەزكۇر پولك 7-لىيەننىڭ لىيەنجاڭى (ئىسمىنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن) نىڭ يامان غەرەزدە بولۇۋاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ئىچكى خىزمەتلەرنى تەكشۈرۈشنى باھانە قىلىپ، ئۇنى ئېتىپ تاشلايدۇ ۋە كۆپچىلىكنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ جىنايىتىنى جاكارلاپ، كۆپچىلىكتىن ئۇنىڭدىن ئىبرەت ئېلىپ، ئۆزىنىڭ قىسىملىرىنى قاتتىق باشقۇرۇشنى تەلەپ قىلىدۇ. ياڭ گۇيشېڭنىڭ تەدبىرى ناھايىتى ئورۇنلۇق بولۇپ، قىسمىنى خاتىرجەم قىلىپ، شەھەرنىڭ تىنچ، مۇقىملىقىنى ساقلايدۇ (قىسىم تەرتىپكە سېلىنغاندا ياڭ گۇيشېڭ 9-كورپۇسنىڭ سەنمو چۈجاڭلىق-سىغا ئۆستۇرۇلىدۇ).

بۇ بۇلاڭچىلىق دېلوسى شەھەر ئەتراپىدا يۈز بەرگەن بولۇپ، 20 نەچچە ئادەم قاتناشقان كىچىك دائىرىدىكى ۋەقە ئىدى. ۋەقە يۈز بەرگەندىن كېيىن، ياڭ گۇيشېڭ دەرھال ئاساسىي جىنايەتچىنى قولغا ئېلىپ، قاماپ قويۇپ، سوت ئېچىشنى كۈتتى. مەن ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسىنى باشلاپ بۇگۇرگە كېلىپلا دەرھال چوڭ يىغىن ئېچىپ، ئاشكارا ھۆكۈم چىقاردۇق.

قاماقتىكى بۇ ئاساسىي جىنايەتچى بۇلاڭچىلىق قىلىشقا باشلامچىلىق قىلىپلا قالماستىن، يەنە پۇقرالارنىڭ قىزلىرىغا باسقۇنچىلىق قىلىپ، جىنايەت ئۈستىگە جىنايەت ئۆتكۈزگەچكە، دەرھال ئېتىپ تاشلاندى. بۇنىڭ بىلەن پۇقرالارنىڭ غەزىپى بېسىلدى، ئارمىيىنىڭ كۆڭلىمۇ ئەمىن تاپتى.

بۇگۇردىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسى ئوچۇق سوت قىلىنىۋاتقان چاغ، ئازادلىق ئارمىيە 1-بېكتۇەننىڭ 4-دىۋىزىيىسى بۇگۇرگە يېتىپ كەلگەن ۋاقىتقا توغرا كەلدى. سوت ئېچىلىشتىن بۇرۇن، مەزكۇر دىۋىزىيە قوغداش بۆلۈمىنىڭ باشلىقى جاڭ لىچاڭ كېلىپ سىرتتىن ئاڭلىغاچ ئۆگىنىشكە كەلگەنلىكىنى ئېيتتى. مەن ئۇنى كوللېكتىپ سوراق قىلىشقا قاتناشتۇرماقچى بولغانلىقىمنى ئېيتتىم. ئۇ كەمتەرلىك ۋە سەمىمىيلىك بىلەن تەكلىپ قىلدىم. ئۇ كەمتەرلىك ۋە سەمىمىيلىك بىلەن: «بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش قوشۇنىڭلارنىڭ ھەربىي ئىنتىزامىنى چىڭىتىشتىكى ياخشى ئىش، بىز ئارىلاشساق بولمايدۇ، كەمتەرلىك قىلماي، سوراقنى باشلاۋېرىڭ»، دېدى. تۇنجى ئۇچراشقان ئازادلىق ئارمىيەت كادىرىنىڭ بۇنداق كەمتەر، كىچىك پېئىللىقى ماڭا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى.

جىنايى جاۋابكارلىقى سۈرۈشتۈرۈلۈپ، ئالتۇنلارنى قايتۇرۇپ ئېلىپ، قۇمۇلدىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى بىرتەرەپ قىلىش

(1) مەخپىي ساقلاش

1949-يىلى يازدا، لەنجۇ ئۇرۇش ئوتى ئىچىدە قالدى، گومىنداڭ ھۆكۈمىتى مەركىزىي بانكىسى لەنجۇ تارماق بانكىسىنىڭ باشلىقى،

قوشۇمچە غەربىي شىمال مەمۇرىي ھەربىي باشلىق مەھكىمىسى ئىقتىساد گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزاسى جاڭ گۇاڭيا مۇئاۋىن باش قوماندان گېنېرال تاۋ سيۈنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن، تارماق بانكىنى جاڭيېگە چېكىندۈردى، كېيىن جيۇچۈەنگە يۆتكىدى. 9-ئاينىڭ 29-كۈنى ئەتراپىدا تاۋ مۇئاۋىن باش قوماندان يەنە جاڭ بانكا باشلىقى بىلەن بىرلىكتە ئىمزا قويغان تېلېگراممۇ ئەۋەتىپ، غەربىي شىمال مەمۇرىي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن شتاب باشلىقى پېڭ مىڭدىن ئادەم ئەۋەتىپ، مەزكۇر بانكىنىڭ ئامبىرىدا ساقلىنىۋاتقان 9700 سەر ئالتۇن، 12 يەشىك كۈمۈش تەڭگە ۋە ئاز مىقداردىكى چەت ئەل پۇلىنى پېچەتلەشنى ھەمدە ئەسكەر ئەۋەتىپ تارماق بانكىنى قوموللىغا كۆچۈرۈپ كېلىشنى تەلەپ قىلدى. جاڭ گۇاڭيا تارماق بانكا خادىملىرىنى باشلاپ 24-كۈنى قوموللىغا يېتىپ كەلدى ۋە بارلىق ئالتۇن، كۈمۈشلەرنى مەركىزىي بانكا قوموللى تارماق بانكىسىغا ئامانەتكە قويدى. ئەينى چاغدا ئەسلىدە بۇ ئالتۇن كۈمۈشلەرنى ئۇرۇمچىگە يۆتكەپ كېلىپ ساقلىماقچى ئىدى، ئەمما، تاۋ گېنېرال بۇ ئالتۇن، كۈمۈشلەرنى ما چىڭشياڭ، يې چېڭ، لوشۇرىنلارنىڭ بۇلاپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، قوموللىدا مەخپىي ساقلاشنى توغرا تاپقانىدى.

(2) مەخپىيەتلىكنىڭ ئاشكارلىنىپ قېلىشى

ئالتۇننى يۆتكەپ ساقلاش قاتتىق مەخپىي بولغان بولسىمۇ، ئەمما، مەست بولۇپ قالغان بىر ماشىنا شوپىرىنىڭ بۇ مەخپىيەتلىكنى ئاشكارىلاپ قويۇشىنى ھېچكىم ئويلىمىغانىدى. ئۇ قاتتىق مەست بولغاندىن كېيىن ئۆلپەتداشلىرىغا: «بۇرادەرلەر، سىلەر مېنىڭ نېمە توشۇغىنىمنى بىلەمسىلەر؟-مەن ئالتۇن توشۇدۇم! ئەگەر ئۇلار بەرداشلىق بېرەلىگەن بولسا، ماڭا بۇ نەرسىلەرنى توشۇتامتى؟» دېگەن. سۆزلىگۈچى مەست

بولسىمۇ، ئاڭلىغۇچى ساقتە! بۇنىڭ بىلەن قوموللى بانكىسىدا ئالتۇن ساقلىنىۋاتقانلىق مەخپىيىتى تېزلا ئاشكارىلانغان.

(3) بۇلاڭ-تالاڭغا ئۇچراش

قوموللدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ قىسىملىرىنىڭ ئىچىدىكى «باڭخوي» گۇرۇھىنىڭ ئەزالىرى ۋە ئىشپىيونلار بۇ پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، ئوت قويۇرۇقلۇق قىلىپ: «بۇلار گومىنداڭنىڭ ئالتۇنى، گومىنداڭ مائاشسىزغا قەرزدار بولغاچقا، ئۇنى بىزگە تەقسىم قىلىپ بېرىشى كېرەك. بۇ، مال ئىگىسىگە قايتقانلىق ھېسابلىنىدۇ» دېيىشكەن. شۇنىڭ بىلەن تېلېگراممۇ يوللاپ ھەقمەتكە قايتقانىنىڭ 3-كۈنى يېرىم كېچىدە، ئۇلار خېلى كۆپ ئەسكەرنى كۈشكۈرتۇپ، قوموللى تارماق بانكىغا ئامانەتكە قويۇلغان ئالتۇن، كۈمۈشلەرنى پاك پاكىز بۇلاپ كەتكەن.

تاڭ سۇزۇلگەندىن كېيىن، كىشىلەر بانكىنىڭ ئىچى-سىرتىدا نۇرغۇن كۆمۈش تەڭگىلەرنىڭ چېچىلىپ ياتقانلىقىنى كۆردىدۇ. بۇنىڭدىن ئۇ ئەبلەخلەرنىڭ ھەممە بايلىقلارنى ئېلىپ كېتىشكە قۇربى يەتمەي، پەقەت ئالتۇننىلا بۇلاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈڭالغىلى بولىدۇ.

(4) جىنايى جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈرۈش

قوموللىنى مۇھاپىزەت قىلىۋاتقان قىسىم 178-بىرىگادانىڭ 533-پولكى بولۇپ، قوموللى بانكىسىنىڭ ئامانلىقىغىمۇ مۇشۇ پولك مەسئۇل ئىدى. ھەقمەتكە قايتىش ھارپىسىدا تاۋ سيۈ مەزكۇر پولكنىڭ كوماندىرى چېن گوچۈغا: «ئۇرۇشقا، تەسادىپىي ئەھۋالنىڭ يۈز بېرىشىگە تاقابىل تۇرۇشقا تەييارلىق قىلىپ، ھۇشيارلىقىنى قاتتىق ئۆستۈرۈڭلار» دەپ بۇيرۇق چۈشۈرگەنىدى. بىراق بۇلاڭچىلىق يۈز بەرگەن شۇ كېچىسى چېن گوچۈ ئۆيىدە ماجاڭ ئوينىغان. ۋەقەدىن كېيىن چېن گوچۈنىڭ ئالتۇن بۇلاشقا

كۆشكۆرتمىگەنلىكى ۋە قوماندانلىق قىلمىغانلىقى تەكشۈرۈپ ئېنىقلانغان بولسىمۇ، ئەمما ئۇ ھۇشيارلىقىنى يوقىتىپ، ئەسكەرلىرىنى ياخشى باشقۇرمىغاچقا، بۇلاڭچىلىق دېلوسى يۈز بەرگەنلىكى ئۈچۈن، مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلمىغان، دېگەن جىنايەت بىلەن قولغا ئېلىندى. ئۇنىڭدىن باشقا، يەنە مەسئۇلىيىتىنى ئادا قىلمىغان دېگەن گۇمان بىلەن ئالتە كىشى قامالدى. كېيىن بۇ يەتتە كىشى ھەربىي رايون كادىرلار مەكتىپىگە نەچچە ئاي ئۆگىنىشكە ئەۋەتىلىپ باشقىدىن خىزمەتكە تەقسىم قىلىنىدى. چېن گوڭپۇ 6-دۈزىيىنىك 18-پولكىگە تەقسىم قىلىنىپ، مۇئاۋىن شتاب باشلىقى بولدى.

(5) ئۆزىنى مەلۇم قىلىش

1949-يىلى 12-ئاينىڭ باشلىرىدا، جەنۇبىي شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدا يۈز بەرگەن بۇلاڭچىلىق دېلولىرىنى بىرتەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، مەن ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسىنى باشلاپ قۇمۇلغا كەلدىم. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا، تاۋ گېنېرالنىڭ تەكلىپى بىلەن، 1-بىكتۇەننىڭ يۇقىرى دەرىجىلىك مەسئۇلىتچىسى لىيۇ جىنشىمۇ ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ۋەكىلى سالاھىيىتىدە قۇمۇلغا كەلدى. شۇ يەردە تۇرۇشلۇق 178-بىرىگادانىڭ كوماندىرى لىيۇ لۇنيۇەن زىيادەت ھازىرلاپ بىزنى كۈتىۋالدى. ساھىپخان بىلەن مېھمانلار ئۆزئارا قەدەھ تۇتۇشۇۋاتقان ۋاقىتتا، بىر ئەسكەر تۈيۇقسىز كىرىپ كەلدى ۋە: «بۇلىغان بارلىق ئالتۇنلارنى قايتۇرۇپ بېرىمەن» دېدى. بۇ ھەقىقەتەن كۈتۈلمىگەن خۇشاللىق ئىدى. مەن دەرھال ئۇنىڭغا بىر قەدەھ تۇتۇپ، ئۇنى راسا ماختىدىم ھەمدە: «بىردەم ساقلاپ، زىيادەت تۇغقاندىن كېيىن تاپشۇرۇڭ»، دېدىم.

ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسىنىڭ ۋەزىپىسى ئەسلىدە جىنايى جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈرۈش بولۇپ، بۇلانغان ئالتۇنلارنى قوغلاپ تەكشۈرۈش بىزنىڭ ئىشىمىز ئەمەس ئىدى. ئەمما، بۇ ئۆزىنى مەلۇم قىلغان ئەسكەردىن مۇنداق ئىلھامغا كەلدىم: جىنايى جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈرۈش بىلەن بىر ۋاقىتتا، ئالتۇنلارنىڭ دېرىكىنىمۇ سۈرۈشتۈرسەك بىر چالمىدا ئىككى پاختەكنى سوققانلىق بولىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەن بۇ ئويۇمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ ئىككىسى بىلەن مەسلىھەتلەشتىم.

مېنىڭ ئويۇمنى ئاڭلاپ لىيۇ لۇنيۇەن قوشۇلمىغاندەك قىلىپ: «تاۋ گېنېرال 533-پولك ئۇرۇمچىگە بېرىپ تەرتىپكە سېلىنىشى كېرەك، دېگەن بۇيرۇقنى چۈشۈردى، ئەگەر بىز ئالتۇننىڭ ئىز-دېرىكىنى قىلساق، قىسمىنىڭ يۇرۇش قىلىش ۋاقتى چوقۇم كېچىكىدۇ، بولۇپمۇ كېچىكنى دەپ چوڭدىن ئايرىلىپ قالىدىغان ئىش، يەنى نەچچە كېسەك ئالتۇننى دەپ، نەچچە يۈز ئەسكەر قېچىپ كېتىدىغان ئىش سادىر بولمىسۇن» دېدى.

مەن: «ئەسكەرلەرنىڭ قوينىدا ئالتۇن بولسا، پۇرسەت تاپسىلا قېچىپ كېتىشنى ئويلايدۇ، ئەگەر ئاقتۇرۇپ تېپىۋالساق قاقسەنەم بولۇپ قالىدۇ-دە، قېچىپ كېتىش كويىدا بولمايدۇ» دېدىم.

مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇ ئازراق ئويلىنىۋېلىپ كۈلۈمسىرىگىنىچە بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ: «تېلېفون بېرىپ، باش قوماندانىدىن يولىورۇق سوراپ باقايلى» دېدى. تېلېفون ئۇلىنىپ سۆزلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ چىرايى تۇتۇلۇپ، ئاغزىنى ئۇ مچەيتكىنىچە لام-جىم بولۇپ قالدى. لىيۇ جىنشى بۇ ھالىنى كۆرۈپ دەرھال: «نېمە ئىش بولدى؟» دەپ سورىدى. لىيۇ لۇنيۇەن ئاچچىقىنى ئاران بېسىۋېلىپ تۇرۇپ: «باش قوماندان مېھمان قوبۇل قىلىۋاتقان

ئىكەن، تېلېفوننى تاۋ شتاب باشلىقى ئالدى. ئۇنىڭغا يېرىم كۈن ئېغىز ئۇپۇراتسامۇ، ئەگە ئاخىرىدا يەنە لىيۇ بۆلۈم باشلىقىنىڭ پىكرى بويىچە ئىش كۆرۈڭلار دېدى»، دەپ جاۋاب بەردى.

بۇ چاغدا لىيۇ جىنشى تېلېفون تۇرۇپكىسىنى ئېلىپ تاۋ شتاب باشلىقى بىلەن ياپۇن تىلىدا بىر ھازاغچە سۆزلەشتى، نېمە دېيىشكەنلىكىنى بىلەلمىدۇق. شۇ ئاخشىمى لىيۇ جىنشى ماڭا: «لىيۇ لۇنيۇەن بولغاچقا، خەنزۇچە سۆزلەشنى بىلەپ كۆردۇم، تاۋ جىڭچۇ بىلەن مەن ئىلگىرى ياپۇنىيىدە ئوقۇغان، شۇڭا ياپۇنچىنى بىلىمىز» دېدى. ئارقىدىنلا يەنە: «مەن سىزنى قوللايمەن. تاۋ جىڭچۇ بىلەن مېنىڭ قارىشىم پۈتۈنلەي بىردەك» دېدى. شۇنداق قىلىپ ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسىنىڭ قوش ۋەزىپىسى بېكىتىلدى: يەنى جىنايى جاۋابكارلىق سۈرۈشتۈرۈلگەندىن كېيىن، ھارام ماللارنىڭمۇ ئىزىغا چۈشۈدىغان بولدۇق. ئۆزىنى مەلۇم قىلغان ھېلىقى ئەسكەر بىزگە ئاۋارچىلىق تېپىپ بەرگەن بولسىمۇ، خەلق ئاممىسىغا بولسا نۇرغۇن ئالتۇن قايتۇرۇپ ئەكەلدى.

(6) ھارام مالنى قايتۇرۇۋېلىش

ئالتۇن بۇلاش ۋەقەسى يۈز بەرگەندىن كېيىن، باش شتاب سىياسىي خىزمەت مەخسۇس خادىمى ۋاڭ دېگاننى 178-برىگادا‌غا ھەمكارلىشىپ ھارام ماللارنى قايتۇرۇۋېلىشقا ئەۋەتتى، جەمئىي 3000 سەر ئالتۇن قايتۇرۇۋېلىندى. بۇ بۇلانغان ئالتۇنلارنىڭ $\frac{1}{3}$ گە توغرا كېلەتتى. قالغان ئالتۇنلارنىڭ داۋاملىق دىرىكىنى قىلىش ئىنتايىن زۆرۈر ئىدى. ھارام ماللارنى قايتۇرۇۋېلىش خىزمىتى ئىنتايىن مۇرەككەپ، ئەمما مەنىلىك بولدى.

لىيۇ لۇنيۇەننىڭ زىيادىتى ئاخىرلىشىپلا، ئۆزىنى مەلۇم قىلغان ھېلىقى ئەسكەر كېلىپ، يانچۇقىدىن بىرنەچچە پارچە ئالتۇننى چىقاردى.

— بانكىدىكى كىشىنىڭ ئالتۇنىنىڭ ھەربىر دانىسى 25 جىڭ كېلىدىغان تۇرسا، بۇ پارچە ئالتۇنلار نەدىن كەلگەن؟

— بۆلۈشۈشكە ئاسان بولسۇن ئۈچۈن پالتا بىلەن چېپىپ پارچىلىغان.

— بىر دانىسىنى نەچچىگلار بۆلۈشتۈڭلار؟

— مەن ئېرىشكەن دانىسىنى بەشمىز بۆلۈشتۇق.

— ئۇلارنىڭ ئىسمى ئېسىڭدىمۇ؟

— ئېسىمدە،- دېدى ئۇ، بەش كىشىنىڭ ئىسمى ۋە قايسى قىسمىدىن ئىكەنلىكىنى يېزىپ بەردى. ئارقىدىن مەن يەنە سورىدىم:

— يېگىت، بەشگلار بۆلۈشكەندە سەن بەش جىڭغا ئېرىشىسەڭ توغرا بولاتتىغۇ، بۇلار بەك ئاز ئىكەنغۇ؟....

ئۇ دۇدۇقلاپ، ھېچنېمە دېيەلمىدى.

— ئەگەر بولسا ھەممىنى تاپشۇرساڭ كۆرسەتكەن خىزمىتىڭ تېخىمۇ چوڭ بولمامدۇ؟

بۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزى پاللىدە يورۇدىدە:

— يەنە بار! ھەممىسىنى چۆللۈككە كۆمۈپ قويغان، دېدى.

ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسى دېلولارنى ئىشلەۋاتقان دەسلەپكى چاغلاردا، قۇمۇلغا كىرىپ ئورۇنلاشقان ئازادلىق ئارمىيە دېلولارنى بېجىرىشنى ئۆگىنىشكە بىر نەپەر كادىرنى ئەۋەتكەنىدى. بۇ چاغدا، ئۇ تۇيۇقسىز ھاياجانلانغان ھالدا:-تېزدىن بېرىپ ئىزدەيلى،-دەپ گەپ قىستۇردى.

— ئالدىرمايلى!-دېدىم مەن:-تېپىشقا ئاسان بولسۇن ئۈچۈن سەن ئالدى بىلەن خەرىتە سىزىپ، كۆمگەن جاينى، قويغان بەلگىنى قانچە

ئورەككە كۆمگەنلىكىڭنى، جەمئىي قانچە پارچە كۆمگەنلىكىڭنى ئېنىق كۆرسىتىپ بەر.

ئالتۇن كۆمۈلگەن خەرىتە سىزىلىپ بولغاندىن كېيىن مەن: -سەن قانچە جىڭ ئالتۇننى بۇ ئورەكلەرگە كۆمدۇڭ؟ -دەپ سورىدىم.

— جىڭلاپ باقماپتىمەن، تەخمىنەن 4-5 جىڭغۇ دەيمەن-دېدى ئۇ تورۇسقا قاراپ تۇرۇپ.

مەن مۇھاپىزەتچىنى ئۇنىڭ بىلەن بېرىپ كولاشقا بۇيرۇدۇم. ھېلىقى ئازادلىق ئارمىيىدىن كەلگەن يولداشمۇ ئۇلار بىلەن بىللە باردى.

تەخمىنەن يېرىم سائەتتىن كېيىن ئۇلار قايتىپ كەلدى. مۇھاپىزەتچى ۋە ئازادلىق ئارمىيىدىن كەلگەن يولداشنىڭ خۇشاللىقىدىن گۇلقەقەلىرى ئېچىلىپ كەتكەندى. ئۇلار تارازىدىن بىرنى تېپىپ جىڭلىۋېدى 8 جىڭدىن ئارتۇق كەلدى.

كېيىن مەلۇم بولۇشچە، ئالتۇننى كولاش جەريانىدا، ھېلىقى ئەسكەر بىرقانچە ئورەكنى كولاپلا توختاپ قالغان بولۇپ، ئازادلىق ئارمىيىدىن كەلگەن يولداش ۋە مۇھاپىزەتچىنىڭ قايتا-قايتا ھەيدەكچىلىك قىلىشى بىلەن، مۇشۇ ئالتۇنلار كولىنىپ چىققان.

مەن ھەيران بولغان ھالدا ھېلىقى ئەسكەردىن: -سەن بىر ئۆزۈڭ مۇشۇنچىلىك جىق ئالتۇنغا ئېرىشسەڭ، باشقىلارنىڭ پىكرى بولمىدىمۇ؟ دەپ سورىدىم.

— ياق، مەن باشقا بىر توپتىنمۇ بىر كىشىلىك ئۆلۈشكە ئېرىشكەنلىكىم ئۈچۈن، مۇشۇنداق جىق بولغان-دەپ جاۋاب بەردى.

شۇنىڭ بىلەن مەن يەنە بىر توپ ھارام ماللارنى بۆلۈشكەنلەرنىڭ ئىسمىنى يېزىۋالدىم. كونىلاردا «ياخشى ئىشقا كاشىلا كۆپ» دەيدىغان گەپ

بار. ئەمما بىزنىڭ ھارام ماللارنى قايتۇرۇۋېلىش خىزمىتىمىز «ياخشى ئىشقا ياردەم كۆپ» بولدى. ئۆزىنى مەلۇم قىلغان ھېلىقى ئەسكەر يېپ ئۈچى بولدى. بۇ يېپ تارتقانسېرى ئۇزۇراپ، تېخىمۇ كۆپ قارا قوللار تارتىپ چىقىلدى؛ ئۇنىڭدىن باشقا، بىز باشقا تەرەپلەردىنمۇ ياردەمگە ئېرىشتۇق: ژاڭ دېگاننىڭ ھارام ماللارنى ئىزدەش جەريانىدا خاتىرلەپ قالدۇرۇپ قويغان ئىسىملىكىمۇ بىزنىڭ ھارام ماللارنى ئىزدەش يېپ ئۈچىمىزنى تېخىمۇ بېيىتتى؛ 178-بىرىگادادىكى بىرنەچچە شتاب باشلىقىمۇ ئالتۇن بۇلاشقا ئائىت خېلى كۆپ ئەھۋاللارنى ئىنكاس قىلغاچقا، بىزنىڭ كۆزىمىز تېخىمۇ روشەنلەشتى. بەزى باتالىئون كوماندىرلىرى دەسلەپتە ھارام ماللارنى سۈرۈشتە قىلىشقا قارشى ئىدى. چۈنكى ئۇلار ھارام ماللار سۈرۈشتە قىلىنسا ئەسكەرلەر قېچىپ كېتىپ، ئۆزلىرىنىڭ جاۋابكارلىقىنىڭ ئېغىرلاپ كېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى. بىز قايتا-قايتا خىزمەت ئىشلىگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئىدىيىسىدىن ئۆتۈپ، بىزنىڭ ھارام ماللارنى ئىزدىشىمىزگە ياردەم قىلدى. ئورتاق تىرىشىش ئارقىلىق 1000 سەردىن ئارتۇق ئالتۇن قايتۇرۇۋېلىندى. بۇنىڭغا ئىلگىرى قايتۇرۇۋېلىنغان 3000 سەر ئالتۇن قوشقاندا، جەمئىي 4000 سەردىن ئارتۇق بولۇپ، بۇلانغان ئالتۇنلارنىڭ يېرىمىغا يېقىنلاشتى. ئۇنداقتا، قالغان يېرىمى نەدە؟ مېنىڭ پەرىزىمچە، قېچىپ كەتكەن ئەسكەرلەر خېلى كۆپنى ئېلىپ كەتكەندى؛ بىر قىسمى چۆللۈكتە يوقىلىپ كەتكەن، ئەسكەرلەرنىڭ قولىدىمۇ ئازدۇر-كۆپتۇر بولۇشى مۇمكىن ئىدى. كېيىن ئۆتمۈشنى ئەسلەش ھەرىكىتىدە يەنە خېلى كۆپ قىسمى قايتۇرۇۋېلىندى.

قايتۇرۇپ ئېلىنغان 4000 سەردىن ئارتۇق ئالتۇن كېيىنچە شىنجاڭ ھەربىي رايونىنىڭ تەستىقى بىلەن، 22-بىكتۆەن (شىنجاڭ

ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش بىكىتۈەننىڭ تەكتى) نىڭ ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇش فوندى قىلىندى.

(7) باشقىلار

ئەينى يىلى مەن تاۋ گېنېرالنىڭ بۇيرۇقى بىلەن قۇمۇلدىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى تەكشۈرۈپ بىرتەرەپ قىلغان چاغدا 7 ئادەمنى قولغا ئېلىپ، جىنايى جاۋابكارلىقىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ئامالنىڭ بارىچە ئالتۇنلارنى قايتۇرۇۋالغاندىن باشقا، بىرمۇ ئادەمنى ئېتىپ تاشلىمىغانىدىم. بىراق، 1951-يىلدىكى ئەكسىلئىنقىلابچىلارنى باستۇرۇشتا، ھەقىقەتكە قايتىش ۋاقتىدا قۇمۇلدا مۇداپىئەدە تۇرغان 533-پولكنىڭ كوماندىرى بولغان چېن گوڭپۇ ئېتىپ تاشلاندى. ئۇنىڭ ئاساسلىق جىنايىتى: ئەسكەرلەرنىڭ ئالتۇن بۇلۇشىغا يول قويغان دېيىلگەنىدى. مەيلى 1949-يىلى قىشتا قولۇمدا «خان شەمشىرى» بولغان ۋاقىتتا بولسۇن ياكى 11-نۆۋەتلىك 3-ئۇمۇمىي يىغىندىن كېيىن، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى قالايمىقانچىلىقلارنى ئوڭشاپ، ناھەق ئەنزىلەرنى ئاقلاشقا چاقىرىق قىلغان چاغدا ئۇرۇمچى ھەربىي رايونى سوت مەھكىمىسى كونا دېلولارنى قايتا تەكشۈرۈپ، مەندىن ئەھۋال ئىگىلىگەندە بولسۇن، مەن ئوخشاشلا تۆۋەندىكىدەك ئانالىز قىلغانىدىم: شەھەرنى ساقلاۋاتقان، بانكىنى ساقلاۋاتقانلارنىڭ ھەممىسى چېن گوڭپۇنىڭ قىسمى، ئۇ ئەگەر ئالتۇننى بۇلىماقچى بولسا ناھايىتى ئاسان بولۇپ، پەقەت بىر بەن ئەسكەر، بىر ماشىنا ئەۋەتسىلا بانكىنىڭ ئامبىرىدىكى ھەممە نەرسىنى پولك شتابىغا يۆتكەپ كېتەلەيتتى، نەچچە يۈز ئەسكەرنى قۇتۇرۇتۇپ، مالمانچىلىق چېقىرىشنىڭ ھاجىتى يوق ئىدى. ئەلۋەتتە، چېن گوڭپۇنىڭ جىنايىتى بار، ئۇ بولسىمۇ ئەسكەرلىرىنى قاتتىق باشقۇرماي، ھۇشيارلىقىنى بۇشاشتۇرۇپ

قويۇش. بىراق بۇ خۇن جىنايىتى ئۆتكۈزگەنلىك ھېسابلانمايتتى. «سولچىل» لىق تۇگەپ، ھەممە جاي باھار تۇسىگە كىرگەن يېڭى دەۋردە، ھەربىي رايون سوت مەھكىمىسى چېن گوڭپۇنى ئاقلاپ، ئۇنىڭ نامىنى ئەسلىگە كەلتۈردى. تارىخ پارتىيىمىزنىڭ خاتالىق سادىر قىلغان بولسا تۈزىتىدىغان ئۇلۇغ پارتىيە ئىكەنلىكىنى تەنتەنىلىك بىلەن ئىسپاتلىدى.

كۇمۇشتە لى شىيەنفىڭنى تاسادىپىي قولغا چۈشۈرۈش

جايلاردىكى بۇلاڭچىلىق دېلولىرىنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش جەريانىدا، ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسى كۇمۇشتىن ئۆتكەن چاغدا، قاچقۇن لى شىيەنفىڭنى تاسادىپىي تۇتۇۋالدى.

لى شىيەنفىڭ باشقىدىن تەشكىل قىلىنغان 42-دىۋىزىيە 65-بىرىگادا 194-پولكتىكى پاتالىئون كوماندىرى بولۇپ، تۇرپاندا تۇراتتى. ئۇ ھەقىقەتكە قايتىشقا قارشى تۇرۇپ، ئىككى لىيەن ئەسكەرنى باشلاپ ئارغىبۇلاقتا بىرىپ قېچىپ كەتمەكچى بولغاندا قاراشەھەردە تۇرۇشلۇق 129-بىرىگادىدىكى ۋاڭ شويى باتالىئونىنىڭ توسۇپ زەربە بېرىشى بىلەن، كۆپ قىسىم كوماندىر ۋە ئەسكەرلەر ئەسلى تۇرۇشلۇق ئورنىغا قايتىپ كەتكەن، پەقەت نەچچە ئون ئەسكەرلا لى شىيەنفىڭغا ئەگىشىپ تەڭرىتاغ ئىچىگە قېچىپ كىرىپ كەتكەن. كېيىن ئەسكەرلەر ئاچلىققا چىدىماي، تاغدىن چۈشۈپ يەيدىغان نەرسە ئىزدەۋاتقان چاغدا ھەممىسى قولغا چۈشكەن. يالغۇز لى شىيەنفىڭلا قېچىپ كەتكەن.

ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسىدىكىلەر ئۇرۇمچىدىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىنى بىرتەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، قاراشەھەرگە كېتىپ

بىرىپ، كۆموشتىكى بىر ئاشپۇزۇلدا تاماق پىدۇق. ئاشپۇزۇل سىرتىدا پوستا تۇرىۋاتقان مۇھاپىزەتچىم ماڭا: «ساقچى ئىدارىسى يۇرۇش-تۇرۇشى گۇمانلىق، يېنىدا تاپانچىسى بار بىر ھەربىي ئادەمنى تۇتۇۋاپتۇ» دەپ دوكلات قىلدى. مەن: «سەن ساقچى ئىدارىسىغا دېگىن، ئۇلار ئۇ ئادەمنى بۇ يەرگە ئېلىپ كەلسۇن» دېدىم.

ھايال بولمايلا، بىرقانچە ساقچى بىر ئادەمنى يالاپ ئېلىپ كەلدى، ئۇنىڭ چاچلىرى پاخپايغان، كىيىملىرى يىرتىلغان بولۇپ، ئىنتايىن ھودۇقۇپ كەتكەنىدى. مېنى كۆرۈپلا، دەرھال يۈگۈندىدە: -مېنى ئېتىۋەتمەكچى بولساڭلار، مۇشۇ يەردىلا ئېتىۋېتىڭلار، مېنى ئازادلىق ئارمىيىگە تاپشۇرۇپ بەرمەڭلار! -دەپ يالۇرغىلى تۇردى.

— ئىسمىڭ نېمە دەپ، -سورىدىم.

— مەن لى شىيەنفىڭ.

. . . . . .

ئاددىغىنە سوئال سوراقتىن كېيىن، مەن دەرھال تاۋ گېنېرالغا ۋە لى شىيەنفىڭ قاراشلىق باشقىدىن تەشكىل قىلىنغان 42-دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى جاۋ شگۈاڭغا «لى شىيەنفىڭ تۇتۇلدى»، دەپ تېلېگراممۇ يوللىدىم. شۇ چاغدا تاۋ گېنېرالدىن جاۋاب كەلمىدى، جاۋ شگۈاڭدىن: «شۇ جايدىلا ئېتىپ تاشلاڭلار»، دېگەن جاۋاب تېلېگراممۇ كەلدى.

شۇ چاغدا مەن لى شىيەنفىڭنىڭ ئاسىيلىق قىلىپ قېچىپ كېتىشىدە چوقۇم «ئارقا كۆرۈنۈشى» بولۇشى مۇمكىن دەپ ئويلىغان بولساممۇ، بىراق كۆپ قېتىملىق سوراقتا ئۇ «مېنى ھېچكىم كۆشكۈرتمىدى، ئۆزۈمنىڭ قارارىم»، دەپ تۇرىۋالدى. ئەگەر ئۇنى ئالدىراپلا ئېتىپ تاشلىغاندا، سۈرۈشتۈرۈشكە ئامالسىز گۇمانلىق دېلو بولۇپ قېلىشى

مۇمكىن ئىدى. شۇڭا مەن ھازىرچە ئۆلۈمگە بويرىماسلىقنى قارار قىلدىم. ھەربىي قانۇن گۈرۈپپىسى يول بويى دېلو بېجىرىپ ماڭغاچقا، جىنايەتچىنى قامايدىغان جاي يوق ئىدى. شۇنىڭ بىلەن لى شىيەنفىڭنى يېقىندىلا ئاقسۇغا كىرىپ ئورۇنلاشقان ئازادلىق ئارمىيىنىڭ 4-دىۋىزىيىسىدە ۋاقىتلىق قاماپ قويماقچى بولدۇق.

4-دىۋىزىيىنىڭ كوماندىرى بۇ ئىلتىماسىمنى قىزغىنلىق بىلەن قوبۇل قىلدى ھەمدە سىپايىلىك بىلەن: «قوشۇنىڭلارنىڭ ئىنتىزامىنىڭ چىڭلىقى كىشىنى قايىل قىلىدۇ. بىراق گومىنداڭ ۋە كومپارتىيىنىڭ شاپائەت ۋە ئاداۋىتى بىر-بىرىگە كىرىشىپ كەتكەن، بۇنداق زور بۇرۇلۇش بولىۋاتقان ھالقىلىق پەيتتە، ئايرىم كىشىلەر ئىدىيىسىدە بۇرۇلۇش ھاسىل قىلالماسلىقى مۇمكىن، بۇنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. ھەقىقىي ئەھۋالنى تەكشۈرۈپ ئېنىقلاش ئۈچۈن، ئادەمنى تېرىك تۇتۇپ تۇرۇش ئىنتايىن زۆرۈر. ئادەم ھامان ئۆزگىرىدۇ، بۇ كىشى ئۆگىنىش ئارقىلىق مەيداننى ئۆزگەرتسە، يېنىك بىر تەرەپ قىلساقمۇ بولىدۇ» دېدى.

4-دىۋىزىيە لى شىيەنفىڭنى ئۆگىنىشكە قاتنىشىپ ئىدىيىسىدە ئۆزگۈرۈش ھاسىل قىلىش ئۈچۈن، 2-كورپۇسنىڭ ئالاقىلىشىش بۆلۈمىگە تاپشۇرۇپ بەردى.

قىسمىلار قايتا تەشكىل قىلىنغاندىن كېيىن، مەن بىكتۇەن باشلىقلار ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى بولدۇم. 1950-يىلى ئەتىيازنىڭ مەلۇم بىر كۈنى گېنېرال جاۋ شگۈاڭ ئىشخانامغا كەلدى. مەن ئۇنىڭدىن تىنچلىق سورىدىم ھەمدە ئۆزۈمنى تونۇشتۇردۇم. گېنېرال جاۋ شگۈاڭ ئىسمىمنى ئاڭلاپ، ھەيران قالغانلىقىدىن:

— ھوي، سىز لىيۇ زۈنشىيەنمۇ! مەن 40 نەچچە ياشقىچە بىكار

ياشاپتىمەن، سىز كىچىك تۇرۇپ ئىشلارنى ئەتراپلىق ئويلايدىكەنسىز، ياشلارنى سەل چاغلىغىلى بولمايدىكەن-دەيدى.

كېيىنكى گەپلەر

جايلاردا يۈز بەرگەن بۇلاڭچىلىق، ئاسىيلىق قىلىپ قېچىش دېلولىرىنى بىرتەرەپ قىلىپ بولغاندىن كېيىن، ھەربىي قانۇن گۇرۇپپىسى 1950-يىلى 1-ئاينىڭ بېشىدا ئۇرۇمچىگە قايتىپ كەلدى. مەن 10 مىڭ خەتلىك دوكلات يېزىپ تاۋ گېنېرالغا ئاپىرىپ بەردىم. دوكلاتتا ھەرقايسى دېلولارنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالى ۋە بىر تەرەپ قىلىش جەريانىنى بايان قىلىپلا قالماستىن، يەنە تاۋ گېنېرالنىڭ ئەھۋاللاردىن تولۇق خەۋەردار بولۇپ، ئارمىيىگە تېخىمۇ ياخشى قوماندالىق قىلىشى ئۈچۈن، دېلولارنى بېجىرىش جەريانىدا ئېرىشكەن ئارمىيە ۋە يەرلىكنىڭ نۇرغۇن ئەھۋالىرىنى تەپسىلىي شەرھىلەپ چىقتىم.

ئۇنىڭدىن باشقا، ھەرقايسى جايلاردىكى مالىمانچىلىقنىڭ يۈز بېرىش سەۋەبلىرىنىمۇ ئانالىز قىلدىم. بۇلار تۆۋەندىكىچە:

(1) جاھانىي مالىمان قىلىش ئۈچۈن، ئىشپىيۇنلار قۇتراتقۇلۇق قىلغان.

1949-يىلى لەنجۇ، شىنىڭلار ئارقا-ئارقىدىن ئازاد بولغاندىن كېيىن، نۇرغۇن ئىشپىيۇنلار شىنجاڭغا قېچىپ كەلگەن. شىنجاڭدا ئەسلىدە بار بولغان ئىشپىيۇنلاردىن پەقەت راۋ تېشەن، لىيۇ خەندۇڭ، ياڭ ۋېي قاتارلىق بىرقانچە ئاتامان قېچىپ كەتكەن بولسىمۇ، نۇرغۇن قولچوماقلىرى ھەرقايسى جايلارغا يوشۇرۇنۇپ ئالغاندى. بۇلارنىڭ كۆپىنچىسى كومپارتىيىگە قارشى مەيداندا چىڭ تۇرىدىغانلار بولۇپ، جاھان مالىمان بولمىسا كۆڭلى ئەمىن تاپمايتتى، پۇرسەت بولسىلا، قۇتراتقۇلۇق قىلىپ

ئىش تىرىيىتتى. جايلاردا يۈز بەرگەن مالىمانچىلىقلارنىڭ بۇ ئادەملەر بىلەن ئاشكارە ياكى يوشۇرۇن مۇناسىۋىتى بار ئىدى.

(2) ئۆزگىرىش ناھايىتى تېز بولغاچقا، يامان كىشىلەرنىڭ ئازدۇرۇشىغا ئۇچرىغان.

رەسمىي ھەقىقەتكە قايتىشتىن بۇرۇن، بىر مەزگىلگىچە تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتىش تەييارلىقلىرى بولغاندى، بۇ خىل تەييارلىقلار پەقەت ھەربىي، مەمۇرىي ساھەنىڭ يۇقىرى قاتلىمىدا يوشۇرۇن ئېلىپ بېرىلغان بولۇپ، تۆۋەندىكى كىڭ ئوفىتسېر، ئەسكەرلەر خەۋەرسىز ئىدى. ئەمەلىيەتتە ئەينى چاغدا ئاممىغا تەشۋىق قىلىپ، تۆۋەندىكى ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرگە تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتىشنىڭ ئۇلۇغ ئەھمىيىتىنى تونۇتۇش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس ئىدى. شۇڭا، ھەقىقەتكە قايتىش ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن، تۆۋەندىكىلەردە ئىدىيىۋى تەييارلىق بولمىغاچقا، يامان ئادەملەرنىڭ قايمۇقتۇرۇشىغا ئاسانلا ئۇچراپ، تۇيۇق يولغا كىرىپ قالغان.

(3) ئارمىيە ئىچىدىكى «جاھانكەزدى باتۇرلار» كونا ھۇنىرىنى ئىشقا سالغان.

ياپونغا قارشى تۇرۇش مەزگىلىدە، خېنەن، ئەنخۇي چېگرىسىدا بىرقانچە توپ باندىتلار بار بولۇپ، بىرلىكتە ياپونغا قارشى تۇرۇش چوڭ تۇغى ئاستىدا، بۇلار يېڭىباشتىن تەشكىل قىلىنغان ۋە كېيىنكى ۋاقىتلاردا شىنجاڭغا كىرگەنىدى. كۇچادا تۇرۇشلۇق 65-بىرىگادانىڭ ئاتلىق پولكىدا ۋە قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق 533-پولكتا مۇشۇنداق باندىتلىقتىن كېلىپ چىققان ئەسكەرلەر خېلى كۆپ ئىدى. بۇ خىل كىشىلەرنىڭ تەبىئىيىتىنى ئۆزگەرتىشى تەس بولۇپ، بىرەر شەپە بولسىلا، كونا ھۇنىرى ئېسىگە

كېلىپ، ھارامدىن بېيىشنىلا ئويلايتتى. كۆلىمى بىرقەدەر چوڭ بولغان كۆچا، قۇمۇلدىكى بۇلاڭچىلىق دېلوسىدا بۇ بۇرۇنقى «جاھانكەزدىلەر» ھۇنەرلىرىنى تازا ئىشقا سالغانىدى.

بۇ دوكلاتتا مەن يەنە تۆۋەندىكى بىرقانچە قاراشلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويىدۇم:

ھەقىقەتكە قايتىشنىڭ ئوڭۇشلۇق بولۇشى كۆپ خىل تىنچلىقپەرۋەر كۈچلەرنىڭ ئورتاق رول ئوينىشىنىڭ نەتىجىسى بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە دىققەت قىلىشقا تېگىشلىك، ئەمما، دائىم باشقىلار سەل قارايدىغان ئامىل-كەڭ ئوفىتسېر، ئەسكەرلەرنىڭ بۇيرۇقلا بويسۇنۇپ يۇقىرىغا ئىتائەت قىلىپ ۋە ئۆز نىسۋېسىگە شۇكۇر-قانائەت قىلىپ، ياماڭ ئىش قىلىشتىن خىجىل بولۇشتەك قىممەتلىك روھىنىڭ بولغانلىقىدا.

ھەممىگە مەلۇمكى، شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق گومىنداڭ ئارمىيىسىدىكى كەڭ ئەسكەرلەرنىڭ كۆپ قىسمى يېزىلاردىن تۇتۇپ كېلىنگەن دېھقان بالىلىرى بولۇپ، ئۇلار ساددا، ياۋاش، ئىتائەتمەنىدى ھەمدە قىسمىنىڭ ئاساسىي تەركىبىي ئىدى. ياماڭلىرى بار دېگەندىمۇ ناھايىتى ئاز سانلىق ئىدى. مەن جايلارغا بېرىپ، ھەرقايسى قىسملاردا دېلولارنى بىرتەرەپ قىلغان چاغدا، سوراققا تارتىلغان نۇرغۇن ئەسكەرلەر كەسكىنلىك بىلەن ماڭا: «ھەربىي قانۇن ئەمەلدارلىرىغا دوكلات، ئادەم بۇلايدىغان ئىشنى مەن قىلمايمەن؛ كېيىن ئۆلسەم ئاتا-بوۋامنىڭ يۈزىگە قانداق قارايمەن» دېگەنىدى. بۇ سۆزلەر مېنى قاتتىق ھاياجانغا سالغانىدى. جەنۇبىي ۋە شەرقىي شىنجاڭغا قىلغان سەپىرىمدە بارغان نۇرغۇن يەرلەردە، ئوخشىمىغان سورۇنلاردا، مانا مۇشۇنداق جۇشقۇن، مەردانە ئاۋازلارنى ئاڭلىغانىدىم. ئۇلارنىڭ سۆزلىرى ئوخشاش بولمىسىمۇ، ئوخشاشلا

ئومۇمەن ياماڭ ئىش قىلىشتىن خىجىل بولىدىغان، ئەجداددىنىڭ نامىغا داغ تەككۈزۈشنى خالىمايدىغان مەنىدە ئىدى.

مەن بۇ خىل جۇشقۇن ئاۋازلاردىن، داۋالغۇش، ئەنسىزلىك ئەۋج ئالغان بۇرۇلۇش پەيتىدە، بىرقانچە قېتىملىق كىچىك كۆلەمدىكى مالىمانچىلىقتىن باشقا، 100 مىڭ كىشىلىك چوڭ قوشۇننىڭ چېرىپ كەتمىگەنلىك سەۋەبىنى تاپقاندەك بولدۇم.

ھەقىقەتكە قايتىشقا تۇرتكە بولغان ئامىللار ناھايىتى كۆپ. خەلق ئازادلىق ئارمىيىسىنىڭ ئۇلۇغۋارلىقى ھەل قىلغۇچ ئامىل بولغاندىن سىرت، ئەسكەرلەرنىڭ ئۆز نېسىۋىسىگە شۇكۇر، قانائەت قىلىش، ئوفىتسېرلارنىڭ بۇيرۇقلا بويسۇنۇشىمۇ مۇھىم ئامىل. ھەقىقەتكە قايتقان قىسملاردىكى ئوفىتسېرلارنىڭ كۆپ قىسمى ھەر خىل ھەربىي مەكتەپلەرنى پۈتتۈرگەن، فاشىزم ئىدىيىسىنى قوبۇل قىلغان، «مۇتلەق بويسۇنۇش» قارىشى ئۇلارنىڭ كاللىسىدا چوڭقۇر يىلتىز تارتقان. «ھەربىيلەر بويسۇنۇشنى ئۆز بۇرچى قىلىش كېرەك» دېگەن سۆز ئۇلارغا مىزان ئىدى. ئادەتتە ئۇلار يۇقىرىنىڭ بۇيرۇقىغا قەتئىي بويسۇنىاتتى، يولىورۇق بولمىسا، قەتئىي ئۆز بېشىمچىلىق قىلمايتتى. ئوفىتسېرلاردا مۇشۇنداق روھىي ھالەت بولغاچقا، بىزنىڭ ھەقىقەتكە قايتىشىمىز ئوڭۇشلۇق بولغانىدى.

باش ئەگمىدە تۇرۇشلۇق قايتىدىن تەشكىل قىلىنغان 65-برىگادانىڭ مەلۇم لىيەنىدىكى ئەسكەرلەر لىيەنجاڭنى مەجبۇرلاپ، توپىلاڭدىن توغاچ ئوغۇرلاپ، پۇقرالارنى بۇلىماقچى بولغاندا، لىيەنجاڭ ئامالىنىڭ بارچە ئۇلارغا نەسىھەت قىلىپ توسقان ۋە كۆپچىلىككە: «يۇقىرى ھەقىقەتكە قايتىشقا مۇراجىئەت قىلدى، بىز ھەربىي بولغاندىن كېيىن بويسۇنۇشىمىز

目　录

总书记与新疆各族人民心连心 …… 王智生
第一次见总理 …… 朱忠琪
眷眷之情　天山为证 …… 田玉棉
新疆起义后侧记王震 …… 陶天白
新疆部分少数民族的迁徙定居与迁返 … 王尚仁
友好使者 …… 贾合甫·米尔扎汗
“苏修”策动的伊塔事件 …… 吕乾训
历史的震颤 …… 王冈龙
党的统一战线在兵团 …… 卢振云
肝胆相照　风范永存 …… 贺劲南
诛恶安军　除暴安民 …… 刘尊贤

كېرەك، بۈيرۇقنا خىلاپلىق قىلىپ مالىمانچىلىق چىقارساق قانداق بولىدۇ؛ پۇقرالارنىڭ گۇناھى نېمە، نېمە ئۈچۈن ئۇلارنى بۇلايمىز...!» دېگەن. ليەنجاڭنىڭ گېپى توغمەي تۇرۇپلا ئەسكەرلەر قالايمىقان توۋلىشىپ ئونىڭ گېپىنى ئۇزۇۋېتكەن. ليەنجاڭ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ قاتتىق ئازابلانغان بولسىمۇ، يەنىلا تەمكىنلىك بىلەن تاپانچىسىنى چىقارغان. بۇنى كۆرگەن ئەسكەرلەر ئالاقزادە بولۇپ كەينىگە چېكىنگەن. بۇ چاغدا ليەنجاڭ كۆزىگە ياش ئېلىپ، ئېچىنغان ھالدا: «كەينىگە چېكىنىپ نېمە قىلىسىلەر! سىلەر مېنىڭ قېرىنداشلىرىم، مەن سىلەرگە زىيان-زەخمەت يەتكۈزمەيمەن، ئۆزۈمنىڭ ئىقتىدارسىزلىقىدىنلا ئۆكۈنىمەن، مەن باتالىئون كوماندىرىغا، پولك كوماندىرىغا يۈز كېلەلمەيمەن!» دەپلا تاپانچىسىنى چېكىسىگە تەڭلەپ ئوق چىقىرىپ، مەردانىلىك بىلەن ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالغان.

ليەنجاڭنىڭ ساپ قېنى ئەسكەرلەرنىڭ ۋىجدانىنى قوزغىغان. ئۇلار قايغۇ-ھەسرەت ئىچىدە ليەنجاڭنىڭ جەستىنى كۆمۈپ قويغاندىن كېيىن، قىسىمغا قايتىپ، قايتا مالىمانچىلىق تۇغدۇرمىغان.

1950-يىلى باش باھارنىڭ بىرىنچى، باش قوماندان ۋاڭ جېن بىكتۇەن ئىشخانىسىغا دەم ئالغىلى كىرگىنىدە، بۇ ئىشنى ئاڭلاپ ئىنتايىن تەسىرلەندى ۋە ھاياجانلانغان ھالدا: «ياخشى! بۇنداق ليەنجاڭلار ھەقىقەتەن ياخشى، ئوبدان تەقدىرلەش كېرەك» دېگەندى.

(ئاپتورى: سابىق گومىنداڭ شىنجاڭ گارنىزونى قوماندانلىق شتابى ھەربىي سوت باشقارمىسىنىڭ پودپولكوۋنىك دەرىجىلىك بۆلۈم باشلىقى بولۇپ، 1949-يىلى 9-ئاينىڭ 25-كۈنى شىنجاڭنىڭ تىنچلىق بىلەن ھەقىقەتكە قايتىشىغا قاتناشقان. ھەقىقەتكە قايتقاندىن كېيىن، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە كىرگەن)

جۈرئەت ئابلىمىت تەرجىمىسى

顾　　问：赛尔杰
编委会主任：艾力肯·乌守尔·艾里
编委会委员：艾力肯·乌守尔·艾里
司马义·伊布拉音
阿里木·朱马什
艾合买提江·艾山
托合提·阿尤甫
迪拉热·哈米提
艾景顺
主　　审：艾力肯·吾守尔

主　　编：吐尔洪·吾买尔
责任编辑：居来提·阿布力米提
编　　辑：坎再　贾孜拉

新疆文史资料选辑(维吾尔文)(46)
政协新疆维吾尔自治区委员会文史资料和学习委员会编
乌鲁木齐市南湖北路63号　邮编：830063

乌鲁木齐新协印务有限公司
乌鲁木齐新华北路47号　邮编：830002

字数：172千字　开本：大32开　印张：10.75印张
印数：1～1 000册
2005年3月印刷

新疆维吾尔自治区内部资料准印证(2005)年061号总第334号
(内部资料　免费交流)

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : ئەكبەر سالىھ

